

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI ANABİLİM DALI

**JULIUS REİNER'İN "MUHAMMED UND DER
İSLAM" ESERİNİN SİYER AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Fahrettin HALİLOĞLU

Çorum 2019

**JULIUS REINER'İN "MUHAMMED UND DER İSLAM"
ESERİNİN SİYER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Fahrettin HALİLOĞLU

**Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ

ÇORUM-2019

KABUL VE ONAY

Fahrettin HALILOĞLU tarafından hazırlanan *Julius Reiner'in "Muhammed und der İslam" Eserinin Siyer Açısından Değerlendirilmesi* başlıklı bu çalışma, 25/09/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ (Başkan) (Danışman)

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Zehra EFE

İmza

Dr. Öğretim Üyesi Fatih GÜZEL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

İmza

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim. (25/03/ 2019)

İmzası

.....

Fahrettin Haliloğlu

ÖZET

HALİLOĞLU, Fahrettin. *Julius Reiner'in "Muhammed und der İslam" Eserinin Siyer Açısından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2019.

Bu çalışma, 1871-1930 tarihleri arasında yaşayan Dr. Julius Reiner'in 1907 yılında kaleme aldığı "Muhammed und der İslam" isimli eserini, onun Hz. Peygamber'e ve İslam'a yaklaşımını Siyer bağlamında ele almaktadır. Akademisyen olmasına rağmen Reiner, bu eseri Alman toplumuna yönelik popüler tarzda kaleme aldığı için bilimsel ilkelerden yer yer ödün vermiştir. Bu bağlamda o, İslâm dini ve Hz. Peygamber hakkında sahip olduğu önyargılar hasebiyle yanlış bilgiler ve ideolojik yaklaşımlar sergilediği görülmektedir. Bu sebeple eserde özellikle problemleri gördüğümüz kısımlar, İslam Tarihi kaynakları ölçüsünde tahlil edilmeye çalışılmıştır. Tezimizin ilk bölümünde, Oryantalizm ve Alman oryantalizmi kavramlarının hem anlam alanı, hem de tarihsel serencamına konumuz ölçüsünde değinilmiştir. Ayrıca Reiner'in Hayatı, eserleri ve yaşadığı dönemde köşe taşı mesabesinde olan oryantalistlerin Siyer ve İslam tarihine yönelik çalışmaları ele alınarak, bu bağlamda Reiner'in kendisinin ve eserinin konumu tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde, Reiner'in eseri içerisinde İslam, Kur'an, Sünnet ve Ehl-i Kitab konularında yaptığı yorumlar ve bu yorumlar bağlamında bizim değerlendirmelerimiz bulunmaktadır. Üçüncü bölümde ise, Reiner'in eseri çerçevesinde Cahiliyye, Mekke, Medine ve Hz. Peygamber'in şahsiyeti ile ilgili görüş ve değerlendirmelerine ve Siyer kaynakları açısından tenkit ve tahlillerine yer verilmiş, Reiner'in Hz. Peygamber ve İslam algısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Son olarak, Ek-1'de Reiner'in "Muhammed und der islam" isimli eserinin ve Ek-2'de "Muhammeds Sendung" adlı makalesinin tercüme ve sunulmuştur. Bununla beraber, Ek-3'te ise çalışmamıza katkı sunması amacıyla Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen Almanca Siyer çalışmalarının bir bibliyografyasına yer verilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Oryantalizm, Alman Oryantalizmi, İslam Tarihi, Siyer, Julius Reiner

ABSTRACT

HALILOGLU, Fahrettin. *Evaluation of Julius Reiner's "Muhammed und der Islam" in Terms of Prophet's life*, (M.Sc. Thesis), Çorum, 2019.

This thesis evaluates the book titled "Muhammed und der Islam" authored in 1907 by Dr. Julius Reiner who lived between 1871-1930. His approach to the Prophet and Islam is evaluated in the context of the Prophet's life. Despite being an academician, Reiner had occasionally compromised scientific principles for writing his work in a popular style for German society. Because of his prejudices on the religion of Islam and the Prophet, he occasionally exhibited false information and ideological approaches. For this reason, the problematic parts of his work are generally analyzed in terms of the sources of Islamic History. In the first part of the thesis, the concepts of Orientalism and German Orientalism are mentioned in terms of both the meaning and the historical exhibition. In addition, Reiner's life and his works as well as orientalists who were in the cornerstone of his time were examined in order to determine Reiner's and his works position. In the second part, Reiner's comments on the subject of Islam, Qur'an, Sunnah and Ahl al-Kitab which he mentioned in his work and the evaluations of these interpretations are given. In the third part, it is given that Reiner's opinions and evaluations on the Jahiliye, Mecca, Medina and personality of the Prophet within the framework of his work. In addition to that critiques and analyzes in terms of the sources on Prophet's life are included. In this sense, It is aimed to determine Reiner's perception of Prophet and Islam. Lastly, translations of Reiner's work titled "Muhammed und der Islam" and 'Muhammed's Sendung" as well as a bibliography of the German studies on the Prophet's life are presented in Appendixes.

Keywords: Orientalism, German Orientalism, Islamic History, Sira, Julius Reiner

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1
1. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ	1
2. YÖNTEM VE KAYNAKLAR.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM ORYANTALİZM VE JULIUS REİNER

1.1. ORYANTALİZM VE ALMAN ORYANTALİZMİ	5
1.2. HAYATI VE ESERLERİ	8
1.2.1. Hayatı	8
1.2.2. Eserleri	9
1.3. ÇAĞDAŞI BELLİ BAŞLI ALMAN ORYANTALİSTLER	12

İKİNCİ BÖLÜM İSLAMİYET

2.1. İSLAM DİNİ	16
2.1.1. Temel Rükunler.....	16
2.1.2. Ridde Hadiseleri.....	18
2.1.3. İskenderiyye Kütüphanesinin Yakılması	19
2.1.4. Fetih Hareketleri.....	20
2.1.4.1. Ekonomik.....	21
2.1.4.2. Dini Tebliğ.....	22
2.1.4.3. Fetihlerin Sonuçları.....	23
2.2 KUR'AN VE SÜNNET	25
2.2.1. Kur'an'a ve Rivayetlere Yaklaşımı.....	27

2.3. EHL-İ KİTAB'IN ETKİSİ.....	29
2.3.1. Yahudi Hoca ve Varaka b. Nevfel	30
2.3.2. Kitâb-ı Mukaddes'in Kur'an'a Etkisi.....	32
2.3.3. Yom Kippur-Aşure İlişkisi.....	34
2.3.4. İddet Süresindeki Benzerliğin Kaynağı	35
2.3.5. Yuhanna İncilinin Siyer Literatürüne Etkisi	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SİYER

3.1. CAHİLİYYE	38
3.1.1. Yahudi-Arap İlişkileri	40
3.1.2. Hacerü'l-Esved ve Kâbe	42
3.1.3. Hac'ın Kökeni ve Kolera Hastalığı	43
3.2. MEKKE DÖNEMİ	45
3.2.1. Çobanlık	45
3.2.2. Taviz Teklifi.....	46
3.2.3. Hastalık	49
3.3. MEDİNE DÖNEMİ	52
3.3.1. Müşriklerle Savaş.....	52
3.3.1.1. Batn-ı Nahle Seriyyesi.....	54
3.3.1.2. Hendek Savaşı.....	55
3.3.1.3. Hudeybiye Anlaşması.....	58
3.3.1.4. Mekke'nin Fethi.....	58
3.3.1.5. Müşriklere Ültimatı.....	60
3.3.1.6. Müseylimenin Halef Tayin Edilmesi.....	62
3.3.2. Hz. Peygamber'in Yahudilerle İlişkisi	63
3.3.2.1. Bazı Yahudilerin Öldürülmesi.....	65
3.3.2.2. Beni Kaynuka.....	66
3.3.2.3. Beni Nadîr.....	68
3.3.2.4. Beni Kureyza.....	71
3.3.2.5. Hayber'in Fethinin Sebepleri.....	74
3.4. HZ. MUHAMMED'İN BEŞERİ YÖNÜ.....	75
3.4.1. Hz. Peygamber'in Evlilikleri	76

3.4.2. Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı	79
3.4.3. Hz. Peygamber'in Özel Hayatı	82
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	86
EKLER	96
EK-1 MUHAMMED VE İSLAM	96
Muhammed Öncesi ve Onun Zamanında Arabistan	96
Mekke'den Kaçış Öncesinde Muhammed	102
Mekke'den Kaçış Sonrasında Muhammed	111
İnsan ve Peygamber	120
İslamiyet	123
Kur'an ve Sünnet	129
Muhammed'de Yahudi ve Hristiyan Etkiler	133
EK-2 MUHAMMED'İN MESAJI	137
EK-3 ALMANCA SİYER LİTERATÜRÜ	142

KISALTMALAR

a.s.	:Aleyhis selam
Arw	:Archiv Für Religionswissenschaften
b.	:Bin
bd.	:Band
bkz.	:Bakınız
c.	:cilt
çev.	:Çeviren
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
DLZ	:Deutsche Literaturzeitung
DMG	:Deutschen Morgenländischen Gesellschaft
ed.	:Editör
haz.	:Hazırlayan
hrsg.	:Herausgeber
hz.	:Hazreti
ICANAS	:Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika çalışmaları Kongresi
İSAM	:İslam Araştırmalar Merkezi
md.	:madde
nşr.	:Neşreden
Olz	:Orientalistische Literaturzeitung
ö.	:Ölüm
s.	:Sayfa
thk.	:Tahkik
TTK	:Türk Tarih Kurumu
vb.	:ve benzeri
vd.	:ve diğerleri
verl.	:Verlag
Wİ	:Die Welt Des Islams

ZDMG

:Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen
Gesellschaft

ÖN SÖZ

Oryantalizm, genel hatları ile Batının Doğu dünyasını inceleyen ve onun hakkında değer yargıları üreten kurumsal bir faaliyet olarak tanımlanmaktadır. Hıristiyan Batı dünyasının genelde Doğu kültürüne, özelde ise İslamiyet'e olan bu ilgisi, başladığı tarihten itibaren artarak devam etmiştir. Bu bağlamda, Batının İslamiyet'e olan ilgisi çok eski tarihlere dayansa da, bilimsel Oryantalizmin ortaya çıkışı 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarına tekabül etmektedir. Doğrusu bilimsel yöntemler kullanarak İslamiyet üzerine tetkiklerde bulunan ve eserler meydana getiren Oryantalistler pek çok İslam klasiğini gün yüzüne çıkararak neşir çalışmaları da yapmışlardır. Bu meyanda, Almanya'da yapılan İslam araştırmaları ciddi bir önemi haiz olup, söz konusu çalışma sahasında büyük gelişmeler göstermiş ve birçok Alman oryantalist yetişmiştir.

Alman oryantalizminin genelde İslam Tarihi özelde ise Siyer sahasında önemli eserler ortaya koyduğunu belirtmek isteriz. Alman bilim insanları tarafından ortaya koyulan bu çalışmalar, Amerika ve Kıta Avrupa'sında birçok batılı müellifi etkilemiştir. Bununla birlikte Türkiye özelinde Alman oryantalistlerin söz konusu çalışmalarının daha az tanındığı da bir vakıadır. Her ne kadar bazı telif ve tercüme çalışmaları ile bu durum aşmaya çalışılsa da yeterli olmadığını ve bu alanın akademik çalışmalardan popüler çalışmalara, subjektif çalışmalardan objektif çalışmalara tüm yönleriyle incelemeye değer olduğu kanaatini taşımaktayız. Zira bu çalışmaların analize tabi tutularak niteliklerinin tespit edilmesine yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir. Nitekim ancak o zaman Batının İslam ve Hz. Peygamber hakkında ki değer yargılarını, fikri alt zeminini ve tasavvurunu gerçek anlamda tespit edebilmiş olacağız.

Bu düşüncelerden hareketle, Dr. Reiner'in popüler tarzda yazılan "Muhammed und der İslam" isimli eserini öncelikle titiz bir çeviri çalışması yaparak dilimize kazandırmak ve çeşitli yönlerden tahlile tabi tutmak istedik. İslam Tarihi ve Siyer ilminin kaynakları ve usulü çerçevesinde objektif kriterlerden hareket ederek, eserde bahsi geçen problemleri tetkik etmeye gayret ettik. Ayrıca tezimizin kapsamını aşacağından değerlendirmelerimizde teolojik konulara değinmeyerek hadiseleri tarih perspektifi açısından değerlendirmeye çalıştık. Böylelikle alana mütevazı bir katkı sunmayı amaçladık.

Çalışmanın hazırlanmasında, eleştiri ve tavsiyeleri ile desteğini her zaman hissettiğim, şahsımı oryantalist araştırmalara yönlendiren, kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ'ye teşekkürü bir borç bilirim. Konunun belirlenmesinde önemli bir role sahip olan ve geçtiğimiz senelerde aramızdan ayrılan kıymetli hocamız Prof. Dr. İbrahim SARIÇAM'ı da rahmetle anıyorum. Araştırmalarımız esnasında fikirlerinden ve kütüphanelerinden faydalandığım tüm hocalarıma, mesai arkadaşlarıma ve dostlarıma da ayrıca şükranlarımı arz ederim. Yine tezimizi baştan sona okuyarak düzeltmelerde bulunan kıymetli ablam Dr. Fatmagül GEDİKKAYA'ya şükranlarımı sunuyorum. Çalışmamız esnasında ve her zaman yanımda duran sevgili aileme, hususen manevi desteğini esirgemeyen kıymetli eşim Semanur HALİLOĞLU'na da teşekkür ederim.

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

“Julius Reiner’in “Muhammed und der İslam” isimli eserinin siyer açısından değerlendirilmesi” başlıklı tezimizin ana konusu, Reiner’in bahsi geçen eseri çerçevesinde Hz. Peygamber ve onun hayatına ilişkin görüşlerinin analizi oluşturmaktadır. Bu konuyu seçmemize etki eden unsurları şöyle açıklayabiliriz: öncelikle Reiner’in hem 19.Yüzyıl oryantalist fikirlerin ekserisini eserinde barındırması, hem de eserini popüler tarzda kaleme alarak, Alman toplumunun İslam ve Hz. Peygamber tasavvuruna etki etmesidir. Bununla birlikte biyografi, felsefe ve sözlük çalışmaları bulunan ve aynı zamanda bir akademisyen olan Reiner’in, Hz. Peygamber hakkında kaleme aldığı kitabı ve makalesinin¹ Türkçe literatüre kazandırılmamış olması ve bu alanda ilk olması da tezimizin konusunu belirlememize etki etmiştir. Hz. Peygamber hakkında genelde batıda özelde ise Almanya’da yapılan sübjektif veya popüler tarzda yazılan eserler de incelenmeden ne Batılı bilim insanlarının ne de Alman toplumunun Hz. Peygamber ve İslam algısı tam anlamıyla açıklanamayacaktır. Bu bağlamda çalışmamızın amacı; Reiner’in eserini inceleyerek, dönemin Alman toplumunun İslam ve Hz. Peygamber tasavvuru hakkında bilgi edinmek ve söz konusu eseri siyer kaynakları ölçüsünde tahlil etmektir.

Bu düşüncelerden hareketle, Reiner’in eseri Siyer ilmi açısından incelenmeye ve analiz edilmeye tabi tutulmuştur. Bu bağlamda tezimizin birinci bölümünde, konumuz ölçüsünde Oryantalizm ve Alman oryantalizminin tarihi sürecinden ve kavramsal çerçevesinden söz edilmiştir. Ardından Dr. Julius Reiner’in hayatı ve eserleri hakkında ulaşabildiğimiz malumatı sunmaya gayret ettik. Bu bölümün son kısmında ise, Reiner’in yaşadığı dönem çerçevesinde Siyer ve İslam Tarihi hakkında eser kaleme alan Alman oryantalistlere değindik. Böylelikle, Reiner’in eserini daha doğru

¹ Fuat Sezgin, *Bibliographie Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (Frankfurt am Main: Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften an der Johann Wolfgang Goethe-Universität, 1993), Bd.17, 51-52; İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru* (Ankara: Nobel Yayıncılık 2011), 485-486.

konumlandırabileceğimizi ve diğer oryantalistlerin eserleri ile ne derecede bir ilişkiye sahip olduğunu tespit etmeye çalıştık. Tezimizin ikinci bölümünde, Reiner'in eseri içerisindeki İslam başlığı altındaki hususlar ele alınmıştır. Bu minvalde, İslamiyet'in temel rükunları, Ridde hadisesi ve fetih hareketleri hakkında aktardığı malumat ve serdettiği yorumlar tahlil edilmeye çalışılmıştır. Kur'an ve Sünnet hakkındaki yorumları ve Siyer malzemesi olarak Kur'an ve rivayetlere yaklaşımı ele alınarak değerlendirilmeye tabii tutulmuştur. Ardından Hz. Peygamber'in Ehl-i Kitab'tan iktibaslarda bulunduğu meselesine değinilmektedir. Yine Reiner'in bahsi geçen husus ile ilgili olarak ortaya attığı iddialar tahlil edilmeye çalışılmıştır. Tezimizin son bölümünde ise, Reiner'in Cahiliyye dönemine yaklaşımı ve konu bağlamında bir kısım görüşleri işlenmiştir. Ardından Hz. Peygamber'in doğumundan Hicrete kadar olan Mekke devrindeki yanlış ve eksik aktarımlar ile çeşitli yorumları değerlendirilmiştir. Medine dönemine geldiğimizde, Reiner'in ağırlıklı olarak Hz. Peygamber'in savaşları üzerinde durması hasebiyle, konuyu Mekkeli müşriklerle yapılan savaşlar ve Yahudilerle yapılan savaşlar olarak ikiye ayırarak değerlendirmelerde bulunmaya gayret ettik. Ek-1 kısmında tezimizin konusunu da oluşturan Reiner'in "Muhammed und der İslam" adlı eserini ve Ek-2'de de Siyer ilmine dair ikinci çalışması olan "Muhammets Sendung" başlıklı makalesinin tercümelerine yer verilmiş, kültür hazinemize kazandırılmaya çalışılmıştır. Ek-3'te Almanca Siyer literatürüne yer verilerek, Alman oryantalistlerin Siyer ilmine dair telif kitap çalışmaları sunulmuştur.

2. YÖNTEM VE KAYNAKLAR

Şu ana kadar eserleri Türkçe'ye çevrilmemiş olan Dr. Julius Reiner'in Siyer ile ilgili "Muhammed und der İslam" eseri ve "Muhammets Sendung" başlıklı makalesinin tercümeleleri tezimizin Ek-1 ve Ek-2 kısmında bulunmakta olup, titiz bir çeviri çalışması sonucunda dilimize kazandırmış bulunmaktayız. Tezimizin konusu, Dr. Julius Reiner'in "Muhammed und der islam" isimli eserinin siyer açısından değerlendirmesi olması hasebiyle, bahsi geçen Ek-1'deki çeviriyi kullandığımızı belirtmek isterim. Söz konusu tercümelerde müellifin sayfa içinde kullandığı atıfları, herhangi bir müdahalede bulunmaksızın dipnota aktardık. Reiner'in metin içinde söz konusu ettiği, ancak atıfta bulunmadığı kimi rivayet ve hadislerin künyeleri ise tarafımızdan dipnota eklenmiştir. Ayrıca eserin orijinal sayfa numaraları [] ile belirtilerek okyucuya kolaylık sağlanması

amaçlanmıştır. Bununla beraber yazarın bazı ayetlerde, kimi zaman sadece sûrenin numarasını verdiğini veya ayet numaralarında yanlışlık yaptığını kimi zaman da her hangi bir atıf yapmadığını tespit ettik, herhangi bir yanlışlığa mahal vermemek için bu ayetler tam künyeleri ile tarafımızca dipnotta belirtilmiştir. Çevirimizde eser ve makalenin muhteviyatında bulunan ayetleri tercüme etmeyerek, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın (DİB) Mealini kullanmayı tercih ettik. Bununla birlikte, çalışmamızda daha sağlıklı değerlendirmelerde bulunabilmek için, genelde oryantalizmin özelde ise Alman oryantalizminin kavramsal çerçevesi ve tarihi seyri söz konusu edilmiştir. Bu bağlamda, hem İslam Tarihi ve Siyer'e ilişkin çalışmalar hem de onların müellifleri hakkında bilgiler verilmiştir. Böylelikle Reiner'in, eserini şekillendirdiği zemin ve beslendiği kaynaklar daha doğru tespit edilecektir. Tezimizin ikinci ve üçüncü bölümünde, Reiner'in bahsi geçen eseri çerçevesinde siyer literatürü ile uyuşmayan veya ön yargılı yaklaştığı hususları tespit ederek, İslam Tarihi temel kaynakları ve çağdaş eserler bağlamında değerlendirmelerde bulunmaya gayret ettik. Bununla beraber, literatür taraması yapıp, Reiner'in çağdaş Alman oryantalistlerin pek çok eseri de incelenmiş ve konuyla ilgili kısımlar tespit edilerek, onların yaklaşımı tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bu meyanda çalışmamızda tespit, tasvir, tetkik, analiz, sentez, eleştirel okuma ve karşılaştırmalarda bulunabilmek için çaba sarf ettik. Böylelikle Reiner'in Hz. Peygamber'in hayatına yönelik tespit ve değerlendirmelerini, elde edilen bulgular neticesinde, konuyla ilgili kanaatlerimizi de sonuç bölümünde özet olarak sunmuş bulunmaktayız.

Reiner'in eserleri ile ilgili yaptığımız araştırmalarda, *Ost und West: illustrierte Monatsschrift für das gesamte Judentum*, *Archiv Für Religionswissenschaften (Arw)*, *Deutsche Literaturzeitung (DLZ)*, *Orientalistische Literaturzeitung (Olz)*, *Die Welt Des Islams (Wİ)* ve *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (ZDMG)* gibi, doğuya yönelik çalışmalarda bulunan çeşitli dergilerde ve Fuat Sezgin'in *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* isimli bibliyografik eserinde literatür taraması yapılarak, Reiner'in İslam Tarihi'ne veya Siyer'e dair çalışmaları tespit edilmeye gayret edilmiştir.

Çalışmamız Siyer ilmi ile ilgili olması hasebiyle İslam Tarihi ve Siyer'e ait temel kaynaklar konular bağlamında tetkik edilerek başvurulmuştur. Tezimizin ilgili kısımlarında Reiner'in de eserinde atıflarda bulunduğu Aloys Sprenger'in *Das Leben und die Lehre des Mohammad* isimli eserine de başvurduk. Böylece, Reiner'in,

Sprenger'den ne kadar etkilendiğini tespit etme fırsatını da bulduk. Bununla birlikte, ünlü Alman Oryantalist Theodor Nöldeke'nin *Das Leben Muhammeds* isimli eserini de popüler tarzda yazmış olması hasebiyle çalışmamızda kullanmış bulunmaktayız. Bu bağlamda, Nöldeke'nin eseri ile yer yer karşılaştırmalara gidilmiş, Reiner'in ondan ne ölçüde etkilendiği ve benzer konular tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda sık kullandığımız çağdaş eserlerden birisi de; Prof. Dr. İbrahim Sarıçam, Prof. Dr. Mehmet Özdemir ve Prof. Dr. Seyfettin Erşahin'in hazırlamış oldukları *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru* isimli çalışmasıdır. Nitekim bu eser, Alman oryantalistlerin Hz. Peygamber'e yaklaşımlarının tespit edilmesi bakımından bizim için de büyük önem arz etmektedir. Bu vesile ile tezimizde sık sık müracaat ettiğimiz bir eser olmuştur. Bununla birlikte, Prof. Dr. Mehmet Azimli hocamızın *Siyer'i Farklı Okumak* isimli eserinden, rivayet ve konuların tahlilleri ve değerlendirmeleri hususunda istifade ettik. Böylelikle Reiner'in "Muhammed und der Islam" isimli eseri, İslam Tarihi'nin temel kaynakları, çağdaş araştırmalar ve Reiner'in çağdaşı bazı Alman oryantalistlerin eserleri bağlamında değerlendirilmeye gayret edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM ORYANTALİZM VE JULIUS REİNER

1.1. ORYANTALİZM VE ALMAN ORYANTALİZMİ

En genel anlamıyla; “din, dil, bilim, düşünce, sanat, tarih gibi alanlarda Doğu dünyasını inceleyen ve Doğu hakkında değer yargıları üreten, Batı kaynaklı kurumsal faaliyet” olarak tanımlanmakta olan Oryantalizm,² güneşin doğması ve doğu anlamına gelen “Orient” kelimesinden türemiş bir kavramdır.³ İngilizce; “Orientalism”, Fransızca; “Orientalisme”, Almanca; “Orientalistik”, Osmanlıca; “Şarkiyat”, Arapça; “İstişrak” kelimeleri ile ifade edilmekte olan bu kavram, ayrıca Almanca’da Orient; Doğu, Şark ve Doğu dünyası anlamına gelen “Morgenland”⁴, Oksident ise Batı, Garp ve Avrupa anlamlarına gelen “Abendland” kelimeleriyle de ifade edilmektedir.⁵ Her ne kadar dilimizde “Doğu bilimi” ifadesi bulunsa da bugünün Türkçesinde kelimenin İngilizcesi olan “Orientalism” daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Bir bilim dalı olarak Oryantalizmle veya doğuyla ilgilenen bilim adamları için, Arapça müsteşrik anlamına gelen “Orientalist” sözcüğü kullanılmaktadır.⁶

Oryantalizm, bugün kullanılan anlamıyla ilk kez 1779’da İngiltere’de Edward Pococke hakkında bir makalede ve yine 1799’da Fransa’da Magasine Encyclopédique’te görülmektedir. Fransız Dil Akademisi Oryantalizm kelimesini 1835 tarihinde günümüzde kullanılan anlamıyla kabul etmiş,⁷ 1938’de ise bu terim Dictionnaire de l’Academie Française’de yer almıştır.⁸

1973 tarihinde düzenlenen 29. Uluslararası Oryantalistler Kongresi’nde alınan karar ile isim değişikliğine gidilerek, kongre “Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika

² Yücel Bulut, “Oryantalizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 33 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 428; Farklı tanımlar için bk. Edward W.Said, *Oryantalizm*, çev: Nezih Uzel (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1998), 13-14.

³ Rudi Paret, *Arabistik und Islamkunde an Deutschen Universitäten* (Wiesbaden: Franz Steiner Verlag 1966), 4.

⁴ Heyet, *Almanca Büyük Sözlük*, (İstanbul: Fono yay., 2004) “Morgenland” md., 819; Yaşar Önen, Cemil Ziya Şanbey, *Almanca-Türkçe Sözlük*, (Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları, 1993), “Abendland” md., 694.

⁵ Karl Steuerwald, *Almanca Türkçe Sözlük* (İstanbul: ABC Yayınları, 1998), “Abendland” md., 387; Nimetullah Akın, *Alman Oryantalizmi ve Hadis* (Bursa: Emin Yayınları, 2011), 16.

⁶ Steuerwald, *Almanca Türkçe Sözlük*, 410; Önen ve Şanbey, *Almanca-Türkçe Sözlük*, 751; Heyet, *Almanca Büyük Sözlük*, 871.

⁷ Bulut, Oryantalizm, c. 33, 428.

⁸ Maxime Rodinson, “Oryantalizmin Doğuşu”, çev: Ahmet Turan Yüksel, *Marife Dergisi Oryantalizm Özel Sayısı 2*, (2002): 179.

çalışmaları Kongresi” (ICANAS) olarak değiştirilmiştir.⁹ Bu isim değişikliğinin iki sebebi olduğu söylenebilir. Birinci sebep, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından, “Doğu” araştırmaları kapsamında her bölgenin ayrı birer uzmanlık alanı olarak araştırılmaya, hatta bu bölgelerden her birinin dil, din, toplumsal, siyasal vb. unsurlarının da spesifik olarak değerlendirilmeye başlanmasıdır. Diğer bir sebep ise, Oryantalizmin, emperyalizm, sömürgecilik gibi kavramlarla birlikte anılıyor olması ve bu kavramların anlam çerçevesi içinde anlaşılıyor olmasıdır.¹⁰ Bu nedenle, Batılı araştırmacılar artık oryantalizm terimi yerine “Doğu İncelemeleri” kavramını kullanmaktadırlar.

Günümüzde pek çok tanımıyla karşılaşabileceğimiz oryantalizm, genel olarak kendisine yüklenen pozitif veya negatif perspektifle değerlendirilmektedir. Pozitif bir anlama sahip olduğu fikrinde olanlar, Oryantalizmin akademik araştırmaları ve “Doğu-Batı” arasındaki benzerlik veya farklılık arz eden her noktanın araştırılıp karşılaştırılması ile kültürel bir zenginliği gaye edindiğini savunmaktadırlar.¹¹

Negatif olarak anlamlandıranlara göre ise Oryantalizm; kimi zaman misyonerlik, kimi zaman da emperyalist gayelerle hareket etmiş, esasında bir hâkimiyet kurma amacı taşımaktadır.¹² Batılılar, üstünlüklerini hiç yitirmeksizin Doğu’ya hâkimiyetlerini Oryantalist faaliyetler perdesi arkasından yapmayı amaçlamışlardır. Böylelikle, bahsi geçen kongrede alınan kararın, esas nedeninin bu negatif algı olduğunu ve söz konusu kavramdan neden vazgeçildiğini anlıyoruz.

Oryantalizmin başlangıcı konusunda kesin bir tarih bulunmamakla beraber, İslamiyet ve Müslümanlara yönelik faaliyetler çerçevesinde çeşitli görüşler ileri sürülmektedir.¹³ Ancak Rudi Paret, Oryantalist faaliyetlerin ve Batıda yapılan İslam araştırmalarının, İspanya topraklarında 1143 yılında Petrus Venerabilus von Cluney’in Kur’an’ı Latinceye çevirmesi ile başlatıldığını ifade etmekte olup, bu dönemde ilk çalışmaların dil sahasında gerçekleştiğini belirtmektedir.¹⁴ Bununla birlikte,

⁹ Ejder Okumuş, “Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkânı”, *Marife Dergisi Oryantalizm Özel Sayısı 2*, sy. 3 (2002), 254; Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi* (İstanbul: Küre Yay., 2010), 1.

¹⁰ Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, s. 2-3; Ayrıca bk. Albert Hourani, *Modern Batı Düşüncesinde İslam* çev: Celal A. Kanat (İstanbul: Doruk Yay., 2010), 86-88.

¹¹ Cafer Sadık Yaran, “Watt’a göre Oryantalist Bakışın Felsefi, Pluralist ve Liberal Versiyonu”, *Oryantalistlerin Gözüyle İslam*, Ed. Ahmet Yücel (İstanbul: Rağbet Yay., 2003), 236.

¹² Said, *Oryantalizm*, 17; Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, 166.

¹³ Selahattin Sönmezsoy, *Kur’an ve Oryantalistler* (Ankara: Fecr Yay., 1998), 27-31.

¹⁴ Paret, *Arabistik und Islamkunde*, 2.

oryantalizmin sistematik bir ilim hüviyetine kavuşması, Fransa'da Doğu Dilleri Yüksek Okulu'nun faaliyete başladığı tarihi, yani 1795'i bulmaktadır.¹⁵

Oryantalist araştırmaların ilk defa İngiltere ve Fransa tarafından gerçekleştirilmiş olup, Almanya'nın ise bu ülkeleri takip ettiğini ifade eden Edward Said, bu durumun daha sonra tersine dönerek, Alman bilim adamlarının diğer Avrupa milletlerini geride bıraktığını belirtmektedir.¹⁶

Almanlar, Şark tetkiklerine büyük ilgi gösterdiklerinden, Almanya'daki Oryantalistik faaliyetler köklü bir geçmişe sahiptir. Kurumsal anlamda bu faaliyetler, 1477 tarihinde Eberhard Karls Üniversitesi'nin kurulmasının ardından, burada Hıristiyan Teolojisi Bölümü'nün bir yan disiplini olarak, Şark Dilleri ve Kültürleri Bölümü oluşturulması ile başlamıştır denilebilir. Müstakil bir gelişme olarak, Tübingen Üniversitesi'nde Şark Enstitüsü'nün kurulması ve 1521'den itibaren yapılan İbranice ve Arabiyyât çalışmaları gösterilebilir.¹⁷ Bununla beraber, Arapça tıp ve felsefe kitaplarını Alman ilim dünyasına kazandıran Jakop Christmann, Johann Kasimir'in de yardım etmesi ile Heidelberg Üniversitesi'nde 1609 tarihinde bir Şarkiyat Bölümü açmıştır.¹⁸

XVIII. yüzyılla beraber yapılan çalışmalar ile ciddi ilerlemeler kat edilmiş ve birçok Alman, o dönem Şarkiyat araştırmalarının merkezi konumundaki Fransa ve Hollanda'ya eğitim için gitmiştir. Özellikle, Silvestre de Sacy'nin başkanlığını yaptığı Paris'teki Doğu Dilleri Okulu'nun (Ecole Nationale des Langues Orientales Vivantes, 1795) Alman oryantalistlerin yetişmesinde büyük katkısı olmuştur.¹⁹ Arap Dili ve Edebiyatı alanında yapılan çalışmaların İslam araştırmalarının gelişimine önemli ölçüde etki etmesi, Alman oryantalizmini 19. ve 20. yüzyıllarda diğer milletlerinin önüne taşımıştır.

Fleischer tarafından 1845 yılında Alman Doğu Araştırmaları Cemiyeti'nin²⁰ kurulması ve halen yayın hayatına devam eden, Alman Doğu Araştırmaları Cemiyeti

¹⁵ Sönmezsoy, *Kur'an ve Oryantalistler*, 13.

¹⁶ Said, *Oryantalizm*, 33; Carl Brockelmann, "Die Morgenländischen Studien in Deutschland", *ZDMG*, Bd. 76, (1922): 5.

¹⁷ Bülent Şenay, "Orta Doğu Araştırmaları ve Birinci Dünya Kongresi Almanya'da Oryantalist Çalışmalar", *Marife Dergisi Oryantalizm Özel Sayısı 2*, sy. 3 (2002), 248.

¹⁸ Rıza Kurtuluş, "Almanya-İslâm Araştırmaları" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 2 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 522-524.

¹⁹ Kurtuluş, *Almanya-İslâm Araştırmaları*, c. 2, 522-524.

²⁰ Deutsche Morgenländische Gesellschaft.

Dergisi²¹ oryantalist çalışmaların Almanya’da ilerlemesinde önemli katkılar sunmuştur.²²

1.2. HAYATI VE ESERLERİ

1.2.1. Hayatı

Reiner’in hayatı ile ilgili ne yazık ki kısıtlı bilgiye sahibiz. Kendisi, 1871 tarihinde dünyaya gelmiş ve bir dizi felsefi eser kaleme almıştır. 1930 tarihinde son eseri olan ‘Zerdüş’ isimli kitabı, basılmadan ölmesi üzerine Prof. Dr. Erich Schmitt tarafından neşredilmiştir. “1890-1910 Doktora Tezleri” kataloğu içerisinde Julius Reiner’in tez çalışmasına rastlanılamamaktadır. Eğer, Almanya haricinde bir ülkenin Üniversitesi’nde çalışmasını yapmadı ise, katalogda ismi mevcut olan Juda Reiner ile karıştırılmış olabilir. Zira doğum tarihleri ve çalışma alanları birbiriyle uyuşmaktadır. Juda Reiner Katalog içinde Cilt 11 1895/96 HA 106 numarada bulunmaktadır.²³

Reiner’in “Ost und West” dergisinde yayınlanan iki makalesi haricinde çeşitli dergilerde başka bir makalesini tespit edemedik. Bu dergi ise, 1901-1923 tarihleri arasında Avrupa Yahudilerine yönelik yayınlamış ve Doğu’daki din kardeşlerinin başarılarını ve kültürlerini onlara aktaran bir dergi olarak yayın yapmıştır. Lakin süreç içerisinde maddi zorluklarla karşılaşarak, *Alliance Israélite Universelle*’ya bağlı olarak yayın hayatına devam etmiştir. Derginin finansörü ile yayıncılarının Avrupa’nın önde gelen Yahudileri olması ve genel anlamda yazarlarının Yahudi kökenli olmaları, bizi Reiner’in de Yahudi asıllı olduğu düşüncesine sevk etmektedir.²⁴ Yine Reiner’in kimi eserlerindeki Yahudilere olan tarafgir yaklaşımı, bu düşüncemizi desteklemektedir.²⁵

Reiner, çalışma sahasını felsefe üzerine yoğunlaştırmış, bu bağlamda birçok Filozof’un, Peygamber’in hayatını, eserleri ve öğretilerini inceleyerek ve kaleme almıştır. Biyografi eserlerinin yanı sıra, felsefe sözlüğü, felsefe tarihi ve çeşitli alanlarda

²¹ Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (ZDMG). Derginin 2013 yılına kadar ki sayıları için bk. Erişim Tarihi: 05.02.2019, <http://menadoc.bibliothek.uni-halle.de/dmg/periodical/structure/2327>

²² Paret, *Arabistik und Islamkunde*, 9.

²³Bu konuda bk. Erişim Tarihi: 11.12.2017, <http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/14685/1/Reiner.pdf>

²⁴ Derginin editörleri ve yayın ilkeleri için bk. Erişim Tarihi: 18.12.2017, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/titleinfo/2583875>

²⁵ Julius Reiner, “Napoleon I. und die Juden”, *Ost und West*, Berlin-Chartottenburg, 2. (1902): 403-408; Julius Reiner, *Moses und sein Werk* (Berlin/Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger, 1907).

da eserler kaleme almıştır. Julius Reiner'in, Hz. Peygamber ile alakalı tezimizin konusu olan kitabı "Muhammed ve İslam" haricinde²⁶, "Muhammed ve Mesajı"²⁷ adlı bir de makalesi mevcuttur. Bu makale, 1907 yılında "Ost und West" dergisinin yedinci sayısında yayınlanmış olup, biz bu makalenin 'Muhammed und der İslam' isimli eserinden üretildiği kanaatini taşımaktayız. Zira kitabın içerisinde bulunan bazı pasajların makalenin içerisinde, herhangi bir değişikliğe uğramadan aynen yazıldığını tespit ettik. Söz konusu makalede Reiner, bilimsel bir çalışmanın objektiflik ilkesi çerçevesinde hazırlanması gerektiği kanaatini belirtmiş olsa da, kendisinin söz konusu Hz. Peygamber olduğunda, bu ilkeyi sık sık göz ardı ettiğini ve ön yargılara düştüğünü gözlemlemekteyiz. Nitekim Reiner makalesinde, Hz. Peygamber'in geçmiş Peygamberlere nazaran sönük bir karaktere sahip olduğu, bir Peygamberden çok bir siyasetçi olduğu, vahyi kendi arzu ve isteği doğrultusunda uydurduğu, Kur'an'daki bazı pasajları Ehl-i Kitab'tan kelimesi kelimesine aldığı şeklindeki kitabında bulunan iddiaları tekrarlamıştır. Bahsi geçen derginin 1902'de yayınlanan 2. sayısında Reiner'in, "I. Napolyon ve Yahudiler"²⁸ başlıklı bir makalesi daha yayınlanmıştır. Makalede; I. Napolyon'un Yahudilerle teması ve süreç içerisinde gelişen ikili ilişkiler, yine I. Napolyon'un zamanında bazı Yahudi asıllı diplomatlardan, ayrıca Yahudilerin, Yahudi olmayanlarla evlilik münasebetleri, Yahudilere verilen haklar ve Semitizm-Antisemitizm konuları işlenmiştir.

1.2.2. Eserleri

Tezimizde kullandığımız eserin de içinde bulunduğu "Kültür Taşıyıcıları" (Kulturträger) üst başlığı ile Hermann Seemann Nachfolger Yayınevi tarafından hazırlanan Kültür serisi içerisinde; Dr. Leonhard Stahl tarafından *Copernikus und das neue Weltsystem* ve *Galilei und das Universum*, Dr. Ludwig Sehring tarafından *Spinoza, sein Leben und seine Philosophi*, *Hegel sein Leben und Wirken* ve *Maeterlinck als Philosoph und Dichter*, Dr. Joh. Riehl tarafından *Jesus im Wandelder zeiten* ve *Kant und seine Philosophi*, Dr. Ella Mensch tarafından *Königen Luise*, Dr. E. Mensch tarafından *Jean Jacques Rousseau, der Philosoph des Naturrechts*, Dr. E. Normann tarafından *Friedrich der Große als Mensch und Philosoph*, Dr. A. Ruest tarafından

²⁶ Julius Reiner, *Muhammed und der İslam* (Berlin/Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger Verl., 1907).

²⁷ Julius Reiner, "Die Sendung Muhammeds", *Ost und West*, Berlin-Chartottenburg, 7. (1907): 35-44.

²⁸ Reiner, *Napoleon I. und die Juden*, 403-408.

William Shakespeare ve Dr. Hermann Lübben tarafından *Leo Tolstoi* kaleme alınmıştır.²⁹

Julius Reiner'in, hem Kültür Taşıyıcıları serisi içerisinde, hem Hermann Seemann Nachfolger yayınevi, hem de diğer yayınevlerinde basılan kitapları ise şöyledir:

1. Musa ve Eseri³⁰: 77 sayfadan ve 9 bölümden oluşan eserde, İsrailoğullarının Mısır'a yerleşmeleri, onların seçilmiş ümmet olması, vahiy için verdikleri mücadeleler ve Yahudiliğin tarihi serüveni üzerinde durulmaktadır. Ayrıca Hz. Musa'nın bu serüven içerisindeki konumu ve diğer dinlere etkisi işlenmiştir.

2. Buda ve Budizm³¹: Eser 6 bölümden oluşmaktadır. Kitapta, Hint Edebiyatı ve kültürü, Buda'nın hayatı, Budizm'in temel öğretileri ile ahlak, nirvana, sofular ve Budist rahipler gibi konular işlenmiştir.

3. Zerdüş³²: 73 sayfa ve 6 bölümden oluşan eserde; İran, Zerdüş'ün hayatında Edebiyat ve Doğruluk, Zerdüşlük dini, Ateş kültü, Avesta gibi çeşitli konulara değinilmektedir.

4. Konfüçyüs - Lu'nun Bilgesi³³: 88 sayfa ve 6 bölümden oluşan eserin ilk bölümünü, Çin Tarihi ve Coğrafyasına ayıran Reiner, ardından Konfüçyüs'ün hayatı ve öğretilerine yer vermektedir. Laozi ve Konfüçyüs'ün Çin üzerine yaptıkları etkiden söz eden yazar, Konfüçyüs'ün yaşadığı dönemdeki Lu hanedanına da değinir. Eserin son bölümünü ise, Çin edebiyatı ve felsefesine ayırmıştır.

5. Darwin ve Öğretisi³⁴: 88 sayfadan oluşan bu eserde Reiner, Darwin'in hayatını, eserlerini, öğretilerini ve bazı önemli takipçilerini kaleme almış, ayrıca Darwin'in fikirlerine de yer vermiştir.

6. Doğabilimcilerin'in Klasikleri, Hermann Helmholtz³⁵: Doğabilimcilerin'in klasikleri üst başlığı altında 1. Cilt S. Friedlaender: *Julius Robert Mayer*, 2.Cilt Samuel Lublinski: *Charles Darwin, eine apologie und eine Kritik*, 3.cilt Wilhelm Haacke: *Karl Ernst von Baer*, 4. Cilt S. Gunther: *Varenius*, 5. Lothar Brieger-Wasservogel: *Platon ve Aristoteles*, 6. Cilt Julius Reiner: *Hermann von Helmholtz* eserlerinden oluşmaktadır.

²⁹ Julius Reiner, *Moses und sein Werk*, iç kapak.

³⁰ Julius Reiner, *Moses und sein Werk* (Berlin/Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger, 1907).

³¹ Julius Reiner, *Buddha und der Buddhismus* (Berlin-Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger, 1910).

³² Julius Reiner, *Zarathustra* (Berlin-Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger, 1910).

³³ Julius Reiner, *Confucius - Der Weise Von Lu* (Berlin-Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger, 1920).

³⁴ Julius Reiner, *Darwin und seine Lehre* (Berlin-Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger, 1907).

³⁵ Julius Reiner, *Klassiker der Naturwissenschaften: Hermann von Helmholtz* (Leipzig: Theodor Thomas, 1905).

Reiner eserini iki bölümde incelemiştir. Birinci bölümde; Helmholtz'un hayatını, eserlerini ve eğitimini ele alan yazar, ikinci bölümde; Psikolojinin güncel durumuna, sorunlarına değinmiş ve Helmholtz'un psikoloji üzerine düşüncelerini aktarmıştır. Kaynakça ve dipnot kullanmayan Reiner'in, eserinin biyografi bölümü için Leo Königsberger'in 3 ciltlik Hermann Helmholtz adlı kitabını kullandığı anlaşılıyor.³⁶

7. Hugo Grotius ve Dünya Hukuk Kurulu:³⁷ Julius Reiner'in 94 sayfalık bu eseri; Grotius'u hayatı, fikirleri, Hristiyanlık üzerine düşünceleri ile bazı eserlerinin tanıtım ve değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

8. Ünlü Ütopyacılar ve Devlet idealleri:³⁸ 87 sayfadan oluşan bu eserinde Reiner, Platonun *Devlet*, More'un *Ütopya*, Campanella'nın *Güneş Ülkesi* ve Cabet'in *İkaria* isimli eserlerini incelemiştir. İdealden gerçekliğe isimli son başlıkta ise bunun imkânını tartışmıştır.

9. Buda: Ölümsüzler – İnsanlığın Entelektüel Kahramanlarının Hayatları ve Eserleri³⁹: Ölümsüzler – İnsanlığın Entelektüel Kahramanlarının Hayatları ve Eserleri serisi kapsamında 1926 yılında Max Bergfeld ve Julius Reiner tarafından yayınlanmıştır. Aynı seri içerisinde Reiner'in ölmeden önce yazdığı, ancak ölümü sebebiyle Prof. Dr. Erich Schmitt tarafından neşredilen bir de Zerdüş isimli son eseri vardır.

Reiner'in diğer eserleri hakkında kütüphane ve internet üzerinden yapılan taramalarda maalesef malumat elde edilememiştir. Bu sebeple burada sadece eserlerin isimleri verilecektir. Bunlar;

10. Büyük Düşünürlerin Dünya Görüşü.⁴⁰

11. Modern Dünya Görüşü. Düşünen insanlar için yönlendirici motifler.⁴¹

12. Giordano Bruno ve Dünya Görüşü.⁴²

13. Platon, Hayatı ve Eserleri.⁴³

14. Friedrich Nietzsche - Hayatı ve Eserleri.⁴⁴

³⁶ Bu konuda bk. Erişim Tarihi: 24.01.2018, <http://histmath-heidelberg.de/htmg/Reiner/reiner.htm>

³⁷ Julius Reiner, *Hugo Grotius und das Weltschiedsgericht* (Berlin: Verlag von Leonhard Simion Nf., 1922).

³⁸ Julius Reiner, *Berühmte Utopisten Und Ihr Staatsideale* (Eschborn: Jena Hermann Castenoble, 1906).

³⁹ Julius Reiner, *Buddha: Die Unsterblichen - Die Geistigen Heroen Der Menschheit In Ihrem Leben Und Wirken* (Berlin: Deutsche Bibliothek Verlagsgesellschaft, 1920).

⁴⁰ Julius Reiner, *Weltanschauung Großer Denker* (Dessau: Dünnhaupt, 1930).

⁴¹ Julius Reiner, *Aus Der Modernen Weltanschauung. Leitmotive Für Denkende Menschen* (Leipzig: Verlag von Otto Tobies, 1912).

⁴² Julius Reiner, *Giordano Bruno Und Seine Weltanschauung* (Berlin-Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger, 1900).

⁴³ Julius Reiner, *Platon. Leben Und Werke* (Berlin-Leipzig, Hermann Seemann Nachfolger, 1908).

15. *Friedrich Nietzsche Bir Ahlaksız ve Deccal.*⁴⁵
16. *Felsefe Hakkında Ne Bilinmesi Gerekir?*⁴⁶
17. *Felsefe Tarihinin Temeli.*⁴⁷
18. *Eğitim Hakkında: Ebeveynler ve Öğretmenler İçin Temel İlkeler.*⁴⁸
19. *Felsefe Sözlüğü.*⁴⁹
20. *Zerdüş: Ölümsüzler – İnsanlığın Entelektüel Kahramanlarının Hayatları ve Eserleri.*⁵⁰
21. *Kadınlar İçin ve Yine Kadınlar, Kadın Konusuna Katkıları.*⁵¹

1.3. ÇAĞDAŞI BELLİ BAŞLI ALMAN ORYANTALİSTLER

Birçok Batı ülkesinde, Doğu'ya yönelik araştırmalar çok erken tarihlerde başlamış olup, İslam Tarihi'ne yönelik sayısız kitap, makale, bildiri, çeviri vb. çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalara göz atıldığı takdirde, Cahiliyye dönemi, Siyer, Halifeler Tarihi, İslam Tarihi literatürü vb. konularda ciddi eserler verildiği görülmektedir. Bu bağlamda burada Reiner'in çağdaşı olan Alman Oryantalistler ve yaptıkları çalışmalar hakkında bilgiler verilecektir. Reiner'in çağdaşı olan oryantalistlerin çokluğu göz önünde bulundurularak, köşe taşı mesabesinde olan araştırmacılar inceleme kapsamına alınmıştır. Böylelikle hem Reiner'in beslendiği kaynakları değerlendirme imkânı, hem de eserinin o dönemde Almanya'da yapılan çalışmalar içerisindeki konumunu daha net bir biçimde tespit etmek mümkün olacaktır.

1. **Gustav Weil:** Heilderberg Üniversitesi Profesörlerinden Gustav Weil (ö. 1889), tarihsel eleştirel yöntem kullanarak yazdığı "*Mohammed der Prophet*

⁴⁴ Julius Reiner, *Friedrich Nietzsche-Leben und Wirken* (Berlin-Leipzig, Hermann Seemann Nachfolger, 1920).

⁴⁵ Julius Reiner, *Friedrich Nietzsche Der Immoralist und Antichrist* (Stuttgart: Franckh'sche Verlagsanstalt, 1916).

⁴⁶ Julius Reiner, *Was Muss Man Von Der Philosophie Wissen?* (Berlin: Verlag Hugo Steinitz, 1901).

⁴⁷ Julius Reiner, *Grundriss Der Geschichte Der Philosophie* (Leipzig: Verlag von Otto Tobies, 1910).

⁴⁸ Julius Reiner, *Über Erziehung: Leitsätze für Eltern und Lehrer* (Leipzig: Verlag von Otto Tobies, 1906).

⁴⁹ Julius Reiner, *Philosophisches Wörterbuch* (Leipzig: Verlag von Otto Tobies, 1912).

⁵⁰ Julius Reiner, *Zarathustra-Die Unsterblichen - Die Geistigen Heroen Der Menschheit In Ihrem Leben Und Wirken* (Berlin: Deutsche Bibliothek Verlagsgesellschaft, 1930).

⁵¹ Julius Reiner, *Für und wider die Frauen. Beiträge zur Frauenfrage* (Berlin-Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger, 1903).

sein Leben und seine Lehre”⁵² (Muhammed Peygamber, Hayatı ve Öğretisi) adlı eseriyle Almanya’da siyer alanına katkı sağlamıştır. Weil, kütüphane taramaları yaparak, “*Tarih’ul-Hamis*”, “*Sîret-i Halebîye*”ye ve İbn Hişâm’ın o vakte kadar neşri bulunmayan Sîret’inin bir elyazmasına ulaşmıştır. İslam tarihiyle ilgili olarak, “*Geschichte der Chalifen*”⁵³ (Halifeler Tarihi) ve “*Geschichte der islamitischen Völker von Mohammed bis zur Zeit des Sultans Selim*”⁵⁴ (Muhammed’den Sultan Selim Dönemine Kadar İslam Toplulukları Tarihi) adlı eserleri kaleme almıştır. G. Weil ayrıca “*Historisch-Kritische Einleitung in den Koran*”⁵⁵ (Kur’an’a Tarihsel Tenkidi Giriş) adlı bir eser kaleme almış, bu eserde hususi bir başlık altında Hz. Peygamber’den söz etmiştir.

2. **Aloys Sprenger:** Özellikle, İslam Tarihi alanındaki çalışmaları ile tanınan ve Reiner’in de atıf yapması dolayısıyla bizim için mühim bir isim olan, Avusturyalı şarkiyatçı Profesör Aloys Sprenger’dir (ö:1893). Sprenger, erken yaşlardan itibaren oryantalist araştırmalara yönelmiş ve uzun yıllar Hindistan’da kalarak, Arapça ve Farsça eserlerden oluşan büyük bir koleksiyon oluşturmuştur. Sprenger’in 1861 ve 1865’te yayımlanan 3 ciltlik “*Das Leben und die Lehre des Mohammad*”⁵⁶ (Muhammed’in Hayatı ve Öğretileri) adlı önemli bir eseri bulunmaktadır. Rudi Paret, Sprenger’in söz konusu çalışması hakkında, bilimsel dayanakların zayıf olduğu, zihnindeki yargıları haklı göstermek için kaynakları çarpıtığı ve Muhammed’i bulduğu her imkânda kötü göstermeye çalıştığı değerlendirmesinde bulunmaktadır.⁵⁷ Bununla birlikte Sprenger’in, “*Mohammed und der Koran*”⁵⁸ (Muhammed

⁵² Gustav Weil, *Mohammed der Prophet sein Leben und seine Lehre. Aus Handschriftlichen Quellen und dem Koran Geschöpft und dargestellt. Mit Beilagen und einer Stammtafel* (Stuttgart: Metzler Verl.,1843).

⁵³ Gustav Weil, *Geschichte der Chalifen* (Mannheim: Verlag von Friedrich Vassermann, 1846-1851), Bd. I-III.

⁵⁴ Gustav Weil, *Geschichte der islamitischen Völker von Mohammed bis zur Zeit des Sultans Selim* (Stuttgart: Riegersche Verlags Buchhandlung, 1866).

⁵⁵ Gustav Weil, *Historisch-Kritische Einleitung in den Koran* (Bielefeld: Verlag von Velhagen und Klasing, 1844); geniş bilgi için bk. Paret, *Arabistik und Islamkunde*, 10; Hilal Görgün, “Gustav Weil” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 43 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 154.

⁵⁶ Aloys Sprenger, *Das Leben und die Lehre des Mohammad. Nach bisher größten Teils unbenutzten Quellen bearbeitet* (Berlin: Nicolaische Verlags Buchhandlung, 1869).

⁵⁷ Paret, *Arabistik und Islamkunde*, 11-12; geniş bilgi için İlhan Erdem, “Aloys Sprenger”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 37 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 421-422.

⁵⁸ Aloys Sprenger, *Mohammed und der Koran* (Hamburg: Verlagsanstalt und Druckerei von F. F. Richter, 1889).

ve Kur'an) adlı 1889 tarihinde yayımladığı bir çalışması daha bulunmaktadır.⁵⁹

3. **Julius Wellhausen:** Alman Oryantalizminin önemli temsilcilerinden, Eski Ahit araştırmaları ile üne kavuşan ve Oryantalistler üzerinde büyük bir etkiye sahip olan Julius Wellhausen (ö. 1918); Cahiliyye dönemi, İslam Tarihi, ilk dönem siyasi meseleleri ve İslam mezhepleri gibi çeşitli alanlarda telif ve neşir çalışmalarında bulunmuştur. Wellhausen, Vâkıdî'nin Kitab el-Megâzi'sinin özeti sayılabilecek "*Muhammed in Medina*"⁶⁰ (Muhammed Medine'de), "*Reste Arabischen Heidentums*"⁶¹ (Arap Putperestliğinin Kalıntıları) ve "*İslamiyet'in İlk Devrinde Dini-Siyasî Muhalefet Partileri*"⁶² gibi dilimize de çevrilen İslam Tarihinin farklı dönemleri ile ilgili birçok eser kaleme almıştır.⁶³
4. **Theodor Nöldeke:** Birçok oryantalisti etkileyen birisi olarak Profesör Theodor Nöldeke (ö:1930), çalışmaları ile oryantalizmin sadece Almanya'da değil dünya çapında önemli temsilcileri arasında yer almaktadır. Paret'e göre, Nöldeke'yi bu kadar önemli yapan özellikler, onun anlaşılır üslubu yanında eldeki verileri analiz ve değerlendirme yeteneğine sahip olması ve rasyonalist, pozitivist bir bilim adamı olmasıdır.⁶⁴ Nöldeke, Semitik diller, Türkoloji, İran Dili ve Edebiyatı'nı kapsayan geniş bir alanda bilimsel çalışmalar yaparak önemli eserler bırakmıştır.⁶⁵ 1860 tarihinde yayımlanan, ilk cildinden sonraki iki cildi ölümünün ardından öğrencileri tarafından tamamlanan ve kısmen dilimize de kazandırılan "*Geschichte des Qorans*"⁶⁶ (Kur'an Tarihi) adlı eseri ile tanınan Nöldeke, İslam Tarihi ve Siyer ile de

⁵⁹ Erdem, Aloys Sprenger, c. 37, 422.

⁶⁰ Julius Wellhausen, *Muhammed in Medina: Das Ist Vakidi's Kitab Al-Maghazi İn Verkürzter Deutscher Wiedergabe* (Berlin: G. Reimer Verlag, 1882).

⁶¹ Julius Wellhausen, *Reste Arabischen Heidentums* (Berlin: G. Reimer Verlag, 1897).

⁶² Julius Wellhausen, *Die religiös-politischen Oppositionsparteien im alten Islam* (Berlin Weidmann, 1901; Fikret Işıltan. *İslamiyet'in İlk Devrinde Dinî-Siyasî Muhalefet Partileri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu (TTK) Yay., 1989).

⁶³ Paret, *Arabistik und Islamlkunde*, 15-16; geniş bilgi için bk. Hilal Görgün, "Julius Wellhausen" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 43 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 155-157; J. Wellhausen'nin eserleri için ayrıca bk. Johann Fück, *Die Arabischen Studien in Europa bis In den Anfang des 20. Jahrhunderts* (Leipzig: Otto Harrassowitz, 1955), 223-226.

⁶⁴ Paret, *Arabistik und Islamlkunde*, 14.

⁶⁵ Fück, *Die Arabischen Studien*, 217-220.

⁶⁶ Theodor Nöldeke, *Geschichte Des Qorans* (Göttingen: Dieterische Verlags Buchhandlung, 1860); Muammer Sencer, *Kur'an Tarihi* (İstanbul: İlke Yay., 1970).

ilgilenmiştir. Bu bağlamda yazdığı “*Das Leben Muhammeds*”⁶⁷ (Muhammed’in Hayatı) ve “*Geschichte der Perser und Araber zur Zeit der Sasaniden*”⁶⁸ (Sasaniler Dönemi Fars ve Arap Tarihi) önemli eserlerindedir.

5. **Hubert Grimme:** Reiner’in bir diğer çağdaşı ise Profesör Hubert Grimme’dir (ö.1942). Ünlü Oryantalist Edward Sachau’ın öğrencisi olan Grimme, “*Mohammed: Das Leben*”⁶⁹ (Muhammed: Hayatı), “*Mohammed: Einleitung in den Koran, System der koranischen Theologie*”⁷⁰ (Muhammed: Kur’an’a Giriş, Kur’an Teolojisinin Sistematiği) ve “*Mohammed. Die Weltgeschichtliche Bedeutung Arabiens*”⁷¹ (Muhammed: Arabistan’ın Dünya Tarihindeki Önemi) isimli 3 eseri ile Siyer alanına katkı sunmuştur.⁷²
6. **Christoph Ludolf Krehl:** “*Über die Religion der vorislamischen Araber*”⁷³ (İslam öncesi Arapların Dinleri) ve “*Das Leben und die Lehre des Muhammed*”⁷⁴ (Muhammed’in Hayatı ve Öğretisi) isimli eserlerin müellifi Profesör C. Ludolf Krehl (ö.1901) dönemin ünlü oryantalistlerinden birisi olmakla beraber, Siyer ve İslam Tarihi alanlarında çalışmaları ile adından söz ettiren isimlerden birisidir.

⁶⁷ Theodor Nöldeke, *Das Leben Muhammeds* (Hannover: Carl Rümpler Verl., 1863).

⁶⁸ Theodor Nöldeke, *Geschichte der Perser und Araber zur Zeit der Sasaniden*, (Leyden: E.J. Brill, 1879); geniş bilgi için Bk. Hilal Görgün, “Theodor Nöldeke” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 33 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 217-218.

⁶⁹ Hubert Grimme, *Mohammed: Das Leben* (Münster: Aschendorf Verlag, 1892).

⁷⁰ Hubert Grimme, *Mohammed: Einleitung in den Koran, System der koranischen Theologie* (Münster: Aschendorf Verlag, 1895).

⁷¹ Hubert Grimme, *Mohammed. Die Weltgeschichtliche Bedeutung Arabiens* (München: Kirchheimsche Verlagsbuchhandlung, 1904).

⁷² Fück, *Die Arabischen Studien*, 317; geniş bilgi için bk. Franz Taeschner, “Hubert Grimme”, *ZDMG*, sy. 96 (1942): 381-392; Mustafa Fayda, “Hubert Grimme” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.14 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 163.

⁷³ Ludolf Krehl, *Über die Religion der vorislamischen Araber* (Leipzig: Serigische Buchhandlung, 1863).

⁷⁴ Ludolf Krehl, *Das Leben und die Lehre des Muhammed* (Leipzig: Otto Schulze, 1884).

İKİNCİ BÖLÜM İSLAMİYET

Reiner, İslam dini başlığı altında İslam'ın temel rükunleri, Ridde olayları, İslam fetihlerinin mahiyeti, sebep ve sonuçları üzerine durmakta, Kur'an'a ve Sünnete yönelik değerlendirmeleri bulunmaktadır.

Bu bölümde Reiner'in "*Muhammed und der Islam*" isimli eseri içerisinde kaleme aldığı İslam, Kur'an, Sünnet ve Muhammed'de Yahudi ve Hristiyan unsurlar başlıkları değerlendirilecektir. Ayrıca Reiner'in Siyer malzemesi bağlamında, Kur'an'a ve Sünnet'e olan yaklaşımı tetkik edilecektir. Son olarak Yahudilik ve Hristiyanlığın genel anlamda İslam'a, özelde ise Hz. Peygamber'e etkide bulunduğu iddiası çerçevesinde değerlendirmelerde bulunulacaktır.

2.1. İSLAM DİNİ

2.1.1. Temel Rükunler

Reiner, "*Der Islam*" bölümüne "*boyun eğme, Allah'a hizmet etme ve onun rızası için tabii olma*" anlamlarına geldiğini söylediği İslam kelimesinin sözlük anlamı ile başlar ve bu bağlamda, İslamiyet'in ortaya çıktığı ilk dönemde Müminlere ağır dini sorumluluklar yüklediğini ifade eder.⁷⁵ Ona göre; Hz. Peygamber, belirli bir düstur çerçevesinde hareket etmiş, Âdem, Nuh, İbrahim, Musa ve İsa Peygamberlerin tebliğ ettiği hak dini, onlara tabii olanların tahrif ettiğini belirterek, kendisinin bu tahrifatı gideren ve yeni kanunlarla desteklenen Allah'ın elçisi olduğunu iddia etmiştir.⁷⁶

Kur'an'ın, Müslümanlar nazarında kusursuz olduğu ve içerdiği hükümler açısından uyulması gereken her hükmü barındırdığını belirten Reiner, Namaz, Oruç, Zekât ve Hac gibi ibadet esaslarına da değinmektedir. Yazar, Müslüman olmayanların bir İslam beldesinde ezanın okunmasıyla beraber Müslümanların işlerini güçlerini bırakıp nerede olurlarsa olsunlar bir sergi veya bir seccade sermek suretiyle namaza durduklarını, aynı hassasiyetle Ramazan ayında gerçekleştirilen oruç ibadetini de herkesin gözlemleyebileceğini belirtmektedir. Ancak, kendi döneminde Müslümanlarda bu hassasiyetin kaybolduğu ve yerini alışılmış bir seremoniye bıraktığını belirtmektedir.

⁷⁵ Reiner, *Muhammed*, 56.

⁷⁶ Reiner, *Muhammed*, 57.

Oruç'un artık özel bir ibadet olmayıp gündüzleri gece gibi oruçlu olarak uyduğunu, güneşin batması ile beraber Teravih namazının ardından eğlenceli bir gece hayatının başladığını ve Müslümanların kendilerini yemeye içmeye verdiklerini yazan Reiner, bu durumun her yıl İstanbul'da görülebileceğini söylemektedir.⁷⁷

Yazar, zekâtın Müslümanlar için önemli bir ibadet olduğunu, bu ibadetin sonuçları dikkate alındığı takdirde İslam açısından pozitif bir görüntü olmasına rağmen, Müslümanların bu ibadeti insanlara olan sevgilerinden dolayı değil de, yasal bir zorunluluk gibi vergilerini nasıl ödüyorlarsa öyle ödediklerini, zekât verdiği kişiden ziyade, kendisini ve menfaatini düşündüğünü, hatta en vahşi diktatörlerin en ahlakı düşük insanların bile zekât hükmüne harfiyen uyduklarını belirtir.⁷⁸

Reiner, eserinde bizlere Hac ibadeti ile ilgili verdiği malumatta Hac kervanlarının yoldaki tehlikeleri atlatıp Mekke'ye yaklaştıkları vakit beyaz bir elbise giydiklerinden, "*Lebbeyk Allahumme lebbeyk*" diye seslendiklerinden ve Kurban gibi pek çok ibadetin birbirini takip ettiğinden bahsediyor ve ilginç bir şekilde şu yorumu yapıyor: "*Hacılar, ibadetlerini gerçekleştirmelerinin ardından, kendilerini dünyanın arzu ve isteklerine daha çok vermekteler, Müslümanların bu durumu Peygamber'in yaşadığı dönemde ve şimdi de değişmemiştir.*"⁷⁹ Ancak hac ibadetini anlatırken yapılan çeşitli ibadetleri ve yazarın ifadesi ile "seromonileri" putperestlik zamanlarından kalma olarak tanımlamıştır.

İslam dünyasındaki firkalaşmaların Hz. Peygamber'in vefatının hemen ardından ortaya çıktığını belirten Reiner, onun vefatından önce yerine bir kimseyi tayin etmediğini ve ardında bir erkek evlat da bırakmadığını, bu sebeple ciddi tartışmaların çıktığını sonuçta bu tartışmaların ardından Hz. Peygamber'in kayınbabası olan Hz. Ebu Bekir'in Halife seçildiğini belirtir. Reiner, Hz. Peygamber'den sonra devletin en üst karar merciini ifade eden Hilafetin, İslam'ın dini ve dünyevi gücünün bir şahısta toplanması anlamında olduğunu ifade etmektedir. Hilafetin alametlerinden olan Kılıç, Sancak ve Kâbe'nin anahtarlarının halen Osmanlı Sultanında bulunduğunu belirtir.⁸⁰

⁷⁷ Reiner, *Muhammed*, 58; Reiner'in böyle bir malumata nereden ulaştığı bilemiyoruz, zira elimizde kendisinin İstanbul, Mısır veya başka herhangi bir İslam ülkesini ziyaret edip etmediğini gösteren bir veri mevcut değildir. Ancak burada unutulmamalıdır ki Avrupa'da o döneme kadar Doğu'yu ve özellikle İslam ülkelerini gezen birçok seyyah, gezdikleri coğrafyaları yaşadıkları anıları kaleme almış ve yayınlamıştır, Reiner bu seyahatnamelerden de istifade etmiş olabilir.

⁷⁸ Reiner, *Muhammed*, 65.

⁷⁹ Reiner, *Muhammed*, 15.

⁸⁰ Reiner, *Muhammed*, 59.

2.1.2. Ridde Hadiseleri

Reiner, Hz. Ebu Bekir'in Halife seçilmesinin ardından Müslümanların varlığını tehdit edecek bir boyuta ulaşan Ridde hadiselerine de değinir ve bu olayların içerisinde bulunan kimselerin Müslümanlığı baskı sonucu veya dünyalık menfaat için kabul ettiklerini ve İslam'ı içselleştiremediklerini ifade etmekte, kendilerine yüklenen vergilerin dini değil siyasi olmasının onları bu isyana sevk ettiğini söylemektedir.⁸¹ Her ne kadar Reiner, Ridde hadiselerini ekonomik ve dini temellere dayandırsa da bu durum isyan hareketini açıklamakta yetersiz kalacaktır. Zira eserin muhtelif yerlerinde belirtildiği üzere Araplar, Kabile asabiyeti ve bağımsızlıklarına düşkünlükleri ile ön plana çıkan bir millettir.

Söz konusu unsurlardan ilki olan Kabile Asabiyeti, Ridde olaylarında kendini açıkça göstermektedir. İsyancılar içerisinde Hz. Ebu Bekir'e biat etmeyi "Kureyş'in otoritesini kabul etmek ve Kureyş'in kölesi olmak" şeklinde değerlendirenler bulunmaktaydı.⁸² Nitekim Müslüman olmalarına rağmen sırf kendi kabilesinin mensubu olduğu için isyancılara destek çıkanlar da vardı. Bu durumu Yemame'den getirilen esirler açıkça beyan etmekte ve şöyle söylemektedirler: "Bizim kabileden bir Peygamber, Kureyş'ten olan bir Peygamber'den daha sevimlidir".⁸³

İkinci unsur Arapların bağımsızlık arzularıdır. Arap toplumunun büyük bir kısmını oluşturan bedeviler, kanun tanımayan, otoriteleri altında buldukları kimselere karşı kin besleyen, ömrünü çadırında geçirmek isteyen, alışkanlıklarına düşkün ve terbiye edilmeye yanaşmayan sosyal bir tabakadır. İslam'ın yüklediği bir takım vazifeler, onların yukarıda saydığımız alışkanlıklarına aykırı şeylerdi.⁸⁴ Bu vasıflarından dolayıdır ki; hiç kimsenin gözetimi ve denetimi altında bulunmadan, otoriteden bağımsız, tüm serbestliğiyle çölde hayat süren bedevilerin herhangi bir yapıya boyun eğmeleri çok zor bir durumdu. Bu minvalde Ridde hadiselerini Hadarilerin, bedevileri otoriteleri altına alması şeklinde yorumlarsak yanlış söylememiş oluruz.⁸⁵ Reiner'in Ridde hadiselerini temellendirdiği sebeplere bu iki faktörü de ilave

⁸¹ Reiner, *Muhammed*, 60.

⁸² Mehmet Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-1 Hz. Ebu Bekir* (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2011), 85.

⁸³ Ali İbnü'l-Esîr, *El-Kamil fi't-Tarih*, thk. Ebul Fida Abdullah el-Kadî, (Beyrut: Darü'l Kütübil İlmîyye, 1987), II: 205; bk. Azimli, *Hz. Ebu Bekir*, 85.

⁸⁴ Mustafa Fayda, *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*, (İstanbul: İFAV yay., 2006), 244-245.

⁸⁵ Şaban Öz, *İslam Tarihi Metodolojisi*, (İstanbul: Endülüs Yay., 2017), 65.

edersek, isyanlarda dini etkenin sadece görünürde bulundurulmuş bir bahane olduğunu ve isyanın esasen sosyal, politik ve ekonomik temellere dayandığını söyleyebiliriz.

2.1.3. İskenderiye Kütüphanesinin Yakılması

Batılı müelliflerce İslam aleyhine kullanılan çeşitli iddiaların Reiner tarafından sık sık kullanıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda Reiner, Kur'an'ın Müslümanlar için tüm ilimlerin kaynağı olduğunu ve onda bulunmayan tüm bilimlerin Müslümanlar tarafından hor görüldüğünü belirtmektedir. Bu iddiasını kuvvetlendirmek için, Hz. Ömer'in İskenderiye kütüphanesini yaktırıldığını ve "Kur'an'da olmayanın bir değerinin olmayacağını" söylediğini ifade eden Reiner, Hz. Ömer'in bu sözünün İslam için tipik bir ifade olduğunu belirtmektedir.⁸⁶

Batıda bir dönem revaç bulan İskenderiye Kütüphanesinin Hz. Ömer'in emri doğrultusunda Amr b. Âs tarafından yakıldığı⁸⁷ şeklinde ki iddianın günümüzde bir önemi kalmamıştır. Bu iddianın asılsız olduğu değişik araştırmalarda ispatlanmıştır.⁸⁸ Nitekim İslam Tarihi kaynakları da böyle bir malumatı nakletmemektedir. Yine o dönemde yaşamış olan Hristiyan tarihçi Eutychius'un bu bağlamda bir bilgi aktarmadığı da ifade edilir.⁸⁹ Söz konusu hadise ile ilgili rivayetlerin İskenderiye'nin fethinden yaklaşık 500 sene sonra ortaya çıktığı, bunların Abdullatif el-Bağdadi ve İbnu'l Kifti'nin eserlerinde bulunmakla birlikte Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî'nin de konuyu onlardan aktarmaktığı zikredilmektedir.⁹⁰ İbnü'l-İbrî'nin aktardığı bu bilgiler, eserin 18. y.y.'da Latinceye tercüme edilmiş olması⁹¹ ile Batıda bu iddia revaç bulmuş ve uzun süre gündem oluşturmuştur. Reiner'in çağdaşı Alman oryantalistlerden Ludolf Krehl IV. Uluslararası Oryantalistler kongresinde sunduğu bildiride bu iddianın bir efsaneden ibaret olduğunu zikretmiştir.⁹² Öyle anlaşılıyor ki, Reiner konuyla ilgili olarak

⁸⁶ Reiner, *Muhammed*, 68.

⁸⁷ Geniş bilgi için bkz. Eymen Fuâd Seyyid, "İskenderiye", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 22 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 574-576.

⁸⁸ Bernard Lewis, *Tarihte Araplar* çev: Hakkı Dursun Yıldız (İstanbul: Düşün Yay., 2015), 74; geniş bilgi için bk. Arslan Terzioğlu, "İskenderiye Kütüphanesi Müslümanlar Tarafından Yakılmamıştır." *Vakıflar Dergisi*, 9 (2006): 419-446.

⁸⁹ Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, çev: Heyet (İstanbul: Kayıhan Yay., 1991), I: 310.

⁹⁰ Mehmet Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-2 Hz. Ömer* (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2013), 181-183.

⁹¹ Abdülkerim Özaydın, "İbnü'l-İbrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 21 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 92-94.

⁹² Ludolf Krehl, *Über die Sage von der Verbrennung der Alexandrinischen Bibliothek durch die Araber, Estratto dagli Atti del IV Congresso degli Orientalisti*, (1880): 24.

döneminde yapılan bilimsel çalışmalardan haberdar değildir ve ön kabullerle hareket ettiğinden dolayı bahsi geçen hadise hususunda araştırmamıştır.

2.1.4. Fetih Hareketleri

Reiner, Hz. Ebu Bekir'in öncelikle zayıf kabilelere yönelik seferler düzenleyerek onlardan elde ettiği ganimetlerle güçlü Bedevi kabileleri sükûnete erdirdiğini, dahası bu Bedevilerin Suriye bölgesine asker olarak sevk edilerek zenginliğe kavuşmaları sonucu devlete entegre edildiğini belirtmektedir. Hz. Peygamber'in, ganimetlerin Müminler arasındaki paylaşımına da değinen Reiner, bu uygulamanın yasallaştırılmasıyla Müslümanlığın Sosyalist-Komünist bir temelde yükseldiğini, böylece İslam'a duyulan aidiyetin güçlenmesi, devlet gelirlerinden pay sağlanmış olması ile İslamiyet'in ilerleyişinin hız kazandığını ifade etmektedir.⁹³

İslamiyet'in, Müslümanlara Cennete girme garantisinin yanında, din kisvesi altında soygun ve yağma yapmak suretiyle bir gelir kaynağı sunduğunu ifade eden Reiner, Bedevi Arapların ganimet arzusu ile her türlü sefere çıktıklarını, fethedilen bölgelerdeki toprakların eski sahiplerine bırakıldığını ancak bu insanlara ezici vergiler yüklenmesinin yanında, bölgelerinde bulunan askeri üslerin bakımlarıyla görevlendirildiklerini söylemektedir. Ayrıca Hicri I. yüzyılda Hilafetin, gayri müslim tebaanın mallarını tehdit ettiğini ve zorla boyun eğdirerek sonuçta militarist bir devlet hüviyeti taşıdığını iddia etmektedir. Ayrıca bu ordunun, dini baskılar yanında katliamlar gerçekleştirdiğini de iddia etmektedir.⁹⁴

Reiner'in bu iddiaları ve kullandığı örnekler ekseninde İslam fütuhatının gayesi ve mahiyeti hakkında bir değerlendirme sunmaya gayret edeceğiz. Oryantalistler, İslam fütuhatını anlamlandırma hususunda ekonomik ve dini olmak üzere iki görüş ileri sürmüşlerdir. Birinci görüş; Müslümanların ekonomik sıkıntıları aşma gayesi ile diğer ülkeleri ele geçirerek zenginleşmek istedikleri iddiasıdır.⁹⁵ İkinci görüş Fütuhatın sebebini, İslam'ın diğer toplumlara ulaştırılması hedefi şeklinde açıklar.⁹⁶

Esasen İslam Fütuhatının ekonomik ve dini sebepleri olduğu yadsınamaz. Bununla beraber fetihler yalnızca bu iki unsura da hasredilemez. Ancak İslam

⁹³ Reiner, *Muhammed*, 60.

⁹⁴ Reiner, *Muhammed*, 61.

⁹⁵ Robert Mantran, *İslam'ın Yayılış Tarihi (VII-XI Yüzyıllar)*, çev: İsmet Kayaoğlu (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1981), 87.

⁹⁶ Bu konu hakkında geniş bilgi için bk. Ahmet Turan Yüksel, "Bazı Batılı Araştırmacılara Göre İlk İslam Fetihleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi* 6, sy. 6 (1996): 169-195.

fetihlerinin birçok sebebi olmakla beraber burada Reiner'in değindiği dini ve ekonomik hususları tartışacağız ve değerlendirmeye tabii tutacağız.

2.1.4.1. Ekonomik

İslam Fütuhatının, kuzey bölgelerdeki zenginlikleri ellerine geçiren Müslümanların durmaksızın ilerlemesine başat unsur olarak sadece ekonomi gösterilemez.⁹⁷ Eğer etken unsur sadece ekonomi olsaydı, zenginliğe kavuştuktan sonra Müslümanların fütuhatının durması gerekirdi.⁹⁸ Bu gerçeği zihnimizin bir kenarında bulundurarak şu gerçeği de ifade edelim ki; Hz. Ebu Bekir Ridde hadiselerinin ardından Arap kabilelerini kuzeye gerçekleştirilecek olan fetihlere kanalize etmek istediğinde onlara elde edecekleri ganimetleri vadetmiştir.⁹⁹ Bu da orduyu teşvikte ganimetin ne kadar önemli olduğunun bir göstergesi olmalıdır. Ancak şunu da belirtelim ki; fetihleri gerçekleştiren ordudaki bedevilerin gelenekleri her ne kadar yağma ve talana dayansa da komuta kademesinin becerisi sayesinde büyük talan ve yağmalar yaşanmadı.

Buradan fetihlerin sadece ekonomik sebeplerle gerçekleştirilmediğini anlayabiliriz. Nitekim gayri müslimlerlerden alınan cizyelerin ne sebeple alındığını göstermesi açısından şu olayı örnek vermek istiyoruz; şam bölgesi fetihleri sırasında Bizans'tan bir ordu geldiğini haber alan Ebu Ubeyde b. Cerrah, Hıms halkından topladığı cizyeleri, paranın en fazla lazım olduğu bir savaş döneminde, "onları koruma karşılığı bu parayı topladıklarını, şu anda ise buna güçleri yetmediği için çekileceklerini" belirterek halka geri dağıtmak istemiştir. Bu olaya çok şaşıran Zimmiler, parayı almadıkları gibi, kendi dindaşları olan Bizanslılara karşı, Müslümanların başarılı olması için çalışmışlardır.¹⁰⁰

Ekonomik unsurların tek başına etken olmadığını yine Hz. Ebu Bekir'in hayatında görmekteyiz. Zira İslam Tarihi kaynakları bize onun Ridde hadiselerinde ve sonrasında İslam'ın yüceltilmesi için ne kadar hassas davrandığı bilmekteyiz.¹⁰¹ Bu da İslam Fetihlerinde yegâne unsurun Ekonomik kaygılar olmadığını, dini gayretlerinde önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

⁹⁷ Fikret İşiltan, *Urfa Bölgesi Tarihi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edibayat Fak. Yay., 1960), 38.

⁹⁸ Mehmet Azimli, "Hulefâ-i Râşidîn Döneminde Gerçekleşen İlk Fetihlerin Sebepleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *İSTEM* 3, sy.6 (2005): 188.

⁹⁹ Ahmed b. Yahya el-Belazuri, *Fütuhu'l-Buldan*, thk. Abdullah Enis et-Tabbâ, (Beirut: Mektebetü'l Mearif, 1987), 149.

¹⁰⁰ Belazuri, *Fütuh*, 187.

¹⁰¹ Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanları Siyasi Tarih* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 48.

2.1.4.2. Dini Tebliğ

Reiner gibi İslam fütuhatının ekonomik unsurlar yanında dini tebliğin de önemli bir faktör olduğunu düşünen batılı araştırmacılar mevcuttur.¹⁰² Öncelikle şunu belirtelim ki; Müslümanlar, Hz. Peygamber'in muzaffer olanlara ganimet, şehit düşenlere ise cenneti vadettiğini biliyorlardı. Müslüman orduların başarısında en önemli etken esasen budur.¹⁰³ Ancak şunu da belirtelim ki; İlk dönem İslam fetihlerindeki esas gaye İslam'ı yaymak değil, İslam'ı ulaştırmaktır. Çünkü Müslümanların fetihlerindeki esas hedef dinin zorla yayılması olsaydı öncelikle diğer dinlerin din adamlarını katlederlerdi, fethedilen bölgelerdeki Hristiyanların, Yahudilerin, Zerdüştlere veya diğer dinlere mensup kimselerin ibadethanelerini kapatırlardı.

Fakat Reiner bunun tersine bir görüşü dillendirmektedir.¹⁰⁴ Ancak bu bölgelerde halen önemli oranda yaşayan gayri müslim nüfus, onun bu görüşünü nakzetmektedir. O günden bu güne ibadethanelerinde özgürce ibadetlerini yapmaktadırlar. Ne ibadetlerine karışılmış ne de ibadethaneleri tahrip edilmiştir. Tam tersine ibadethanelerinin sayısı Müslüman fatihlerin bölgeyi fethetmesinin ardından artış göstermiştir.¹⁰⁵ Taberi; Mısır'ın fethi esnasında vatandaşların İslamiyet'i kabul ederek cizyeden kurtulmak ve kendi dinlerinde kalarak cizye vermek hususunda serbest bırakıldıklarını, Müslümanların kendi dinlerinde kalanları haber aldıklarında üzüldüklerini, İslam'ı kabul edip cizyeden kurtulanları duyduklarında ise bir bölgeyi fethetmişcesine sevinç çılgınlıkları attıklarını aktarmaktadır. Öyle zannediyoruz ki söz konusu dini özgürlüğü göstermesi sadedinde bu misal yeterli olacaktır.¹⁰⁶

Sonuç olarak diyebiliriz ki; İslam fetihlerinin ilerlemesinde ekonomik ve dini gerekçe olarak incelediğimiz iki unsurdan ikincisi daha önceliklidir. Her ne kadar ekonomik unsurlar fetihlere belirli ölçülerde yön vermişse de fethedilen bölgeler göz önünde bulundurulduğunda, ekonomik saiklerin fetihleri bu denli ileri boyutlara taşıyamayacağı da ortadadır.¹⁰⁷ Fetihlere etki eden diğer siyasi-sosyal unsurlar mevcutsa

¹⁰² Detaylı bilgi için bk. Yüksel, *Bazı Batılı Araştırmacılara Göre İlk İslam Fetihleri*, 174-175.

¹⁰³ Mantran, *İslam'ın Yayılış Tarihi*, 88.

¹⁰⁴ Reiner, *Muhammed*, 64.

¹⁰⁵ Thomas Walker Arnold, *İslam'ın Tebliğ Tarihi*, çev: Bekir Yıldırım, Cenker İlhan Polat (İstanbul: İnkılap yay., 2007), 100.

¹⁰⁶ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir Taberi, *Tarihu't-Taberi*, thk. Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim, (Kahire: Daru'l Mearif, t.y.), IV: 104-106.

¹⁰⁷ Işıltan, *Urfa Bölgesi Tarihi*, 32.

da tetikleyici güç dini coşkunluk ve İslami gayretlerdir. Ancak şurası kesindir ki insanlar din değiştirmeye zorlanmamışlardır.¹⁰⁸

2.1.4.3. Fetihlerin Sonuçları

İslam fütuhatlarının gerçekleştiği bölgelerde yaşayan Bizans ve Sasani devletlerine bağlı vatandaşlar ağır vergilerden dolayı efendilerinden nefret ediyorlardı.¹⁰⁹ Fethedilen arazilerin mevcut sahiplerine mi yoksa Müslüman Fatihlere mi ait olacağı hususunda Hz. Ömer'in, Ebu Ubeyde b. Cerrah'a gönderdiği mektubunda arazilerin mevcut sahiplerinde kalması gerektiğini, aksi halde Müslümanların bu insanları sömürebileceklerini ve kendisinin böyle bir durumdan asla razı olmadığını belirtmiştir.¹¹⁰ Her ne kadar ordunun ihtiyaçlarının büyük kısmı Beytül-mâl'den karşılanırsa da, fethedilen bölgelerdeki halktan cizyenin haricinde buğday, yağ, sirke, bal gibi ürünlerin temini hususunda da anlaşmaya varılmıştı.¹¹¹ Yukarıda Hz. Ömer'in mektubunda da belirtildiği üzere o sömürüye karşı idi.

Hz. Ömer zimmilere karşı bir güçlük çıkarılabileceği endişesi taşırdı ve onların arazi vergilerini düşük tutardı. Hz. Ömer Reiner'in iddia ettiği gibi zimmilere karşı kibirli de değildi; Nitekim o hayatının son anlarında dahi onların haklarını düşünmüş, adet edindiği üzere her yıl Irak bölgesinden Medine'ye gönderilen vergilerle beraber Kufe ve Basra'dan onar kişilik gruplar halinde insanlar getirtir ve onlara dört defa yemin ettirmek suretiyle vergi tahsilatı esnasında vatandaşlara herhangi bir güçlük çıkartılıp çıkartılmadığını kontrol ederdi.¹¹²

Reiner, Hicri I. yy.'da hilafetin gayri müslim tebaanın mallarını tehdit ettiğini ve zorla boyun eğdirerek sonuçta militarist bir devlet hüviyeti taşıdığını iddia ettiğini yukarıda belirtmiştik. Bu militarist özelliğin Hz. Ömer'in döneminde daha da belirginleştiğini beyan eden Reiner, Hristiyanlıktan İslam'a geçenlere, ancak mal varlıklarından vazgeçtikleri takdirde vatandaşlık haklarının verileceği şeklinde bir

¹⁰⁸ Azimli, *Hulefâ-i Râşidîn Döneminde Gerçekleşen İlk Fetihlerin Sebepleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler*, 192.

¹⁰⁹ Lewis, *Tarihte Araplar*, 67-68.

¹¹⁰ Mustafa Fayda, "Fetih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 12 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 468.

¹¹¹ Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî, *Kitâbu'l-Harac*, çev: Ali Özek, (İstanbul: Hisar Yay., 1973), 81.

¹¹² Şibli Numani, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*, çev: Talip Yaşar Alp, (İstanbul: Mahya Yay., 2015), 277.

örnekle vermektedir.¹¹³ İddiasını desteklemek için verdiği örneğin iç yüzünü, Hz. Ömer'in Sa'd b. Ebu Vakkas'a yazdığı mektupta bulmaktayız, mektubun ilgili bölümü şöyledir:

Ben sana karşılaştığın insanlara savaştan önce İslamiyete davet etmeni emretmişim. Kim ki savaştan önce bu davete icabet eder ve Müslüman olursa o Müslümanlardan sayılır. Müslümanlar için zaruri olan hususlar, onun içinde geçerlidir. Kim ki savaş ve yenilgiden sonra İslamiyeti kabul ederse, o da Müslümanlardır. Ancak malı Müslümanların malıdır. Çünkü Müslümanlar onun malını o İslamiyeti kabul etmeden evvel ele geçirmişlerdir. Bu benim sana buyruğum ve ahdimdir.¹¹⁴

Biz, Reiner'in iddiası çerçevesinde verdiği örneğin sebebini araştırmaksızın önyargıları ile hareket ettiği kanaati taşımaktayız. Nitekim bu hüküm, Hz. Ömer'in mektubunda görüldüğü üzere fethin ardından İslamiyet'i kabul edenler için geçerli olmuştur. Fetihden önce İslamiyet'i kabul edenlere yönelik böyle bir uygulama söz konusu değildir.

Müellif eserinde, İslam'ın insanlığı kendisine inananlar ve inkâr eden kâfirler olarak iki kategoriye ayırdığını, Kur'an'da kâfirlere yönelik tehdit ve lanet içeren ayetlerin okunmasıyla, tarihin her döneminde bu kin ve nefretin bir hayat unsuru olduğunu belirtmiştir. Reiner ayrıca Hz. Peygamber ve Dört Halife döneminde Ehl-i Kitab'a karşı uygulanacak hükümlerin pratikte bir karşılığının olmadığını belirtmekte ve Müslümanların nazarında Hristiyanlar ile münasebette bulunmanın onur kırıcı bir durum olduğunu söylemektedir.¹¹⁵

Reiner'in iddiasını desteklemek amacıyla verdiği örnek ise, Gırnata Emiri Muhammed b. İsmail'in Hristiyanlarla yemek yemesi ve Kastilya Kralı tarafından kendisine gönderilen elbiseyi giymesi sonucunda öldürülmesidir.¹¹⁶

Ancak Reiner'in iddiasını desteklemek amacıyla verdiği bu örnek tarihi veriler ile uyuşmamaktadır. Reiner'in, Gırnata Emiri Muhammed b. İsmail'in ölümü ile ilgili böyle bir malumata nereden ulaştığını bilemiyoruz. Lakin elimizdeki veriler, IV. Muhammed'in Kastilya Krallığına karşı Merini Sultanı Ebu'l Hasan ile müzakerede bulunmak üzere Mağribe gittiğini ve Merini Ordusunun Endülüs'e geçmesi hususunda Ebu'l Hasan ile mutabakata varması üzerine Şeyhulğuzatlık makamında bulunan Ebu'l-

¹¹³ Reiner, *Muhammed*, 61.

¹¹⁴ Yahya b. Âdem el-Kureşî, *Kitabü'l-Harâc*, thk. Hüseyin Münis (Kahire Darü's Şurûk 1987), 68; bk. Mustafa Fayda, *Hz Ömer Zamanında Gayrı Müslimler* (İstanbul: Marmara Üni. İlahiyat Fak. Yay. 1989), 8.

¹¹⁵ Reiner, *Muhammed*, 64.

¹¹⁶ Reiner, *Muhammed*, 64.

‘Ala ailesinin kin ve nefretinin hedefi olduğunu ve bir suikast tertip edilmek suretiyle öldürüldüğü belirtilmektedir.¹¹⁷

Reiner İslamiyet’in yayılmasında kılıç faktörünün, dinin muhteviyatından daha çok katkı yaptığı kanaatini taşımaktadır. O, sevgi ve merhameti merkeze alan bir dinin vahşi, yağma ve ganimet arzusu gibi karakteristik öz elliklere sahip bir topluma uygun düşmeyeceğini ifade etmektedir. Reiner’e göre Hz. Peygamber bunun farkına varmış ve savaşı, dinin hizmetine sokmuş, hatta Reiner benzer bir denemenin haçlı seferlerinde de uygulanmaya çalışıldığını lakin çokta başarılı olunamadığını belirtmektedir. Reiner, dinin böyle bir toplum için bulunmaz bir fırsat olduğunu, lakin Hz. Peygamber’in, toplumun bu yönüne yaptırım uyguladığını, hâlbuki sözünün dinlenilmesi için onun da savaştığı olması gerektiğini söylemektedir.¹¹⁸

Yazar, özgürlüğüne düşkün Arap toplumu için; sevgi, merhamet, barış eksenli bir dini söylemin tamamıyla yabancı olduğunu, onlar için mertlik, adam öldürme, gasp ve talan fazilet statüsünde iken, Hz. Peygamber’in bunların hepsini birer rezilet olduğunu belirtmesi ve onlara efendi ahlakı yerine köle ahlakını tebliğ ettiğini ifade etmektedir. Her ne kadar bedeviler bu duruma gün geçtikçe alışsa da, sonunda Hz. Peygamber’in kendi öğretisini yanlış değerlendirmek suretiyle, Arapların vahşi duygularını savaşlarla harekete geçirdiğini söyleyen Reiner, Kur’an’da bulunan pek çok ayete rağmen İslamiyet’in hiçbir zaman bir barış dini olmadığı ifade etmektedir.¹¹⁹

2.2 KUR’AN VE SÜNNET

Reiner, Kur’an’ın etimolojik kökenine ilişkin değerlendirmelerde bulunmaktadır. Ona göre Kur’an, İbranicede okumak anlamına gelen “kara’e” kelimesinden türetilmiştir.¹²⁰ Reiner, Hz. Peygamber’in Kur’an’a atfettiği anlamı, ilgili ayetlerden hareketle açıklamaktadır.¹²¹ Ona göre; Hz. Muhammed vahiylerinin ilahi bir insiyatifin ürünü olduğunu iddia etmiş ve bu iddiayı temellendirme sadedinde Arza¹²²

¹¹⁷ İbni Haldun, *Tarihu İbni Haldun*, haz. Halil Şahad (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1421/2000), IV: 222-223; Muhammed Abdullah İnan, *Devletü'l İslam Fil Endelüs el Asrur Ravi Nihayetü'l-Endelüs ve Tarihu'l-Arabi'l Mutanassirin* (Kahire: Mektebetü'l – Hanci, 1997), 124-125; bk. Nizametin Parlak, *Endelüs'ün Çöküşü-Beni Ahmer'de Darbeler ve İsyenlar* (İstanbul: Hikmetevi Yay., 2014), 169.

¹¹⁸ Reiner, *Muhammed*, 62.

¹¹⁹ Reiner, *Muhammed*, 63.

¹²⁰ Reiner, *Muhammed*, 66.

¹²¹ Yunus 10/ 38.

¹²² Bk. Abdülbaki Turan, “Arza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 3 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 446-447.

iddiasını ortaya atmıştır.¹²³ Reiner, doğal olarak, Müslümanların vahiy telakkisini kabul etmemekte, bu nedenle Kur'an'ın "kaynaklarına ilişkin" değerlendirmelerde bulunmaktadır. Kur'an'ın Yahudi ve Hristiyan kaynaklarından faydalanılarak oluşturulduğu şeklindeki Reiner'in iddialarını ilgili başlık altında ele aldığımız için burada tekrar etmemeyi uygun buluyoruz.

Reiner, Kur'an'ın teşekkül tarihini kendine göre kesin bir şekilde resmetmeye çalışmaktadır. Kur'an'ın yazılma sürecine ilişkin tespitler yapmakta, vahiylerin belli malzeme parçalarına yazılmasına atıfta bulunmaktadır. Ona göre vahiylerin taşınmasında ve muhafaza edilmesinde sözlü nakil süreci de etkili olmuştur. Dolayısıyla genel bir tasvir ile vahiylerin hem yazılı hem de sözlü olarak muhafaza edildiğini belirten Reiner, vahiylerin tamamının muhafaza edildiği ve Kur'an metninin yalnızca vahiylerden müteşekkil olduğu gibi bir inancı da paylaşmamaktadır.¹²⁴

Kur'an'ın metin yapısına ilişkin değerlendirmelerine gelince; Reiner, Kur'an metninin ne kronolojik ne de tematik açıdan belli bir bütünlük arz etmediğini iddia eder. Bu kanaatiyle esasen konu bağlamında dönemin oryantalistik yaklaşımını tekrar eden bir saptama yapmaktadır.¹²⁵ Kanaatini desteklemek amaçlı Gothe'nin Kur'an'ın yapısına ilişkin değerlendirmelerine de atıfta bulunmakta ve metnin yeni bir tertibe ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir.

Kur'an'ın ilk muhataplar nezdindeki değeri, günlük hayatlarında Müslümanların Kur'an ile olan ilişkileri meselesi de Reiner'in üzerinde durduğu hususlar arasındadır. Ona göre Hz. Peygamber'in vefatı ile birlikte İslam coğrafyasının sınırları genişlemiş, farklı din mensupları İslam'a girmiştir. Bunun neticesinde farklı din ve kültürler, İslam'a yeni sorular yöneltmişler, bu soruların cevapları bağlamında yeni yorumlar ortaya çıkmıştır. Diğer yandan her yeni dönem, yenilikleriyle birlikte gelmiş, daha önce sorulmamış ya da gündeme gelmemiş meseleler ortaya çıkmıştır.¹²⁶ Müslümanların her anlarını İslam'a göre yaşamaları gerektiğine olan inançları nedeniyle Kur'an'da doğrudan yanıt bulamadıkları sorularına yanıt verme işi hadislere kalmış ve bu anlamda önemli bir hadis literatürü meydana gelmiştir. Farklı bir ifade ile söyleyecek olursak,

¹²³ Reiner, *Muhammed*, 66-67.

¹²⁴ Reiner, *Muhammed*, 67.

¹²⁵ Weil, *Historisch-Kritische Einleitung*, 42.

¹²⁶ Reiner, *Muhammed*, 68-70.

Reiner, Müslümanların hayatlarında meydana gelen boşlukların rivayet kültürü ile doldurulduğunu iddia etmektedir.¹²⁷

2.2.1. Kur'an'a ve Rivayetlere Yaklaşımı

Reiner, Kur'an'ı her ne kadar çeşitli unsurlardan etkilenerek uydurulmuş telif bir kitap olduğunu iddia etse de onu bir tarih malzemesi olarak kullanmaktadır. Zira eserinin muhtelif yerlerinde Kur'an ayetlerini veya ayetlerin bir bölümünü Hz. Peygamber'in hayat hikâyesi içerisinde kullandığını görmekteyiz. Her ne kadar Reiner, Kur'an'ın uydurma, eklektik ve telif bir çalışma olduğunu iddia etse de onun Siyer bağlamında Kur'an'ı kaynak olarak değerlendirmesi ve buralardan atıf yaparak Hz. Peygamber'in hayatını açıklamaya çalışmasının önemsenmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Elbette Kur'an'ın tarihi veri olarak kullanılması, bu çerçevede yorumlanması ve elde edilen sonuçlar bakımından Reiner ile Müslüman tarihçiler arasında farklılıklar mevcuttur. Nitekim bu hususta başat faktör Müslümanların Kur'an'ı Allah'ın vahyi olarak görmesine karşın Reiner'in onu Hz. Peygamber'in telif bir çalışması olarak görmesidir.

Bununla birlikte Reiner'in Kur'an ayetlerini kullanırken hatalar yaptığını, farklı ayetleri birbiri ardına eklediğini ve çoğu zaman da ayeti bağlamından kopardığını tespit etmiş bulunmaktayız. Nitekim biz onun Kur'an'ın 23 sene içerisinde peyder pey nazil olmasını ve ayetlerin sebebi nüzulünü göz önünde bulundurmadığını düşünmekteyiz. Örneğin Hz. Peygamber'in Mekke döneminde Müşriklere taviz verdiği konusu işlenirken, Hz. Peygamber'in pişman olması üzerine Kasas suresi 87-88. Ayetlerin nazil olduğunu ifade etmektedir. Ancak Reiner'in aktardığı tarihi hadise Kafirun suresinin sebebi nüzülü olmakta bu da Bi'set'in 2. Yılına tekabül etmesine karşın Kasas suresinde ki söz konusu ayetler ise Bi'set'in 12. senesi esnasında nazil olmuştur.¹²⁸ Bu durum onun ayetleri bağlamından kopardığını ve kendi düşüncesi doğrultusunda pragmatist bir yaklaşımla kullandığını da göstermektedir.

Reiner eserinin muhtelif yerlerinde siyer ve İslam tarihi kaynaklarında aktarılan rivayetlerin güvenilir olmadığını, nitekim bu rivayetlerin mucizevi/efsanevi, uydurma ve Hz. Peygamber'in hayatını daha çekici kılmak adına süslemelerden müteşekkil

¹²⁷ Reiner, *Muhammed*, 70.

¹²⁸ Mehdi Bâzergan, *Kur'an'ın Nüzul Süreci* (Ankara: Fecr Yay.,1998), 129-133.

olduğunu bildirmektedir.¹²⁹ Ancak bahsi geçen rivayetleri her ne kadar güvenilirmez addetse de eserinde kullanmadan da geçmemiştir.¹³⁰ Bu minvalde aktardığı pek çok rivayet olmasına rağmen ismini zikrederek naklettiği tek rivayet İbn Şihâb ez-Zühri'ye aittir.¹³¹

Reiner'in, Hz. Peygamber'in hayatını kaleme alan batılı yazarları büyük oranda etkileyen A. Sprenger'in eserine de atıflar yaptığını görmekteyiz.¹³² Bununla beraber biz Reiner'in eserinde geçen bilgi ve yorumları batılı kaynaklarda bulunduğunu ve onlardan istifade ederek oluşturduğunu düşünmekteyiz. Nitekim eserin içeriğinde bulunan yorumları ve rivayetleri aktarırken dahi batılı kaynak kullanılması¹³³ bizi bu düşünceye sevk etmektedir. Yani; Reiner'in güvenilirmez olarak ifade ettiği kaynakları ve onların sıhhatini, batılı kaynaklardan öğrendiği, belkide bu kaynakları şahsen hiç görmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca kaynakların sıhhatinden şüphe duyduğunu belirten Reiner, söz konusu Hz. Peygamber hakkında olumsuz bir algı yaratmaya elverişli malzeme olduğunda bu verilerin sıhhatinden şüphe duymamaktadır.

Bu metodolojinin bilimsel olmadığı açıktır. Zira bu pragmatist ve ideolojik usul anlayışı, Reiner'in eserinde çelişiklere, tutarsızlıklara, yanlış bilgi aktarımlarına ve hatalı tespitlere yol açmıştır. Bu hususla ilgili olarak iki misal vermek istiyoruz. Reiner Hz. Peygamber'in vefatının ardından son istirahatgâhının bulunduğu yere onun en yakın arkadaşları Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in de gömülmesinin yanı sıra en küçük kızı Hz. Fâtıma'nın da mezarını oraya eklettirdiğini ifade etmektedir. Böylelikle İslam'ın ikinci kutsal mabedinin teşekkül ettiğini zikretmektedir.¹³⁴ Ancak Hz. Peygamber'in kabrinin yanında yalnız Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in kabirleri olduğu bilinmektedir. Hz. Fâtıma'nın cenazesi ise vasiyeti üzerine Cennetü'l-bakî'ye defnedilmiştir.¹³⁵

Bir diğer örnekte ise Reiner, İslamiyet'te güvenilirliği şüpheli olan rivayetleri kabul edenlere ve aşırı dindar olanlara Sünni denildiğini, buna karşın söz konusu rivayetleri dikkate almayarak yalnız Kur'an'a bağlı olan aydın Müslümanlara ise Şii denildiğini belirtmektedir.¹³⁶ Reiner'in söz konusu mezhepler hakkındaki malumatının

¹²⁹ Reiner, *Muhammed*, 17, 31, 32, 71.

¹³⁰ Reiner, *Muhammed*, 24.

¹³¹ İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Meğazi*, thk. Süheyl Zekkar (y.y.: Darul Fikir, t.y.), 46.

¹³² Reiner, *Muhammed*, 29; 33-34.

¹³³ Reiner, *Muhammed*, 28-29.

¹³⁴ Reiner, *Muhammed*, 47.

¹³⁵ M. Yaşar Kandemir, "Fâtıma", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 12 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 219-223.

¹³⁶ Reiner, *Muhammed*, 72.

eksiklik ve yanlışlıkları göze çarpmaktadır. İslam mezhepleri içerisinde iki ana kolu temsil eden Ehl-i Sünnet ve Şia'nın birbirinden ayrılığı ile Reiner'in ifadeleri arasında ciddi bir uçurum olup aralarında böyle bir ayırım söz konusu değildir. Zira bahsi geçen ayırım bir Kur'an-Sünnet ayırımı olmayıp aksine siyasi bir ayırımdır. Bu bağlamda Şii olarak adlandırılanlar; Hz. Peygamber'in vefatının ardından devlet başkanlığının Hz. Ali ve onun nesline ait olduğunu düşünenlerin müşterek ismidir.¹³⁷ Bununla beraber Şii hadis külliyyatının Ehl-i Sünnet'in hadis külliyyatından daha geniş ve daha problemlidir olduğu da bilinmektedir. Reiner'in yorumunun bir temeli olmadığı düşüncesindeyiz, zira bu yönde bir yorumu temellendirebilecek bir veriyi ne İslam Tarihi temel kaynaklarında ne de Reiner'in çağdaşı müsteşriklerin eserlerinde de bulmak mümkündür. Reiner söz konusu ifadeleri ile aynı zamanda konuya vukufiyetinin olmadığını da gözler önüne sermektedir.

Konuyu sonlandırmadan evvel şunu da belirtmekte fayda görüyoruz. Her ne kadar İslam tarihi temel kaynaklarında uydurma rivayetler mevcutsa da, Reiner'in herhangi bir ilmi kritere dayanmaksızın, kendi söylemlerine uygun düşen rivayetleri ön plana çıkarmasına karşın uygunluk arzetmeyen rivayetleri ise uydurma veya güvenilirlik olarak vasıflandırmasının da bilimsel bir yaklaşım olamayacağını düşünmekteyiz.

2.3. EHL-İ KİTAB'IN ETKİSİ

Burada "Muhammed'de Yahudi ve Hristiyan etkiler" başlıklı bölüm mercek altına alınacaktır. Reiner, Hz. Peygamber'in, belirli bir düstur çerçevesinde hareket ettiğini, Âdem, Nuh, İbrahim, Musa ve İsa Peygamberlerin tebliğ ettiği hak dini, yine onlara tabii olanların tahrif ettiğini ve Hz. Peygamber'in de, kendisini bu tahrifatı gideren ve yeni kanunlarla desteklenen Allah'ın son elçisi olarak gördüğünü belirtmektedir.¹³⁸

Reiner, bu duruma itiraz mahiyetinde; Hz. Peygamber'in, bir din kurucusu olarak özgün olmadığını, onun orijinal bir teolojik sistem kuracak yaratıcılıktan yoksun olduğunu, bundan dolayı da Yahudilik ve Hristiyanlığın, Kur'an'a hemen hemen her sayfada etki ettiğini beyan etmektedir. Reiner İslamiyet'in, dönemin Araplarının fikir ve ihtiyaçları doğrultusunda tahrifata uğramış Yahudilik ve Hristiyanlık olduğunu, nitekim

¹³⁷ Mustafa Öz, "Şia", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 39 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 111-114.

¹³⁸ Reiner, *Muhammed*, 57.

Hız. Peygamber'in bu iki din hakkında yeterli malumata sahip olmadığı için tahrif ettiğini, esas gayesinin de Ehl-i Kitab'tan kesin kez ayrılmak olduğunu iddia etmektedir.¹³⁹ Dolayısıyla yazar İslamiyet'i, Hristiyanlık ve Yahudiliğin öğretilerinin zıddını öğütleyen veya bunlardan ayrılmaya çalışan bir din olarak görmekte ve bunun da Hız. Peygamber'in eliyle yapıldığını savunmaktadır.

Reiner, bu düşüncelerden hareketle; Ehl-i Kitab ile İslamiyet arasındaki benzer unsurları delil göstererek bunların Hız. Peygamber tarafından iktibas edilmek suretiyle İslam'a aktarıldığını iddia etmektedir.¹⁴⁰ Öyle zannediyoruz ki Müellif bu iddiasından hareketle, İslam'ın nevezuhur bir din olmadığını, uydurma ve/veya eklektik bir din olduğunu ispatlamayı hedeflemektedir. Bununla beraber şunu da belirtmekte fayda görüyoruz; kimi Oryantalistler, İslamiyet'in ilahi bir din olmadığı ön kabulünden hareketle ona köken atfetme ihtiyacı duymuşlardır. Bu bağlamda İslamiyetin, Yahudilik veya Hristiyanlıktan neşet ettiği düşüncesinden hareketle, bu payenin hangisine ait olduğu hususunda derin mülâhazalar yapmışlar ve önemli bir literatür meydana getirmişlerdir.¹⁴¹ Şimdi bunlardan bazı örnekleri inceleyelim:

2.3.1. Yahudi Hoca ve Varaka b. Nevfel

Hız. Peygamber ve Ehl-i Kitab arasındaki ilk münasebetin gençlik dönemine tesadüf etmiş olabileceğini belirten Reiner'in, Hız. Peygamber'in Eski ve Yeni Ahid'i okuyup okumadığı konusunda şüpheleri vardır. Nitekim O, Kur'an'da Ehl-i Kitab hakkındaki konulardan hareketle, Hız. Peygamber'e Yahudilik ve Hristiyanlık ile ilgili bilgilerin şifahi olarak ulaştığı kanaatindedir. Ayrıca Reiner, Hız. Peygamber'e bir dönem bakımını üstlenen amcası(!) Varaka b. Nevfel'in de Yahudi olduğunu belirtmektedir.¹⁴² Eski ve Yeni Ahid'deki bilgilerin, bunlara dair soruların ve Yahudi Tarihi'nin Hız. Peygamber'e Yahudi bir hoca tarafından öğretildiğini iddia eden Reiner, Kur'an'daki bazı ayetlerin ve İslam Tarihi literatürüne daha sonradan yerleştirilen Hız. Peygamber'e atfedilen mucizelerinin de kendisinin bu iddiasını desteklediğini

¹³⁹ Reiner, *Muhammed*, 74.

¹⁴⁰ Reiner, *Muhammed*, 77, 79.

¹⁴¹ Abraham Geiger, Arent Jan Wensinck, Charles Cutler Torrey ve Julian Obermann İslamiyet'in kökeninin Yahudiliğe dayandığını savunan Oryantalistlerden bazılarıdır. Julius Wellhausen, Tor Andrae, Richard Bell ve Karl Ahrens ise Hristiyanlığa dayandığını iddia eden bazı Oryantalist müelliflerdir. Bk. Bilal Gökçür, "Oryantalist Literatürde Kur'an'ın Kaynağı Tartışmalarının Kaynağı: Disiplinlerarası bir Yaklaşım", *Bilimname* 3, sy. 7 (2005): 29-31; İslamiyet'in köken itibarıyla Yahudilik mi yoksa Hristiyanlık mı olduğu ile ilgili tartışma ve değerlendirmeler için bk. Johann Fück, "*Die Origilatat des Arabischen Propheten*", *ZDMG*, sy. 90 (1936): 509-525.

¹⁴² Reiner, *Muhammed*, 74.

belirtmekte ve bazı bilginlerin daha da ileriye giderek Hz. Peygamber'i sadece Yahudi bir hocanın fikirlerini aktaran birisi olarak gördüklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla Reiner, Hz. Peygamber'in nübüvvetinin ilk zamanlarında Yahudilere karşı duyduğu saygıyı bu şekilde anlamlandırmaya çalışmaktadır. Yahudilere duyulan saygının Kur'an'da birçok pasajda kendisini göstermesine rağmen, bu saygının daha sonraları tersine döndüğünü ifade eden Reiner, Hz. Peygamber'in kendi müntesipleri ile diğer dinlerin müntesipleri arasına çeşitli sebeplerden dolayı bir çizgi çektiğini belirtmektedir.¹⁴³

Reiner, "Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber'in, Kur'an'ı Yahudi bir hocanın yardımıyla ortaya çıkardığını bilmiş olmalıdırlar" der ve Kur'an'da buna işaret eden kısımların olduğunu iddia eder ve iddiasını Furkan suresinin 4 ve 5. ayetinde ki : "İnkâr edenler, "Bu Kur'an, Muhammed'in uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir. Başka bir topluluk da bu konuda ona yardım etmiştir" dediler...(Bu Kur'an, başkalarından) yazıp aldığı öncekilere ait efsanelerdir. Bunlar ona sabah akşam okunmaktadır dediler" kısım ile delillendirmeye çalışmaktadır.¹⁴⁴ Ayetlerin bu kısımlarından hareketle Reiner, dönemin Araplarının büyük bir bölümünü ikna etmenin hiç de kolay olmadığı ve Hz. Peygamber'i gözlemlenmek suretiyle mantıklı olarak onun vahyinden şüphe duydukları çıkarımında bulunmaktadır.¹⁴⁵

Öncelikle Reiner'in yaptığı bir kaç hataya değinmek istiyoruz. Varaka b. Nevfel, Hz. Hatice'nin amcasının oğludur, Hz. Peygamber ile soyu Kusay'da birleşmektedir, dolayısıyla Hz. Peygamber'in amcası değildir. Varakanın dini hayatı ile ilgili çeşitli görüşler vardır,¹⁴⁶ dolayısıyla kat'i olarak Yahudi olduğunu iddia etmek bizi hatalı bir sonuca götürebilir. Ayrıca o, kaynakların bize aktardığı kadarıyla hayatının hiçbir döneminde Hz. Peygamber'in bakımını üstlenmemiştir. Kaynaklarımızda onunla ilgili fazla malumatın da olmayışı, onun kapalı bir şahsiyet olarak kalmasına sebep olmuştur.

Varaka ve Hz. Peygamber'in münasebeti ile ilgili olarak elimizdeki en önemli bilgi vahiy geldikten sonra Hz. Peygamber'in hâlet-i rûhiyesindeki değişiklik sebebiyle Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamberle beraber amcasının oğlu Varaka'ya gitmesi, Hz.

¹⁴³ Reiner, *Muhammed*, 45.

¹⁴⁴ Reiner, *Muhammed*, 75.

¹⁴⁵ Reiner, *Muhammed*, 76.

¹⁴⁶ Bünyamin Erul, "Varaka b. Nevfel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 42 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 517.

Peygamber'in vahiy tecrübesinin anlatıldığı rivayettir.¹⁴⁷ Lakin burada Reiner'in göz ardı ettiği husus; çok vakit geçmeden Varaka'nın vefat etmiş olmasıdır.¹⁴⁸ Dolayısıyla, Varaka b. Nevfel'in "Hz. Peygamber'e Kur'an'ı yazdırdığı, ona Eski ve Yeni Ahid'den bilgiler verdiği" iddiası kronolojik olarak da çelişki arz etmektedir. Kur'an, Yahudi bir hoca tarafından yazılmış veya yazdırılmış olsaydı, Tevrat ve İncil'deki tahrifatın Kur'an'a da yansması gerekirdi. Hâlbuki Kur'an'la Eski ve Yeni Ahid arasında birçok zıtlıklar vardır ve Kur'an'ın Tevrat ve İncil'deki anlatımları tashih ettiği düşünüldüğünde, Kur'an'ın bu kitaplardan bir alıntı olmadığı anlaşılacaktır.¹⁴⁹

Tarihî veriler ölçüsünde düşünüldüğünde de, Varaka'nın Hz. Peygamber'i etkilediği, ona Yahudilerin Tarihi'ni ve Yahudi âlimlerin fikirlerini öğrettiği şeklindeki iddialar, gerçeği yansıtmamaktadır. Zira elimizdeki mevcut İslâm Tarihi kaynaklarında bulunan Varaka ile ilgili bilgiler, buna imkân vermemektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in hangi Yahudi bilgiden bahsettiği soru işaretidir.

Reiner, Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'in Yahudi bir hocanın yardımıyla Kur'an'ı meydana getirdiğini bildiklerini ifade ederek, Furkan suresi 4-5. ayetlere atıfta bulunarak Kur'an'ın ilahi bir kitap olmadığını, Hz. Peygamber'in uydurması ve vehmi olduğunu iddia etmektedir.¹⁵⁰ Bu çıkarım da Reiner'in kendi içinde çelişkiye düştüğünün göstergelerindedir. Şöyle ki; Hz. Peygamber Mekkeli müşriklerin mantıklı sözlerini kitabına alarak inşa etmeye çalıştığı dinini neden zayıflatsın? Bu soru bile Reiner'in "Hz. Peygamber'in Kur'an'ı Yahudi bir hocadan aldığı ve kendisinin uydurması olduğu" şeklindeki iddiasını çürütmek için yeterli olacaktır kanaatindeyiz.

2.3.2. Kitâb-ı Mukaddes'in Kur'an'a Etkisi

Reiner, Kur'an'ın, Kitâb-ı Mukaddes'e dini ve sosyal hususlardaki bağımlılığına da değinmektedir. Örneğin; Hz. Peygamber'in, rakipleri tarafından sıkıştırıldığında

¹⁴⁷ Muhammed b. İshak, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah (y.y., Mahhadü'd Dırasât vel Ebhas lit Ta'rib, t.y.), 95; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekka, İbrahim el-Ebyari, Abdulhafız Şilbi (Beyrut: Turasü'l İslâm, tarihsiz), I: 238; Ahmed Cevdet, *Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hûlafa*, haz. Mahir İz (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1985) I: 77; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev: Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yay., 2003) 82.

¹⁴⁸ Hasan, *İslam Tarihi*, I: 104.

¹⁴⁹ Sıddık Ünalın, "Hz Muhammed'in Peygamberliğini Müjdeleyen Kişilerin İstismarına Bir Örnek 'Kur'an, Ehl-i Kitab'ın Eseri Mi?'" , *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 5 (2000): 513-514.

¹⁵⁰ Reiner, *Muhammed*, 66, 67, 75.

çeşitli bahanelerle, Eski ve Yeni Ahid'den cevaplar vererek durumu kurtarmaya çalıştığını belirtmektedir.¹⁵¹

Yine Müşriklerin Hz. Peygamber'in, Peygamber olmadığını kanıtlamak amacıyla Yahudilere danışarak fikir aldıklarını ifade eden Reiner, Kureyş kabilesi ile Yahudiler arasında sıkı ilişkiler bulunduğunu, Yahudilerin, dini tartışmalarda müşrikleri var güçleriyle desteklediğini de belirtmektedir. Hatta bazı Yahudi âlimlerin, Eski Ahid'i delil gösteren Hz. Peygamber'in, Tevrat hakkında bilgi sahibi olmadığını delillendirmek için; yenilmesi caiz olan ve olmayan hayvanların arasında ki farkları belirtememesini göstererek ispatladıklarını beyan etmektedir. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in bu tartışmadan sıyrılabilmek ve cehaletini kapatabilmek için eski Ahid'den ayrılarak yenilmesi caiz ve caiz olmayan hayvanlar hususunda Hristiyanlığa tabii olduğunu zikretmektedir.¹⁵² Son dönem Şarkiyatçılarından M. G. Watt bu bağlamda İslam'ın yasakladığı yiyecekler ile ilgili Hristiyanlıktaki yasaklara dikkat çekmekte ve bunların arasındaki benzerliğe vurgu yapmaktadır.¹⁵³ Reiner de söz konusu iddiası bu düşüncelerden hareketle kurmuş olmalıdır. Zira Yahudi âlimlerin Hz. Peygamber'e gelerek, "Hz. Musa'nın caiz ve haram kıldığı hayvanlar nelerdir?" şeklinde ki bir soru kaynaklarda tespit edilememiştir.¹⁵⁴

Reiner, bir yandan Eski Ahid'i delil gösteren Hz. Peygamber'in, onun içeriği hakkında bilgi sahibi olmadığını söylerken diğer yandan da Kur'an'ın Eski ve Yeni Ahid'den elde ettiği şifahi bilgileri, Cahiliyye Araplarının ihtiyaçlarına göre şekillendirdiğini ifade etmektedir. Bu da müellifin sardettiği görüşlerinin kendi içerisinde tutarsızlığına açıkça işaret etmektedir.

Reiner'in Kur'an'ın Kitab-ı Mukaddes'le ilişkisi bağlamında verdiği diğer bir örnek de; Hz. Peygamber'in Yahudileri saç tarama biçimini bile taklit ettiğini, Müslümanların kendisine konuyla ilgili soru sorduklarında ise her konuda Ehl-i Kitab'ı örnek almak istediğini ifade ettiğini belirten Reiner, ayrıca Hz. Peygamber'in daha

¹⁵¹ Reiner, *Muhammed*, 76.

¹⁵² Reiner, *Muhammed*, 76.

¹⁵³ Watt bu hususta Resüllerin İşleri 15/ 18'deki listeyi örnek göstermektedir. Ancak bahsi geçen pasajda böyle bir liste söz konusu değildir. Watt'ın bahsettiği bu liste Resüllerin İşleri 15/ 28'de bulunmaktadır. M. G. Watt, *Muhammed at Medina* (Oxford: Clarendon Press, 1956), 200.

¹⁵⁴ Ehl-i Kitab'ın, Hz. Peygamber'e sorulan soruları İslami kaynaklar ölçüsünde tespit ettiğini ve bir araya getirdiği ifade eden Uraler'in söz konusu eserinde böyle bir rivayet veyahut herhangi bir varyantı bulunmamaktadır. Yine bu hususa ilişkin kaynaklarımızda Yahudilerin Hz. Peygambere'e hangi yiyeceğin haram kılındığına dair aktarımlar mevcutsa da bunlar Hz. Musa'dan ziyade Hz. Yakub ekseninde nakledilen rivayetlerdir. Bk. Aynur Uraler, *Hz. Peygamber'e Yahudi ve Hristiyanların Yöneltilikleri Sorular* (İstanbul: İFAV, 2015), 25-31; Mustafa Asım Köksal, *İslam Tarihi Hz. Muhammed ve İslamiyet* (İstanbul: Şamil Yay., 1978), VIII: 261.

sonraları saçlarını Yahudiler gibi alınları üzerine taramayı bırakarak, Araplar gibi ortadan ayırarak taradığını ifade etmektedir.¹⁵⁵

Doğrusu Müşrikler saçlarını ortadan ikiye ayırmak suretiyle şekillendirirken, Hz. Peygamber onlara muhalefet etmek için Ehl-i Kitab gibi saçlarını alınları üzerine salarak şekillendirirdi. Putperestliğin son bulmasıyla beraber, müşriklere benzemek diye bir şey söz konusu olmayacağından, Hz. Peygamber de bundan sonra Arap örfüne uygun olarak saçlarını ortadan ayırmaya başlamıştır. Sonraki yıllarda ise Ehl-i Kitab ile mücadelesi hız kazanınca Müslüman kimliğini korumak adına Ehl-i Kitab'a muhalefeti öncelemek zorunda kalmıştır.¹⁵⁶

Hz. Peygamber, kendisine bir konuyla alakalı vahiy gelmediğinde, müşriklere benzememek için Ehl-i Kitab'a uygun davranmakta bir beis görmez, bilmediğini belirtir veyahut susardı.¹⁵⁷ Hz. Peygamber'in Ehl-i Kitab'a uygun davranması, müşriklere kıyaslandığında Ehl-i Kitab'ın hakka daha yakın olmasından, en azından bir Şeriate sahip olmasından kaynaklanıyordu. Dolayısıyla Hz. Peygamber, sosyal hayatın içerisinde bulunan yeme-içme, giyim-kuşam, temizlik gibi hususlarda Müşriklere muhalefet etmek amacıyla Ehl-i Kitab'a tabii olmayı yeğliyordu. Sonuç olarak diyebiliriz ki Hz. Peygamber, Ehl-i Kitab'a Reiner'in belirttiği üzere "her konuda" değil, "Vahyin gelmediği konular" da ve müşriklere karşı muhalif bir tavır sergilemek adına uymuştur.

2.3.3. Yom Kippur-Aşure İlişkisi

Reiner, Hz. Peygamber'in kendisini Peygamber olarak görmelerini Yahudilerden beklediği süreçte, onların Yom Kippur bayramını, Müslümanlar için oruç tutulacak gün olarak tayin ettiğini ifade etmektedir. Ancak ilerleyen süreçte Hz. Peygamber'in Yahudilikle olan bağlarını koparması gerektiğinin farkına vardığını belirten yazar, bu ayrışma ile beraber Ehl-i Kitab ve İslamiyet arasında benzerlik arz eden tüm uygulamalardan kaçınıldığını ifade etmektedir.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Reiner, *Muhammed*, 77.

¹⁵⁶ Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Şam: Dâru İbn Kesîr, 2002), Menakib 23; İbn Mâce el-Kazvini, *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Şuayb Arnavud (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), Libas 36; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb Arnavud (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2001), I: 287.

¹⁵⁷ Buhari, *İ'tisam*, 8.

¹⁵⁸ Reiner, *Muhammed*, 77-78.

Yahudiler, Tiştin ayının 10. günündeki Âşura gününü Bayram kabul ederler, merasimler tertip eder ve yıllık günahlardan arınmayı umarak o günü oruçlu geçirirlerdi. Yahudilikteki bu oruç, tövbe günü olarak bilinen Yom Kippur orucu olmalıdır.¹⁵⁹ Âşure'nin menşei ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Bazılarına göre, Hz. Musa ile İsrailoğullarının Firavundan kaçarken, onlara orucun emredildiği güne Âşura denir. Bazılarına göre ise, Hz. Nuh'tan itibaren bütün Sâmi dinlerde mevcut olan ve Câhiliye devri Arapları arasında da Hz. İbrahim'den beri önemli görülüp oruçlu geçirilen güne Âşure denir.¹⁶⁰

Cahiliyye devrinde Kureyşli Araplar, Muharrem ayının 10. gününde oruç tutarlar, kutlama yaparlar ve Kâbe'nin örtüsünü değiştirirlerdi.¹⁶¹ Buhârî, Hz. Peygamber'in Mekke'de bulunduğu dönemde bu orucu Kureyşlilerle beraber tuttuğunu ifade etmektedir.¹⁶² Buhârî ayrıca, Medineli Yahudilerin de tuttuğu Âşure orucunun, hicret sonrasında Hz. Peygamber tarafından da devam ettirildiğini nakletmektedir."¹⁶³

Dolayısıyla Hz. Peygamber, Âşure orucunu hem Cahiliyye devrinde Mekkeli Müşrik Araplarla, hem de Medine'de daha oruç ibadeti farz kılınmadan evvel Yahudilerle beraber tutmuştur. Bu durum, Hz. Peygamber'in ortak olan hususlarda uyumlu olmaya çalıştığını göstermektedir.¹⁶⁴ Onun böyle bir durumu Yahudiler tarafından kabul edilmeyi beklediği bir zaman zarfında, sırf onları memnun etmek için yaptığını doğrulamaz.

2.3.4. İddet Süresindeki Benzerliğin Kaynağı

Müellif, Hz. Peygamber'in Yahudilik ve Hristiyanlıktan iktibas yapmak suretiyle, Ehl-i Kitab'ın İslamiyet'e geçişlerini kolaylaştırmayı amaçladığını, İslam ile Ehl-i Kitab arasındaki farklılıkları minimize etmek için Fıkhî hükümlerin birçoğunu göstermelik olarak kabul etmekte tereddüt etmediğini iddia etmektedir. Yahudilikte ve İslamiyet'te kadınlarla ilgili bazı hükümlerin birbiri ile aynı olduğunu ifade eden

¹⁵⁹ Levililer 16/ 30-34, 23/ 27.

¹⁶⁰ Yusuf Şevki Yavuz, "Âşûrâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 4 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 24-26.

¹⁶¹ Muhammet Numan el-Carim, *Edyan el-Arab Fi'l-Cahiliyye* (Mısır: y.e.y, 1923), 72.

¹⁶² Buhari, *Menakıb*, 25; *Savm*, 68.

¹⁶³ Buhari, *Savm*, 68.

¹⁶⁴ Mehmet Azimli, *Cahiliyye'yi Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 101.

Reiner, örnek olarak boşanma işleminin ardından kadının beklemesi gereken 3 aylık iddet süresini vermektedir.¹⁶⁵

Yahudilikte de, Hristiyanlıkta da boşanma işleminin ardından iddet bekleme süresi üç aydır. İslamiyet'te de benzer bir biçimde iddet müddeti belirlenmiştir. Lakin Reiner'in Ehl-i Kitab ile İslam arasındaki en küçük benzerlikleri dahi, Hz. Peygamber'in Yahudi veya Hristiyanlardan iktibaslarda bulunması şeklindeki ön yargılı tutumu onu hataya sevk etmektedir. Nitekim tarih içerisinde insanlığın birikimi olarak kabul edilen bazı durumlar vahiy ile de doğrulanmıştır. Nasıl ki Eski ve Yeni Ahid'de ki bazı emir, yasak veya hadiselerin benzerini¹⁶⁶ Kur'an'da bulabiliyorsak, Tevrat'taki bazı emir ve yasakları da Sümerler'in Hammurabi kanunlarında bulabilmekteyiz.¹⁶⁷ Hatta bir karşılaştırma yapıldığında hükümlerin birçoğunun Tevrat'a Hammurabi kanunlarından geçtiği görülebilir.¹⁶⁸ Dolayısıyla bahsi geçen dinlerin birbirinden etkilenmeleri tarih ve coğrafya anlamında da uygundur.

2.3.5. Yuhanna İncilinin Siyer Literatürüne Etkisi

Hz. Peygamber'in, Ehl-i Kitab'tan alıntılarda bulunduğu Müslüman âlimlerce de kabul edildiğini beyan eden Reiner, Hz. Peygamber'in vefatından sonra da bu alıntılarının son bulmadığını, hatta Ehl-i Kitab'ın fikir ve söylemleri ile İslamiyet'in bilinçsizce süslenmeye çalışıldığını ifade etmektedir. Bu bağlamda Yuhanna İncili II, 1-11'de bahsedilen hadisede Hz. İsa Celile köyünde bir düğüne iştirak eder. Düğün esnasında şarabın tükenmesi üzerine Hz. İsa fiçılara su doldurulmasını emreder ardından bu su şaraba dönüşür. Hadisenin Hz. İsa'nın ilk mucizesi olduğu da yine burada belirtilmektedir. Bahsi geçen anlatının, İslam kültüründe birçok mucize rivayetine örneklik oluşturduğunu belirten Reiner, bu rivayetlerin Siyer ve Meğazi türü eserlere erken dönemde yerleştirildiğini ifade etmektedir.¹⁶⁹

Her ne kadar, önceki Peygamberlerin hayatlarından ve Tevhid mücadelelerinden aktarılan rivayetler Siyer ve Meğazi eserlerine uyarlanmışsa da, Reiner'in, Yuhanna İncili bağlamında verdiği örneği, varyantını veya benzer bir mucize anlatımını literatür taramamız esnasında İslam Tarihi kaynaklarında bulamadık. Her ne kadar temel

¹⁶⁵ Reiner, *Muhammed*, 79.

¹⁶⁶ Söz konusu benzerlikler için bk. Yaratılış 1-2; Araf 7/ 54; Hud 11/ 7; Secde 32/ 4.

¹⁶⁷ Azimli, *Cahiliyye*, 17.

¹⁶⁸ Ahmet Susa, *Tarihte Araplar ve Yahudiler, İki İbrahim İki Musa, İki Tevrat*, çev: Ahsen Batur (İstanbul: Selenge Yay., 2005), 294.

¹⁶⁹ Reiner, *Muhammed*, 79.

kaynaklarda aktarılan mucizelerde bolluk ve bereket örnekleri mevcutsa da¹⁷⁰ bir değişim örneğini biz tespit edemedik. Bu meyanda, Reiner'in önemli bir iddia ortaya koyduğunu düşünsek de, iddiasını temellendirecek argümanlardan yoksun olduğu gözükmemektedir.

¹⁷⁰ Ebü'l-Fidâ' İbn Kesir, *Büyük İslam Tarihi*, çev: Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yay., 1994) III: 187.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SİYER

Bu bölümde, Reiner'in bahsi geçen eserindeki Cahiliyye dönemi, Mekke dönemi, Medine dönemi ve Hz. Peygamber'in beşeri yönü gibi konular tahlil edilmeye gayret edilecektir. Muhteva açısından Reiner, Cahiliyye dönemi içerisinde İslamiyet öncesi Arabistan'ın tarihinden, coğrafi özelliklerinden toplum yapısından ve kültüründen söz etmektedir. Mekke döneminde ise, Hz. Peygamber'in doğumundan ilk gençlik yıllarına, Peygamberliğini ilan edişinden Hicretine kadar ki hayat hikâyesinin çeşitli dönemlerini aktarmakta ve bunlarla ilgili değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu bağlamda Reiner'in bazı iddialarını değerlendirmeye çalıştıktan sonra Hz. Peygamber'in Medine döneminde Mekkeli Müşrikler ve Medineli Yahudiler ile münasebetlerine ve çeşitli savaflara ve suikastlara değineceğiz. Yine Reiner'in çeşitli iddialarına cevaplar vereceğiz. Onun Hz. Peygamber'in beşeri yönünü konu edinerek ağırlıklı olarak Hz. Peygamber'in çok evliliği ve şehvetperestliği üzerinde durmasına karşın bu yorumlarını tahlil etmeye gayret edeceğiz.

3.1. CAHİLİYYE

Reiner, Arap yarımadasının coğrafi özellikleri hakkında; üç tarafı yüksek dağlarla çevrili oluşundan ve yıl boyunca suyu akan bir tane bile nehrinin bulunmadığından söz etmektedir. Ayrıca Alman İmparatorluğu'ndan altı kat büyük olan bu çöl ülkesinin, bereketli bir bitki örtüsü ile beraber verimli vahalara ve bölgelere sahip olduğunu belirtmektedir.¹⁷¹

Hem Arapların hem de Arap yarımadasının hala iki bin yıl önceki özellikleri taşıdığını belirten Reiner, eski çağlarda bu coğrafyada yaşamış olan halkın güçlü, vahşi ve soylu olduğunu da zikretmektedir. Reiner, bugün bile bedevilerin, düşmanları dahi olsa misafirperverlikte bulunduğunu, lakin misafirini uğurladıktan sonra, onun yolunu kesmekten, malını talan etmekten, hatta canına kastetmekten geri durmayacağını da ifade etmektedir. Putperest Araplarda intikam almanın kutsal olduğunu ifade eden Reiner, bunun kökeninin Antik çağlara kadar uzandığını, bedevilerin yağma, talan ve

¹⁷¹ Reiner, *Muhammed*, 5.

gasp üzerine kurulu vahşi hayat tarzlarının, İslam'ın yoğun gayretlerine rağmen giderilemediğini anlatmaktadır.¹⁷²

Arap kabile sisteminin, ortak bir kabile atasına olan akrabalık bağı ile oluştuğunu, bunun içerisine kölelerin ve kabile mensuplarının serbest bıraktığı köleler olan mevalilerin de eklendiğini ifade eden Reiner, Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde bu sosyal sistemin ulaşabileceği en üst seviyeye ulaştığını ve bu toplumun yönetim biçiminde teokratik izler taşıyan aristokratik bir cumhuriyet olduğunu belirtmektedir. Reiner, Hz. Peygamber'in böyle bir toplumu kendisine model olarak belirlediğini ve bu minvalde hareket ederek, dağınık olan Arapları ortak bir din etrafında birleştirmek istediğini ifade etmektedir.¹⁷³

Reiner, Arapların kabile yapısının ataerkil bir karaktere sahip olduğunu, her kabilenin kendine ait yasalarının bulunduğunu, kabile üyeleri için yaşadıkları mıntıkanın ve kabile üyelerine ait arazilerin dokunulmaz ve kutsal addedildiğini, ayrıca her kabilenin otoriteleri dindarlığa dayanan bir reisi olduğunu beyan etmektedir. Bununla beraber Reiner, birbiriyle komşu olan kabilelerin sık sık savaşmış olmalarının Arapların milli karakterlerini göstermesi açısından mühim olduğunu ifade ederek, Medine'de bu savaşların 120 yıl sürdüğünü ve ancak Hz. Peygamber'in gelmesi üzerine sonlandırılabilirdiğini belirtmektedir. Bu minvalde Reiner, Medineli bazı kimselerin Hz. Peygamber'i Allah'ın elçisi olarak görmesi ve onun eliyle sosyal düzenin tekrar sağlanacağı beklentisinin, Hz. Peygamber'in planlarını gerçekleştirebilmiş olması açısından işine yaradığını ifade etmektedir.¹⁷⁴

Kabileler arası düşmanlıklara ve tüm iç parçalanmışlıklara rağmen Arapların Hz. Peygamber'in gelişinden evvel de tek bir millet olduğunu, Yunanlılar gibi yabancılar karşısında birleştiklerini ifade eden Reiner, Arapların soylarının saflığıyla, yaptıkları ticari faaliyetlerle, şiirleriyle ve milli mabetleri olarak gördükleri Kâbe ile gururlandıklarını belirtmektedir.¹⁷⁵

Reiner, uluslararası ticaretin Hindistan, Suriye, Mısır ve İtalya arasındaki merkezi bir konumda olan Mekke üzerinden yürüdüğünü, Kureyş'in bedevilerin baskınlarına uğramamak için ticaret yapan kabileler ile bir federasyon kurmalarından bu federasyona da dini bir karakter atfetmelerinden söz etmektedir. Her yıl Mekke'de

¹⁷² Reiner, *Muhammed*, 5.

¹⁷³ Reiner, *Muhammed*, 6.

¹⁷⁴ Reiner, *Muhammed*, 6.

¹⁷⁵ Reiner, *Muhammed*, 7.

panayırların düzenlendiğini, bu panayırlarda en çok satılan ürünlerin Suriye bölgesinden gelen değerli kumaşlar ve Yahudilerin ürettiği ziynet eşyalarının olduğunu belirten Reiner, Mekkelilerin uyanıklık yaparak Kâbe'nin etrafına sadece kendi putlarını değil, diğer kabilelerin putlarını da koyduklarını, dolayısıyla Arapların, kendi putlarının bulunduğu Mekke'ye yöneldiklerini, böylelikle bahsi geçen ticaret konfederasyonun ülke barışını ve dini birliği temin ettiğini ifade etmektedir.¹⁷⁶

Reiner'in bu ifadelerinin birçoğuna katılmakla beraber müellifin, Arapların bir konfederasyon altında ticari ve dini anlamda bir birlik kurduğu ve bir bütünlük içerisinde hareket ettiği malumatı gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü dünyanın en dağınık topluluklarından birisi olan Araplar, orta Arabistan bölgesini oluşturan Hicaz'da Hz. Peygamber'in gelişine kadar ne Mekke'de ne Medine'de ne de Taif'te bir devlet yapılanması meydana getirememişlerdir. Reiner'in eseri içerisindeki kurgulamalarına burada da tanık olmaktadır.

3.1.1. Yahudi-Arap İlişkileri

Titus'un Kudüs'ü yıkmasının ardından, Yahudilerin Güney Arabistan'a göç ettiğini ve burada bağımsız bir Yahudi-Sebe devleti kurduklarını ifade eden Reiner, devletin miladi 525 tarihinde, Zûnüvâs döneminde Bizans imparatorluğu tarafından desteklenen Hristiyan Habeşliler tarafından yıkıldığını belirtmektedir.¹⁷⁷

Reiner'in, Habeşliler tarafından 525'te fethedilen devlet olarak tarihe geçen Himyerliler'i, burada Sebe Devleti olarak belirtmesinde bir karışıklık veyahut bir bilgi eksikliği olduğu kanaatini taşımaktayız. Zira, Habeşliler tarafından istila edilen devlet Sebeliler değil Himyer devletidir (MÖ. 115-MS. 525). İhtimal dâhilindedir ki Reiner, Himyer'in Sebelilerin bir kolu olması hasebiyle¹⁷⁸ böyle bir yanılma düşmüştür. Bununla beraber söz konusu iki devlet içinde Yahudi ifadesini kullanmanın doğru olmayacağı kanaatini taşımaktayız. Her ne kadar Reiner'in de ismini zikrettiği son Himyer kralı Zûnüvâs'ın Yahudi olduğu aktarılsa da bu devletin dininin Yahudi olduğunu göstermez. Nitekim kendisinin Yahudi olarak mı doğduğu yoksa sonradan mı

¹⁷⁶ Reiner, *Muhammed*, 7-8.

¹⁷⁷ Reiner, *Muhammed*, 9.

¹⁷⁸ Geniş bilgi için bk. Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Tarihi'l Arab Kablel İslam* (Bağdat: y.e.y., 1993), II: 510- 529.

Yahudiliğe girdiği şüphelidir.¹⁷⁹ Bu da seleflerinin Yahudi itikadı üzere olmadığını gösterir.¹⁸⁰

Reiner, Medine'nin Arabistan'ın kültür şehirlerinden birisi olduğunu, aynı zamanda hurmalıklar, bahçeler, tarlalar, çiftlikler ve yerleşik binalardan oluşan bir kompleks olduğunu belirtmektedir. İncil'de bahsi geçen Edom halkının ve Amâlikalıların Medine'nin en eski sakinleri olduğunu, onların ardından da Yahudilerin MÖ. 6. yy.'ın başlarında Medine ve çevresine hüküm sürdüğünü belirten Reiner, Yahudilerin Medine bölgesine Davud (a.s) zamanında gelmiş olabileceğini ve Buhtunnasr'ın I. Mabedi yıkmasıyla birçok Yahudi'nin burayı daimi yurt edindiğini ifade etmektedir.¹⁸¹

Reiner, Arabistan'da kuyumculuklarıyla şöhret bulmuş olan Yahudi Beni Kaynuka kabilesinin, önceleri fasih İbranice konuşurlarken daha sonraları İbranice ve Arapçadan oluşan bir lehçe konuşmaya başladıklarını belirtmektedir. Arapların MÖ. 4. yy.'da Medine bölgesine göç ettiklerini ve Yahudiler tarafından hoşgörü ile karşılandıklarını ifade eden Reiner, kaynaklarda Araplar ve Yahudilerin iyi ilişkilere sahip olduğundan, hatta akrabalık bağları kurduklarından söz etmektedir. Bununla beraber, meskûn olmalarına rağmen farklı coğrafyalarda dağınık ve kapalı bir toplum hüviyeti gösteren Yahudilerin, Araplarla beraber seferlere çıktıklarını belirten Reiner, Yahudi bir kabilenin Araplarla birlikte bir başka Yahudi kabileye karşı baskınlar düzenlemeleri sonucu Yahudilerin itibarlarını ve güçlerini yitirdiğine değinmektedir.¹⁸²

Reiner, Yahudilerin Arap kültürüne büyük katkılar sağladığını, Medine ve çevresindeki Arapların ustaları olduklarını ve onlara bahçecilik, ziraat, kuyumculuk ve silah imalatı gibi zanaatlar öğrettiklerini belirtmektedir. Bununla birlikte Yahudilerin, Arapların Tanrı tasavvuruna etki ettiğini de ifade etmektedir.¹⁸³

İki toplumun bir arada yaşadığı bir coğrafyada, birbirleri ile etkileşimlerinin olmadığını düşünmek pek makul gözükmemektedir. Dolayısıyla Yahudilerin Arapları

¹⁷⁹ Nuh Arslantaş, "Zûnüvâs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.44 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 511-513.

¹⁸⁰ Zûnüvâs ve Himyerlilerin Yahudiliğe geçmeden önce ateşe taptıkları ile ilgili bk. Ebû Hanîfe ed-Dineveri, *el-Ahbârü 'i-Tivâl*, thk. Abdul Mun'im Amir (y.y, y.e.y., t.y.), 61.

¹⁸¹ Reiner, *Muhammed*, 8.

¹⁸² Reiner, *Muhammed*, 8-9.

¹⁸³ Reiner, *Muhammed*, 8.

sosyal, ekonomik ve fikri alanlarda etkilemesinin yanı sıra, din konusunda da etkilemesi, Yahudilerin Araplardan her alanda üstün olduğunu göstermektedir.

Bir arada yaşadıkları Yahudilerden Tevhit, Peygamber, Kitap ve Ahiret v.s. ilişkin bilgiler elde eden Araplar, dinin prensiplerine dair konuların bir kısmını kabul etmiş hatta tatbik etmişlerdir. Bu bilgilerin, Evs ve Hazrec kabilelerini İslam'ı anlama ve kabul etme noktasında Mekke müşriklerinden daha uygun bir pozisyona getirdiği yadsınamaz. Nitekim Medineliler Hz. Peygamber'in tebliği ile Yahudilerin kendilerine söyledikleri arasındaki benzerliği fark etmişler, bu sebeple Yahudilerden önce Hz. Peygamber'e iman etmişlerdir.¹⁸⁴

3.1.2. Hacerü'l-Esved ve Kâbe

Reiner, Hacerü'l-esved'in; Kâbe'nin Kuzeydoğu köşesinde duvara gömülü bir biçimde yer aldığını ve oval formda olup yaklaşık 7 Zoll¹⁸⁵ (17,78 cm) çapında olduğunu belirtmektedir. Reiner, kırılmış parçalardan oluşan Hacerü'l-esved'in macun ile birbirine yapıştırıldığını, üst yüzeyinin yüzyıllardır Mekke'ye Hac için gelen Hacılar tarafından dokunulması ve öpülmesi sonucu ciddi bir şekilde aşındığını ifade etmektedir. Reiner bize burada, Hacerü'l-esved'in Cennetten getirildiği, lakin insanların günahları dolayısıyla kar kadar beyaz bu taşın karardığının anlatıldığı rivayeti aktarmaktadır. Reiner, Hacerü'l-esved'in modern araştırmalar sonucunda bir meteor (Aorolith) taşı olduğunu ispat edildiğini, bu sebeple Arapların ona kutsiyet atfettiklerini ve bu taşın ilk tapınılan taş olduğunu ifade etmektedir.¹⁸⁶

Reiner burada, Hacerü'l-esved'in kutsiyetine ve kökenine değinmesine rağmen, onun İslamiyet'ten önce de sonra da tavaf başlangıcı ve bitişi olarak kullanıldığından hiç bahsetmemektedir. Ayrıca, aktardığı rivayetin bahsi geçen hususla ilgili olarak tek ve genel kabul gören rivayet gibi sunulmasının, akademik bir yaklaşım olmadığı kanaatini taşımaktayız. Bununla beraber, Hacerü'l-esved ile ilgili kaynaklarımızda çeşitli rivayetlerin aktarıldığını, bu rivayetlerin birçoğunun sembolik anlamlar taşıdığını ve zayıf isnadlara dayandığını da ifade etmek isteriz.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Hasan, *İslam Tarihi*, I: 124.

¹⁸⁵ Ölçü birimi 1 Zoll, 2,54 cm'dir.

¹⁸⁶ Reiner, *Muhammed*, 13.

¹⁸⁷ Salim Ögüt, "Hacerülesved", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.14 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 433-435.

Modern araştırmalarda, Hacerü'l-esved'in bir göktaşı olduğunun ispat edildiğini belirten Reiner'in, 1907 yılında bu bilgiye nerden ulaştığını bilemiyoruz. Ancak Prof. Dr. Mehmet Emin Özel, Hacerü'l-esved'in kökenine dair Arabistan'da kervan yollarının geçtiği güzergâhta kraterlerin olduğu bilgisi üzerine, 1932 yılında bir keşif heyetinin bölgeye gittiğini ve 100, 30 ve 11 metre çaplarında 3 büyük kraterin bulunduğunu, Hacerü'l-esved'e benzeyen bir taşın büyük bir yığın halinde orada durduğunu ve araştırmalara tabi tutulduğunu aktarmaktadır.¹⁸⁸ Bu durumda, Özel'in bahsettiği 1932'deki araştırmalardan daha önce bölgede kraterlerin tespit edildiğini ve araştırılmaya başlandığını da söyleyebiliriz.

Mekke'de bulunan Kâbe'nin; 18 adım uzunluğunda, 14 adım genişliğinde, 35 adım yüksekliğinde bir yapı olduğunu ifade eden Reiner, köken itibariyle Hz. İsmail'e dayandırıldığını, lakin günümüzdeki şeklini 1627 yılında aldığını belirtmektedir.¹⁸⁹

Reiner'in Kâbe ölçüleri ile ilgili verdiği bilgiler adım cinsinden olmasına rağmen, Kâbe'nin gerçek ölçüleri ile benzerlik arz etmektedir. Reiner'in Kâbe'nin son görünüme kavuştuğunu belirttiği tarihin 1627 değil de 1631 olması gerektiği kanaatini taşımaktayız. Zira H.1039/M.1629-1630'da Mekke şiddetli bir fırtına ve sele maruz kalmış, bundan dolayı da sular Kâbe duvarlarını yıkmıştır. Temmuz 1631'de Hacerü'l-esved köşesi hariç bütün duvarlar temellerine kadar sökülmüş ve yıkıldığı şekline uygun olarak yeniden yapılmış, yıpranan ve harap olan kısımlar ise yenilenmiştir.¹⁹⁰

3.1.3. Hac'ın Kökeni ve Kolera Hastalığı

Zaman içerisinde, Kâbe'nin kutsiyetinden bir şey kaybetmediğini belirten Reiner, Hac'daki ibadet şekillerinin Cahiliyye dönemindeki ibadet şekilleriyle aynı olduğunu ifade etmektedir. Reiner, Hz. Peygamber'in Hac ibadetine sadece Kur'an'ı dâhil ettiğini, bunun haricindeki uygulamaların Cahiliyye dönemiyle aynı olduğunu, zira toplumun damarlarına kadar işlemiş olan bu uygulamaların değiştirilemediğini beyan etmektedir. Reiner, bunun sebebi olarak Hz. Peygamber'in dinin pratik yönüne

¹⁸⁸ Erişim Tarihi: 30.07.2018 <https://www.youtube.com/watch?v=QHU2eQgj74w>, 2:18:56-2:20:00

¹⁸⁹ Reiner, *Muhammed*, 13.

¹⁹⁰ Sadettin Ünal, "Kâbe ", *Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi*, c.24 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 14-21.

bağlı olarak dini seremoniler ile adetleri birleştirme perspektifinden yoksun olmasına vurgu yapmaktadır.¹⁹¹

Reiner her ne kadar bu fikirde olduğunu belirtse de biz aksini düşünmekteyiz. Zira Hz. Peygamber Reiner'in aksine örf ve dini uygulamaları mezcetmiştir. Öyle zannediyoruz ki bu duruma yine en münasip misal Reiner'in söz konusu ettiği Hacda yapılan ibadetlerdir. Gerçekten de Cahiliyye Arapları ile günümüzde Müslümanlar tarafından uygulanan Hac ibadeti arasındaki fark çok azdır. Bu bağlamda Hz. Peygamber toplumun hücrelerine kadar sirayet eden Hac esnasındaki uygulamalar içerisindeki tevhide aykırı ve şirk unsuru barındıran ritüelleri kaldırarak tevhide uygun hale getirmiş diğer uygulamaları ise dokunmamıştır. Bu da onun mezcettiğini göstermektedir. Böylelikle Reiner'in verdiği örneğin aslında kendi iddiasının aksini ortaya koyan bir misal olduğu görülmektedir.

Reiner, Kâbe'nin Hac maksadıyla dünyanın çeşitli bölgelerinden gelen ve gece gündüz ibadetle meşgul olan insanlarla dolu olduğunu belirtmektedir. Müslümanların Mekke'ye mucizevi bir güç atfetmelerinden dolayı, burada sadece ruhen değil beden de şifa aradıklarını, bundan dolayı da yolculuğun tehlikelerinden korkmadıklarını belirten Reiner, bugün de bahsi geçen tehlikelerin Hz. Peygamber'in zamanındaki kadar büyük olduğunu ifade etmektedir.¹⁹²

Reiner, yaşadığı dönemde dahi Mekke yolunda Hac kervanlarına gasp, talan ve yağma ile hayatını idame ettiren bedeviler tarafından baskınlar yapıldığını belirtmektedir. Kervan baskınlarından geriye kalan cesetlerin havayı kirletmesi sonucu oluşan hastalıkların hacılarla beraber dünyanın çeşitli coğrafyalarına yayıldığını ifade eden Reiner, özellikle kolera'nın dünyaya Mekke üzerinden yayıldığının birçok kez ispat edildiğini iddia etmektedir.¹⁹³

Reiner'in bu iddiasının tam olarak gerçeği yansıtmadığı kanaatini taşımaktayız. Zira kolera hastalığı, Hindistan kökenli bir hastalık olup, tarihte ilk defa 1768 yılında Hindistan'da görülmüştür. 19. yy.'ın en öldürücü hastalıklarından birisi olan kolera'nın, her ne kadar Hindistan'da ortaya çıkmış olsa da çeşitli coğrafyalara ticaret yolları üzerinden ve hac ibadetini yapmak üzere Hicaz'a giden Müslümanlar vasıtasıyla

¹⁹¹ Reiner, *Muhammed*, 14.

¹⁹² Reiner, *Muhammed*, 14.

¹⁹³ Reiner, *Muhammed*, 14.

yayıldığı da bir gerçektir.¹⁹⁴ 1866 yılında Galatasaray konferansı olarak bilinen İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Sıhhiye Konferansı'nda Hicaz bölgesindeki kolera hastalığının ve Müslüman hacılar ile beraber Mısır ve Akdeniz'e oradan da Avrupa'ya taşınmasının gündem oluşturması,¹⁹⁵ Reiner'in yaşadığı dönemde Almanya'da bu hastalığın baş göstermesi ve biliniyor olması, öyle zannediyoruz ki müellifin böyle bir iddiayı dile getirmesine sebep teşkil etmiştir. Ayrıca Bedevilerin baskınları neticesinde öldürülen hacıların cesetleri bu hastalığı taşıyor ise öncelikle o coğrafyanın insanına yani bedevilere sirayet etmesi gerekirdi. Ancak böyle bir durum söz konusu değildir.

3.2. MEKKE DÖNEMİ

3.2.1. Çobanlık

Hz. Peygamber'in, amcası Ebu Talib'in evinde gerçekten zor günler geçirdiğini ifade eden Reiner, babasından ona kalan mirasın çok da büyük olmadığını, bu sebeple Hz. Peygamber'in gençliğinde geçimini sağlamak için çobanlık yaparak Mekkelilerin hayvanlarını otlattığını belirtmektedir. Reiner, çobanlığın Araplar tarafından küçük görüldüğüne ve düşük bir meblağ karşılığında kadınların ve kölelerin bu mesleği icra ettiklerine değinmektedir. Bununla beraber Reiner, Hz. Peygamber'in daha sonraları yaptığı bu işten gururlanarak ve kibirlenerek Allah'ın çobanlık yapmayan hiç kimseyi Peygamber olarak göndermediğinden söz ettiğini aktarmaktadır.¹⁹⁶

Gerçekten de babasından Hz. Peygamber'e kalan servet çok da büyük değildi; bu miras bir dişi deve birkaç koyun ve Ümmü Eymen isimli cariye den müteşekkildi.¹⁹⁷ Bununla beraber, dönemin miras hukuku bağlamında söz konusu mirasın Hz. Peygamber'in dedesi Abdulmuttalib'e verilmiş olması gerekir.¹⁹⁸ Reiner'in bahsettiği hususlar, kaynaklar ile nispeten örtüşmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, gençlik yıllarında çobanlıkla meşgul olmuş, Mekkelilerin hayvanlarını otlatmış,¹⁹⁹ bu vesile ile

¹⁹⁴ Fatma Yıldız, "19.Yüzyıl'da Anadolu'da Salgın Hastalıklar (Veba, Kolera, Çiçek, Sıtma) ve Salgın Hastalıklarla Mücadele Yöntemleri", (Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2014) 19.

¹⁹⁵ Yıldız, *19.Yüzyıl'da Anadolu'da Salgın Hastalıklar (Veba, Kolera, Çiçek, Sıtma) ve Salgın Hastalıklarla Mücadele Yöntemleri*, 20-21.

¹⁹⁶ Reiner, *Muhammed*, 17.

¹⁹⁷ Ebu'l Hasan Habib el-Mâverdî, *el-Ahkâmü's Sultaniye*, çev: Ali Şafak (İstanbul, Bedir Yay., 1994), 320.

¹⁹⁸ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİB Yay., 2005), 73; Mustafa Özkan, *Hz. Muhammed Fakir miydi* (Ankara: Liberte, 2016), 27.

¹⁹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebir* (Kahire: Mektebetü'l Hanci, t.y.), I: 103-104.

hanesinde yaşadığı fakir amcası Ebu Talib'e yük olmamaya gayret etmiştir.²⁰⁰ Hz. Peygamber'in yaşadığı coğrafyayı göz önünde bulundurduğumuzda, insanların geçim kaynaklarının kısıtlı oluşu ve ticaret ile de ilişkili olması hasebiyle, muhakkak ki hayvancılık önem arz etmektedir. Buradan hareketle, Reiner'in bahsettiği gibi çobanlığın dönemin şartları gereği önemsiz bir meşguliyet olmadığı tahmin edilebilir.

Ancak Reiner'in, yaşanan bölgeyi dönemin şartlarını göz ardı ederek, aktarılan malumatı kendi düşünceleri doğrultusunda yorumladığını görmekteyiz. Bununla birlikte Reiner'in Sprenger, Nöldeke gibi oryantalistlerden de etkilendiğini müşahade etmekteyiz. Zira her iki oryantalistin de çobanlık meselesini gündem etmeleri, analizleri ve aynı izah tarzını benimsemeleri bizi bu düşünceye sevk etmektedir.²⁰¹

Oryantalistlerin bu konuyu gündem etmelerindeki saikin; Hz. Peygamber'in ve kabilesinin asil olmadığı, bu sebeple bir Peygamber olamayacağı düşüncesinin yatabileceğini düşünmekteyiz. Öyle anlaşılıyor ki Reiner Asaleti maddiyatta aramakta, böylelikle Hz. Peygamber'in ve kabilesinin yeterince asil olmadığını, dolayısıyla onun Peygamber olamayacağını temellendirmeye gayret etmektedir. Ancak, Hz. Peygamber'in veya diğer çobanlık yapan Peygamberler'in²⁰² bu işle meşgul olmalarının, onların ne getirdiği mesaja olumsuz bir etkisinin olabileceğini ne de soy sop gibi bir üstünlük kriteri olabileceğini düşünmemekteyiz.

3.2.2. Taviz Teklifi

Reiner, Mekke döneminde bazı Kureyş önderlerinin, toplum içinde barışı tekrar tesis etmek için Hz. Peygamber ile anlaşma yolları aradıklarını ve bu minvalde bir teklif sunduklarını ifade etmektedir. Reiner, “söz konusu teklifi, rivayetler şu şekilde aktarıyor” dese de, Sprenger'e²⁰³ atıfta bulunmaktadır.²⁰⁴

Bahsi geçen rivayette; Kureyş önderlerinden bazı kimseler Hz. Peygamber'e gelerek uzlaşmaya varmak istedikleri, bu bağlamda önce Hz. Peygamber'in onların dinini daha sonrada onların Hz. Peygamber'in dinini kabul edeceklerini belirtmektedirler. Müşrikler Hz. Peygambere bir yıl kendi dinlerine tabii olmasına karşılık, onlarında bir yıl Hz. Peygamber'in dinine tabii olacaklarını zikreden Reiner,

²⁰⁰ Casim Avcı, “Peygamberliğinden önce Hazreti Muhammed”, *Vahyin Nüzulünün 1400. Yılında Hazreti Muhammed*, Ed. Ahmet Kavas (İstanbul, İSAV: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2010): 132.

²⁰¹ Sprenger, *Mohammed*, I: 147; Nöldeke, *Das Leben Muhammads*, 12.

²⁰² İbn Hişâm, *Sîre*, I: 167; İbn Sa'd, *Tabakat*, I: 103-104.

²⁰³ Sprenger, *Mohammed*, II: 6-7.

²⁰⁴ Reiner, *Muhammed*, 29.

Hız. Peygamber'in bu teklifi de reddetmesi üzerine müşriklerin, en azından bazı putlarını kabul etmesi karşılığında kendisini tanıyacaklarını ve ona tabii olacaklarını beyan etmesi üzerine Hız. Peygamber'in bu teklif ile ilgili kendisine vahyedilecek olanı beklemek istediğini aktarmaktadır.²⁰⁵

Rivayeti aktardıktan sonra Reiner, Hız. Peygamber'in ilk teklifi reddetmiş olsa da ikinci teklifi kabul ettiğini ve Kureyş'in başlıca putlarını onayladığını, bunun üzerine Mekkeliler tarafından Peygamber olarak kabul gördüğünü belirtmektedir. Reiner, Hız. Peygamber'in bu taviz dolayısıyla daha sonradan pişman olduğunu ve Allah'ın ona Kasas suresi 87-88. ayetlerini vahyettiğini bildirmektedir.²⁰⁶

Nübüvvetin Mekke döneminde Müşrikler, Hız. Peygamber ve Müslümanlara yönelik baskıları sonuç vermeyince, taktik değişikliği yaparak, hem amcası Ebu Talib'e²⁰⁷ hem de bizzat Hız. Peygamber'e,²⁰⁸ çeşitli tekliflerde bulunarak anlaşmak istemiş ve tebliğ vazifesini sonlandırmasını hedeflemişlerdir. Teklifleri reddeden Hız. Peygamber'e son olarak, Reiner'in de yukarıda aktardığı teklifi sunmuşlar, Hız. Peygamber de bunun üzerine kendisine Allah tarafından vahyedilecek olanı beklemek istediğini iletmiştir.²⁰⁹ Ancak Reiner'in yukarıda söz ettiği gibi Hız. Peygamber'in bu teklifi onayladığı, bununla beraber Mekkelilerin kendisini tasdik ettiği yönünde bir malumat kaynaklarda bulunmamaktadır. Hız. Peygamber'in verdiği cevabının akabinde, Kâfirûn suresi vahyedilmiş ve herhangi bir tavize meydan verilmeyeceği açıkça belirtilmiştir.

Reiner'in iddiası çerçevesinde, Hız. Peygamber'in pişman olması üzerine Kasas suresinin 87-88. ayetlerini vermesini de anlamlandıramadığımızı belirtmek isteriz. Zira, bahsi geçen ayetlerin söz konusu olan rivayetle bir bağlantısı bulunmamaktadır. Kaynaklar, bahsi geçen rivayetteki olayın Kasas suresi 87-88. ayetlerin değil Kâfirûn suresinin sebab-i nüzulü olduğu bildirmektedir. Bu bağlamda Kâfirûn suresi Bi'set'in 2. yılında nazil olurken, Kasas suresinde bahsi geçen ayetler ise Bi'set'in 12. senesinde nazil olmuştur.²¹⁰ Yani arada yaklaşık 10 sene gibi bir süre mevzu bahistir. Bu durum

²⁰⁵ Reiner, *Muhammed*, 28-29; Reiner'in atıfta bulunduğu Sprenger, hadiseyi aktardıktan sonra dipnotta söz konusu ilk teklifin Vâhidi'nin Esbabü'n-Nüzûl'ünde, ikinci teklifin ise yalnız Beğavi'nin Tefsir'inde bulunduğunu ifade etmektedir. Bk. Sprenger, *Mohammed*, II: 6-7.

²⁰⁶ Reiner, *Muhammed*, 29.

²⁰⁷ İbn Hişâm, *Sîre*, I: 265-266; Taberi, *Tarih*, II: 326; İbn İshak, *Siyer*, 135-136; Ebu Talib'e yapılan başka teklifler için ayrıca bk. İbn Hişâm, *Sîre*, I: 266-270; İbn Sa'd, I:171-172; Taberi, *Tarih*, II: 326-327.

²⁰⁸ Hız. Peygamber'e yapılan teklifler için bk. İbn İshâk, *Siyer*, 178-181; İbn Hişâm, *Sîre*, I: 293-299.

²⁰⁹ Söz konusu teklif için bk. İbn Hişâm, *Sîre*, I: 362; Taberi, *Tarih*, II: 337.

²¹⁰ Bâzergan, *Kur'an'ın Nüzul Süreci*, 129-133.

bizi, Reiner'in hadiseleri ve ayetleri bağlamından kopararak kendi düşüncesine göre yorumladığı fikrine sevk etmektedir.

Hz. Peygamber'in Mekkeli müşriklere inançları bağlamında tavizler verdiği konusu, oryantalist siyer literatüründe geniş yer bulmaktadır. Bu minvalde yukarıda bahsi geçen hadise ile Garânîk hadisesi konu edilmektedir. Özellikle Garanik hadisesi birçok Oryantalist'in değindiği bir konu olmasına rağmen, Reiner bu hususa hiç değinmemesi ilginçtir.

Hz. Peygamber'e yapılan bir başka teklif hususunda Reiner, Kureyşliler'in Hz. Peygamber'i zor durumda bırakmak için her yolu denediklerini zikretmektedir. Bu bağlamda Reiner, Mekkeli putperestlerin eski peygamberlerin mucizelerinden söz etmesine karşın Hz. Peygamber'in de böyle bir mucize gerçekleştirme şartıyla ona iman etmek istediklerini aktarmaktadır. Bu teklif üzerine Hz. Peygamber onlara nasıl bir mucize talebinde bulduklarını sormuş, Kureyşliler ise Safa tepesini altına dönüştürmesini istemişlerdir. Reiner devamında, Hz. Peygamber'in bu talebi onayladığını ve melek Cebrail'i çağırdığını ancak onun da gelmediğini ifade etmektedir.²¹¹

Bahsi geçen hadisenin İsra Suresi 59. Ayetinin²¹² nüzul sebebi olduğu aktarılmaktadır.²¹³ Bu minvalde Reiner'in aktardıkları ile kaynaklar arasında kısmen uyum söz konusudur. Hz. Peygamber'in bu mucize talebini kabul ettiği ve Cebrail'i (a.s.) çağırdığı şeklinde bir bilgi kaynaklarımızda bulunmamaktadır. Mekkeli müşriklerin bu teklifi üzerine Hz. Peygamber'e İsra Suresi 59. Ayetin vahyedildiğini ifade eden tefsirciler, mucize talebinin gerçekleşmeme nedenini şöyle açıklamaktadırlar; onlara istedikleri verilip de yine de inanmazlar ise azaba uğrayacaklardır. Allah onlardan bazı kimselerin iman edeceğini bildiğinden onlara mühlet vermiştir.²¹⁴

Bu bilgiler çerçevesinde Reiner'in söz konusu hadise ile ilgili verdiği malumatın bir kısmının kaynaklar ile örtüştüğü ancak son kısmının kaynaklarda bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Reiner'in vakianın son kısmını kurguladığını ve mucize gerçekleştirmekten aciz bir peygamber figürü oluşturarak, Hz. Peygamber'in

²¹¹Reiner, *Muhammed*, 24-25.

²¹² Bizi, (Kureyş'in istediği) mucizeleri göndermekten, ancak, öncekilerin onları yalanlamış olması alıkoydu. (Nitekim) Semûd kavmine o dışı deveyi açık bir mucize olarak verdik de onlar bu yüzden zalim oldular. Oysa biz mucizeleri sırf korkutmak için göndeririz. İsra 17/ 59.

²¹³ Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk: Abdullah b. Abdülnuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 2001), XIV, 635.

²¹⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 636-637.

peygamber olamayacağı fikrini temellendirmeye çalıştığını düşünmekteyiz. Yine bu fikri temellendirme sadedinde Reiner, Kureyşlilerin hamile kadınları Hz. Peygamber'e götürerek, erkek mi yoksa kız mı doğuracağını sorduklarını, onun da bunu cevaplayamaması üzerine Allah'ın kendisine geçmişin haberini bildirdiğini, gaybi bilgi vermediğini aktarmaktadır. Reiner'in Hz. Peygamber'in gelecekte haber vermediği ve mucize gerçekleştirmediği şeklindeki iddialarının temelinde yukarıda da değindiğimiz üzere onun "Sahte Peygamber" olduğu düşüncesi yatmaktadır. Anlaşılan o ki Reiner'in Nübüvvet anlayışında bir kimsenin hak peygamber olabilmesi için onun eski Peygamberler gibi mucize göstermesi ve gaybı bilmesi gerekir, bu vasıfların da Hz. Peygamberde olmaması onu Reiner'in gözünde "Sahte Peygamber" yapmaktadır. Esasen Reiner bu söylem ve iddiaları ile Ortaçağ'ın argümanlarını yinelemektedir.²¹⁵

3.2.3. Hastalık

Reiner, Hz. Peygamber'in histeri hastası olduğunu, bu hastalık sebebiyle iç dünyasındaki dini coşkunluğun arttığını ifade etmektedir. Reiner ayrıca bu durumun, teologlar tarafından Peygamberlik olarak tanımlanmasına karşın, psikologlar tarafından da dini çılgınlık olarak açıklandığını belirtmektedir.²¹⁶

Hz. Peygamber'in histeri hastalığının haricinde bir de epilepsi hastası olduğunu iddia eden Reiner, söz konusu hastalığın nöbetleri esnasında Hz. Peygamber'in; dudaklarının ve dilinin titrediğini, gözlerinin bir o yana bir bu yana döndüğünü ve donakaldığını bununla birlikte kafasının kendi kendine hareket ettiğini aktarmaktadır. Hafif nöbetlerde bu hareketlerine mani olabildiğini, ancak ağır nöbetlerde bunlara karşı koyamadığını belirten Reiner, bu şiddetli nöbetlerde Hz. Peygamber'in yere düştüğünü ve böyle bir nöbetin yaklaştığını fark ettiğinde elbiseleriyle kendisini örttüğünü beyan etmektedir.²¹⁷

Reiner, Hz. Peygamber'in yetersiz beslenme, yalnızlık, uykusuzluk gibi haller dolayısıyla nöbetlerinin ve dini coşkunluğunun arttığını zikretmektedir. Bu bağlamda, Hz. Peygamber'in hasta olduğunu Mekkelilerin doğru bir tespiti olarak gören Reiner, Mekkelilerin ona: "Bu bir öğretilmiş, bu bir deli!"²¹⁸ dediklerini belirtmektedir.

²¹⁵ Sariçam vd., *Hz. Muhammed Tasavvuru*, 59-61; bu fikri temellendirebilmek adına gayrimüslimler tarafından çeşitli hikâyeler dahi uydurulmuştur. Bkz. Sariçam vd., *Hz. Muhammed Tasavvuru*, 69.

²¹⁶ Reiner, Muhammed, 19.

²¹⁷ Reiner, Muhammed, 20.

²¹⁸ Duhân 44/ 14.

Hız. Peygamber'e gelen vahiy anlamlandırmak için oryantalistler tarafından çeşitli iddialar ortaya atılmıştır. Bu iddialardan birisi de; Hız. Peygamber'e gelen vahyin ilahi kaynaklı olmadığını ortaya koymak adına, bunun bir tür hastalık olduğu şeklindedir.²¹⁹ Bu iddialarını temellendirirken ise, Hız. Peygamber'de vahiy sırasında meydana gelen bazı fiziksel ve ruhsal halleri sunmaktadırlar.²²⁰ Bu minvalde Reiner'in de böyle bir çaba içerisinde olduğunu müşahede etmekteyiz.

Söz konusu iddia çerçevesindeki teolojik tartışmayı bir kenara bıraksak ve tarihi veriler üzerinde hareket etsek dahi, bu iddianın rasyonel bir temele dayanmadığı anlaşılacaktır. Zira Hız. Peygamber'in Bi'set öncesi hayatında bu hastalığa dair bir emare gözükmemektedir. Ayrıca vuku bulan Hacerü'l-esved'in yerine yerleştirilmesi hususunda yaptığı hakemlik,²²¹ Hız. Hatice'nin kervanını ona emanet ederek ticari sefere göndermesi ve ticari ortaklıklar yapması,²²² onun toplum içinde hakemlik yapabilecek kadar sağlıklı bir zihne sahip olduğu ve sözüne güvenilir yani emin bir kimse olduğunun göstergelerindedir. Bununla beraber, yaptığı ticari seferler ve ortaklıklar da onun toplum içinde karşılıklı güvene dayalı ilişkiler kurduğunu ve uzun ticari yolculuklara çıkabilecek bedeni sıhhate sahip olduğunu göstermektedir. Nübüvvetin Medine döneminde; Hız. Peygamber'in devlet başkanlığı, aile hayatı, seriyyeler sevk etmesi, gazvelerde komutanlık yapması, hukuki meselelerde hâkimlik yapması ve bir toplumun önderi olması göz önüne alındığında, Hız. Peygamber'in hasta olduğu şeklindeki bir iddianın temelsiz kalacağını düşünmekteyiz. Nitekim bahsi geçen hastalıklara sahip bir kimsenin Hız. Peygamber'in ortaya koyduklarını koyamayacağı da açıktır. Bununla birlikte, ilk siyer müelliflerinin eserlerinde Hız. Peygamber'in bu yönde bir hastalığa sahip olduğunu ima eden herhangi bir veri de mevcut değildir. Nitekim bu iddianın Batı menşeli olduğu da bilinmektedir. Bu bağlamda Hartmut Bobzin, Hız. Peygamber hakkında malumat veren en eski Bizans kaynaklarından birisi olan Theophanes

²¹⁹ Weil, *Mohammed*, 40-45; Bu iddiayı son dönem Oryantalistleri içerisinde en yükses sesle dillendiren şüphesiz Sprenger olmuştur. Geniş bilgi için bk. Sprenger, *Mohammed* I: 207-268.

²²⁰ Vahyin gelişi esnasında Hız. Peygamberde meydana gelen haller için bk. Buhârî, *Şehâdât* 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI: 197; Muhsin Demirci, *Kuran Tarihi* (İstanbul: İFAV Yay., 2017), 71,

²²¹ İbn İshâk, *Siyer*, 87-88; İbni Hişâm, *Sire*, I: 192-199; İbn Sa'd, *Tabakat*, I: 120-123; Ebü'l-Hasan Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvud el-Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Darü'l Fikr, 1996), I: 108-110.

²²² İbn İshâk, *Siyer*, 59-60; İbn Hişâm, *Sire*, I: 187-188; Belâzürî, *Ensâb*, I: 107; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 63.

Confessor'un (ö.817) kaleme aldığı *Chronographia* adlı eserde, Hz. Peygamber'in epilepsi hastası olduğunu aktarmaktadır.²²³

Reiner'in söz konusu iddiasını temellendirme sadedinde bahsettiği; Mekkelilerin Hz. Peygamber'in hatalığını doğru teşhis ettikleri ve ondan Kur'an'ın ifadesiyle deli diye söz ettiklerini yukarıda aktarmıştık. Ancak burada Reiner'in kendi içinde çeliştiğini düşünmekteyiz. Zira kendisine epilepsi hastalığı izafe edilen bir şahsın, yine Kitab-ı Mukaddesten yaptığı iktibaslar ve kendi uydurması sonucu meydana getirdiği Kitab'ında, hastalığını ortaya çıkartacak en ufak bir emarenin dahi olmaması gerekir. Bu minvalde Reiner kendi düşüncesi ile de çelişmektedir. Bununla birlikte, Müşriklerin Hz. Peygamber'e mecnun, kâhin veya herhangi bir başka kötüleyici ifade kullanmaları, Hz. Peygamber'in onların putlarını kötülemesi ve atalarının yanlış yolda olduğunu bildirmesi ile başlamıştır. Nitekim Bi'set'in evvelinde, yukarıda söz edilen hadiseler bağlamında, Hz. Peygamber'in toplumla iç içe, hukuki ve ticari ilişkiler kuran, seyahatlere çıkan sağlıklı bir birey olduğu anlaşılmakta ve herhangi bir kötüleyici ifadenin kullanılmadığı görülmektedir. Eğer Hz. Peygamber böyle bir hastalıktan muzdarip olsaydı, muhakkak ki ona bu şekilde de hitap ederlerdi. Ancak böyle bir hitab şekline rastlanılmamaktadır. Yine epilepsi hastalığının Hz. Peygamber zamanında da bilindiği bir vakiadır. Nitekim aktarılan rivayete göre; bir kadın Hz. Peygamber'e gelerek kendisinin sara hastası olduğunu ve nöbetler esnasında üstünün açıldığını bildirmiş ve kendisine dua etmesini talep etmiştir. Bunu üzerine Hz. Peygamber kendisi için Allah'a dua edebileceğini ancak bu duruma sabrettiği takdirde cenneti kazanacağını ifade etmiştir. Kadın ise sabredebileceğini ancak Allah'a nöbetler esnasında kıyafetlerinin açılmaması için dua etmesi talep etmiştir. Hz. Peygamber de dua etmiştir.²²⁴

Yukarıda söz konusu ettiğimiz açıklamalar ile Hz. Peygamber'in dini, ailevi sosyal hayatı ve tarihi veriler göz önünde tutulduğunda, onun Reiner'in iddia ettiği gibi bir hastalığa yakalanmadığı anlaşılacaktır. Bununla birlikte, 20.yy'da ve günümüzde Batı'da yapılan çalışmalarda artık bu iddiaya yer verilmemekte, nitekim rasyonel temellere dayanmadığı ve tarihi gerçeklikten uzak olduğu Müsteşrikler tarafından da anlaşılmıştır.

²²³ Hartmut Bobzin, *Mohammed* (München: C.H.Beck Verlag, 2000), 14.

²²⁴ Ebü'l-Hüseyn Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahih-i Müslim* (Riyad: Dâru't-Tayyibe, 2006), Birr 54.

3.3. MEDİNE DÖNEMİ

3.3.1. Müşriklerle Savaş

İslam kelime itibariyle “*selamette olmak*” anlamı taşımakta²²⁵ ve genel olarak İslam’da savaş: “İslam’ın yayılma hürriyetini sağlamak, barış için gerekli şartları yerleştirip güçlendirmek amacıyla, adalet ölçüleri içinde insan haklarını gözeterek düşmana karşı verilen silahlı mücadele” olarak tanımlanmaktadır.²²⁶ Kur’an, insanlar arasındaki münasebetlerin savaş yoluyla değil, barış yolu ile halledilmesini emretmekte²²⁷ ve ilahi dinlerin hepsinde bulunan evrensel doğruların ve huzurun gerçekleşmesini arzu etmektedir.²²⁸

Hz. Peygamber’in, hayatı içerisinde meydana gelen seriyye ve gazvelerde Kur’an’ın bu düsturuna riayet ettiğini görmekteyiz. Nitekim o mümkün olduğunca savaştan kaçınmaya gayret etmiş, ilahi mesajını insanlara nasihatle, güzel sözle ve deliller göstermek suretiyle ikna ederek ulaştırmaya çalışmıştır.²²⁹

Hz. Peygamber zor kullanarak İslam’ın yayılamayacağını bilincindeydi. Bununla beraber onun hayatında savaşların olduğu da bir vakıadır. Ancak bu savaşlar incelendiğinde görülecektir ki Hz. Peygamber, ya bir savunma stratejisi uygulamakta, ya bir misillemede bulunmakta, yahut da saldırı teşebbüsüne niyetlenenlere bir karşılık vermektedir.²³⁰ Bu bağlamda o, savaşı her zaman en son seçenek olarak düşünmüş, hatta bu barış stratejisini savaş esnasında bile uygulamaya gayret etmiştir. Nitekim, Bedir harbinden önce Hz. Peygamber Mekkelilere savaş yapmama teklifinde bulunmuş olmasına karşın onlar bu teklifi reddetmişlerdir.²³¹

Öyle zannediyoruz ki, Hz. Peygamber hadiselerle yaklaşımında bu kadar insan merkezli hareket etmemiş olsaydı, muhakkak ki dökülen kanın ve ölen insanların sayısı daha fazla olurdu. Bu bağlamda Hz. Peygamber’in insana verdiği değeri göstermesi sadedinde, o Mekke’nin fethinde askerlerine intikam hırsıyla davranmamalarını

²²⁵ S-l-m kökünün anlamları için bk. Ebü’l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredat fî Garîb el-Kur’an*, çev: Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu (İstanbul, Çıra Yay., 2006), I: 598-602.

²²⁶ Adnan Demircan, *Siyer* (İstanbul: Beyan Yay., 2016), 365.

²²⁷ Bakara 2/ 208; Nisa 4/ 90; Enfâl 8/ 61.

²²⁸ Muhammed Hüseyin Fadlallah, *İslam ve Kuvvetin Mantığı*, çev: Vahdettin İnce (İstanbul: Yöneliş Yayıncılık 1997), 59.

²²⁹ Sarıçam, *Evrensel Mesaj*, 147.

²³⁰ Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yay.,2018), 268.

²³¹ Belâzürî, *Ensâb*, I: 350.

emretmiştir. Bu minvalde, Ensar'ın sancaktarlığını yapan Sa'd b. Ubâde'nin "Bu gün savaş ve intikam günüdür, bu gün Kureyş'in zelil olacağı gündür" şeklindeki sözleri üzerine, onu görevinden azlederek oğlunu sancaktar olarak tayin etmiş ve "Hayır bu gün merhamet günüdür. Bu gün Allah'ın Kureyş'i aziz kılacağı gündür. Bu gün Allah'ın Kâbe'nin şanını yücelteceği gündür. Bu gün intikam günü değildir" diyerek, gayesinin intikam olmadığını barış olduğunu yinelemiştir.²³²

Hz. Peygamber'in bu stratejisine rağmen, onu kan dökme meraklısı, bir yağmacı olarak takdim etme çabası içerisinde olan birçok oryantalist müellif²³³ gibi Reiner de İslam'ın bir sevgi dini olmadığını, Hz. Peygamber'in "hedefe ulaşmak için her yol mubahtır" prensibinden hareketle İslamiyetin kılıç ile yayıldığını ifade etmektedir.²³⁴ Yani Reiner'in selefleri ile benzer argümanlar kullandığını görmekteyiz. Bununla beraber Reiner, Müslümanlar ve Mekkeli müşrikler arasında meydana gelen savaşlarda Hz. Peygamber'i savaş yapmaya zorlayan etmenlerin, Mekkelilerin ticaret kervanlarına yağma yaparak ve ganimet toplayarak, muhacirleri yoksulluktan kurtarmak ve Müşriklere Mekke döneminde duyurduğu ilahi cezaların hayat bulmasını sağlamak olduğunu aktarmaktadır.

Reiner'in söz konusu hususla ilgili görüşlerinin, döneminin izah tarzlarından olduğu ve seleflerini tekrar ederek, özgün bir yaklaşım ortaya koyamadığı anlaşılmaktadır.²³⁵ Bununla beraber Reiner'in, İslam Tarihi'nin temel kaynaklarında bahsi geçen Mekkelilerin, Muhacirlerin mallarını yağmalaması,²³⁶ Medinelilere tehdit mektuplarının gönderilmesi,²³⁷ Medine yakınlarındaki bir çiftliğe baskın düzenlemesi²³⁸ ve Ticaretten elde ettikleri kazanç ile Müslümanlara karşı savaşmayı düşünmeleri gibi hadiselerden hiç bahsetmemesi ve kaynaklarda söz konusu iddiasını destekleyen bir verinin de bulunmaması, onun tarafgir bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir.

Mekkelilerin söz konusu tavırları Müslümanlar'a, Suriye ticaret yolunu keserek, onlara ekonomik baskı uygulama ve egemenliği altındaki topraklardan onları

²³² Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Kitabu'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1984), II: 821-822; Hz. Peygamber'in Sa'd b. Ubâde'nin yerine görevi Hz. Ali'ye verdiği ile ilgili bk. İbn Hişâm, *Sîre*, II: 407.

²³³ Sarıçam, vd., *Hz. Muhammed Tasavvuru*, 404.

²³⁴ Reiner, *Muhammed*, 50.

²³⁵ Sprenger, *Mohammed*, III: 88-99.

²³⁶ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları*, 65.

²³⁷ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen-i Ebî Dâvud* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, ts.), I-IV: Harac 22.

²³⁸ İbn Sad, *Tabakat*, II: 13.

geçirmeme hakkını vermektedir.²³⁹ Bununla birlikte Muhammed Hamidullah, Müslümanların o süreçte savaş durumunda oldukları Mekkeli Müşriklerin kervanlarına sefer düzenlediklerini, diğer Gayri-müslimler'e ise herhangi bir tertibatın düzenlenmediğini belirterek, vaziyetin yağma faaliyetlerinden ziyade tam bir savaş hukukunun mevzu bahis olduğunu ifade etmektedir.²⁴⁰

Böylelikle, Reiner'in Hz. Peygamber ve Mekkeli müşrikler arasındaki münasebetlere olan yaklaşımı hususundaki bazı noktaları değerlendirmeye başlayabiliriz.

3.3.1.1. Batn-ı Nahle Seriyesi

Mekkeli müşriklerle Medineli Müslümanlar arasında vuku bulan savaşların sebepleri üzerinde yukarıda durmuştuk. Bahsi geçen sebepler nedeniyle, Hz. Peygamber'in Mekkeli müşriklerin kervanlarına baskınlar düzenlediği ve silahlı kuvvetlerinin yetersiz olması hasebiyle hileye başvurmak zorunda olduğu değerlendirmesinde bulunan Reiner, bu minvalde Hz. Peygamber'in eski ve kutsal geleneklerine karşı gelerek, mübarek Ramazan ayında savaştığını, dolayısıyla hem bu ayın kutsiyetine halel getirdiğini hem de kendisine inananların eleştirilerine hedef olduğunu ifade etmektedir. Reiner, Hz. Peygamber'in bu eleştirilerden kendisini kurtarmak için; Mü'minlere, bu savaşın İslam ve Allah adına yapılan bir savaş olduğunu ve vahiy ile bildirildiğini söylediğini ifade etmektedir.²⁴¹

Reiner, bahsi geçen yağmanın ismini belirtmemiş olmasına rağmen, söz konusu ettiği, bilahare gerçekleşen hadiseler göz önüne alındığında, bunun Batn-ı Nahle seriyesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu meyanda Hz. Peygamber, Abdullah b. Cahş'a bir mektup vererek, onu 8 kişilik bir grubun başına komutan tayin etmiş²⁴² ve Necid yoluna doğru göndermiştir. İki gün sonra Abdullah b. Cahş mektubu açarak, Nahle bölgesinde Mekkelilere ait kervanları gözetlemesi Hz. Peygamber tarafından ona emredilmiştir.²⁴³ Nahle bölgesine giderek Kureyşlilere ait kervanı takip etmişler, ardından kervandakileri tuzağa düşürüp kervanı ele geçirerek iki kişiyi esir almış ve bir kişiyi de

²³⁹ Köksal, *İslam Tarihi*, VIII: 323; Sarıçam, *Evrensel Mesaj*, 151.

²⁴⁰ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 186-187.

²⁴¹ Reiner, *Muhammed*, 35-36.

²⁴² İbn Hişâm, *Sîre*, I: 601.

²⁴³ İbn Hişâm *Sîre*, I: 602; Köksal, *İslam Tarihi*, IX: 19; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 189; Mehmet Ali Kapar, Hz. Peygamber'in Savaşlarına Genel Bir Bakış, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3 (1990): 404.

öldürmüşlerdir.²⁴⁴ Medine'ye dönen Abdullah b. Cahş ve seriyyeye katılan diğer grup üyelerinin haram ayda savaşarak adam öldürmeleri hasebiyle Hz. Peygamber, böyle emir vermediğini belirterek, onları azarlamış ve konuyla ilgili ayetler²⁴⁵ nazil oluncaya dek seriyyeye katılan Ashab ile konuşmamıştır. Bu süre zarfında Mekkeli Müşrikler ve Yahudiler olayı dillerine dolayarak, Hz. Peygamber'in ve Müslümanların haram aylara saygı duymadıkları şeklinde eleştirilerde bulunmuşlardır.²⁴⁶

Reiner'in iddia ettiği gibi, Hz. Peygamber'in hileye başvurduğu şeklindeki bir durumun İslam Tarihi kaynakları tarafından teyit edilmediği müşahede edilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in, Abdullah b. Cahş'ı savaşmak için değil, Kureyşlileri gözetlemek ve onlarla ilgili bilgiler toplamak üzere gönderdiğine dair bilgiler mevcuttur.²⁴⁷ Hz. Peygamber'in seriyyeyi göndermesinin diğer etkenlerinin de, Mekkeli Müşriklere ekonomik anlamda baskı kurmak suretiyle Müslümanlara yönelik tehditlere bir cevap vermek olduğu anlaşılmaktadır.²⁴⁸

Bununla beraber Reiner'in, Abdullah b. Cahş seriyyesinin gerçekleştiği zaman hususunda bariz bir hata yaptığı görülmektedir. Nitekim seriyye, Ramazan ayında değil haram aylarda vukua gelmiştir. İhtimal dâhilindedir ki, Reiner burada hem Cahiliyye Arap geleneğinde hem de İslam kültüründe kutsiyeti bulunan haram aylar ile Müslümanlar için mübarek olan Ramazan ayını birbirine karıştırarak vahim bir hata yapmıştır.

3.3.1.2. Hendek Savaşı

Reiner'in Hendek Savaşı'nın oluşum evresi ile ilgili olarak aktardıklarında, tarafgir üslubunun haricinde genel hatlarıyla İslam Tarihi'nin temel kaynaklarındaki bilgiler ile örtüşüğünü görmekteyiz.²⁴⁹ Ancak bununla beraber Reiner'in, Hz. Peygamber'in hendek kazma fikrini nereden aldığı ve savaşın nasıl son bulduğu ile ilgili aktardığı bilgilere ve değerlendirmelere katılmadığımızı belirtmek isteriz.

Bu bağlamda Reiner, Hz. Peygamber'in bu girişimden haberdar olması üzerine, açık arazide böyle büyük bir orduya karşı koyamayacağına farkına varması sonucunda,

²⁴⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, I: 14-15; Belazuri, *Ensab*, I: 477-478; İbn Hişâm: *Sîre*, I, 603-604.

²⁴⁵ Bakara 2/ 217.

²⁴⁶ İbn Hişâm, *Sîre*, I: 603-604. Ayrıca bk. İbn Sa'd, *Tabakat*, II: 9-10.

²⁴⁷ Köksal, *İslam Tarihi*, IX, 19; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 189; Kapar, *Hz. Peygamber'in Savaşlarına Genel Bir Bakış*, 404.

²⁴⁸ Mustafa Fayda, "Batn-ı Nahle Seriyyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.5 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 203.

²⁴⁹ Reiner, *Muhammed*, 38; Belâzuri, *Ensâb*, I: 427-433.

bir Farslının tavsiyesi ile hendek kazıldığını ifade etmektedir. Bununla beraber Hendek Savaşı'nda Hz. Peygamber'in, sıkıntı ve ümitsizlik içerisinde bulunduğu bir zaman zarfında, düşman ordusundan bazı kimseler ile görüşmeye ve bu şekilde tehlikeyi önlemeye karar verdiğini aktaran Reiner, Hz. Peygamber'in bazı kabile reisleri ile görüşerek, onlara kuşatmayı kaldırmaları karşılığında Medine'nin hurma hasadının üçte birini vermeyi vaat ettiğini, ganimet arzusu ile kuşatmaya katılan Kureyşliler'in bu anlaşma üzerine çekildiklerini ifade etmektedir.²⁵⁰

Öncelikli olarak, Hz. Peygamber'in hendek kazma fikrine nereden ulaştığı meselesine değinmek istiyoruz. Mekkeli müşriklerin büyük bir orduyla Müslümanlara yönelik harekete geçtiği bilgisini alan Hz. Peygamber, nasıl bir savaş stratejisi uygulanması gerektiği ile ilgili istişarede bulunmak üzere ashabını topladı ve toplantı sonucunda şehirde kalarak, savunma stratejisinin uygulanmasına karar verildi. Bu minvalde, etrafı volkanik lav kayaları ile çevrili Medine'nin Kuzey ve Kuzey-Batı yönlerine hendek kazılacaktı. İlk siyer müelliflerinin geneli, ashabıyla istişarede bulunan Hz. Peygamber'e bu fikri Selman-ı Farisi'nin verdiğini aktarmaktadırlar.²⁵¹ Her ne kadar genel kabul söz konusu fikrin Selman'ın görüşü olduğu yönünde ise de hendeğin kazılmasıyla ilgili fikrin ona ait olmadığını aktaran rivayetlerde yok değildir. Bu çerçevede Vâkıdî'nin aktardığı rivayet önem arz etmektedir. Bu rivayette Hz. Peygamber ve Ebu Süfyan b. Harb arasında bir mektuplaşma geçmiş, mektuplaşmada Ebu Süfyan'ın hendek kazma fikrini nereden aldığını sorması üzerine Hz. Peygamber mektubunda ona bu fikrin Allah tarafından ilham edildiğini bildirmiştir.²⁵² Bu bağlamda fikrin Selman-ı Farisi'den gelmediğini, Hz. Peygamber'in bu fikre istişare sonucunda varmış olduğunu düşünmekteyiz.²⁵³

Tenkite edeceğimiz ikinci husus ise, Reiner'in Hendek Savaşı'nın sona ermesine sebep olan hadise ile ilgili verdiği malumdur. Bu konuda Reiner'in görüşünü yukarıda ifade etmiştik. Medine Vesikası çerçevesinde, müttefik hükmünde olan Kureyzaoğulları Yahudilerinin, Huyey b. Ahtab'ın girişimleri neticesinde anlaşmayı bozmaları Hz. Peygamber ve Müslümanları adeta iki ateş arasında bırakmıştı.²⁵⁴ Hz. Peygamber, bu ihanetten haberdar olması üzerine, Beni Kureyzalıların yurduna Ensar'dan bazı kimseleri göndermiş ve onlardan anlaşmaya uygun hareket etmelerini istemiştir. Ancak

²⁵⁰ Reiner, *Muhammed*, 38.

²⁵¹ Belazuri, *Ensab*, I: 427.

²⁵² Vâkıdî, *Meğâzi*, 492-493.

²⁵³ Bizi bu düşünceye sevk eden diğer amiller için bk. Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 352-354.

²⁵⁴ Vâkıdî, *Meğâzi*, II: 454-456; İbn Hişâm, *Sîre*, II: 220-221.

Kureyzaoğullarının lideri Ka'b b. Esed'in, anlaşmayı fesh ettiklerini açık bir dille ifade etmesi üzerine, kendilerine karşı kesin kez bir ihanet içinde olduğu Müslümanlar tarafından anlaşılmıştır.²⁵⁵ Bazı Yahudi grupların Müslüman mahallelerine saldırıda bulunmaları ile ihanetlerini fiiliyata döken Kureyza Yahudileri, Müslümanlar tarafından kendi kalelerinde kuşatılmaları üzerine bir daha kalelerinden çıkmaya ve Müslümanlarla savaşmaya yeltenememişlerdir.²⁵⁶

Hız. Peygamber, bu sıkıntılı ve yoğun günlerde stratejik bir hamle yaparak, müttefik düşman ordusunu içten parçalamak için, Gatafân kabilesinin liderlerinden Uyeyne b. Hısn b. Bedr ve el-Hâris b. Avf'a kuşatmadan çekilmeleri karşılığında Medine hurmalarının üçte birini teklif etti. Bahsi geçen kabile liderleri, bu teklife olumlu yaklaşmışlar ve anlaşmayı neticelendirmek için Hız. Peygamber'in yanına gelmişlerdir. Hadiseyi haber alan Ensar'ın bu anlaşmaya rıza göstermemesi üzerine, anlaşma daha resmiyet kazanmadan Hız. Peygamber tarafından iptal edilmiştir.²⁵⁷

Vakıa İslam Tarihi kaynaklarında özetle bu şekilde aktarılmaktadır. Buna rağmen anlaşmanın gerçekleştiğini ve ittifak ordusunun bu sebeple dağıldığını iddia eden Reiner, devamında gerçekleşen ve düşman ordusunun dağılmasına sebep teşkil eden unsurları göz ardı etmektedir. Bu bağlamda Reiner'in, ittifak ordusu içinde bulunan Eşca' kabilesinin reisi Nuaym b. Mes'ûd'un, Kureyzaoğulları ile müşrik ordusu arasında çıkardığı ikilik ve güven problemine²⁵⁸ hiç değinmemesini anlamlandıramamaktayız. Nitekim bu hadise savaşın kaderini değiştirmiştir. Bununla beraber, ittifak ordusunun uzun vadeli bir savaş için hazırlık yapmaması sonucunda erzak sıkıntısı yaşamaları, Medine'nin iklim şartları, savaşın sonuna doğru çöl fırtınasının meydana gelmesi ve Haram ayların başlaması sebebiyle Hac mevsiminin yaklaşması düşman ordusunun dağılmasına etki eden unsurlardandır. Öyle anlaşıyor ki, Reiner kuşatmanın kaldırılması hususunda başka bir sebebe ihtiyaç duymamış, bahsettiği hususun ise tarihi veriler ile bağdaşıp bağdaşmadığına bakmayarak değerlendirmelerde bulunmuştur. Dolayısıyla bunun da onu hatalı tespit ve değerlendirmelere sevk ettiği kanaatini taşımaktayız.

²⁵⁵ Vâkıdı, *Meğâzî*, II, 458-459; İbn Hişâm, *Sîre*, II, 221-222; Ebû Muhammed (Ebü'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî, *İmtâü'l-Esmâ*, thk. Muhammed Abdülhamid en-Nümeysî (Beyrut: Darü'l kütübil İlmîyye, 1999), I: 231-232.

²⁵⁶ Vâkıdı, *Meğâzî*, II: 462.

²⁵⁷ Vâkıdı, *Meğâzî*, II: 477-480; İbn Hişâm, *Sîre*, II: 223; Makrîzî, *İmtâü'l-Esmâ*, I: 239-240.

²⁵⁸ Vâkıdı, *Meğâzî*, II: 480-488; İbn Hişâm, *Sîre*, II: 229-230; Makrîzî, *İmtâü'l-Esmâ*, I: 240-241; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 210.

3.3.1.3. Hudeybiye Anlaşması

Hz. Peygamber'in, Medine'ye Hicret'inin ardından ilk defa 628 yılında, Hac ibadetini²⁵⁹ yapmak için Mekke'ye gitmeye karar verdiğini ifade eden yazar, Kureyşlilerin onun Mekke'ye girişine müsaade etmediklerini, bunun üzerine Mekke sınırları dışında Hac seremonilerini gerçekleştirmek zorunda kaldığını belirtmektedir. Reiner, Hz. Peygamber'in Hac etmek maksadıyla 629 yılında yola çıktığını ve önceden yapılan bir anlaşmaya göre, bu sefer Kâbe'yi ziyaret edebildiğini ifade etmektedir.²⁶⁰

Bununla beraber Reiner'in, hem İslam Tarihi, hem de Hz. Peygamber'in hayatı ve mücadelesi açısından büyük bir önemi haiz olan Hudeybiye Anlaşması'nı, ismini dahi belirtmeksizin "önceden yapılan bir anlaşma"²⁶¹ şeklinde basite indirgeyerek kaleme almasını anlamakta güçlük çekiyoruz. Anlaşılan o ki, Reiner böylesine ehemmiyetli bir anlaşmayı önemsememiş, nelere etki ettiğini ne gibi sebep ve sonuçlar ihtiva ettiğini idrak edememiş olmalı ki bir cümleyle adeta geçiştirmiştir. Nitekim Medine toplumunu resmi olarak tanımayan Mekkeli müşrikler, bu anlaşma ile onları resmi bir devlet olarak kabul etmiş ve masaya oturmuşlardır. Hz. Peygamber'in ve Medine toplumunun bu başarısı için ilk dönem tarihçilerimiz: "İslam Tarihi'nde daha önce gerçekleşen zaferlerin hiçbiri bu kadar görkemli olmamıştı."²⁶² demektedirler.

3.3.1.4. Mekke'nin Fethi

Reiner, Hz. Peygamber'in kendisine Mekke müşriklerini azapla tehdit eden ayetler vahyolunduğunu söylediğini ancak bu ilahi azabın gerçekleşmediğini belirtmektedir. Bu durumun Hz. Peygamber'i vahiyden bağımsız kendi inisiyatifi ile kararlar almaya sevk ettiğini varsaymaktadır. Mekke'nin fethine götüren sebebi bu şekilde izah etmeye çalışan Reiner, fethin ardından Hz. Peygamber'in Mekkelileri İslam'ı kabule ve putları yok etmeye zorladığını ifade etmektedir. Bununla beraber, Hz. Peygamber'in bazı şahsi düşmanlarının öldürüldüğünü, hatta bunlardan dördünün kadın

²⁵⁹ Reiner Hac ve Umre kavramlarını birbirinden ayırmamıştır. Nitekim bu ayrımı mümkün kılacak bir kelime Almanca'da bulunmamaktadır. Bu sebeple o burada kutsal bir yolculuğu ifade etmesi sadedinde "Pilgerfahrt" kelimesini kullanmıştır.

²⁶⁰ Reiner, *Muhammed*, 43.

²⁶¹ Reiner, *Muhammed*, 43.

²⁶² İbn Hişâm, *Sîre*, II: 322.

olduğunu ifade eden Reiner, diğerlerinin İslamiyet'i kabul ederek hayatlarını kurtardıklarını belirtmektedir.²⁶³

Mekke'nin fethine sebep olan gerçek etkenleri göz ardı eden Reiner'in, söz konusu ettiği sebebin gerçeklikle bağdaşmadığını ve indirgemeci bir yaklaşım tarzı benimsediği müşahede edilmektedir. Nitekim Mekke'nin fethine sebep teşkil eden durum özetle İslam Tarihi kaynaklarında şu şekildedir; Cahiliyye döneminden beri düşman olan, Beni Bekir ve Beni Huzâa kabileleri arasında Hudeybiye Antlaşması çerçevesinde, yaklaşık iki yıl kadar çatışmasız bir dönem geçmiştir. Ancak Kureyş'in müttefiki olan Beni Bekir kabilesi, Müslümanlarla müttefik olan Beni Huzâa kabilesine baskın düzenleyerek, onlardan yaklaşık yirmi kişiyi namaz kılarak öldürmüşlerdir. Bu saldırıya Kureyş'ten katkı sunanlar da olmuş, nitekim Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebû Cehil ve Süheyl b. Amr gibi kimseler, yüzlerini gizleyerek Hudeybiye Antlaşması'nın ihlaline ortaklık etmişlerdir. Vakıanın Hz. Peygamber'e haber edilmesinin akabinde ise o, Huzâa kabilesine yardım edeceğini bildirmiş²⁶⁴ ve ardından anlaşmalı olduğu diğer kabilelere haber göndermek suretiyle sefer hazırlığı yapmalarını talep etmiştir.²⁶⁵

Bu minvalde, İslam Tarihi'nin temel kaynakları ile Reiner'in sebep olarak belirttiği hususun uyuşmadığını görmekteyiz. Ayrıca, Hz. Peygamber'in Reiner'in belirttiği gibi bir fikre sahip olduğunu gösteren herhangi bir emare de söz konusu değildir. Dolayısıyla, Reiner'in olayları biraz da üslubu gereği yer yer kurguladığını düşünmekteyiz. Nitekim bunu eserinin muhtelif yerlerinde de müşahede etmekteyiz.

Reiner'in Mekke'nin fethinin ardından gerçekleşen hadiseler ile ilgili iddialarına gelince o; Mekkelilerin İslam'ı kabule ve putları yok etmeye zorlandığını ifade etmektedir. Ancak tevhid akidesinin mücadelesini veren bir Peygamber'in, bu akide ile tezat oluşturacak olan her türlü şirk unsurunu ortadan kaldırması kadar tabii bir durumun söz konusu olamayacağını düşünmekteyiz. Bununla beraber, Mekkelileri putları yıkmaya kimse mecbur etmemiş, Hz. Peygamber'in ashaptan tayin ettiği kimseler bu işlemi yerine getirmişlerdir. Ayrıca, Mekkelilerin İslam'ı kabul etmeye zorlandığını iddia etmek, öyle zannediyoruz ki “*Dinde zorlama yoktur*”²⁶⁶ hükmü ile de uyum içerisinde değildir. Bu bağlamda, ilk Siyer eserlerinde insanların zorla Müslüman yaptırıldığı şeklinde bir ifadeyi bulmak da mümkün değildir. Nitekim böyle bir durum

²⁶³ Reiner, *Muhammed*, 43-44.

²⁶⁴ İbn Hişâm, *Sîre*, II: 390; Vâkıdî, *Meğâzî*, II: 781-782.

²⁶⁵ İbn Sad, *Tabakat*, II: 125.

²⁶⁶ Bakara 2/ 256.

ancak münafıkların çoğalmasına sebebiyet verirdi ki, bu ne Hz. Peygamber'in ne de Kur'an'ın arzu ettiği bir yaklaşım biçimi olabilir.

Reiner'in Hz. Peygamber'in şahsi düşmanlarını bu savaşın ardından öldürttüğü ve bunların içerisinde dördünün kadın olduğu şeklindeki iddiasının temelsiz olduğu kanaatini taşımaktayız. Zira Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinden sonra umumi af ilan etmiş, bazı kimseleri ise bu affında dışında tutarak yakalanarak öldürülmelerini emretmiş²⁶⁷ olmasına rağmen, yine bazıları Hz. Peygamber tarafından affedilmiş veyahut kaçmışlardır.²⁶⁸ Öldürülenlerin sayısı ise, toplamda beş kişi olup bunların üçü erkek ikisi kadındır. Bunlar; Huveyris b. Nukayz b. Vehb,²⁶⁹ Mıkyes b. Subabe el-Leysi,²⁷⁰ Abdullah b. Hatal ve cariyeleri Fertana ve Erneb'dir.²⁷¹ Kaynaklarda 4 kadının öldürüldüğü²⁷² şeklinde rivayetler bulunuyorsa da, tetkikler sonucunda yukarıda aktarılan isimlerin daha doğru olduğu kanaatini taşımaktayız.

Bununla beraber, Hz. Peygamber'in bu şahısların öldürülmesini emretmesindeki gerekçeyi Reiner, şahsi düşmanlık olarak izah etmektedir. Ancak, Reiner'in fikrinin aksine Hz. Peygamber'in bu kararı almasında, bu şahısların Müslümanların canlarına ve inançlarına yönelik düşmanlıklarının etki ettiği görülmektedir.²⁷³ Reiner'in iddia ettiği gibi şahsi bir durum söz konusu olsa idi, bu durumda tüm Mekke müşrikleri kanı heder edilmeyi hak etmiş olurdu. Ancak, Kureyş'in önderlerine serbest olduklarını bildiren Hz. Peygamber, Reiner'in söz ettiği gibi bir şahsi tutumdan uzaktır.²⁷⁴ O, bu hareketiyle İslam'ın hangi şart ve durumda olursa olsun insan merkezli yaklaşımını sergilemiştir.

3.3.1.5. Müşriklere Ültimatom

Reiner, Hz. Peygamber'in 631 senesinde Hacca katılmayarak kendi yerine Hz. Ebu Bekir'i tayin ettiğini, onu aynı zamanda Müslümanlar ile Putperestler arasında mevcut olan anlaşmaların feshedildiğini duyurmak ile görevlendirdiğini aktarmaktadır.

²⁶⁷ Vâkıdı, *Megâzi*, II: 825; Taberî, *Tarih*, III: 60-61.

²⁶⁸ Vâkıdı, *Meğâzi*, II: 846-857; İbn Hişâm, *Sîre*, II: 409.

²⁶⁹ Vâkıdı, *Meğâzi*, II: 857.

²⁷⁰ Vakıdı, *Megâzi*, II: 860, 861.

²⁷¹ Kanı helal kılınan şahısların sayısı hakkında kaynaklarda farklılıklar bulunmaktadır. Bu karışıklığın sebebi olarak kimi müelliflerin sadece öldürülenleri zikretmesi veya Mekke'den firar edenleri de ilave etmeleri gösterilebilir. Fethin ardından öldürülenlerin sayısı ve isimleri hakkında detaylı bir inceleme için bk. Mehmet Nur Akdoğan, "Mekke Fethi", (Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, 2008), 78.

²⁷² İbn Sa'd, *Tabakât*, II: 126.

²⁷³ Afzalurrahman, *Sîret Ansiklopedisi*, çev: Komisyon (İstanbul: İnkılâb Yay.,1996), I: 432; Muhammed Hüseyin Heykel, *Hiz. Muhammed'in Hayatı*, çev: Vahdettin İnce (İstanbul: Kitabevi, 2011), 488.

²⁷⁴ Rahman, *Sîret Ansiklopedisi*, I: 432; Ali Himmet Berki, Osman Keskioglu, *Hatemü'l-Enbiya Hiz. Muhammed ve Hayatı* (Ankara: DİB. Yay., 2006), 372-374.

Hız. Peygamber'in bu bildiriden muradının diğer dinlere mensup kimseler ile Müslümanların arasına bir set çekmek olduğunu ifade eden Reiner, böylelikle İslam'ı kabul etmeyen herkese karşı savaş ilan edildiğini zikretmektedir. İslam'ın zuhurundan itibaren başka dinlerin mensupları ile yapılan savaşların sebebi olarak vahyi gören Reiner, politik unsurlarla yapabilecekken Hız. Peygamber'in savaşı dini argümanlarla bezediğini ifade etmektedir.²⁷⁵

Söz konusu hadise ile ilgili olarak Hız. Peygamber'in 631 yılında hacca gitmeyerek²⁷⁶ Hız. Ebu Bekir'i hac emiri olarak Mekke'ye gönderdiğini aktaran İslam Tarihinin temel kaynakları,²⁷⁷ müşriklerle yapılan antlaşmalar ve onların konumu hususunda Tevbe suresinin ilk 28 ayetinin nazil olması üzerine, bunların insanlara tebliğ edilmesi için Hız. Peygamber'in Hız. Ali'yi görevlendirdiğini rivayet etmektedir.²⁷⁸ Temel kaynakların bu aktarımına karşın Reiner iki vazifeyi de Hız. Ebu Bekir'e atfederek, esasen konuya pek de vakıf olmadığının sinyalini vermiştir.

İslam toplumunun müşriklere karşı bundan sonra nasıl bir tutum sergileyeceğini bu ultiomatom çerçevesinde şekillenmiştir. Özet olarak şunlar söylenebilir; Kâfir olan kimse Cennete giremez. Bu Hac mevsiminden sonra müşrikler hac yapamayacaktır. Kâbe çıplak bir vaziyette ziyaret edilmeyecektir. Hız. Peygamber ile anlaşması bulunanların anlaşmaları vakti süresince geçerli olacak, süresiz olarak anlaşılanlar ve anlaşması bulunmayanlara ise dört ay mühlet tanınacaktır.²⁷⁹

Görüldüğü üzere söz konusu ultiomatom müşrikleri iki kategoriye ayırmakta, bunlar süreli anlaşması bulunanlar ve anlaşmaları süreyle sınırlı olmayanlardır. Bu ihtar birinci grubun anlaşmalarını süreleri çerçevesinde sınırlandırırken, ikinci grubun anlaşmasını sadık olmamaları ve Tevbe suresinin ilgili ayetleri dolayısıyla feshetmiş ve onlara dört aylık bir mühlet tanımıştır. Bununla beraber onların artık Hac yapamayacaklarını ve Mescid-i Haram'a giremeyeceklerini de bildirmektedir. Müşrikler bu yıldan itibaren Hac yapamasa da Harem sınırları dışında yaşadıkları

²⁷⁵ Reiner. *Muhammed*, 45-46.

²⁷⁶ Hız. Peygamber'in, hac ibadetinde cahiliye adetlerinin devam etmesi sebebiyle katılmadığı aktarılmaktadır: Bkz Süheylî, Ebu'l Kasım Abdurrahman B. Abdillah El- Has'amî, *Er- Ravdü'l-Unuf Fi Şerhi's Sireti'n Nebeviyye Li Ibn Hişam*, thk. Ömer Abdusselam Es-Sel'ami (Beyrut : y.e.y, 1421/2000), I: 139; Ebu Ubeyd, *Kitabu'l-Emval*, 256.

²⁷⁷ İbn Sad, *Tabakat* II: 168; Taberi, *Tarih*, III: 122

²⁷⁸ Süheylî, VII: 422.

²⁷⁹ Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hız. Peygamber Devri Kronolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2014), 963.

anlaşılmaktadır.²⁸⁰ Müşriklere yapılan bu bildiri İslam'ın etki alanının kısa sürede genişlemesine ve ihtida hareketlerine ciddi anlamda etki etmiştir.²⁸¹

Öyle zannediyoruz ki Reiner, İslamiyet'in hızlı bir şekilde Arap yarımadasının içinde ve dışında yayılmasını şiddet, kılıç ve baskı ekseninde izah etmeye çalışmıştır. Zira dinler tarihi açısından büyük önemi haiz olan bu dininin hızlı yayılışını o da birçok batılı araştırmacı gibi anlamlandıramamış ve şiddet bağlamında yorumlamıştır. Esasen bu izah tarzını Reiner'in çağdaşlarında da bulmak mümkün ise de menşei itibariyle Ortaçağ Hristiyan müelliflerinin iddialarıdır. Reiner ise 20. Yüzyıl Alman toplumuna ortaçağın söylem ve argümanları ile İslam ve onun Peygamber'i hakkında negatif bir algı yaratma gayreti içerisinde

3.3.1.6. Müseylime'nin Halef Tayin Edilmesi

Müseylime'nin, Hz. Peygamber'in başarılarını kıskanması sonucu, onun da kendisini Peygamber olarak ilan ettiğini belirten Reiner, Müseylime'nin müntesiplerine ahirette daha büyük vaatlerde bulunduğunu, içkiyi yasaklamadığını ve dini hükümlerde esnek davranarak, adeta Hz. Peygamber'e karşı fiyat kırdığını ifade etmektedir. Bununla beraber Reiner, Hz. Peygamber'in kendisini Müseylime ile anlaşmak zorunda hissettiğini ve Müseylime'ye kendisinden sonra onu Halife ilan edeceğine söz verdiğini iddia etmektedir.²⁸²

Reiner bu iddiası çerçevesinde herhangi bir kaynak belirtmemektedir. Dolayısıyla, onun böyle bir bilgiye veya onu böyle iddiaya sevk eden etmenin ne olduğuna yönelik bir malumatımız yoktur. Ancak Müseylime'nin Hz. Peygamber'i bir heyetle birlikte ziyaret ettiği ve "Eğer Muhammed kendinden sonra beni halef tayin ederse, kendisine tabi olurum." dediği, Hz. Peygamber'in bu talebi kesin bir dille reddettiği kaynaklara yansımaktadır.²⁸³ Reinerde bu rivayetten hareketle hadiseyi kurgulamış olmalıdır. Zira ilk Siyer müelliflerinin eserlerinde Hz. Peygamber'in gönderdiği mektupların içeriğinde böyle bir husus görülmemektedir.

Önce kimin mektup gönderdiği kesin olmamakla beraber, Müseylime ve Hz. Peygamber'in mektuplaştıkları sabittir. İlk mektubu Hz. Peygamber'in gönderdiği

²⁸⁰ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi, *el-Camiu li- Ahkami'l-Kur'an*, çev: M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yay., 1996), 8: 176-177.

²⁸¹ İbn Hişam, *Sire*, IV: 190; İbn Hacer, *Fethu'l Bâri*, I: 466.

²⁸² Reiner, *Muhammed*, 43.

²⁸³ Buhari, Menakıb 25; İbn Sad, *Tabakat*, I: 273;

rivayet edilmekte olup, bu mektupta Hz. Peygamber'in onu İslamiyet'e davet ettiğini, Müseylime'nin ise cevaben; "kendisinin de Peygamber olduğunu ve yeryüzünün yarısının kendi kabilesine, diğer yarısının Kureyş'e ait olduğunu" yazdığı ifade edilmektedir.²⁸⁴ Müseylime'ye yazılan ikinci mektupta ise, Hz. Peygamber onu "çok yalancı" olarak tanımlamış ve yeryüzünün Allah'a ait olduğunu ve onu dilediğine vereceğini belirtilmektedir.²⁸⁵

Konuyu rivayetler ekseninde değerlendirdiğimizde; ne Hz. Peygamber'in kendisini Müseylime ile anlaşmak zorunda hissettiğine ne de Müseylime'yi Halife tayin edeceğine yönelik bir emare bulamamaktayız. Bununla beraber, Hz. Peygamber'in kendisinden sonra herhangi bir kimseyi halife olarak bırakmadığı da düşünüldüğünde, Reiner'in bu iddiasının tarihi verilerle de bağdaşmayan bir iddia olduğu anlaşılacaktır.

3.3.2. Hz. Peygamber'in Yahudilerle İlişkisi

Hz. Peygamber'in Medine'ye Hicret'inin ardından gerçekleştirdiği Medine vesikası çerçevesinde şehrin tüm sakinleri ile anlaşma yapmıştır.²⁸⁶ Bu anlaşma kapsamında, sadece Yahudiler ve Müslüman toplumu eşit sayılmamış, aynı zamanda Yahudi toplumu da kendi içinde bir eşitliğe kavuşmuştur. Zira önceden Nâdiroğulları Yahudilerinden bir kimse öldürüldüğü takdirde tam diyet alıyorken, onlardan biri başka bir Yahudi kabilesinden birini öldürdüğünde yarım diyet veriyorlardı.²⁸⁷ Yahudilerle ilişkiler pozitif bir düzlemde başlamış olmasına rağmen, süreç içerisinde siyasi ve ekonomik sebeplerle bu çizgide devam etmemiştir. Medine Yahudilerinin pazarına alternatif olarak kurulan pazar ile başlayan ilişkilerin kötüleşme süreci, Yahudilerin Hz. Peygamber'in şahsı ve getirdiği ilahi mesaj ile alay etmeleri, Mekkeli Müşrikler ve Medine'deki münafıklarla müslümanlara karşı işbirliği içerisinde olmaları, onları son minvalde sürgün ve ölüme götürmüştür.

Genel olarak oryantalist literatür içinde, Medine döneminde Yahudiler ve Müslümanlar arasındaki ilişkilerden bahsedilirken, Yahudilerin gerek ferdi gerekse

²⁸⁴ İbn Hişam, *Sîre*, II: 600-601.

²⁸⁵ İbn Sa'd, *Tabakat*, I: 273-274; konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Ahmet Önkal, "Müseylimetülkezzâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 32 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 90; Bahriye Üçok, *İslâm'dan Dönemler ve Yalancı Peygamberler* (Hicri 7.-11. Yıllar) (İstanbul: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982), 88-118.

²⁸⁶ Bu anlaşmanın mukayeseli metni ve kaynakları ve farklı dillerdeki çevirileri ile ilgili geniş bilgi için bk. Muhammed Hamidullah, *El-Vesaiku's-Siyâsiyye Hz. Peygamber Döneminin Siyasî-İdarî Belgeleri*, çev: Vecdi Akyüz (İstanbul: Kitabevi, 1997), 63-73.

²⁸⁷ İbn Hişam, *Sîre*, I: 560; Ebu Davud, *Sünen*, Akziye 10; Mukâtil bin Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, thk. Dr. Abdullah Mahmud Şehhate çev: M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: İşaret Yay., 2006), I: 475.

kabilevi hadiselerde suç unsuru ihtiva ettiği konulara hiç değinilmemekte ve Hz. Peygamber'e adeta Yahudi düşmanı imajı verilmeye çalışılmaktadır.²⁸⁸ Bu bağlamda, Yahudilerle mücadele hususunda temel saikin din olduğu, bununla birlikte Hz. Peygamber'in yaptığı anlaşmaları önemsemeyerek, suçsuz yere suikastlar ve baskınlar düzenlediği ve çıkarları doğrultusunda hareket ettiği ifade edilmektedir. Reiner'de eserinde aynı argümanları kullanarak Hz. Peygamber'i menfaatperest bir çizgide resmetmeye çalışmış bu sebeple onun klasik yaklaşımın etkisinde kalarak bunu sürdürdüğünü müşahede etmiş bulunmaktayız.

Ancak Medine'de Yahudiler ve Müslümanlar arasında gerçekleşen hadiselerde temel nedenler iddia edilenin aksine Yahudilerin Müslümanlara yönelik düşmanca tutumları olmuştur. Fakat söz konusu bu duruma birçok oryantalistin²⁸⁹ yaptığı gibi Reiner da hiç değinmemekte ve eserinde, Hz. Peygamber'in seriyye ve gazvelerinde, sonuçtan hareketle yaptığı değerlendirme ve genellemeleri ile konuyu izah etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Reiner, Yahudileri Hz. Peygamber ile yaptığı anlaşmalara sadık gibi göstererek, Hz. Peygamber'e anlaşmaları ihlal eden ve özellikle gözünü Yahudilere diken bir imaj çizmekte olup, diğer yandan mazlum Yahudi profili oluşturma çabası içerisinde.²⁹⁰ Reiner'in genel anlamda söz konusu Yahudiler olduğunda Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı yaklaşım biçimi değişmektedir. Bunun altında yatan sebep kuvvetle muhtemel Reiner'in Yahudi itikadına mensup olmasıdır diyebiliriz. Ancak bu yaklaşımın objektiflik ilkesi ile bağdaşmadığı ve akademik bir yaklaşım olmadığı da ortadadır.

Reiner'in, Medine ve civarındaki Yahudilerin Hz. Peygamber ve Müslümanlarla münasebetleri çerçevesindeki bazı iddialarına geçmezden evvel son olarak şunu belirtmekte fayda görüyoruz; Reiner, Medine'de Yahudilerin nüfusun çoğunluğunu oluşturduğunu ve Yahudilerin 6000 civarında bir insan gücüne sahip olduklarını bildirmektedir.²⁹¹

Biz Reiner'in ifade ettiği Yahudilerin Medine'de çoğunluğu oluşturdukları şeklindeki bilginin yanlış, aktarılan rakamın ise abartılı olduğunu düşünmekteyiz. Zira

²⁸⁸ Sarıçam, vd., *Hz. Muhammed Tasavvuru*, 404.

²⁸⁹ İsmail Hakkı Atçeken, "Bazı Oryantalisteler Göre Asr-ı Saadet'e Yahudiler", *İstem Asr-ı Saadet Özel Sayısı 2*, sy. 4, (2004): 120.

²⁹⁰ Reiner, *Muhammed*, 37, 38, 41.

²⁹¹ Reiner, *Muhammed*, 32.

Medine'nin o dönemde nüfusunu kesin bir dille tespit etmek oldukça güçtür.²⁹² Hz. Peygamber'in Medineye hicretin ardından yaptırdığı nüfus sayımı çerçevesinde Müslümanların 1500, Müşrik Arapların 4500 ve Yahudilerin ise 4000 kişi olduğu yani Medinenin nüfusunun toplamda 10000 kişi olduğu ifade edilmektedir.²⁹³ Bununla beraber Hz. Peygamber'in Medine vesikası çerçevesinde şehrin yöneticisi olarak kabul görmüş olması ve bu vesikaya Yahudilerin karşı çıkmamaları, Medine'deki Müslüman toplumun müşrik Araplar ve Yahudiler'den daha etkin bir unsur olduklarını göstermektedir.

3.3.2.1. Bazı Yahudilerin Öldürülmesi

Reiner, Hz. Peygamber'in şahsen ulaşamadığı düşmanlarını hile ile tuzağa çekmek suretiyle onları öldürttüğünü belirtmektedir. Bu çerçevede, Hz. Peygamber'in Hayber Yahudi topluluğunun başkanı olan Üseyr'i Şubat 628'de Hayber Valisi ilan etmek vaadiyle Medine'ye çektiğini aktaran Reiner, yolculuk esnasında ise Üseyr ve ona eşlik edenlerin öldürüldüğünü bildirmektedir.²⁹⁴

Reiner'in bahis olunan konu hususunda aktardığı bilgilerde bir yanlışlık yoktur. Bununla birlikte, eksik bıraktığı noktalar ve hadiseye tarafsız bakamama durumu söz konusudur. Nitekim Reiner olayı aktarırken Üseyr'in neden ve niçin öldürüldüğüne değinmez. Ebû Râfi Selam b. Ebü'l-Hukayk'ın öldürülmesi üzerine, Yahudiler liderliğe Üseyr b. Zarim'i getirdiler.²⁹⁵ Hz. Peygamber Hayber'i kan dökülmeden teslim almak istiyordu, bu sebeple Abdullah b. Revaha'yı elçi olarak gönderdi ve Üseyr'e Hayber valiliğini teklif etti. Rivayetlere yansıdığı kadarıyla, Üseyr bu teklife sıcak bakmış olmalı ki Medine'ye doğru yola çıkmıştır. Ancak Abdullah b. Revaha ve Müslümanlar ile yolculuk eden Üseyr pişman olmuş ve kılıcına davranmış. Bunun üzerine ise, Müslümanlar Üseyr ve maiyetini aralarında gerçekleşen çarpışma neticesinde öldürmüşlerdir.²⁹⁶

Görüldüğü üzere Reiner'in bahsettiği gibi, Hz. Peygamber'in hileyle düşmanlarını Medine'ye çekme gibi bir girişimi söz konusu değildir. Onun amacı,

²⁹² Yahudilerin nüfusları ile ilgili bk. İbn Hişâm, *Sire*, II: 48. Ekrem Ziya Umeri, *Medine toplumu*, çev: Nureddin Yıldız (İstanbul: Risale Yay., 1988), 8.

²⁹³ Geniş bilgi için bk. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 162; M. Tayyib Okiç, *İslamiyet'te İlk Nüfus Sayımı*, *A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi* 7, (1958-1959): 11-20.

²⁹⁴ Reiner, *Muhammed*, 40.

²⁹⁵ İbni Sa'd, *Tabakat*, II: 88-89.

²⁹⁶ Vâkıdî, *Meğâzî*, II: 566; İbn Sa'd, *Tabakat*, II: 88-89.

Hayber’i herhangi bir can kaybına mahal vermeden fethetmekti. Bununla birlikte Üseyr, öncesinde bu teklife olumlu bakmış olmasına rağmen, daha sonradan pişman olmuş ve elini kılıcına atması üzerine Müslümanlar tarafından öldürülmüştür. Yine kaynakların bize aktardığı bilgiler çerçevesinde Hz. Peygamber’in Abdullah b. Revaha’ya, Üseyr’i öldürmeye yönelik bir emir de vermediğini müşahede etmekteyiz.²⁹⁷ Bu minvalde Reiner hadisenin bir bölümünü aktarmış, devamında ise hadiseyi kurgulamıştır. Anlaşılan o ki Reiner sonuçtan hareketle olayı tahlil etmiş ve yorumlamıştır.

Reiner, Hz. Peygamber’in öldürttüğü kişiler içerisinde Ebu ‘Afek’i de saymaktadır. Reiner, Hz. Peygamber’in Bedir savaşı ile Medine’de mutlak güç sahibi olduğu ve kendisine karşı gelmeye cüret edenler ile vahyinden şüphe duyanların haince öldürüldüğünü ifade etmektedir. Reiner, Arap olmasına karşın Yahudiliğe mensup olan Ebu ‘Afek’in şiirlerinde, Medinelileri Hz. Peygamber’e karşı kışkırtmaya çalıştığını da beyan etmektedir.²⁹⁸

İlk siyer müelliflerinin konuyla ilgili olarak aktardıkları rivayetlerde, Ebu ‘Afek’in Hz. Peygamber’e, İslam’a ve Müslümanlara yönelik şiirlerini işiten Neccaroğulları kabilesinden Salim b. Umeyr’in, Ebu ‘Afek’i öldürmeye niyet ettiği ve bu kararını uyguladığı aktarılmaktadır.²⁹⁹ Reiner’in de belirttiği üzere, Ebu ‘Afek’in Hz. Peygamber’e ve Müslümanlara yönelik şiirleri ve bahsi geçen şiirlerde Müslüman toplumunu Hz. Peygamber’e karşı kışkırtmaya çalışması onun öldürülmesine sebebiyet vermiştir. Hz. Peygamber, şahsına yapılan düşmanca saldırıları bağışlamasına rağmen, İslam’a ve Kur’an’a yapılan saldırılara ya müdahale etmiş yahut da bir Müslümanın müdahalede bulunmasına ses çıkartmayarak, yapılan işi onaylamıştır. Nitekim, Müslümanlara yönelik çirkin saldırıların önünü alabilmek ve onları uyarabilmek adına, Hz. Peygamber’in böyle bir uygulama gerçekleştirdiği kanaatini taşımaktayız.³⁰⁰ Bununla birlikte Ebu ‘Afek’in öldürülmesi, netice itibariyle iktidar sahibi olan Müslümanlara yönelik hakaretin bir sonucudur.

3.3.2.2. Beni Kaynuka

Bedir harbinden sonra Medine’de mutlak otoritenin Hz. Peygamber olduğunu ifade eden Reiner, onun artık dini unsurlardan ziyade kılıcına dayandığını

²⁹⁷ İbn Hişâm, *Sire*, I: 544-545.

²⁹⁸ Reiner, *Muhammed*, 37.

²⁹⁹ Vâkıdı, *Meğâzî*, I: 175; Heykel, *Hz. Muhammed’in Hayatı*, 290.

³⁰⁰ William Muir, *The Life of Muhammad* (Edinburg: John Grant, 1923), 240.

belirtmektedir. Hz. Peygamber'in, kuyumculukla meşgul olan ve silahlı 700 adama sahip Beni Kaynuka kabilesine müttefik olmalarına rağmen, saldırıda bulunduğu ifade eden Reiner, Hz. Peygamber'in Yahudiler ile yapılan antlaşmayı bozduğunu, saldırı neticesinde, Kaynukaoğullarının mağlup olması üzerine mallarına el konularak Suriye bölgesine göçe zorlandıklarını belirtmektedir.³⁰¹

Reiner'in bu ifadelerinin ardından ilk siyer müellifleri konuyla ilgili olarak; Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde Kaynukalılarla anlaşma yapmış olmasına rağmen, onların Bedir zaferinin ardından kıskançlık ve taşkınlıklarını açığa vurduklarını ve antlaşmayı bozduklarını aktarmaktadırlar. Hz. Peygamber'in ise bu durumu haber alması üzerine Kaynuka çarşısında onlara hitaben:

Ey Yahudi topluluğu! Allah'ın Kureyş'e indirdiği ukubet ve musibet gibi bir ukubet ve musibetin sizin başınıza da gelebileceğinden sakınınız ve Müslüman olunuz! Çünkü siz, benim gönderilen Peygamber olduğumu biliyor, bunu Kitabınızda (Tevrat'ta) ve Allah'ın size gönderdiği Ahid'de bulmuş bulunuyorsunuz.” dediğini ve “Ey Muhammed! Sen bizi kendi kavmin mi zannediyorsun? Kendilerinde harp ilmi olmayan bir kavimle karşılaşman seni mağrur etmesin, aldatmasın! Sen onlardan bir fırsata nail oldun (onları yenmiş buldun). Vallahi, biz eğer seninle harp edersek, muhakkak, bizim nasıl insanlar olduğumuzu o zaman öğrenirsin!

diye cevap veren Kaynuka Yahudilerinin böylelikle Hz. Peygamber'e açıkça meydan okuduklarını ve Hz. Peygamber tarafından kuşatıldıklarını aktarmaktadırlar.³⁰²

Kaynukaoğullarının, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı tavırları başta bu kadar saldırgan değilken, kible değişikliği onların düşmanlıklarını artırmış ve bu düşmanlıkları açıkça görülür bir hal almıştır.³⁰³ Bununla beraber aktarılan rivayette de görüldüğü üzere, anlaşma Hz. Peygamber tarafından tek taraflı olarak fesh edilmiştir. Elbette ki bunun da altında bazı sebepler mevcuttur. Nitekim Hz. Peygamber'in fesih kararını Kur'an ona şöyle tavsiye etmektedir: “Eğer bir topluluğun anlaşmaya hıyanet etmesinden korkarsan, sen de onlara karşı anlaşmayı bozarak aynı şekilde davran. Doğrusu Allah hainleri sevmez.”³⁰⁴ Bununla beraber biz, Hz. Peygamber'in Beni Kaynuka Yahudilerinin bir ihanete kalkışmasından korktuğunu ve bunu dile getirdiğini de bilmekteyiz.³⁰⁵

³⁰¹ Reiner, *Muhammed*, 37.

³⁰² İbn İshak, *Siyer*, 294-295; Farklı rivayetler için Bk. Vâkıdı, *Meğâzi*, I: 176; Belazuri, *Ensab*, I: 371.

³⁰³ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 479.

³⁰⁴ Enfâl 8/ 58.

³⁰⁵ Taberi, *Tarih*, II: 480.

Bedir Muharebesi'nin akabinde Kaynuka Yahudileri ile ilişkiler bozulmaya başlamıştı. Düşmanca tavırları dolayısıyla, Müslümanlar için büyük bir tehlike arz ediyorlardı ve bu durum savaş için yeterli bir sebepti.³⁰⁶ Bahsi geçen ayet ve rivayetler çerçevesinde, Hz. Peygamber Beni Kaynukalılar'ın ne denli büyük bir tehlike arz ettiklerini fark etmiş olmalı ki, onlar harekete geçmeden evvel Hz. Peygamber harekete geçerek, onları teslim almış ve öldürmek istemesine³⁰⁷ rağmen Abdullah b. Ubeyy'in baskısı neticesinde Medine'den sürülmüşlerdir.

Reiner, görüldüğü üzere Medine'deki Yahudi kabilelerinin en güçlüsü ve Hazreç kabilesinin müttefiki olan Kaynukaoğullarının³⁰⁸ sürgününü hazırlayan sebeplerle değinmeksizin, sonuçtan hareket ederek olayı tahlil etmiş, bu da onun vakıa'yı objektif bir perspektifte değerlendirememesine sebebiyet vermiştir. Nitekim Hz. Peygamber, durup dururken ne anlaşmayı bozmuş ne de savaş ilan etmiştir. Oryantalistlerin bir kısmının yaptığı gibi Reiner de, Kaynukalılar'ın bu süreç çerçevesinde, İslam Tarihi kaynaklarında aktarılan düşmanca tavırlarını görmezden gelmekte olup sergilediği sübjektif yaklaşım dikkat çekmektedir. Nitekim ortada bu tarz sebepler var iken, bu sebepleri önemsememenin ve gözardı etmenin tutarlı olmadığını düşünmekteyiz.

Müslümanların niyetini ortaya koyması bağlamında, Kaynukoğulları olayında kan dökülmemiş olmasının, can kaybına mahal vermeden Medine'den gitmelerinin önemli olduğunu düşünmekteyiz. Yine bununla beraber, Hz. Peygamber'in Yahudilere karşı olumlu tavırlarını da görmekteyiz. Nitekim o, Kaynuka Yahudilerinden bazı kimselerin, Müslümanlardan alacakları olduğunu öğrenmesi üzerine Yahudilere: “acele ediniz alacaklarınızı tahsil ediniz.”³⁰⁹ diyerek izin vermiştir. Bu minvalde, işleri icabı üç günü aşmamak koşuluyla Medine'ye her zaman gelip kalabileceklerini bildirmiştir.³¹⁰

3.3.2.3. Beni Nadîr

Reiner, Hz. Peygamber'in Beni Nadîr kabilesine de tıpkı Kaynukaoğullarına davrandığı gibi davrandığını, onların da Hz. Peygamber'in müttefiki olmalarına rağmen, yine onun tarafından mallarına el konularak müminlere dağıtıldığını ve Medine'yi terk

³⁰⁶ Arent Jan Wensinck, "Kaynuka", *İslam Ansiklopedisi (İA)*, c. 6 (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1993), 467.

³⁰⁷ Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temimî el-Büstî es-Sicistânî, *Kitâbü's-Sikât*, thk. Hâfız Azîz Bey el-Kâdirî en-Nakşibendî (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1973), I: 210.

³⁰⁸ İbni İshak, *Siyer*, 294-295; İbni Sad, *Tabakat*, II: 26-27.

³⁰⁹ Nadir Özkuyumcu, “Asr-ı Saadet'te Yahudilerle İlişkiler” *Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam Ansiklopedisi*, Ed. Vecdi Akyüz (İstanbul: Beyan Yay., 1994), II: 456.

³¹⁰Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 481.

etmeye mecbur bırakıldıklarını belirtmektedir. Bununla beraber Reiner, Hz. Peygamber'in el konulan mallardan Medinelilere olan borçlarını ödeyebilecek kadar aldığını ifade etmektedir.³¹¹

Bi'ru Maune hadisesinde 70 sahabenin tuzağa düşürülerek şehit edilmesi üzerine bu katliamdan kurtulan Amr b. Ümeyye ed-Damrî, yolda karşılaştığı Beni Amir kabilesinden olan iki kişiyi şehit edilenlerin intikamını almak için öldürür. Ancak bu iki kişi Medine'de yeni Müslüman olmuş kişilerdir ve Amr'ın bundan haberi yoktur. Yaşanan bu hadise üzerine Beni Amir kabilesinin reisi Âmir b. Tufeyl Hz. Peygamber'e mektup göndererek öldürülenlerin kan paralarını istemiştir. Akabinde Hz. Peygamber yanlışlıkla öldürülen bu iki şahısın diyetine yardım yapmaları için Nadiroğulları Kabilesine gider. Hz. Peygamberin bu teklifini kabul eden Nadiriler, onu bir duvar dibine oturtarak üzerine değirmen taşı atarak öldürme teşebbüsünde bulunurlar. Ancak söz konusu teşebbüsü Cebrail Hz. Peygamber'e bildirerek oradan ayrılır ve ertesi gün Nadiroğullarına savaş açar.³¹²

Beni Nadîr gazvesi ile ilgili olarak aktarılan bir diğer rivayette şu şekildedir; Mekkeli müşrikler, Nadiroğullarını Hz. Peygamber'e karşı kışkırtmışlar. Beni Nadiriler ise bunun üzerine Hz. Peygamber'e, yanına üç bilgin sahabeyi de alarak, kendilerinden üç Yahudi bilgin ile tartışmasını, eğer bu tartışmada galip gelirse Müslüman olacaklarını haber verdiler. Lakin bu tertibatta, Yahudi bilginler kıyafetlerinin iç kısmına hançerlerini gizleyecek ve Hz. Peygamber'i bir suikast sonucu öldüreceklerdi. Beni Nadirlerden bir kimseyle evli Medineli samimi bir kadının bu girişimden haberdar olması üzerine, Ensar'dan kardeşine vaziyeti bildirmiş, o da Hz. Peygamber'e yolda yetişerek durumu anlatmıştır.³¹³ Bunun üzerine Hz. Peygamber, Muhammed b. Mesleme ile onlara haber göndererek, Medine vesikasına aykırı davrandıklarını bu sebeple on gün içinde şehri terk etmelerini, aksi takdirde kendileriyle savaşılacağını bildirdi. Topraklarını terk etmeyeceklerini ve elinden geleni yapmasını söyledikleri Hz. Peygamber de onlara savaş ilan etmiştir.³¹⁴

³¹¹Reiner, *Muhammed*, 37.

³¹²Vâkidi, *Meğâzi*, I: 365.

³¹³ Siyer şarihî Zürkanî, Musa b. Ukbe'nin İbn Merdiye'den yaptığı bu ikinci rivayetin diğer rivayete nazaran daha sahih olduğunu düşünmektedir. Bk. Özkuyumcu, "*Asrı Saadet'te Yahudilerle İlişkiler*", II: 461.

³¹⁴ Abdurrezak es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habîb er-Rahmân el-A'zamî (Hindistan: el-Meclisu'l-İlmî, 1403), V: 358; Belazuri, *Futuh*, 24.

Reiner, Nadîroğulları gazvesi ile ilgili yine herhangi bir sebep belirtmemektedir. Kaynukalılara nasıl muamelede bulduysa onlara da aynı muamelede bulunduğunu ve anlaşmayı Hz. Peygamber'in ihlal ettiğini ifade etmektedir. Ancak, İslam Tarihi'nin temel kaynakları bu bilgiyi doğrulamamaktadır. Nitekim anlaşmayı ihlal eden taraf, Hz. Peygamber ve Müslümanlar değil bilakis Nadîroğullarıdır. Onların Kureyşlilere Müslümanlar hakkında bilgiler ulaştırdıkları, zayıf yerlerini onlara ileterek Müslümanların stratejik bilgilerini düşmanla paylaştıkları,³¹⁵ bu bilgiler sayesinde Kureyşlilerin ani baskınlar yaparak, Müslümanlara ait bir kısım hurmalıkları yaktıkları, hatta Ashab'tan bazı kimseleri şehit ettikleri bilgisi kaynaklarımızda bulunmaktadır.³¹⁶ Bununla beraber, onların Hz. Peygamber'e yönelik suikast teşebbüsleri de aşikârdır.³¹⁷ Nadîroğullarının bu girişimlerinin Medine vesikasını hiçe saymak anlamı taşıdığı apaçık ortada olup, bunların ve ileriye yönelik tehdit ihtimalinin Müslümanlar ve Hz. Peygamber tarafından göz ardı edilemeyeceği muhakkaktır. Olayın ana saiklerinin bunlar olması hasebiyle, Reiner'in iddia ettiği gibi bir anlaşmanın bozulması eğer söz konusu ise, bunun ancak Nadîroğulları tarafından olduğu temel kaynaklar ölçüsünde sabittir.

Muhasaranın neticesinde, Beni Nadîr teslim olmak zorunda kalmış ve yapılan anlaşmaya binaen altın, gümüş ve silahları haricindeki diğer eşyalarını almalarına müsaade edilerek, Medine'yi terk etmeye mecbur bırakılmışlardır.³¹⁸ Kalan eşyalar ise Muhacirler arasında ganimet olarak paylaştırılmıştır. İlk siyer müellifleri bizlere, Nadîroğullarının 600 develik bir kabileyle³¹⁹ Medine'yi terk ettiklerini ve bir kısmının Şam bölgesine, bir kısmının ise bir Yahudi şehri olan Hayber'e gittiklerini aktarmaktadır.³²⁰ Bu minvalde Reiner'in iddia ettiği gibi, Hz. Peygamber'in amacı gerçekten onların mallarına mülklerine el koymak olsa idi, yanlarında taşıyabilecekleri kadar eşya götürmelerine asla müsaade edilmemesi gerekirdi diye düşünmekteyiz. Ayrıca, Hz. Peygamber'in böyle bir amacı olsa idi onların öldürülmesini emreder, mallarının tamamını da ganimet sayabilirdi. Nitekim Müslümanlara ve Hz.

³¹⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bâri bi şerhi Sahîhi Ebî Abdillâh Muhammed b. İsmâ'il el-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî (y.y., el-Mektebetu's-selefiyye, t.y.), VII: 332.

³¹⁶ İbni İshak, *Siyer*, 291; Vâkidi, *Meğâzi*, I: 181.

³¹⁷ İbni Hişâm, *Sîre*, II: 190; Vâkidi, *Meğâzi*, I: 364; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 484.

³¹⁸ İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, I: 242-243.

³¹⁹ Vâkidi, *Meğâzi*, I: 374.

³²⁰ İbn Hişâm, *Sîre*, II: 191-192; Hayber'e gidenler arasında Huyey b. Ahtab, Sellam b. Eb'il-Hukayk ve Kinane b. Rebi gibi Beni Nadir kabilesinin önde gelen şahıslarında bulunmaktaydı. Bk. İbn Hişâm, *Sîre*, II: 191-192.

Peygamber'e karşı düşmanca tertibatları ile öldürülmeyi hak etmiş olmalarına rağmen, Hz. Peygamber onlara merhamet göstermiştir. Bu çerçevede, Reiner'in iddialarının İslam Tarihi kaynakları ile örtüşmediğini müşahede etmekteyiz.

Müellifin eserinde, Nadîroğulları gazvesiyle ilgili olarak kaynaklarla uyum halinde olan bilgiler bulunmakla beraber, Reiner'in yine sonuçtan hareket ederek, sebeplere değinmeksizin olayın iddialarını sanki yaşanmış gibi aktardığını görmekteyiz. Bu metodun sağlıklı bir metot olmadığı açıktır. Nitekim Reiner bu sebeple sübjektif ve ön yargılı değerlendirmeler de bulunmaktadır.

3.3.2.4. Beni Kureyza

Hz. Peygamber'in, Beni Kureyzalıların kendisine karşı Yahudilerle birleşmelerinden endişe ederek, onları Medine'den çıkarmaya karar verdiğini ifade eden Reiner, Hz. Peygamber'in Kureyzaoğullarını kendi bölgelerinde kuşattığını, bu kuşatmanın yirmi gün dolaylarında sürdüğünü ve sonuç itibariyle, kayıtsız şartsız teslim olmaya zorlandıklarını ve 600 kişinin pazar yerinde idam edilerek, çukurlara atıldığını ifade etmektedir. Beni Kureyza'dan elde edilen ganimetler hususunda Reiner'in sayısal veriler verdiğini görmekteyiz. Reiner; 1500 kılıç, 300 zırh, 1200 mızrak, 1500 kalkan, kaplar, halılar, develer ve 32000 dinar değerinde şarabın ele geçirilerek 3000 savaşçı arasında taksim edildiğini ifade etmektedir. Bununla beraber, bin kadar kadın ve çocuğun satıldığını da ifade eden Reiner, Hz. Peygamber'in, hissesine düşen 200 köleden bir kısmını Hz. Osman'a sattığını, bir kısmını silah ve at karşılığında takas ettiğini, bir kısmını ise dostlarına hediye ettiğini belirtmektedir.³²¹

Beni Kureyza hadisesi ile ilgili İslam Tarihi kaynaklarında geçen rivayetler özetle şöyledir: Diğer Yahudi kabileleri gibi Medine Vesikasına dâhil olan Kureyzaoğulları, bu vesikadaki hükme aykırı davranmak suretiyle Hendek Savaşı'nda Mekkeli müşriklerle anlaşarak Müslümanları yok etmek istemişler³²² ve Hendek Savaşı'nın akabinde Hz. Peygamber onlara savaş açmıştır.³²³ 15 gün³²⁴ süren harekâtın ardından teslim olan Beni Kureyza kabilesi, kendileriyle ilgili müttelikleri olan Sa'd b. Muâz'ın hüküm vermesini istemişlerdir. Sa'd ise Tevrat'taki hüküm gereğince,

³²¹ Reiner, *Muhammed*, 39

³²² İbn Hişâm, *Sîre*, II: 220-221; İbn Sa'd, *Tabakat*, II: 70-74.

³²³ İbn Hişâm, *Sîre*, II: 221-222; Taberî, *Târih*, II: 581-583; İbn Sa'd, *Tabakat*, II: 70-74.

³²⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, II: 73; Beni Kureyza Gazvesinin 15 günden fazla sürdüğünü aktaran rivayetler için bk. Taberî, *Tarih*, II: 583.

Yahudilerin işlediği suçun karşılığı olarak; savaşçı erkeklerin öldürülmesine, mallarının bölüştürülmesine,³²⁵ kadınların ve çocukların köle olarak alınmasına hükmetmiştir.³²⁶ Ölüm kararına çarptırılanlar, cezanın infazının ardından Medine pazarında kazılan hendeklere gömülmüşlerdir.³²⁷

Reiner hadisenin sebebi olarak, Hz. Peygamber'in Beni Kureyzalılar ile diğer Yahudilerin birleşmelerinden korkmasını ile sürmektedir. Ancak Medine de bu süreçte Kureyzalılar haricinde başka herhangi bir Yahudi kabilesi bulunmamaktadır. Biz Reiner'in bu durumun bilincinde olduğunu düşünmekteyiz. Fakat Kureyzalılar ile yapılan muharebe için ihanet sebebini öne süremediğinden böyle bir yola müracaat ettiği kanaatindeyiz. Bununla birlikte Reiner'in söz konusu iddiası kaynaklarla da örtüşmemektedir. Zira Kureyzaoğullarına sefer düzenlenmesinin altında yatan sebep; onların Hendek savaşının en yoğun geçtiği günlerde, Müslümanların Kureyş ve kuşatmaya katılan diğer kabileler tarafından ablukaya alındıkları esnada, Beni Nadir kabilesinden Huyey b. Ahtab ve Ebu Süfyan'ın teşviki ile Mekkeli müşriklerinin safına dâhil olarak anlaşmayı feshettiklerini bildirmeleridir.³²⁸ Yahudi Beni Nadir kabilesi kuşatması esnasında da anlaşmayı bozmaları hasebiyle, onlar anlaşmaya ikinci kez ihanet etmişlerdir.³²⁹ İki ateşin arasında kalan Müslümanların durumunu Kuran şöyle ifade etmektedir: “Onlar size yukarıınızdan ve aşağıınızdan gelmişlerdi; gözler de dönmüştü, yürekler ağızlara gelmişti; Allah için çeşitli tahminlerde bulunuyordunuz.”³³⁰ Kureyzaoğullarının bu ihanetinin sadece sözde kalmadığı, fiiliyata da geçirdikleri müşahede edilmektedir.³³¹ Böylelikle onlar, Hz. Peygamber ile yaptıkları Medine vesikasındaki, harici tehditlerde karşılıklı işbirliği ve dayanışma halinde olacakları yönündeki maddeleri çiğnemişlerdir.³³² Kureyzalılar yaptıkları bu ihanetin bilincinde olmuş olmalı ki, Hz. Peygamber ile yapılan anlaşmaya ihanet etmeleri hasebiyle içlerinden bazıları kabilesini terk etmiştir.³³³

Hendek savaşına katılan müttefik ordusunun dağılmasının akabinde Hz. Peygamber Kureyzaoğullarını muhasara altına almıştır. Daha fazla direnemeyeceklerini

³²⁵ Elde edilen ganimetlerle ilgili olarak bk. İbn Hişâm, *Sîre*, II: 244; Vâkidi, *Meğâzi*, II: 518.

³²⁶ Vâkidi, *Meğâzi*, II: 523.

³²⁷ İbn Sa'd, *Tabakat*, II: 73-74.

³²⁸ Vâkidi, *Meğâzi*, II: 458.

³²⁹ Buhari, *Meğâzi* 14; Muslim, Cihat 62.

³³⁰ Ahzab 33/ 10.

³³¹ Vâkidi, *Meğâzi*, II: 462.

³³² İhlal edilen maddeler için bk. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 179, 181-182.

³³³ İbn Hişâm, *Sîre*, II: 238-239; Vâkidi, *Meğâzi*, II: 503.

anlayan Kureyzalılar, Sa'd b. Muaz'ın haklarında verecekleri hükme tabi olacaklarını bildirerek teslim olmuşlardır. Onların Evs kabilesinin lideri Sa'd b. Muaz'ı hakem olarak talep etmelerindeki etken, Evsliler ile Kureyzalıların müttefik olmalarıdır. Buradan hareketle, işledikleri suçtan dolayı Sa'd b. Muaz'ın kendilerine merhametli davranacağını düşünmüş olmalıdır. Nitekim bu bile onların yaptıkları hatanın ve başlarına büyük bir musibetin geleceğinin farkında olduklarını göstermektedir.

Sa'd b. Muaz'ın hakem olarak belirlenmesinin ardından o, beni Kureyzalıların eli silah tutan erkeklerinin öldürülmesine, mal varlıklarının Ashab arasında taksim edilmesine, kadın ve çocukların ise esir olarak alınmasına hükmetti.³³⁴ Bu kararın Yahudilerin kendi kitapları Tevrat'ın ahkâmına göre belirlendiği Yahudiler tarafından da bilinmektedir. Bu hüküm şu şekildedir:

Bir şehre karşı cenk etmek için yaklaştığın zaman onu barışıklığa çağıracaksın. Ve vaki olacak ki, Eğer sana sulh cevabı verirse ve kapılarını sana açarsa, o vakit vaki olacak ki, içinde bulunan bütün kavim sana angaryacı olacaklar ve sana kulluk edecekler. Ve Eğer seninle musalaha etmeyip cenk etmek isterse, o zaman onu muhasara edeceksin. Ve Allah'ın Rab onu senin eline verdiği zaman onun her erkeğini kılıçtan geçireceksin ancak kadınları çocukları hayvanları şehirde olan her şeyi Bütün malını kendin için Çapul edeceksin ve Allah'ın Rab sana verdiği düşmanlarının malını yiyeceksin. Bu milletlerin şehirlerinde olmayıp senden çok uzakta bulunan bütün şehirlere böyle yapacaksın. Ancak Allah'ın Rabbin miras olarak sana vermekte olduğu bu kavimlerin şehirlerden nefes alan kimseyi sağ bırakmayacaksın.³³⁵

Yahudiler, düşmanla işbirliği yapmaları hasebiyle böyle bir cezaya çarptırılacaklarını bilmekteydiler.³³⁶ Nitekim onlar, Sad b. Muaz'ın bu kararına ne şaşırılmışlar ne de itiraz edebilmişlerdir. Bununla birlikte Hz. Peygamber, dönemin örfüne ve kültürüne aykırı, bilinmeyen bir uygulama da gerçekleştirmemiştir.³³⁷ Nitekim bu hadise çerçevesinde Hz. Peygamber'in eleştirilmediğini, kınanmadığını veya ilahi bir uyarıya uğramadığını müşahede etmekteyiz. Bu meyanda Paret'in:

Çok garip ve insanlık dışı gibi gözükse de; o kamuoyunda Beni Nadîr Kabilesi'nin birkaç hurma ağacının kesilme emrini vermekle suçlanmış

³³⁴ İbn Hişâm, *Sîre*, II: 244-245; Vâkidi, *Meğâzi*, II: 510-515; İbn Sa'd, *Tabakat*, II: 73-74; Belazuri, *Futuh*, 32.

³³⁵ Tesniye 20/ 10-17.

³³⁶ Kitap-ı Mukaddeste geçmişte benzer uygulamaların olduğuna dair bk. Sayılar 21/1-3; Sayılar 31/7-18; Tesniye 7/ 24; Yeşu 6/ 21; Yeşu 8/ 8- 18.

³³⁷ Kurayzaoğullarına uygulanan cezanın dönemin örfüne, kültürüne uygun olduğuyula ilgili değerlendirmeler için bk. M. G. Watt, *Hz Muhammed Peygamber ve Devlet Adamı*, çev: Erdem Türközü (İstanbul: İletişim Yay., 2015), 195-199.

olmasına karşın, bir gün içinde 500 kişiden fazla Yahudi'yi kılıçtan geçirmekle suçlanmamıştır.³³⁸

ifadesinin yerinde bir değerlendirme olduğu kanaatini taşımaktayız.

Kaynaklarda verilen bilgiler çerçevesinde, Reiner'in ifadelerinin hatalı olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız. Reiner'in de kimi batılı araştırmacıların yaptığı gibi, Kureyzaoğullarının ihanetini, olayın ana saikini oluşturan etmenleri ve Sad b. Muaz'ın bizzat onlar tarafından seçilen hakem oluşunu görmemezlikten gelerek, sonuç odaklı bir okuma yaptığını düşünmekteyiz. Nitekim Reiner'in, yukarıda aktarılan hususlara hiç değinmemesi bizi bu düşünceye sevketmektedir.

Son olarak Kureyzaoğullarından öldürülenlerin 600 kişi³³⁹ kadar olduğunu aktaran Reiner'in abartılı bir sayı ifade ettiği kanaatini taşımaktayız. Her ne kadar kaynaklarda öldürülenlerin sayısı 400³⁴⁰ ile 900 arasında değişmekte³⁴¹ ise de, öldürülenlerden; Müslüman olanlar, serbest bırakılanlar, satılanlar, eli silah tutmayan gençler ve yaşlılar hariç tutulduğunda öldürülenlerin sayısı 400 civarına tekabül edecektir.³⁴²

3.3.2.5. Hayber'in Fethinin Sebepleri

Reiner, Hz. Peygamber'in Hudeybiye'den Medine'ye dönüşü esnasında Müslümanların üzerindeki negatif havayı, Hayber Yahudilerine baskın yapmak suretiyle gidermek istediğini ve bu bağlamda yapacağı askeri harekâta kutsiyet atfetmek için müminlere Fetih suresinin ilk üç ayetini³⁴³ duyurduğunu iddia etmektedir.³⁴⁴ Reiner, yukarıda söz konusu ettiği Yahudi kabileler ile ilgili verdiği malumat ve değerlendirmelerde de yaptığı gibi, sonuçtan hareket ederek sebeplere değinmiş ve olayları okumaya çalışmış, bu da sonuç itibarıyla onun sübjektif değerlendirmeler yapmasına sebep teşkil etmiştir.

Reiner'in yukarıda aktardığımız söz konusu iddiası tarihi gerçeklikle örtüşmemektedir. Zira Hz. Peygamber'i Hayber'in fethine götüren unsurlar; Hayber

³³⁸ Rudi Paret, *Mohammed und der Koran* (Stuttgart: W. Kohlhammerverlag 2008), 124.

³³⁹ Reiner, *Muhammed*, 39.

³⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, III: 350.

³⁴¹ İbn Hişâm, *Sîre*, II: 241.

³⁴² Ebu Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitabu'l-Emval*, thk. Muhammed Halil Harras (Mısır: Külliyyâtü'l-Ezher, 1968), 151.

³⁴³ Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik. Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın, sana olan nimetini tamamlasın, seni doğru yola iletсин ve Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin. Fetih 48/ 1-3.

³⁴⁴ Reiner, *Muhammed*, 40-41.

bölgesinden geçen Müslüman kervanlarına baskınların düzenlenmesi,³⁴⁵ Hayberlilerin Medine'ye yönelik bir tertibat halinde olmaları, bu sebeple Gatafanlılarla anlaşma zemini aradıkları haberlerinin Hz. Peygamber'e ulaşması, bu bağlamda Hz. Peygamber'in onları uyarmak ve bir mutabakata varmak için iki defa elçi göndermesi³⁴⁶ olmuştur. Dolayısıyla, Reiner'in bahsettiği gibi bir durumun söz konusu olamayacağı kanaatini taşımaktayız. Nitekim, yukarı saydığımız hususlar Medine devletinin varlığını tehdit etmekte olup, bunun da Reiner'in öne sürdüğü iddiaya nazaran Hayber'in fethi için daha elle tutulur bir delil olduğu fikrindeyiz.

Reiner'in bu çerçevede iddiasını kuvvetlendirmek için öne sürdüğü ayetler bağlamında, Hayber'in fethine yönelik bir emare söz konusu değildir. Nitekim Fahreddin er-Râzi Tefsirinde, "apaçık bir fetih" ifadesi ile Müslüman bilginlerin genel olarak bundan ne anladıklarını sıralamış ve bu çerçevede Hayber'in fethine değinilmemiştir.³⁴⁷ Dolayısıyla Reiner'in burada ayeti bağlamından kopararak farklı bir tarih ve olaya atfettiği görmekteyiz.

3.4. HZ. MUHAMMED'İN BEŞERİ YÖNÜ

Müsteşriklerin Hz. Peygamber'in şahsiyeti ile ilgili iddiaları onun evlilikleri ve özel hayatı konularında yoğunlaşmakla birlikte liderlik, cesaret, korku gibi kişisel özellikleri de rivayetler ve şahıslar üzerinden yorumlamaktadırlar. Bu hususla ilişkin bir örnek verdikten sonra iddiaların yoğunlaştığı konulara temas edilecektir.

Reiner, Hz. Peygamber'in Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer olmasaydı bu dinin böylesine büyüyemeyeceğini, bu iki şahsın Hz. Peygamber'in hayatına ve peygamberlik vazifesine önemli bir etkide bulunduğunu ifade etmektedir.³⁴⁸

Reiner'in bu iddiası yeni bir iddia olmayıp oryantalist literatürde kendisine her dönemde yer bulan bir iddiadır. Nitekim Sprenger'in yanı sıra Hollandalı Şarkiyatçı Dozy'de aynı iddiayı dile getirmiştir.³⁴⁹ Bu iddiadan maksat Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e Hz. Peygamberden daha üst bir rol biçerek onun karakter olarak bu iki kişiden daha aşağıda olduğunu düşünmek olmalıdır. Zira söz konusu oryantalistlerin bu konuyu genellikle Hz. Peygamber'in şahsiyeti ile ilgili başlıklar altında değerlendiriyor oluşu bu

³⁴⁵ Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, 126.

³⁴⁶ Vâkidi, *Meğâzi*, II: 566.

³⁴⁷ Fahreddin Râzi, *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, thk. Seyyid İmran, (Kahire: Daru'l Hadis, 2012), 14: 340.

³⁴⁸ Reiner, *Muhammed*, 26-27.

³⁴⁹ Reinhart Pieter Anne Dozy, *Tarih-i İslâmiyet*, çev. Abdullah Cevdet (Mısır, y.e.y, 1908) 57.

yorumumuzu desteklemektedir. Her ne kadar hem Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde hem de onun vefatının ardından Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer İslam'ın payidar olması için ellerinden gelen gayreti göstermiş olsalar da Hz. Peygamber'in bu iki şahsiyeti direktifleri ile yönlendirdiği de bir vakıadır. Ancak Reiner'in sık sık gösterdiği klasik oryantalist bakış açısı onun bu hususu göz ardı etmesine sebebiyet vermiştir.

3.4.1. Hz. Peygamber'in Evlilikleri

Reiner'in Hz. Peygamber'in evliliklerine olan yaklaşımının, klasik oryantalizmin yaklaşımından pek bir farkı yoktur. Nitekim Hz. Peygamber'e yöneltilen şehvetperest iddialarını Reiner'de de müşahede etmekteyiz. Bu bağlamda o, Hz. Peygamber'in Müslüman erkeklerin eş sayısını dört ile sınırladığını, lakin kendisinin koyduğu hükümlere yine kendisinin uymadığını ve 20 kadar eşinin bulunduğunu iddia etmektedir.³⁵⁰

Anlaşılan o ki, Reiner ya bahsi geçen vakıaya pek hâkim değil, yahut da konuya tarafgir yaklaşmaktadır. Zira Hz. Peygamber, kendisini yaşadığı toplumdan ve koyduğu dini hükümlerden soyutlamamıştır. Bu durumda şu soru gündeme gelmektedir; nasıl oluyor da Hz. Peygamber Reiner'in iddia ettiği gibi dört evlilik sınırlamasının dışında kalıyor?³⁵¹

Hz. Peygamber, Ahzab 51. ayetin vahyedilmesi üzerine, hanımlarından dördünü yanında tutup, diğerlerinden boşanmak istemiş olmasına rağmen, Hz. Peygamber'in hanımları ondan boşanmak istememişler ve *“bizi boşama! Bizi kendi halimize bırak! Nefsinden ve malından istediğini ayır”* demişlerdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber de onlardan ayrılmayarak, onları evinde barındırmaya devam etmiştir.³⁵²

Kaynakların aktardığı bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber, vefatına kadar dört kadınla evliliğe devam etmiş boşadığı 5 hanımını da kendi istekleri doğrultusunda evinde barındırmıştır. Ancak, Hz. Peygamber onlarla bir karı-koca ilişkisi içerisinde değildi. Dolayısıyla Hz. Peygamber, dört evlilik sınırlaması ile ilgili hükme uymak için Hz. Aişe, Hz. Hafsa, Hz. Ümmü Seleme, Hz. Zeyneb bint. Cahş ile karı-koca ilişkisini devam ettirmiştir.³⁵³

³⁵⁰ Reiner, *Muhammed*, 51.

³⁵¹ Konu hakkında geniş bilgi için bk. Adnan Demircan, “Cahiliyye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik” *İstem 1*, sy. 2, (2003): s. 9-32.

³⁵² İbn İshak, *Siyer*, 249; Belazuri, *Ensab*, II: 105.

³⁵³ Belazuri, *Ensab*, II: 105.

İlk Siyer Müelliflerinin de aktardığı üzere, Hz. Peygamber dört evlilik sınırı ile ilgili hükme uymuş, hanımlarından beşini boşamış olmasına rağmen, onlar Hz. Peygamber'in yanında kalmayı tercih etmişlerdir. Bunun üzerine, Hz. Peygamber azlettiği bu eşleri ile fiili olarak evlilik hayatı yaşamamış, hukuki anlamda onları kollamış ve gözetlemiştir. Dolayısıyla Reiner'in, Hz. Peygamber'in ilahi vahye kendisinin uymadığı şeklindeki söz konusu iddianın aslı olmadığı gibi, bunu bir de onun şehvetperestliği ile ilişkilendirmenin ilmi bir perspektif olmadığı kanaatini taşıyoruz. Onun hem ilahi vahye muhatap olması hem de buna uymaması aklen de düşünülemez, nitekim böyle bir durum olsaydı Ashab, Hz. Peygamber'e muhalefet ederdi ve kendi kurallarına kendisinin uymaması üzerine, etrafından dağılırlardı. Ancak, İslam Tarihi kaynaklarında bahsi geçen iddiayı temellendirecek bir veri bulunmamaktadır.

Reiner ayrıca Hz. Peygamber'in 20 kadar eşinin bulunduğunu iddia etmektedir. Biz, bu iddianın gerçeği yansıtmadığı kanaati taşımaktayız. Zira Hz. Peygamber hayatı boyunca toplamda 13 hanım ile evlenmiş, bunların ikisi cariye diğerleri ise hür statüsünde olup, isimleri ise şu şekildedir: Hatice bt. Hüveylid, Sevde bt. Zem'a, Aişe bt. Ebu Bekir, Hafsa bt. Ömer, Zeyneb bt. Huzeyme el-Hilâliyye, Ümmü Seleme, Cüveyriye bt. el-Hâris, Zeyneb bt. Cahş, Reyhane bt. Zeyd b. Amr, Safiyye bt. Huyey, Ümmü Habibe bt. Ebu Süfyan, Mariye el-Kıptiyye ve Meymune bt. Hâris el-Hilâliyye.³⁵⁴

Biz, Reiner'in Hz. Peygamber'in evliliklerine objektif yaklaşmadığını, bununla beraber Hz. Peygamber'in çok evliliğini dönemin kültürü, hukuku ve şartları bağlamından kopararak değerlendirdiği kanaatini taşımaktayız. Bununla beraber, Batı'da Hz. Peygamber'in hayatı üzerine yapılan çalışmaların önemli bir bölümünü oluşturan, çok kadınla evlilik hadisesinde müellifler, dönemin ahlaki, sosyal ve iktisadi meselelerin çözümünde önemli bir rol üstlendiğini göz ardı ederek, bilimsel yöntemlerden uzak değerlendirmelerde ve önyargılı eleştirilerde bulunmuşlardır.³⁵⁵ Bu bağlamda Avrupa, yüzyıllarca Hz. Peygamber'in Medine döneminde çok evliliğe geçmesini ve aynı anda birçok kadınla evli bulunmasını nahoş karşılamıştır.³⁵⁶ Oryantalistlerin Hz. Peygamber'in evliklerini ve kadınlarla münasebetini, genellikle kişiliği ile ilgili bahislerde ele almaları, onun "şehvevi arzularının esiri biri olarak, ahlaki

³⁵⁴ Bk. Adnan Demircan, "Hz. Peygamber'in Çok Kadınla Evliliği Üzerine Bazı Düşünceler", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu, İslami İlimler Dergisi Yayınları*, sy. 2 (2007): 249.

³⁵⁵ Bu konu hakkında ki çeşitli iddialar için bk. Abdülaziz Hatip, *Kur'an ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*, (İstanbul: Nesil Yay. 1997), 164.

³⁵⁶ Paret, *Mohammed*, 156.

zafiyet içinde bulunduğu ve dolayısıyla da Peygamber olamayacağını" iddia etmiş olmaları açısından da önem arz etmektedir.³⁵⁷

Hz. Peygamber'in bir şehvetperest olduğunu düşünen Reiner bu bağlamda onun keyifli olduğu vakitlerde gün içerisinde tüm hanımlarını ziyaret ederek onlarla konuştuğunu, oyunlar oynadığını ve birer öpücük verdiğini ifade etmektedir.³⁵⁸

Hz. Aişe, naklettiği bir hadiste Hz. Peygamber'in ikinci namazının ardından hanımlarının yanına girdiğini ve onlardan birine yaklaştığını ifade etmektedir.³⁵⁹

Söz konusu hadisteki "onlardan birine yaklaşırdı" ifadesinden hareketle İbn Hacer onları öpmek suretiyle sevdiğini ve başka rivayetlerde de aktarıldığı üzere cinsel münasebet haricinde mübaşeretle bulunduğunu aktarmaktadır.³⁶⁰ Reiner'in bahsi geçen rivayete herhangi bir atıf yapmaması hasebiyle biz onun hem söz konusu hadisi hem de İbn Hacer'in ifadelerini Batılı kaynaklardan elde ettiğini ve bunu Hz. Peygamber'in şehveti ile ilişkilendirerek hadiseye pragmatist yaklaştığını düşünmekteyiz. Zira Hz. Peygamber'in nikâh akdiyle eşi olan hanımlarını ziyaret ederek ihtiyaçlarını gidermesinde, oyunlar oynamasında, onları öpmesinde ne gibi bir beis olabilir? Meşru eşini hangi maksatla ziyaret ederse etsin bu o şahsı şehvetperest/sapık yapmaz. Esasen bu durum tam tersini, yani Hz. Peygamber'in sorumluluklarının bilincinde bir aile reisi ve iyi bir eş olduğunu göstermektedir.

Biz, Hz. Peygamber'in birden fazla kadınla evliliklerine, 7. yy. Arap toplumunun gerçekliği ve tarihi bağlamı içerisinde bakmamız gerektiğini düşünmekteyiz. Nitekim bu perspektiften bakıldığında, olayın anlaşılmayacak bir yönünün kalmayacağını ve tartışmaların nihayete ereceğini kanaatini taşımaktayız.

Öncelikle, çok kadınla evlilik hadisesinin İslamiyet'in ortaya koyduğu bir fikir olmadığını belirtmek isteriz. Hz. Peygamber gelmeden evvel de, bu durumun tüm dünyada var olduğu, günümüze değin devam ettiği, Arap yarımadasında da yaygın olarak görüldüğü ve normal kabul edildiği bilinen bir gerçektir. Ayrıca çok kadınla evlilik, Hz. Peygamber'in yaşadığı toplumda akrabalık ilişkileri, dostluk ve ittifak bağlarının oluşmasında etkili bir vasıta olarak düşünülmüştür.³⁶¹ Bununla beraber, çok

³⁵⁷ Sarıçam, vd., *Hz. Muhammed Tasavvuru*, 346-347.

³⁵⁸ Reiner, *Muhammed*, 52.

³⁵⁹ Buhari, *Nikâh*, 104.

³⁶⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, IX: 379.

³⁶¹ Rıza Savaş, *İslam'ın İlk Asrında Kadın* (İstanbul: Siyer Yay., 2017), 167.

kadınla evlilik hususunu diğer Peygamber’lerde ve Kitab-ı Mukaddes’te de görmekteyiz.³⁶²

Hız. Peygamber hayatının büyük bölümünü kendisinden 3 yaş büyük Hız. Hatice³⁶³ ile geçirmiş ve onunla evli olduğu zaman zarfında başka bir hanımla evlenmemiştir. Onun çok eşli hayatı Medine döneminde 53 yaşında başlamıştır. Bu nedenle, onun evliliklerinin tek ve temel sebebinin şehvet olduğunu iddia etmek doğru bir yaklaşım olamaz. Onun çok evliliklerinin gerekçeleri arasında siyasi, dini, toplumsal, coğrafi, hukuki, pedagojik birçok sebep sayılabilir. Ayrıca, Medine’de yaptığı evliliklerde Reiner’in de belirttiği üzere bakire olarak bir tek Hız. Aişe ile evlenmiştir, diğer hanımları dul veya hem dul hem çocuklu kimselerdi. Eğer gerçekten şehvetperest bir insan olsaydı, öyle zannediyoruz ki genç ve bakire hanımları dul veya çocuklu hanımlara tercih ederdi. Dolayısıyla, burada Reiner’in yazdıkları içerisinde de bir çelişki söz konusu olduğunu belirtmek isteriz.

Reiner’in bir diğer iddiası ise, Hız. Peygamber’in hayatının son dönemine doğru cinselliğe karşı aşırı meyletmesi ve güzel bir hanımdan haberdar olduğu vakit ona evlilik teklifinde bulunmasıdır. Reiner ayrıca Arap kabile reislerinin Hız. Peygamber’in bu zaafını suiistimal ettiklerini de iddia etmektedir.³⁶⁴

Reiner, Hız. Peygamber ile alakalı edindiği bilgiye nereden ulaştığını bildirmese de, biz onun bu malumatı bağlamının dışında kurguladığı kanaatini taşımaktayız. Zira, birçok kabile reisinin onunla akrabalık tesis etmek için evlilik kurumunu kullandığı ve ona bu maksatla bakire kızlar sundukları ve bunu bir övünç kaynağı saydıkları malum iken,³⁶⁵ onun haberini aldığı her güzel kadına evlilik teklifinde bulunduğunun bilgisini esasen ters yorumlayan Reiner bu bilgilerin Hız. Peygamber’in siyaseten yaptığı hamleler olduğunun ya farkında değildir ya da Hız. Peygamber’in şehvetperestliği ve çok evliliği fikri çerçevesinde sübjektif kaygılarla kurgulamaktadır.

3.4.2. Hız. Aişe’nin Evlilik Yaşı

Hız. Peygamber’in eşleri içerisinde bakire olarak evlendiği tek kadın olması münasebetiyle, en çok ilgi görenin Hız. Âişe olduğuna değinen Reiner, Hız.

³⁶² Krallar, 11/ 3; I. Tarihler, 14/ 3; I. Samuel, 25/ 39-44.

³⁶³ Reiner, her ne kadar Hız. Hatice’nin evlendiğin de 38 yaşında olduğunu aktarsa da, Hız. Hatice’nin 6 çocuk doğurmuş olması hasebiyle bunun biyolojik olarak mümkün olmadığını düşünmekteyiz. Hız. Hatice’nin evlilik yaşı ile ilgili Bk. Belazuri, *Ensab*, I: 108.

³⁶⁴ Reiner, *Muhammed*, 51.

³⁶⁵ Demircan, “Hız. Peygamber’in çok kadınla evliliği üzerine bazı düşünceler”, 242.

Peygamber'in yaşını 53, Hz. Aişe'nin yaşını ise 9 olarak ifade etmektedir.³⁶⁶ Esasen, Reiner'in verdiği malumatta bize göre bir hata söz konusu değildir, lakin Hz. Peygamber'in ve Hz. Aişe'nin yaşlarını vermesinden hareketle, biz onun bu durumu garipsediğini ve beslendiği kaynakların da etkisiyle Hz. Peygamber'i sübyancı, şehvetperest gibi ithamlarla ilişkilendirdiğini düşünmekteyiz. Aslında konunun usul açısından problem teşkil ettiğini, yani çağının değerleri ile 7. yüzyıl Hicaz Araplarını değerlendirmesinden kaynaklandığını düşünmekteyiz. Bu sebeple konuyu bu açıdan izah etmeye çalışacağız.

Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber ile evlilik yaşı, ilk dönemlerde değil de³⁶⁷ daha çok yakın zamanda tartışma konusu olmuş, bu tartışma modern dönemde ortaya çıkmış ve oldukça yeni bir iddiadır.³⁶⁸ Nitekim ilk Hristiyan Reddiyeciler Hz. Peygamber'in çok eşliliğini eleştirirken, Hz. Aişe'nin evliliği esnasındaki yaşından hiç söz etmemeleri bu bağlamda önem arz etmektedir. Örneğin Yuhanna ed-Dımeşki söz konusu evliliğe herhangi bir itirazda bulunmamaktadır. Bu itirazlar büyük ölçüde "Aydınlanma sonrası Avrupa değerleri" çerçevesinde artmıştır. Aydınlanma ile Sami geleneğine yabancılaşan Avrupalılar bu tenkitleri başlatmışlardır.³⁶⁹ Müsteşriklerin ortaya attığı bu iddia çerçevesinde, İslam uleması savunmacı bir refleksle cevap vermiş ve Hz. Aişe'nin evlilik yaşını kendi kültürlerindeki ortalama evlenme yaşı olan 15-20 arasına çekmeye çalışarak, hataya düşmüşlerdir. Bu durum Müslüman bilginler arasında da tartışma konusu olmuş, böylelikle Hz. Aişe'nin yaşı etrafında gelişen bir literatür meydana gelmiştir.³⁷⁰

İslam öncesi Arap toplumunda, on iki yaş öncesi kızlarla evlilik tercih edilirdi, bu tür evlilikler yaygındı.³⁷¹ Hz. Ömer'in Hz. Ali'nin buluş çağına gelmemiş kızıyla

³⁶⁶ Reiner, *Muhammed*, 51.

³⁶⁷ Nabia Abbott, *Hz. Muhammed'in Sevgili Eşi Aişe*, çev: Tuba Asrak Hasdemir (Ankara: Yurt Kitap-Yayın, 1999), 27.

³⁶⁸ Söz konusu husus hakkında eleştiriler ilk defa oryantalistler tarafından yapılmış olup, bazı çağdaş Müslüman müellifler ise müdafaaya geçerek bu eleştirilere cevap vermeye çalışmışlardır. Örneğin bk. Bünyamin Erul, Hz. Aişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz mu?, *İslâmî Araştırmalar* 19, sy. 4 (2006): 637-649; Rıza Savaş, Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım, *D.E. İlahiyat Dergisi*, sy. 9 (1995): 139-144; Ömer Rıza, Doğrul, *Asr-ı Saadet* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1981), II: 147-151; Berki-Keskioğlu, *Hatemu'l-Enbiya*, 216-217.

³⁶⁹ Sarıçam vd., *Hz. Muhammed Tasavvuru*, 351-352.

³⁷⁰ Hz. Aişenin evlilik yaşı ile ilgili tartışmalar için Bk. Savaş, a.g.m., 139-144; Erul, a.g.m., 637-649; Mehmet Azimli, Hz. Aişenin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkması, *İslami Araştırmalar Dergisi* 16, sy. 1 (2003): 28-37; Suzan Yıldırım, Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar, *İSTEM* 2, sy. 4 (2004): 239 – 247.

³⁷¹ Abdülkerim Özyayın, "Arap", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 3 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 321; Mustafa Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın* (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2016), 25, 42-44.

evliliğine,³⁷² günün şartlarında hiç kimse tarafından itiraz edilmemiştir. İtiraz etmeyenlerin arasına kız babası olan Hz. Ali de dâhildir. Çünkü dönemin ve coğrafyanın kültürü, buna müsaade etmekte ve bu durumu bir problem olarak görmemektedir. Bununla beraber Yahudilik ve Hristiyanlıkta da benzer uygulamalar görmekteyiz. Yahudilikte nikâh akdinin sahih olabilmesi için buluş yaşında olmak, yani kızların on iki, erkeklerin on üç yaşında olması gerekmektedir. Hristiyanlıkta ise, evlilik yaşı tarih ve coğrafyaya göre değişiklik göstermektedir.³⁷³

Birey ve toplum; bir zamana, bir kültüre ve bir coğrafyaya aittir ve bundan koparılmazlar. Dolayısıyla tarihi bir hadiseyi değerlendirirken, onu kendi tarihselliği ve kültürü içinde değerlendirmek gerekir. Bu meyanda Hz. Aişe'nin evlilik yaşı, tarihi bağlamı içerisinde, Arap geleneği ve İslam kültürü açısından değerlendirildiğinde karanlık bir noktanın kalmayacağı görülecektir. Bununla beraber söz konusu konuyu, tarihi bağlamı içerisinde ve dönemin ahlaki değerleri çerçevesinde ele almadığımız takdirde sağlıklı bir şekilde değerlendirme yapmış olamayız. Bu minvalde, günümüz değerlerini kıstas alarak farklı bir tarih, coğrafya ve kültürde yaşayan birisi hakkında değerlendirmelerde bulunmak, hem gerçeği yansıtmaz hem de bilimsel bir yaklaşım olarak kabul edilemez. Nitekim, Müsteşrikler hadiseyi tarihi bağlamından çıkartarak, hiç bir faktörü göz önünde bulundurmuyarak kendi değer yargılarını kıstas almışlardır.³⁷⁴

Öngördüğümüz perspektifle hadiseye baktığımız takdirde, Hz. Aişe'nin evlilik yaşı bulunduğu toplumun geleneği, göreneği ve kültürü ile çelişmemektedir. Böyle bir çelişki mevzu bahis olsaydı, öyle zannediyoruz ki başta Ashab buna itiraz ederdi. Bununla beraber, Hz. Peygamber'in Zeyneb bint. Cahş ile evliliğinde, Kâbe'nin kible edinilmesinde veya haram aylarda Batn-ı Nahle Seriyyesi'nde adam öldürülmesi gibi olaylarda ağır eleştirilerde bulunan Müşrikler, Münafıklar ve Yahudiler bu hadisede de tenkit edilecek ufak bir nokta görselerdi itiraz ederlerdi diye düşünmekteyiz.³⁷⁵ Nitekim rivayetlerde de Hz. Aişe'nin altı yaşında sözlendiği ve dokuz yaşında da evlendiği

³⁷² İbn İshak, *Siyer*, 232-234.

³⁷³ Suzan Yıldırım, *Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar*, 240.

³⁷⁴ Selçuk Coşkun, "Hadislerin Tarihe Arzı'nın Uygulamadaki Bazı Problemleri (Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Örneğinde Bir İnceleme), *EKEV Akademi Dergisi* 8, sy. 20 (2004): 195.

³⁷⁵ Suzan Yıldırım, ag.m., 237-245.; ayrıca Bk. Aişe Abdurrahman bintü's-Şati', *Rasûlullah'ın Annesi ve Hanımları*, çev: İsmail Kaya (Konya: Uysal Kitabevi, 1991), 239.

nakledilmektedir.³⁷⁶ Sonuç olarak, Hz. Aişe'nin evlilik yaşının Arap toplumun kabullerine aykırı olmadığı kanaatine ulaşmaktayız.

3.4.3. Hz. Peygamber'in Özel Hayatı

Reiner ayrıca, Hz. Peygamber'in Hz. Aişe'ye olan aşkını şu cümleyle ifade etmektedir: “Muhammed ona o kadar âşıktı ki, camide ibadet esnasında bile kafasını onun peçesinin altından geçirir ve onu okşayarak severdi.”³⁷⁷ Reiner bu bilgiye referans vermediğinden, onun böyle bir malumata nereden ulaştığını bilememekteyiz. Bununla beraber biz kaynaklarımızda böyle bir bilgiye rastlamadık. Lakin konuyla ilişkisi olması hasebiyle kaynaklarımızda Hz. Peygamber'in gece namazı kılması ile ilgili geçen şu rivayet dikkatimizi çekmiştir;

Hz. Aişe: “Hz. Peygamber'in yanında, ayaklarım O'nun kible tarafına denk gelecek şekilde uyurdum. Secdeye gideceği zaman bana dokunurdu; ben de ayaklarımı toplardım. Kıyama kalktığına ise ayaklarımı tekrar uzatırdım. O zaman evlerde lamba yoktu.”³⁷⁸

Reiner'in söz ettiği hususu ve bu rivayeti beraber düşündüğümüzde, Müellifin Hz. Aişe'nin “Secdeye gideceği zaman bana dokunurdu” ifadesinden böyle bir malzeme çıkarttığını ve bunu senaryolaştırmak suretiyle, Hz. Peygamber'in aşk ve cinsel hayatıyla ilişkilendirmeye çalıştığını ve bunu mescide taşıdığını düşünmekteyiz. Bununla birlikte, Hz. Peygamber'in Hz. Aişe'ye olan muhabbeti ile alakalı olarak, Şehbenderzâde'nin şu ifadelerinin yerinde bir tespit olduğunu düşünüyoruz:

Biz Müslümanlar Peygamber'imizi insan biliriz; yer içer, her türlü insanlık halleriyle ile sıfatlanır diye biliriz. Aşk ve muhabbet, insanlığın şerefli vasıflarından olduğu için bunların Peygamber'imizde yüce bir derecede mevcut bulunduğunu söyleyenlere darılmayız. Bundan dolayı Hazret-i Nebi'nin karısı Ayşe'yi sevmesi kadar tabii ve meşru bir şey göremeyiz ve acaba aksini kim iddia edebilir?³⁷⁹

Söz konusu eserinde; Hz. Aişe ile ilgili onun bazı savaşların müsebbibi olması hasebiyle önemli bir konuma da sahip olduğunu da ifade eden Reiner, Hz. Aişe'nin kendisine yakınlaşmak isteyen kimselerin öldürülmesi gerektiğini söylediğini belirtmektedir. Muhtemeldir ki Reiner burada Cemel Savaşı'nda Hz. Aişe'nin oynadığı rolü kastetmektedir. Bu anlamda Reiner'in söyleminde bir hata da söz konusu değildir.

³⁷⁶ İbn İshak, *Siyer*, 239.

³⁷⁷ Reiner, *Muhammed*, 51.

³⁷⁸ Bk. Buhari, *Salat*, 22, 104; Mâlik b. Enes, *Muvatta*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbaki (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1985), *Salatu'l-Leyl*, 2.

³⁷⁹ Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, *İslâm Tarihi*, sad: Hüseyin Rahmi Yananlı (İstanbul: Huzur yay., 2011), 198.

Ancak Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Aişe'nin kendisine yakınlaşmak isteyen kimselerin öldürülmesi gerektiğini söylemesi ile ilgili malumat hakkında şüphelerimiz bulunmaktadır. Hz. Aişe'nin böyle bir söylemde bulunmasına gerek yoktur. Çünkü Kur'an'da Hz. Peygamber'in eşlerinin bir başkası ile evlilikleri kesin bir dille yasaklanmış ve bunu Allah katında büyük bir günah olduğu ifade edilmiştir.³⁸⁰ Dolayısıyla biz Reiner'in bu malumatında bir hata söz konusu olduğunu anlıyoruz. Zira ayetin gayet açık olması hasebiyle, Ashab'ın ve ardından gelen neslin de böyle bir girişimde bulunmayacağını düşünmekteyiz.

³⁸⁰ Ahzab 33/ 53.

SONUÇ

Batıda yapılan genelde İslam ilimler özelde ise Siyer ve İslam Tarihi araştırmaları özellikle 18. yüzyıldan sonra büyük ivme kazanmıştır. Bu araştırmalar kapsamında lokomotif görevi üstlenen Alman bilim adamlarıdır dersek yanılmış olmayız. Zira 19. yüzyılda G. Weil, A. Sprenger, İ. Goldziher, T. Nöldeke, J. Wellhausen, F. Wüstenfeld, J. Horovitz, H. Grimme ve L. Krehl gibi pek çok isim çalışmalarını ile gerek İslam dünyasından gerekse batı dünyasından pek çok araştırmacıyı etkilemeyi başarmış ve bu başarılarını 20. yüzyılda da sürdürmüşlerdir. Bu bağlamda Alman Oryantalistler Hz. Peygamber'in hayatını hususunda telif, tercüme, kitap, makale, tebliğ, kongre, konferans ve dergi çalışmalarını ile ilim dünyasında önemli bir yere haizdir.

Yukarıda ismi zikredilen oryantalistlerle çağdaş olan Dr. Julius Reiner Hz. Peygamber'in hayatına yönelik Almanya'da yapılan çalışmalara "Muhammed und der İslam" isimli eseri ve "Muhammeds Sendung" başlıklı makalesi ile katkı sunmuştur. Biz çalışmamızda Reiner'in söz konusu eserini öncelikle tercüme ettik, ardında da Siyer ilmi açısından değerlendirmeye tabi tuttuk. Bu çerçevede çalışmamızın İslamiyet başlığı altında onun çeşitli konulara ilişkin aktarım, yaklaşım, yorum ve iddialarını değerlendirmeye çalıştık. Bu bağlamda tezat oluşturan noktalar tespit edilerek tahlil edilemeye gayret edilmiştir.

Siyer başlığı altında Reiner'in Hz. Peygamber'in hayatını, mücadelesi ve kişiliğini ile ilgili konular işlenmiştir. Bahsi geçen konulardaki çeşitli iddia ve yorumlar İslam tarihinin temel kaynakları ölçüsünde tespit edilerek, analize tabi tutulmuştur.

"Muhammed und der İslam" isimli eseri bağlamında bilginin topluma aktarılması hususunda Reiner'in ara eleman görevi gördüğünü düşünmekteyiz. Nitekim Reiner'in eserinde seleflerinin siyer ve İslam'a dair fikirleri, yorumları ve iddialarını yansıtmaması, spesifik tartışmalara girmemesi, vakıalarını görmüşçesine ve genelleyerek anlatan üslubu bizi bu düşünceye sevk etmektedir. Bu bağlamda Alman toplumunun zihninde ki İslam ve Hz. Muhammed algısını şekillendirmesi ve ortaya koyması ve doğrudan etki etmesi sadedinde popüler tarzda yazılan eserlerin de önemsenmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Zira bu tarz eserler toplumu şekillendirmekte ve bir algı yaratmaktadır. Bu bağlamda bir örnek vermek isteriz; Birinci Dünya Savaşının yeni

başladığı bir zaman zarfında yani Reiner'in eserini kaleme alışından yaklaşık 8 yıl sonra Alman kamuoyuna yönelik savaşı konu edinen kitap serileri göze çarpmaktadır. Bu seriler içerisinde Almanlar ile İslamiyet arasında bir ünsiyet kurulmaya çalışılmış ve son derece birleştirici bir dil ve söylem kullanılmıştır. Bu çerçevede ünlü Oryantalistlerin de eserler meydana getirmişlerdir.

Reiner'in eserinin popüler tarzda kaleme alınmış olması her ne kadar onu objektif kriterlerden ve bilimsel ilkelerden uzaklaştırmaması gerekse de, onun bilimsellikten ödün vermesine, ön yargılı bir metodoloji benimsemesine ve geleneksel Oryantalist üslubu kullanmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda Reiner'i, Aydınlanma sonrasında klasik yaklaşımı devam ettiren oryantalistler sınıfında değerlendirmek mümkündür.

Reiner'in geleneksel yaklaşımın birçok argümanını kullanması ve ön kabulleri çerçevesinde hareket etmesi hasebiyle eserinde bilgi eksiklikleri ve bu bağlamda hatalı değerlendirmelerde tespit edilmiştir. Reiner'in yer yer gösterdiği bilgi eksikliklerinin sebebi, onun batılı kaynaklardan istifade ederek eserini meydana getirmiş olmasıdır diye düşünmekteyiz. Öyle zannediyoruz ki bu durum hem onun ön kabullerinin oluşmasına sebebiyet vermiş hem de onu hatalı tespitler ve yanlış değerlendirmelerde bulunmasına etki etmiştir. Nitekim onun ön kabulleri doğrultusunda Kur'an ayetlerini bağlamın kopardığı, güvenilirmez addettiği rivayet kültürüne pragmatist yaklaştığı, hadiseleri tarihi gerçekliklerinden sıyrarak zihninde ki tasavvura uyarlamak için kurguladığını ve hadiseleri değerlendirirken zaman, mekân gibi unsurları göz ardı ettiğini, başka bir zaman ve mekân da gerçekleşmiş bir hadiseyi kendi değer yargıları ile tahlil etmeye çalıştığını müşahade ettik. Ancak metodolojik olarak bu usulün yanlış olduğu açıktır.

Reiner ve eseri hakkında son olarak şunları söylemek istiyoruz; yaptığı siyer çalışmaları ile 19-20. yy. oryantalistlerini etkilemesi sadedinde, Sprenger'in bu noktada önem arz ettiğini düşünmekteyiz. Zira popüler tarzda hazırlanan eserlerde onun izlerinin açıkça görmek mümkündür. Bu bağlamda Nöldeke ve Dozy gibi isimler eserlerinde Sprenger'den istifade ettiklerini ve temel dayanak noktalarını onun eseri oluşturduğunu beyan etmektedirler. Bu bağlamda bizde Reiner'in Sprenger'den istifade ettiğini belirtmek isteriz. Söz konusu bu istifade etme hadisesi yer yer aktarılan rivayetlerde ki yanlışlıklara, iddialara, hatta yorumlara dahi yansımıştır.

KAYNAKÇA

- Abbott, Nabia. *H. Muhammed'in Sevgili Eşi Ayşe*, çev: Tuba Asrak Hasdemir. Ankara: Yurt Kitap-Yayın, 1999.
- Abdurrahman bintü'ş-Şati, Aişe. *Rasûlullah'ın Annesi ve Hanımları*, çev: İsmail Kaya. Konya: Uysal Kitabevi, 1991.
- Afzalurrahman. *Sîret Ansiklopedisi*. Çev.: Komisyon. İstanbul: İnkılab Yayınları, 1996.
- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. thk: Şuayb Arnavud. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2001.
- Ahmed Cevdet. *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hûlafa*, Haz: Mahir İz. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.
- Akdoğan, Mehmet Nur. "Mekke Fethi". Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, 2008.
- Akın, Nimetullah. *Alman Oryantalizmi ve Hadis*, Bursa: Emin Yayınları, 2011.
- Ali, Cevad. *el-Mufasssal fi Tarihi'l Arab Kablel İslam*. Bağdat: y.e.y., 1993
- Arnold, Thomas Walker. *İslam'ın Tebliğ Tarihi*, çev: Bekir Yıldırım, Cenker İlhan Polat. İstanbul: İnkılab Yayınları, 2007.
- Arslantaş, Nuh. "Zünüvâs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 511-513. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Atçeken, İsmail Hakkı. "Bazı Oryantalisteler Göre Asr-ı Saadet'e Yahudiler". *İstem (Asr-ı Saadet Özel Sayısı)* 2. sy. 4 (2004): 107-130.
- Avcı, Casim. "Peygamberliğinden Önce Hazreti Muhammed". *Vahyin Nüzulünün 1400. Yılında Hazreti Muhammed*. Ed. Ahmet Kavas. İSAV, (2011): 127-138.
- Azimli, Mehmet. "Hulefâ-i Râşidîn Döneminde Gerçekleşen İlk Fetihlerin Sebepleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler". *İstem* 3. sy. 6 (2005): 177-193.
- Azimli, Mehmet. "Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı". *İslami Araştırmalar Dergisi* 16. sy. 1 (2003): 28-37.
- Azimli, Mehmet. *Cahiliyye'yi Farklı Okumak*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Azimli, Mehmet. *Dört Halifeyi Farklı Okumak-1 Hz. Ebu Bekir*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011.
- Azimli, Mehmet. *Dört Halifeyi Farklı Okumak-2 Hz. Ömer*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Azimli, Mehmet. *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.

- Bâzergan, Mehdi. *Kur'an'ın Nüzûl Süreci*, çev: Yasin Demirkıran, Melâ Muhammed Fezyllah. Ankara: Fecr Yayınları, 1998.
- Belazuri, Ahmed b. Yahya. *Fütuhu'l-Buldan*. thk: Abdullah Enis et-Tabbâ. Beyrut: Mektebetü'l Mearif, 1987.
- Belazuri, Ebü'l-Hasan Ahmed b. Yahyâ. *Ensâbü'l-Eşrâf*. thk: Süheyl Zekkâr. Beyrut: Darü'l Fikr, 1996.
- Bobzin, Hartmut. *Mohammed*. München: C.H. Beck Verlag, 2000.
- Brockelmann, Carl. "Die Morgenländischen Studien in Deutschland". *ZDMG* 76, (1922): 1-18.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. Şam: Dâru İbn Kesîr, 2002.
- Bulut, Yücel. "Oryantalizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33: 428-437. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Bulut, Yücel. *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, İstanbul: Küre Yayınları, 2010.
- Coşkun, Selçuk. "Hadislerin Tarihe Arzı'nın Uygulamadaki Bazı Problemleri (Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Örnekleminde Bir İnceleme)". *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* 8. sy. 20 (2004): 177-196.
- Çil, Halit. "Hz Ömer Döneminde Ordunun Silahları ve Lojistiği". *Akademik Bakış Dergisi*. sy. 37 (2013): 1-21.
- Demircan, Adnan. "Cahiliyye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik". *İstem* 1. sy. 2 (2003): 9-32.
- Demircan, Adnan. "Hz. Peygamber'in Çok Kadınla Evliliği Üzerine Bazı Düşünceler". *İslami İlimler Dergisi*, sy. 2 (2007): 237-250.
- Demircan, Adnan. *Siyer*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Demirci, Muhsin. *Kuran Tarihi*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2017.
- Dineveri, Ebû Hanîfe. *el-Ahbâru't-Tivâl*. thk: Abdul Mun'im Amir. y.y.: y.e.y., t.y..
- Doğrul, Ömer Rıza. *Asr-ı Saadet*, İstanbul: Eser Neşriyat, 1981.
- Dozy, Reinhart Pieter Anne. *Tarih-i İslâmiyet*, çev: Abdullah Cevdet. Mısır: y.e.y. 1908.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünen-i Ebî Dâvud*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, ts..
- Ebu Ubeyd, Kâsım b. Sellâm. *Kitabu'l-Emval*. thk: Muhammed Halîl Harras. Mısır: Külliyyâtü'l-Ezher, 1968.

- Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfi. *Kitâbu'l-Harac*, çev: Ali Özek. İstanbul: Hisar Yayınları. 1973.
- el-Carim, Muhammet Numan. *Edyan el-Arab fi'l-Cahiliyye*. Mısır: y.e.y. 1923
- Erdem, İlhan. "Aloys Sprenger". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37: 421-422. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Erişim 05 Şubat 2019, <http://menadoc.bibliothek.uni-halle.de/dmg/periodical/structure/2327>
- Erişim 11 Aralık 2017, <http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/14685/1/Reiner.pdf>
- Erişim 18 Aralık 2017, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/titleinfo/2583875>
- Erişim 30 Temmuz 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=QHU2eQgj74w>
- Erişim Tarihi: 24 Ocak 2018, <http://histmath-heidelberg.de/htmg/Reiner/reiner.htm>
- Erul, Bünyamin. "Hz. Âişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz mu?". *İslâmî Araştırmalar* 19. sy. 4 (2006): 637-649.
- Erul, Bünyamin. "Varaka b. Nevfel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 517-518. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Fadlallah, M. Hüseyin. *İslam ve Kuvvetin Mantığı*, çev: Vahdettin İnce. İstanbul: Yöneliş Yayınları. 1997.
- Fayda, Mustafa. "Batn-ı Nahle Seriyyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5: 202-203. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Fayda, Mustafa. "Fetih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 467-470. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Fayda, Mustafa. "Hubert Grimme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14: 163. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Fayda, Mustafa. *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2006.
- Fayda, Mustafa. *Hz. Ömer Zamanında Gayrı Müslimler*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1989.
- Fück, Johann. "Die Origilatat Des Arabischen Propheten". *ZDMG* 90, (1936): 509-525.
- Fück. Johann. *Die Arabischen Studien İn Europa Bis İn Den Anfang Des 20. Jahrhunderts*. Leipzig: Otto Harrassowitz, 1955.
- Gökkır, Bilal. "Oryantalist Literatürde Kur'an'ın Kaynağı Tartışmalarının Kaynağı: Disiplinlerarası bir Yaklaşım". *Bilimname* 3. sy. 7 (2005): 29-31.

- Görgün, Hilal. “Theodor Nöldeke”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33: 217-218. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Görgün, Hilal. “Gustav Weil”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43: 154. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Görgün, Hilal. “Julius Wellhausen”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43: 155-157. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Grimme, Hubert. *Mohammed. Das Leben*. Münster: Aschendorf Verlag, 1892.
- Grimme, Hubert. *Mohammed. Die Weltgeschichtliche Bedeutung Arabiens*. München: Kirchheimsche Verlagsbuchhandlung, 1904.
- Grimme, Hubert. *Mohammed: Einleitung in den Koran. System der koranischen Theologie*. Münster: Aschendorf Verlag, 1895.
- Hamidullah, Muhammed. *el-Vesaiku's-Siyâsiyye Hz. Peygamber Döneminin Siyasî-İdarî Belgeleri*, çev: Vecdi Akyüz. İstanbul: Kitabevi, 1997.
- Hamidullah, Muhammed. *Hz. Peygamber'in Savaşları*, çev: Salih Tuğ. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1991.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*, çev: Mehmet Yazgan İstanbul: Beyan Yayınları, 2003.
- Hasan, İbrahim Hasan. *İslam Tarihi*, çev: İ.Yiğit-S.Gümüş. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1991.
- Hatip, Abdulaziz. *Kur'an ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1997.
- Heyet. *Almanca Büyük Sözlük*. İstanbul: FONO Yayınları, 2004.
- Heykel, Muhammed Hüseyin. *Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev.: Vahdettin İnce. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011.
- Hourani, Albert. *Modern Batı Düşüncesinde İslam*, çev: Celal A. Kanat. İstanbul: Doruk Yayınları, 2010.
- Işıltan, Fikret. *İslamiyet'in İlk Devrinde Dinî-Siyasi Muhalefet Partileri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.
- Işıltan, Fikret. *Urfa Bölgesi Tarihi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1960.
- İbn Hacer, Askalânî. *Fethu'l-Bâri bi şerhi Sahîhi Ebî Abdillâh Muhammed b. İsmâ'il el-Buhârî*. thk: Muhammed Fuâd Abdulbâkî. y.y.: el-Mektebetu's-Selefiyye, t.y..

- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî es-Sicistânî. *Kitâbü's-Sikât*. thk.: Hâfız Azîz Bey el-Kâdirî en-Nakşibendî. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1973.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekka, İbrahim el-Ebyari, Abdulhafız Şilbi. Beyrut: Turasü'l İslâm, t.y..
- İbn İshak, *Sîretü İbn İshâk*. thk: Muhammed Hamidullah. y.y.. Mahhadü'd Dırasât vel Ebhas lit Ta'rib, t.y.
- İbn Kesir. *Büyük İslam Tarihi*, çev: Mehmet Keskin. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994.
- İbn Mâce. *Sünen-i İbn Mâce*. thk: Şuayb Arnavud. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *Kitabü't-Tabakati'l-Kebir*. Kahire: Mektebetü'l Hanci, t.y..
- İbni Haldun. *Tarihu İbni Haldun*. haz: Halil Şahad. Beyrut: Darü'l-Fikr, 2000.
- İbnü'l-Esîr, Ali. *el-Kamil fi't-Tarih*. thk. Ebul Fida Abdullah el-Kadî. Beyrut: Darü'l Kütübil İlmiyye, 1987.
- İnan, Muhammed Abdullah. *Devletü'l İslam Fil Endelüs El Asrur Ravi Nihayetü'l – Endelüs Ve Tarihu'l – Arabi'l Mutanassırın*. Kahire: Mektebetü'l Hanci, 1997.
- Kandemir, M. Yaşar. “Fâtıma”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 219-223. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Kapar, Mehmet Ali. “Hz. Peygamber'in Savaşlarına Genel Bir Bakış”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3 (1990): 399-410.
- Keskioğlu, Osman. Ali Himmet Berki. *Hatemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006.
- Kitab-ı Mukaddes. Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1993.
- Köksal, Mustafa Asım. *İslam Tarihi Hz. Muhammed ve İslamiyet*, İstanbul: Şamil Yayınları, 1978.
- Krehl, Ludolf. “Über die Sage von der Verbrennung der Alexandrinischen Bibliothek durch die Araber” *Estratto dagli Atti del IV Congresso degli Orientalisti*. (1880).
- Krehl, Ludolf. *Das Leben und die Lehre des Muhammed*. Leipzig: Schulze, 1884.
- Krehl, Ludolf. *Über die Religion der vorislamischen Araber*. Leipzig: Serig Buchhandlung, 1863.
- Kur'an-ı Kerim.

- Kurtubi, Muhammed b. Ahmed. *el-Camiu li- Ahkami'l-Kur'an*, çev: M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Buruc Yayınları, 1996.
- Kurtuluş, Rıza. “Almanya: İslâm Araştırmaları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2: 522-524. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Lewis, Bernard. *Tarihte Araplar*, çev: Hakkı Dursun Yıldız. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015.
- Litmann, Enno. *Der Deutsche Beitrag zur Wissenschaft im Vorderen Orient*. Stuttgart: Deutsche Geisteswissenschaft, 1942.
- Makrîzî. Ebû Muhammed (Ebü'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed. *İmtâü'l-Esmâ*. thk: Muhammed Abdülhamid en-Nümeysî. Beyrut: Darü'l Kütübi'l İlmiyye, 1999.
- Mâlik b. Enes. *Muvatta*. thk: Muhammed Fuâd Abdalbaki. Beyrut: Dâru ihyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1985.
- Mantran, Robert. *İslam'ın Yayılış Tarihi (VII-XI Yüzyıllar)*, çev: İsmet Kayaoğlu. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1981.
- Mâverdî, Ebu'l Hasan Habib. *el-Ahkamü's-Sultaniye İslam'da Devlet ve Hilafet Hukuku*, çev: Ali Şafak. İstanbul: Bedir Yayınları, 1994.
- Muir, William. *The Life of Muhammad*. Edinburg: J. Grant, 1923.
- Mukâtil b. Süleyman. *Tefsir-i Kebir*, thk: Dr. Abdullah Mahmud Şehhate çev: M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: İşaret Yayınları, 2006.
- Muslim, Ebü'l-Hüseyn Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîh-i Müslim*. Riyad: Dâru't-Tayyibe, 2006.
- Nöldeke, Theodor. *Das Leben Muhammed's*. Hannavor: Carl Rümpler Verlag, 1863.
- Nöldeke, Theodor. *Geschichte der Perser und Araber zur Zeit der Sasaniden*. Leiden: Brill, 1879.
- Nöldeke, Theodor. *Geschichte Des Qorans*. Göttingen: Dieterische Verlagsbuchhandlung, 1860.
- Numani, Şibli. *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*, çev: Talip Yaşar Alp. İstanbul: Mahya Yayınları, 2015.
- Okiç, M. Tayyib. “İslamiyet'te İlk Nüfus Sayımı”. *A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, sy. 7 (1958-1959): 11-20.
- Okumuş, Ejder. “Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkânı”. *Marife Dergisi* 2. sy. 3 (2002): 253-260.

- Öğüt, Salim. “Hacerülesved”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14: 433-434. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Önen, Yaşar. Şanbey, Cemil Ziya. *Almanca-Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1993.
- Önkal, Ahmet. “Müseylimetülkezzâb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32: 90-91. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006
- Öz, Mustafa. “Şia”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39: 111-114. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Öz, Şaban. *İslam Tarihi Metodolojisi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.
- Özaydın, Abdulkerim. “Arap”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3: 321-324. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Özaydın, Abdülkerim. “İbnü'l-İbrî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21: 92-94. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Özdemir, Mehmet. *Endülüs Müslümanları-1 Siyasi Tarih*, Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Özkan, Mustafa. *Hz. Muhammed Fakir miydi?*, Ankara: Liberte Yayınları, 2016.
- Özkuyumcu, Nadir. “Asr-ı Saadet'te Yahudilerle İlişkiler”. *Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam Ansiklopedisi*. 2: 456. İstanbul: Beyan Yay., 1994.
- Öztürk, Mustafa. *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Paret, Rudi. *Arabistik und Islamkunde an Deutschen Universitäten*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1966.
- Paret, Rudi. *Mohammed und der Koran*. Stuttgart: Kohlhammerverlag, 2008.
- Parlak, Nizametin. *Endülüs'ün Çöküşü –Beni Ahmer'de Darbeler ve İsyancılar-*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *el-Müfredat fi Garîb el-Kur'an*, çev: Abdülbaki Güneş ve Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2006.
- Râzî, Fahreddin. *et-Tefsîrü'l-Kebîr*. thk: Seyyid İmran. Kahire: Daru'l Hadis, 2012.
- Reiner, Julius. “Die Sendung Muhammeds”. *Ost und West* 1,(1907): 35-40.
- Reiner, Julius. “Napoleon I. und die Juden”. *Ost und West* 6, (1902): 403-408.
- Reiner, Julius. *Berühmte Utopisten Und Ihr Staatsideale*. Berlin: Jena Hermann Castenoble, 1906.

- Reiner, Julius. *Buddha und der Buddhismus*. Berlin-Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger, 1910.
- Reiner, Julius. *Buddha: Die Unsterblichen - Die Geistigen Heroen Der Menschheit In Ihrem Leben Und Wirken*. Berlin: Deutsche Bibliothek, 1920.
- Reiner, Julius. *Confucius - Der Weise Von Lu*. Berlin-Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger, 1920.
- Reiner, Julius. *Darwin und seine Lehre*. Berlin-Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger, 1907.
- Reiner, Julius. *Hugo Grotius und das Weltschiedsgericht*. Berlin: Verlag von Leonhard Simion Nachfolger, 1922.
- Reiner, Julius. *Klassiker der Naturwissenschaften*. Hermann von Helmholtz. Leipzig: Theodor Thomas, 1905.
- Reiner, Julius. *Moses und sein Werk*. Berlin-Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger, 1907.
- Reiner, Julius. *Muhammed und der Islam*. Berlin/ Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger, 1907.
- Reiner, Julius. *Zarathustra*. Berlin-Leipzig: Hermann Seemann Nachfolger, 1910.
- Rodinson, Maxime. Oryantalizmin Doğuğu. Çev. Ahmet Turan Yüksel. *Marife Dergisi* 2 sy. 3 (2002): 171-188.
- Said, Edward. *Oryantalizm*, çev: Nezh Uzel. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1998.
- San'ânî, Abdurrezak. *el-Musannef*. thk: Habîb er-Rahmân el-A'zamî. Hindistan: el-Meclisu'l-İlmî, 1403.
- Sarıçam, İbrahim, Mehmet Özdemir, ve Seyfettin Erşahin. *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2011.
- Sarıçam, İbrahim. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesaj*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Savaş, Rıza. "Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım". *D.E İlahiyat Fak. Dergisi* 9. (1995): 139- 44.
- Savaş, Rıza. *İslam'ın İlk Asrında Kadın*, İstanbul: Siyer Yayınları, 2017.
- Sencer, Muammer. *Kur'an Tarihi*, İstanbul: İlke Yayınları, 1970.
- Seyyid, Eymen Fuâd. "İskenderiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 574-576. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

- Sezgin, Fuat. *Bibliographie Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde*. Frankfurt am Main: Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften an der Johann Wolfgang Goethe-Universität, 1993.
- Sönmezsoy, *Selahaddin. Kur'an ve Oryantalistler*, Ankara: Fecr Yayınları, 1998.
- Sprenger, Aloys. *Das Leben und die Lehre des Mohammad. Nach bisher größten Teils unbenutzten Quellen bearbeitet*. Berlin: Nicolaische Verlagsbuchhandlung, 1865-1869.
- Sprenger, Aloys. *Mohammed und der Koran*. Hamburg: Verlagsanstalt und Druckerei, 1889.
- Steuerwald, Karl. *Almanca Türkçe Sözlük*, İstanbul: ABC Yayınları, 1998.
- Susa, Ahmet. *Araplar ve Yahudiler*, çev: Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları, 2005.
- Süheyli, Ebu'l Kasım Abdurrahman b. Abdillâh el-Has'amî. *er-Ravdü'l-Unuf fi Şerhi's Sireti'n Nebeviyye li İbn Hişam*. thk: Ömer Abdusselam Es-Sel'ami. Beyrut: y.e.y., 2000.
- Şehbenderzâde. Ahmed Hilmi. *İslâm Tarihi*, sad: Hüseyin Rahmi Yananlı İstanbul: Huzur Yayınları, 2011.
- Şenay, Bülent. "Orta Doğu Araştırmaları ve Birinci Dünya Kongresi Almanya'da Oryantalist Çalışmalar". *Marife Dergisi* 2, sy. 3 (2002): 245-251.
- Şulul, Kasım. *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*. thk: Abdullah b. Abdülnuhsin et-Türkî. Kahire: Dâru Hicr, 2001.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr. *Tarihu't-Taberi*. thk: Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim. Kahire: Daru'l Mearif, t.y..
- Taeschner, Franz. "Hubert Grimme". *ZDMG* 96, (1942): 381-392.
- Terzioğlu, Arslan "İskenderiye Kütüphanesi Müslümanlar Tarafından Yakılmamıştır". *Vakıflar Dergisi* 9 (2006): 419-446.
- Turan, Abdülbaki. "Arza". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3: 446-447. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Umeri, Ekrem Ziya. *Medine Toplumunu*, çev: Nureddin Yıldız. İstanbul: Risale Yayınları, 1988.

- Uraler, Aynur. *Hız. Peygamber'e Yahudi ve Hristiyanların Yöneltiltikleri Sorular*, İstanbul: İFAV, 2015.
- Üçok, Bahriye. *İslâm'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler (Hicri 7.-11. Yıllar)*, İstanbul: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982.
- Ünal, Sadettin. "Kâbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24: 14-21. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Ünalın, Sıddık. "Hz Muhammed'in Peygamberliğini Müjdeleyen Kişilerin İstismarına Bir Örnek 'Kur'an. Ehl-i Kitab'ın Eseri Mi?"". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 5 (2000): 505-515.
- Vâkıdı, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer. *Kitabu'l-Meğâzî*. thk: Marsden Jones. Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1984.
- Watt, Montgomery. *Muhammed at Medina*. Oxford: Clarendon Press, 1956.
- Watt, Montgomery. *Peygamber ve Devlet Adamı Hz Muhammed*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Weil, Gustav. *Geschichte der Chalifen*. Mannheim: Verlag von Friedrich Vassermann, 1846-1851.
- Weil, Gustav. *Geschichte der islamitischen Völker von Mohammed bis zur Zeit des Sultans Selim*. Stuttgart: Riegersche Verlagsbuchhandlung, 1866.
- Weil, Gustav. *Historisch-Kritische Einleitung in den Koran*. Bielefeld: Verlag von Velhagen und Klasing, 1844.
- Weil, Gustav. *Mohammed der Prophet Sein Leben und seine Lehre. Aus Handschriftlichen Quellen und dem Koran Geschöpft und dargestellt. Mit Beilagen und einer Stammtafel*. Stuttgart: Metzler, 1843.
- Wellhausen, Julius. *Die Religiös-Politischen Oppositionsparteien im alten Islam*. Berlin: Weidmann, 1901.
- Wellhausen, Julius. *Muhammed in Medina: Das ist Vakidi's Kitab al Maghazi in verkürzter deutscher Wiedergabe*. Berlin: G. Reimer Verlag, 1882.
- Wellhausen, Julius. *Reste Arabischen Heidentums*. Berlin: G. Reimer Verlag, 1897.
- Wensinck, Arent Jan. "Kaynuka". *İslam Ansiklopedisi*. 6: 67. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1993.
- Yahya b. Âdem el- Kureşî. *Kitabü'l-Harâc*. thk: Hüseyin Mûnis. Kahire: Darü's Şurûk 1987.

- Yaran, Cafer Sadık. “Watt’a göre Oryantalist Bakışın Felsefi. Pluralist ve Liberal Versiyonu”. *Oryantalistlerin Gözüyle İslam*. Ed. Hasan Lütfü Ramazanoğlu. 253-263. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Âşûrâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4: 24-26. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Yıldırım, Suzan. Hz. Âişe’nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar. *İstem Dergisi 2*, sy. 4 (2004): 237-245.
- Yıldız, Fatma. “19.Yüzyıl’da Anadolu’da Salgın Hastalıklar (Veba. Kolera. Çiçek. Sıtma) ve Salgın Hastalıklarla Mücadele Yöntemleri”. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2014.
- Yüksel, Ahmet Turan. “Bazı Batılı Araştırmacılara Göre İlk İslam Fetihleri”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi 6*, sy. 6 (1996): 169-195.
- Zühri, İbn Şihâb. *el-Meğazî*. thk: Süheyl Zekkar. y.y.: Darul Fikir, t.y.

EKLER

EK-1 MUHAMMED VE İSLAM

Muhammed Öncesi ve Onun Zamanında Arabistan

[5] Alman İmparatorluğu'ndan altı kat daha büyük olan Arabistan, üç tarafı yüksek dağlarla çevrili tam bir çöl ülkesidir. Ayrıca yarımadada yıl boyunca suyun aktığı bir tane bile nehir bulunmamaktadır. Yine de ülke bereketli bir bitki örtüsüyle gelişen, çok verimli vahalara ve arazilere sahiptir.

Hem ülke hem de burada yaşayan halk, hâlâ iki bin yıl önceki niteliklere sahiptirler. Eski çağlarda burada yaşamış olan halk güçlü, vahşi ama aynı zamanda soylu bir hisse sahipti. Bedeviler, düşmanı bile olsa bugün dahi yabancı bir kimseyi, çadırında ağırlar ve misafirine ikramda bulunabilmek için tayını³⁸¹ keser. Aynı misafir bedevinin evinden ayrılır ayrılmaz yola koyulduğunda, bedevi onun yolunu kesmekte, malını yağmalamakta hatta onu öldürmekte tereddüt etmez. Kervanlar bugün dahi dağlık bölgelerden ticaret yollarına inen çölün çocuklarının yağma arzularını anlatıyor.

Kökleri antik çağlara kadar uzanan bedevilerdeki bu vahşilik ve yağma arzusu İslam'ın çabalarına rağmen yok edilemedi. Putperest Araplarda yapılan bir zararın intikamını almak kutsal bir vazife olarak addedilir.

[6] Eski Arap soyunun esas birleşimi bütün kabilelerinin ortak bir kabile atasına akraba olan ailelerden oluşur. Bunun içerisine serbest bırakılanlar ve kölelerde eklenmişti. Muhammed'in ortaya çıktığı zamanlarda bu sosyal sistem zaten ulaşabileceği en yüksek eğitim düzeyine ulaşmıştı. Köken itibarıyla bir tek aileye dayanan kabileler birçok topluluğa nazaran daha büyüktürler. Bu toplulukların yönetim şekli bir çeşit teokratik izler de barındıran aristokratik bir cumhuriyetti. Muhammed de böyle bir topluluktan yola çıkarak, çeşitli Arap kabilelerini ve vahalarda dağınık olarak yaşayan çobanları, kılavuzcuları ve haydutları ortak bir dinin etrafında birleştirmek arzusunda idi.

Arapların bu politik özgürlükleri ataerkil bir karaktere sahipti. Her kabilenin kendine ait yasaları vardı. Kabilenin yaşadığı bölge ve arazileri kabile üyeleri için dokunulmaz ve kutsaldı. Her kabilenin kendi reisi vardı ve otoriteleri dindarlığa

³⁸¹ Füllen (At yavrusu).

dayanırdı. Komşu kabilelerin birbirleri ile sıklıkla savaşmış olmaları Arapların milli karakterini daha da anlaşılır kılmaktadır. Bu savaşlardan bir tanesi Medine’de 120 yıl sürmüş ve Muhammed’in şehre gelmesi ile ancak son bulmuştu. Medine’deki bu iç bölünmeye, planlarını gerçekleştirebilmiş olmasından dolayı Muhammed’in de müteşekkir olması gerekir; zira bazıları onun Allah’ın elçisi olduğunu düşünüyor ve onun sayesinde sosyal bir düzenin sağlanacağını umut ediyorlardı.

[7] Arapların tüm bu iç bölünmüşlüklerine ve yüzlerce Arap kabilesi arasındaki husumetlere rağmen Araplar, Muhammed gelmeden önce de tek bir millettir. Tıpkı Yunanlılar gibi kendilerini, yabancı bir dil konuşan kişinin karşısında “bir” hissediyorlardı. Bugün dahi tüm bedevilerde müşahade ettiğimiz, soylarının saflığından duydukları gurur, o zamanlarda bile içlerinde ticareti ve geliştirmekte olan kıymetli şiiirleri ve Kâbe’de Milli Mabetlerini gören, birçok Arap kabilesini keyiflendiriyordu.

Eski çağlarda Arabistan’da çok sevilen ve geliştirmekte olan bazı ticaret merkezleri vardı. Köle ticareti servet sahibi olmak için önemli bir kaynaktı. Mekke, komşu ülkelerin alışverişinde merkezi bir konumdaydı. Hindistan, Suriye, Mısır ve İtalya arasındaki ticaret Mekke üzerinden sağlanıyordu. Mekkeliler, bedevilerin baskınlarından kendilerini korumak amacıyla, ticaretle uğraşan kabileler ile bir federasyon kurdular ve bu federasyona dini bir karakter yüklediler. Her yıl Mekke ve civarında panayırın düzenlendiği “Bahar Şenliği” kutlanırdı. Çöldeki maharetli Yahudilerin bol bol ürettiği ziynet eşyaları ile Suriye’den gelen kıymetli kumaşlar en çok talep gören ticaret ürünleriydi. Akıllı Mekkeliler, Kâbe’nin içine ve çevresine sadece kendilerine ait olan putları değil, yabancı kabilelerin putlarını da koyarlardı, bu sayede tüm Araplar putlarının bulunduğu Mekke’deki mabede yöneliyorlardı. Böylelikle ticaret konfederasyonu genel anlamda ülke barışını ve dini birliğin oluşmasını sağlamıştı.

[8] Mekke’ye ek olarak Medine, eski Arabistan’ın kültür şehirlerinden biriydi. Kuzey Arabistan’daki birbirine benzeyen değişik vahaların yanı sıra Medine; kısmen yan yana bulunan hurmalıklar, bahçeler, tarlalar, çiftlikler ve yerleşik evlerden müteşekkil bir kompleks hüviyetindeydi. Medine’nin en eski sakinleri Ârâmî bir kabile olan Amâlikalılardır, bunlar İncil’de bahsi geçen Edom halkıdır. Onları Yahudiler takip etti ve onlar da MS 6. yüzyılın başlarında çevrelerindeki tüm vahalarda hüküm sürüyorlardı. Yahudiler bu bölgeye Davud zamanında gelmiş olmalıdır. Buhtunnasr tarafından I. Mabet’in yıkılmasının ardından birçok Yahudi bu bölgeyi daimi yurt

edindi. Yahudi bir kabile olan Beni Kaynuka kabilesi tüm Arabistan'da kuyumculuklarıyla meşhurdu. Önceleri bozulmamış bir İbranice konuşurlarken daha sonraları ise bir Yahudi-Arap lehçesi konuşmaya başladılar. MS 4. yüzyılda şu anki Arapların ataları komşu diyarlardan göç etmişlerdi ve Yahudilerden bağımsız olmalarına rağmen, Yahudiler tarafından samimi bir şekilde misafir edildiler. En eski kaynaklar bize Araplar ve Yahudilerin iyi ilişkilere sahip olduğunu hatta birbirleriyle evlenerek akrabalık bağı kurduklarını rivayet ediyor. Arapların çoğu Nuh'un kurallarına tabi oldular, bu da aşağı yukarı putperestlikten uzak duracakları ve Yahudilikteki sert dini kurallara pek uymayacakları anlamını taşıyordu.

[9] Çeşitli vahalarda dağınık veya kapalı bir toplum olarak yaşamış olan Yahudilerin, Araplarla beraber silahlı seferlere çıkmaları ender bir durum değildi. Yahudiler, başka Yahudi kabilelere karşı Araplarla birlikte sık sık baskına çıkarlardı, bu sebeple Yahudilerin itibar ve güçleri gün geçtikçe azaldı.

Titus'un Kudüs'ü yıkmasının ardından birçok Yahudi Güney Arabistan'a göç etti. Hatta burada bağımsız bir Yahudi-Sebe devleti kurdular, bu devletin son Yahudi kralı Zünüvâs'tı ve MS 525 senesinde Bizans İmparatorluğu tarafından desteklenen Hristiyan Habeşliler tarafından yıkıldı.

Şu ana kadar Arabistan'ın İslamiyet'ten önceki tarihi üzerine çalışılmayı bekleyen, yeni ulaşılmış kaynaklar mevcut ise de konu hakkında yeterince aydınlanamadık. 19. yüzyılda Güney Arabistan ile ilgili çok mühim kitâbeler ortaya çıkartıldı ve burada özellikle bu alanda iki araştırmacıyı belirtmeliyim. Fransız Seyyah Joseph Halevy'e hakkını teslim etmek gerekir, Güney Arabistan araştırmalarında gurur verici adımlar attı. Bu kıymetli seyahatinde (1869) yaklaşık 700 parçadan oluşan, Güney Arabistan ile ilgili çok geniş kapsamlı belgelerin suretini çıkarmaya muvaffak oldu. Seyahatinde fakir bir Kudüslü Yahudi kılığına girerek, bu şekilde takip edilmekten kurtulmayı hedeflemiş ve başarılı da olmuştu. O, eski Ma'in bölgesine kadar girmeyi başaran ilk Avrupalıydı, hatta o eski Sebe başkenti olan Marib'e de ayak basmıştır.

[10] Halevy'in ortaya çıkarmış olduğu bulgular daha sonra Avusturyalı Araştırmacı Eduard Glaser tarafından aşıldı. O, dört uzun araştırma gezisinin sonunda (1882-1884, 1885-1886, 1887-1888, 1892-1894) bilinen bulguları iki katının üzerine çıkarmayı başarmıştır. Eski Sebe başkentinden farklı dönemlere ait 400 tane yazıt getirmiştir. Maalesef bu zengin materyalden şu ana kadar kamuoyuna tek tük duyurulanlar oldu.

Bu kısa arasözden sonra tekrar esas konumuz olan İslamiyet öncesi Arabistan'a geri dönelim. Bir hususu daha belirtmek gerekirse, Arabistan'daki Yahudiler Arap kültürüne o zamanlarda da büyük katkılar yapmışlardı. Yahudiler, Medine ve çevresindeki Arapların ustalarıydılar. Onlara bahçeciliği ve ziraatı öğretiler hatta Yahudilerin içerisinde en parlak dönemini yaşayan kuyumculuk mesleğini de yine Araplara Yahudiler öğretti, bununla beraber silah üretimini de Araplar Yahudilerden öğrendiler. Din konusunda da Putperest Arapların daha yüksek bir Tanrı tasavvurunun oluşmasına Yahudiler etki etmişlerdir.

İslamiyet'ten önceki Arapların dinleri ile ilgili bilgilerimiz esasen çok sınırlı. Onlar, Totemizm ve Fetişizmin birleşiminden oluşan bir dini inanca sahiptiler. Her kabilenin kendine ait bir putu, bununla beraber bir de kutsal bir mekân, bir ağaç veya bir su kaynağı gibi fetişleri vardı, böylelikle bu maddelere tapınmaya başladılar. Herodot, Arapların dinlerinin güneşli ve aylı bir karaktere sahip olduğunu belirtir, bundan dolayı onlar Güneş'e, Ay'a ve Yıldızlara kutsiyet atfetmektedirler. Ayrıca Araplar cinlere de (hayaletlere) inanırlardı, bunlardan bazılarının çölde yaşadığına ve çeşitli hayvan şekillerine girerek insanlarla dostça veya düşmanca münasebetler kurabileceklerine inanırlardı.

[11] Daha eski zamanlarda yaşamış Arap müellifler bizlere Arapların ilk baştaki dinleri hakkında bunları aktarıyor. Müslüman müellifler ise, Arapların asıl dinlerinin yerine tek bir Tanrı'ya inanmayı kabul eden İbrahim'in dinini koydular. Daha Miladi 6. yy.'da bu eski dinleri hakkında zayıf hatıraları vardı ve ona "Din-i İbrahim" derlerdi lakin bilmedikleri bir şey vardı ki o da bu söyleminin İbranilerin dinine ait en eski form olduğu idi. Kabul edildiği üzere "İbrahim" kelimesinin kökü "İbrani"dir bazı kimselerin varsaydığı üzere Abraham değildir. Bu eski dinin müntesiplerine "Hanif" denildiği de bilinen bir şeydi. Bu kelime köken itibariyle İkinci Mabet'in yıkılmasının ardından Arabistan'a göç eden Yahudilere dayanır ve aşağılayıcı bir lakaptır, aşağı yukarı toplumla ters düşmüş veya imansız kimse anlamlarına gelmektedir.

Bu sonraları göç eden ve yüzyıllardır Arabistan'da yaşayan Yahudiler, soydaşlarından farklı bir dini inanca sahiptiler, onlar ne Filistinli yoldaşlarının dini kurallarını bilirlerdi ne de Kitab-ı Mukaddes'in tamamını kapsayan bir dini bilgiye sahiptiler. Roma İmparatorluğu zamanında Filistin'den göç eden Yahudilere göre, Arabistan'daki Yahudiler imansız ve toplumla ters düşmüş kimselerdi, çünkü onlar o sıralarda gelişmeye devam eden Yahudiliği tanııyorlardı. Yine de bu Hanifler, Araplar

içiresinde Tek Tanrı inancının yayılmasında azımsanmayacak derecede katkı sunmuşlardır.

Arap tarihçiler bizlere daha Muhammed monoteizmi tebliğ etmeden önce Mekke'de ve Arabistan'ın diğer büyük şehirlerinde monoteizmi tebliğ eden, Muhammed'in selefleri ve çağdaşları olan birçok kişiyi aktarıyorlar. [12] Muhammed ilk zamanlarda kendisini Hanif olarak nitelendiriyordu ve Peygamber olarak ortaya çıkmamıştı, en azından ilk zamanlarda değil. Eski Arap dininin asıl ve en eski formunun bir çeşit Monoteizm olduğunu kabul edebiliriz, lakin bu durum daha sonraları Putperestlik tarafından bastırılmış ve çeşitli kabilelerin karakterleri, birbirine yakın put şekillendirmelerini de etkilemiştir. Bazıları bir yaratıcının varlığını inkâr ediyor, yaşamın ve ölümün doğanın elinde bulunan bir güç olduğunu söylüyordu, bazıları ise gerçek inancın doğa olaylarına ve maddeye ibadet ederek olacağını söylüyordu. Anlaşılacağı üzere mekânlara kutsiyet oldukça köklü bir geçmişe sahip, Araplar kutsal yerlere sığınma hakkı tanırırlardı, bu da muhtemelen Yahudilerin etkisine dayanıyordu. Eski İbranilerde bu sığınma hakkına altı şehir sahipti³⁸². Farklı yazarların da belirttiğine göre eski çağlarda, mabetleri bulunan halkların da aynı sığınma hakları vardı, kabul edildiği üzere Kâbe gibi³⁸³.

Eski Arapların tamamı tarafından kutsal kabul edilen ve kendisine ibadet edilen taşların ilk örneği, Kâbe'deki Hacerü'l-esved'dir ve bu kutsiyet geçmişten günümüze değin sürmektedir.

Bugün Mekke'deki ibadet mahallinin ortasında bulunan Kâbe; 18 adım uzunluğunda, 14 adım genişliğinde, 35 adım yüksekliğinde, masif ve uzunca bir binadır. [13] Binayı köken itibariyle İsmail'e dayandırıyorlar ama bugünkü formunu 1627 yılında almıştır. Meşhur Hacerü'l-esved, Kâbe'nin kuzeydoğu köşesindeki duvara gömme şeklindedir. Bu taş düzensiz bir oval formunda olup yaklaşık olarak 7 zoll³⁸⁴ çapındadır. Çok sayıda kırık parçadan oluşan Hacerü'l-esved macun ile birbirine birleşik vaziyettedir. Taşın üst yüzeyi, yüzyıllardır hacılar tarafından milyonlarca kez dokunulması ve öpülmesi sonucu ciddi bir şekilde aşınmıştır. Efsaneye göre bu taş, Âdem ile beraber cennetten gelmiş ve o zamanlar kar kadar beyaz iken daha sonraları insanların günahları sebebiyle kararmış. Modern araştırmacıların bulgularına göre bu taş

³⁸² Çölde Sayım 35/ 12; Yeşu 10/ 1.

³⁸³ Virgil. Aen. II. 761, Ovid. Fast. III. 431 ff.

³⁸⁴ Amerikan ölçü birimi 1 zoll, 0,0254 m.

bir meteor taşıdır ve eski Araplar kökeninden dolayı taşa ilahi bir kutsiyet atfetmiş olmalılar.

Kâbe'nin iç kısmı tamamen boştur, sadece tavan ve duvarlarda bazı altın ve mozaiklerden oluşan süslemeler var. Kâbe bir kumaş ile örtülüyor ve duvarlarının sadece alttan 1/3'ü gözüktüyor, bu örtüye Kâbe'nin elbisesi de deniliyor ve her sene ya Halife tarafından ya da yöneticisi olan hükümdar tarafından yenileniyor. Kâbe'nin çevresinde bazı kutsal mekânlar da bulunuyor, Arapların atası olarak kabul edilen, Hacer ile İbrahim'in oğlu olan İsmail'in kabri buradadır. Biraz daha ileride şifalı olduğuna inanılan ve günümüzde de Hacıların hâlâ su içtiği kutsal Zemzem kuyuları vardır. Ayrıca Mekke ve çevresinde Peygamber'e yakın olan ve kendilerine özel olarak dua edildiğinde mutlu olan pek çok kişinin kabirleri mevcuttur.

[14] Putperestliğin olduğu dönemlerde Kâbe nasıl tüm dini hayatın merkezindeyse bugün de Müslümanlar için aynı konumdadır. Hacda birkaç gün boyunca süren garip seremoniler Putperestlik zamanlarından kalmıştır. Muhammed bunları dinine ekledi çünkü bu uygulamalar toplumun köklerine kadar sirayet etmişti, ayrıca dinin pratik yönü ile buna bağlı olarak süregelen bayramları ve adetleri birleştirmeye Muhammed'in hayal gücü yetmezdi. Hacıların Kâbe ve çevresinde yapmış oldukları hareketler Putperest Arapların yaptıklarından farklı değildi, eklenen tek şey Kur'an idi. Kâbe, Hac için dünyanın en uzak yerlerinden buralara gelen ve gece gündüz ibadet edenlerle doludur. İnsanlar burada sadece ruhları için değil aynı zamanda bedenleri için de şifa arıyorlar. Çünkü halk kutsal şehre mucizevi bir güç atfediyor, hastalar ve engelliler burada tamamen sağlıklarına kavuşacaklarını ve şifa bulacaklarını umut ediyorlar. Bundan dolayı da yolculuğun tehlikelerinden korkmuyorlar, bu tehlikeler ise günümüzde de en az Muhammed'in zamanındaki kadar büyüktür.

Günümüzde dahi sık sık Mekke yolunda hac kervanlarına gasp arzusuyla dolu bedeviler tarafından baskınlar yapılıyor. Yol üzerinde bulunan cesetler havayı kirletiyor bu da daha sonra Hacıların dünyanın her bir tarafına yaydıkları hastalıklara sebep oluyor. Özellikle Mekke bölgesi güçlü bir bulaşıcılığa sahiptir ki kolera'nın dünyanın çeşitli ülkelerine buradan taşındığı birçok kez ispatlanmıştır.

[15] Bir hac kervanı tüm yol tehlikelerini atlatıp mutlu bir şekilde kutsal şehre doğru yaklaştığında beyaz bir elbise giyiyorlar ve "Lebbeyk Allahumme" (senin hizmetindeyim ey Allah'ım) diye seslenerek bu dindar yolculuk devam ediyor. Hacılar, günlerce birçok seremoniyi cezbeyle varan bir atmosferde gerçekleştiriyorlar. Kurban ve

ibadetler birbirini takip ediyor. Hacılar, dini amellerle ruhlarını tatmin ettikten sonra, kendilerini daha çok ve umarsızca dünyalık arzulara veriyorlar. Bu durum Muhammed'in zamanında da böyleydi, bugün de böyledir.

Mekke'den Kaçış Öncesinde Muhammed

[16] İslami biyografilerin birçoğu, Muhammed'in kendi milleti içerisinde soylu bir aileden geldiğini iddia ederler lakin bu gerçekle uyumlu değildir. Onun ailesi Mekkeliler nezdinde hatırı sayılır bir aileydi belki ama ülke içerisinde ilk sıralarda değildi, bundan dolayı yakın akrabaları ona karşı koydular ve Allah'ın bu önemsiz ve sıradan bir soya sahip olan bu adamı yeni bir öğreti için elçi seçtiğine inanamıyorlardı. Peygamber'in babası küçük bir ticaret kervanıyla uğraşan, bir kervan yolculuğu esnasında, yaklaşık 25 yaşlarındayken ölen bir tacirdi. Muhammed, babası ölmeden kısa bir süre evvel yahut da öldükten kısa bir süre sonra Miladi 571 yılında Mekke'de doğdu. Annesi ona bakamayacak kadar güçsüz olduğundan onu bir köleye teslim etti, bu köle ona özenle bakmış, Peygamber de onu hayatı boyunca muhabbetle sık sık anmıştır.

Peygamber'in annesi, eşinin ölümünden sonra beş yıl yaşamış ve ölümünün ardından tek evladının bakımı 80 yaşındaki dedesine verilmiştir. Onun da ölümünün ardından, yaklaşık sekiz yaşlarında olan Muhammed'i, dedesinin en fakir olan oğlu hanesine almıştır.

[17] Peygamber'in, Abdülmenâf olarak da isimlendirilmekte olan fakir amcası Ebu Talib'in evinde geçirdiği yıllar gerçekten çok kederliydi. Peygamber'in babasından kalan miras çok önemsiz bir servet olsa gerek, zira ilk gençlik yıllarında bile kendi geçimini sağlamak için çobanlık yapmak zorundaydı. O, Mekkelilerin keçilerini ve koyunlarını otlatırdı, bu iş Araplar nezdinde hor görülmekte ve çoğu zaman da cüzi bir ücret karşılığında köleler ve kadınlar tarafından yapılmaktaydı. Ayrıca gelirini artırabilmek için Cissus ağacının yenilebilir meyvelerini toplardı.

Muhammed daha sonraları ilahi mesajından dolayı kendini beğenmişlik duygusu ile soydaşları tarafından hor görülen ve gençlik yıllarında yaptığı bu işten gururlanarak hatta kibirlenerek bahseder ve kendisini çobanlık yapan Musa ve Davud ile kıyaslardı. Allah'ın koyun gütmeyen hiç kimseyi peygamber olarak göndermediğini ifade ederdi.

Onun 14 yaşından 24 yaşına kadarki hayatıyla ilgili bilgiler seyrek, bu durum bazı inananları, Peygamber'in hayatının bu bölümünü kişiliğinin ön plana çıkarılması için çeşitli anlatımlarla süslenmesine yönlendirdi.

Muhammed'in hayatıyla ilgili bilgiler Mekke'li zengin ve dul bir kadının hizmetine girmesiyle beraber hem artıyor hem de daha güvenilir bir hal alıyor. Bu kişi Hatice idi ve ikinci eşini yeni kaybetmişti. [18] Ticari durumu -çok önemli bir kervan ticaretine sahipti- ve Muhammed'e karşı beslediği duygular onun üçüncü defa evlenmesine imkân sağlıyordu. 25 yaşlarında ve yakışıklı bir adam olan Muhammed, o zamanlar 38 yaşlarındaki Hatice'yi yaşından dolayı çok ta çekici bulmamasına rağmen kalbinin sesini dinlemedi ve pratik düşüncelerle hareket etti. Hatice, zengin bir kadındı ve onunla bir bağ kurması sonucunda fakir olan Muhammed kendi sosyal statüsünü değiştirebilirdi.

Hatice'nin babası, kızının bu yeni evliliğine izin vermek istemedi lakin Hatice, babası sarhoş olduğu bir anda ondan izin almayı başardı. Hatice ile Muhammed'in mutlu bir evlilikleri vardı, bu evlilikten iki erkek dört tanede kız çocukları olmuştu. Hatta bu kız çocuklarından en büyüğü daha babasının Peygamber olarak ortaya çıkışından önce bir putperest ile evlenmişti.

Muhammed, Hatice ile evliliği sonucunda ciddi bir servete sahip oldu, yine de görünen o ki Muhammed'den üstün olan Hatice, onun kendisine devamlı bağımlı yaşamaması gerektiğini anladı. Servetinin tamamını kocasının eline bırakmayarak, onu daha çok sapa yerlerde bulunan ticaret yerlerine giden kervanlarına refakatçi olarak kullandı.

Bu ticari ilişkiler ve seyahatler sayesinde zihinsel ufku genişlemişti, belki de bu durum onu dini meseleler üzerine düşünmeye sevk etmişti. [19] Yabancı unsurlarla, özellikle de Yahudi ve Hristiyan unsurlarla yakınlaşması üzerine kendi dini görüşü ile diğerlerini karşılaştırmak durumunda kaldı.

Muhammed, muhtemelen hastalığından ötürü kendisini yavaş yavaş işlerden çekiyordu, dini unsurlar onun içindeki taciri bastırıyordu. Kendi iç dünyasında, diğer dinleri tanıyanlardan aldığı izlenimlerini işliyor, böylece derin düşüncelere dalmaya başlıyordu. Rahatsız edilmeden düşüncelerini sorgulayabilmek için sık sık yalnızlığı arıyordu. O, daha sonraları, yalnız gezintilerinde etrafında kimse görünmemesine rağmen isminin çok kez nasıl çağrıldığını anlatıyordu. İşte bu onun Ru'yet'lerinin ilk evresiydi, bedeni özelliklerinin hepsi onu bu hastalıklı duruma adeta teşvik ediyordu. O zamanlar, kendisine kötü ruhların musallat olduğunu düşünüyor ve korkuyordu, hatta bu kötü ruhların korkusuna bir son vermek için kayalıklardan atlamak istediğini anlatıyordu.

Bu psikolojik semptomlara ek olarak, zaman içerisinde aşikâr bir biçimde bedeni hastalıklarda ortaya çıkmıştı. Muhammed, histeri olarak isimlendirilen bir hastalıktan mustarıptı ve bu hastalık onun içindeki dini coşkunluğu teşvik ediyordu. Bu durum, inançlı ilahiyatçılar tarafından peygamberlik olarak görülürken, psikologlar tarafından dini delilik olarak görülmekteydi. Aynı zamanda bir epilepsi hastası olan Muhammed'in, nöbet esnasında dudakları ve dili titrer, gözleri bir oyana bir bu yana döner ve dona kalırdı, kafası ise kendi kendine hareket ederdi. [20] Hafif nöbetlerde bu hareketlerine mani olabiliyorken ağır nöbetlerde engelleyemiyordu. Bu nöbetler, bazı zamanlarda o kadar şiddetli oluyordu ki yere düşüyordu. Bundan dolayı, böyle bir nöbetin yaklaştığını hissettiğinde başını ve yüzünü elbiseleriyle örterdi.

Bu hastalığın ruhsal semptomları bizim için çok önemli, bu sayede Muhammed'de bulunan dini coşkunluğun ve vizyonların varlığını açıklayabiliriz. Bu ruhsal semptomlar, hastanın eğitim derecesine, karakterine ve çevresine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Dini sorularla çok ilgilenen Muhammed, Ru'yet'lerinde bir şeyler duyar ve resimler görürdü, bunlar da dini hayatın unsurlarından müteşekkildi. Yetersiz beslenme ve yalnızlık (Muhammed yılda bir ay تنها bir dağın mağarasında kalmayı kendisine adet edinmişti) onun bu coşkunluğunu daha da artırmıştı.

Muhammed, ilahi mesajını daha inandırıcı kılmak için yeni öğretisinin tebliğinde, zayıf bir yöntem olan ve onu vahiyle aldatan abartılı fantezisiyle mi yoksa zekice bir hesap yaparak mı bu olağanüstü yardımı kendisine barınak olarak kullandı bunu hali hazırda tespit etmek çok zor. Başka türlü ifade etmek gerekirse Muhammed; bir sahtekâr mıydı, saf mıydı, bu dini çılgınlığa gerçekten kurban edilmiş bir insan mıydı, yoksa o iyi bir meseleye, [21] yani saf bir Tanrı inancının yayılmasına hizmet etmek amacıyla kutsal bir sahtekârlığa razı gelen akıllı bir diplomat mıydı?

Muhammed'in hayatında bu iki unsurun aşağı yukarı eşit derecelerde rolü olduğu belirtirsek yanlış tespit etmemiş oluruz. Histeri nöbetleri ile artan ve çok duyarlı olan hayalleri ona Ru'yetler gösterirken, ayık olduğu zamanlarda ise bunları sadece hastalığının belirtileri olarak görmüş olmalıdır. Öte yandan sağlıklı bir durumda bu Ru'yetlerin en etkili olduğu zaman, yeni öğretisini iddia ederken ki zamandı. Nitekim bunu gözlemleyen yakın akrabaları onu gitgide daha çok teşvik ediyorlardı. Muhammed'in ruhundaki bu ayrım başlangıçta şeffaf ve çok güçlü olmuş olmalı; zira o, kendisinin sözde vahiylerinin ve suni yardımlarının gayet de bilincindeydi. O, ilahi kudret karşısında şahsını geri planda tutmayı ve kendisini Allah'ın ellerinde iradesiz bir

eşya olarak göstermeyi kendisine görev addetti. Lakin zaman içerisinde kendisi bu ayrımı bilerek yahut bilmeyerek bırakmış olmalı, esasen tam da burada Muhammed'in değerlendirilmesi önem kazanıyor. Bu noktada, ne kadarının akla ve hesaplamalara, ne kadarının hastalığa dayandığı ve aklın mı yoksa insanın zayıflığının bir eserimi olduğunun tespiti, Muhammed'de ne kadar gerekli de olsa asla belirlenemeyecektir.

Muhammed, dış etkenler tarafından ilahi mesajını duyurmak için gitgide teşvik ediliyordu. [22] Başlangıçta onun söylemlerinin, Arapların büyük bir itibarla baktıkları bir bilgenin veya bir şairin söylemi kadar değeri yoktu. O, bu durumun gayet farkındaydı, fikirlerinin ve konuşmalarının kıymetini artırmak için daha kuvvetli bir yöntemin uygulanmasını düşünmüş olmalı ki kendisini gitgide Peygamber rolünde bulmaya başlamış ve Tanrı'yı 69. Surede şöyle konuşturmuştur: "Kuran şerefli bir elçinin getirdiği sözdür. O, şair sözü değildir... Kuran, Âlemlerin Rabbinden indirilmedir."³⁸⁵

Eski Ahit'le ilgili yetersiz bilgisine rağmen Muhammed, buradan Peygamberliğin varlığıyla ilgili bir tasavvura sahip oldu ve kendisine bilerek yahut bilmeyerek Eski Ahit'teki Kâhin ve Peygamberleri örnek olarak aldı. Bunlar da onu monoteist bir din düşüncesine sevk etti ve kendi şahsında putperestliğe karşı savaşan, insanlığın daha yüksek bir tanrı anlayışına yardımcı olan büyük bir Peygamber silsilesinin ruhani halefini gördü.

Muhammed'in kendisi de yanıldığını ve atalarının tanrılarına ibadet ettiğini itiraf ediyor, gerçi daha sonra gelen nesiller onu doğumundan itibaren tek ve gerçek bir Tanrı inancı doğrultusunda yaşayan biri olarak tasvir etmişler, bunu da onun ilahi mesajını doğrulamak ve onun düşünerek bilgiye ulaşan insani yönünü silmek maksadıyla yapmışlardır. Dini reform düşüncelerinin ona daha çok hükmetmeye başladığı zamanlarda Muhammed 40 yaşını aşmıştı, bu düşünceler onu sadece gündüzleri rahatsız etmiyor, [23] gördüğü rüyalarından dolayı uykusu bozulmuş ve bedeni durumu da gitgide kötüleşiyordu. Hastalığın nöbetleri çoğalıyordu, o çoğu zaman bir deli gibi hareket etmiş, hatta eşi Hatice ondan korkmaya başlamış bunun üzerine amcası Varaka'dan yardım istemiştir.

Varaka, Hatice'ye kocasının Peygamberliğe seçildiğini söyleyerek onu teselli etmiştir. Öyle görünüyor ki Muhammed de kendisini bu rolün içinde görmüş ve evinden uzak durarak civardaki dağlık alana çekilmiş, burada yetersiz beslenmesi sonucunda da

³⁸⁵ Hakka 69/ 40; 43.

hastalığı daha da artmıştır. Hatta bir dağdan atlayarak intihar etmek istemiştir. Hatice, Muhammed'in durumunun civardaki komşular üzerine bıraktığı kötü izlenimi silmek için, kocasının deli olmadığını ve onun Tanrı tarafından seçilmiş bir kimse olduğunu anlatıyordu.

Muhammed bu zamanlarda çoktan vahiylerini çağırmaya başlamıştı bile ve ona bir epilepsi nöbetinin musallat olmasından sonra, güya melek onu bu nöbetten şu sözlerle uyandırmış: “Ey örtüye bürünen! Kalk da uyar. Rabbini yücelt. Giydiklerini temiz tut. Kötü şeyleri terke devam et. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma. Rabbin için sabret. Sura üflendiği vakit, işte o gün, inkârcılara kolay olmayan zorlu bir gündür.”³⁸⁶

[24] Bu andan itibaren ilahi vahiyler artmaya başlamış, Muhammed de ilahi mesajına sıkı sıkıya ikna olmuştu, bu durum onun tüm iç isteklerine uygun olarak etki etmiş olmalı ki hayallerini daha yükseğe, tanrısal bir güce ekleyebilmiştir.

Muhammed, artık öğretisi için taraftar kazanmaya başlamıştı. İslamiyet'e geçen ilk kişi eşi Hatice'ydi, Muhammed, bir tehlikeye veya hakarete uğradığında onu cesaretlendiren, sabrı tavsiye eden ve zaman içerisinde daha çok teşvik eden kişi de yine eşiydi.

Muhammedin ilk zamanlarda inancını öğretmek için nasıl bir yöntem uyguladığını, ondan yaklaşık yüz sene sonra vefat eden Zührî bize şu şekilde aktarmaktadır: “Peygamber İslam'ı gizli ve açık olarak tebliğ etmiştir, özellikle gençler ve korumasız insanlardan çok sayıda taraftar bulmuştur, böylece inananların sayısı artmıştır.”³⁸⁷

Din değiştirenlerin sayısının artmasıyla beraber düşmanların sayısı da artıyordu, bu kişiler Tanrı'nın yeni elçisiyle dalga geçiyorlar ve onun yüksek misyonunu tasdik etmek için ondan mucize göstermesini istiyorlardı. Ona sık sık şüpheli sorular sorarak, bu şekilde onun peygamberliğini test ediyorlardı. Mesela, hamile kadınları ona götürerek, bu kadının erkek mi yoksa kız mı doğuracağını soruyorlardı. Bunu cevaplayamayacağı için, Tanrı'nın kendisine geçmişin haberini bildirdiğini, geleceği bildirmediğini söylerdi. Kureyşliler onu zor duruma sokmak için her türlü soruyu soruyorlardı. Mesela diyorlardı ki: [25] “Bize Musa'nın âsa ile kayaya vurup on iki su kaynağından sular fışkırttığını, İsa'nın ölüleri dirilttiğini anlatıyorsun, böyle bir mucize

³⁸⁶ Müddesir 74/ 1-10.

³⁸⁷ Zührî, *Meğazi*, 46.

gerçekleştirirsen biz de sana inanmak isteriz.” Muhammed’in buna cevabı ise: “Nasıl bir mucize istiyorsunuz?” oldu. Onlar da: “Safa tepesini altına dönüştür.” diye cevap verdiler.

“Tamam, yapacağım.” diye cevap veren Muhammed, bu alşimisttik sihri uygulamak için güya melek Cebrail’i çağırılmış, lakin onun da gelememesi üzerine Muhammed için yapacak bir şey kalmayınca o da Arapların inançsızlığını şiddetle eleştirmiştir.

Araplardaki bu septik akla çok kez tanıklık edilebilir. Muhammed’in ilahi vahiyleri, onların bu sağlıklı insan aklını kolay kolay yanıltamıyordu, hatta onlar Muhammed’in hasta olduğunu doğru teşhis ettiler, Muhammed onları ilahi vahyin içeriğine çağırdığında cevap olarak ona: “Bu bir öğretilmiş, bu bir deli!”³⁸⁸ dediler. Muhammed’in öğretisinden iyi şeyler beklemeyen Mekke aristokrasisi öncelikle ona karşı çıktılar, çünkü eski geleneklerinde bir değişimin olmasından korkuyorlardı yine de yeni öğretiye zaman geçtikçe tabii oldular.

Yeni dinin gelişimine uzun süre etki eden Ebu Bekir’in (616) ve Ömer’in (617) din değiştirmeleri, İslam’ın oluşum sürecinde çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu iki şahıs olmasaydı, yeni bir din kurma konusundaki benzer denemelerde de olduğu gibi İslam da ilk aşamada başarısız olacaktı. [26] İşte bu şahıslar, Peygamber’in gelecekteki kariyerine etki etmişler hatta Muhammed’in öğretisinin kılıçla yayılmasını sağlamışlardır. Bir garip havariler!

Muhammed’in daha sonraki eşi olan 9 yaşındaki Aişe’nin, Ebu Bekir’in kızı olması Peygamber’in, onun tarafından daha büyük bir tesir altında kalmasına neden olmuştur.

Muhammed, mevcut rakiplerini bundan sonra tehdit ederek kazanmaya çalışmıştı. Diğer Peygamberlere de yapılmış olan alaycı ve ironik yorumlara karşın bilindik bir çözümle yaklaşan Muhammed, onları ilahi cezalarla tehdit ederek güçlerini azaltmak istiyordu. Ama Putperest Araplar, ahirete inanmadıkları için ve aşkın sorulara karşı düşük bir kavrayış yeteneğine sahip oldukları için, Peygamber onları geçici cezalarla tehdit ederek deniyordu. Bunun için yeterince örnek vardı zaten.

O ilahi vahyinde şöyle söyledi: “İnsanların hesap görme zamanı yaklaştı, fakat onlar hala habersiz, hakdan yüz çeviriyorlar. [27] Rablerinden kendilerine gelen her yeni ihtarını mutlaka, gönülleri gaflet içinde eğlenerek dinlerler. Zulmedenler, gizli

³⁸⁸ Duhân 44/ 14.

toplantılarında: "Bu zat, sizin gibi bir insandan başka bir şey midir? Siz, göz göre göre sihre mi uyarsınız?" diye konuşurlar. Peygamber: "Benim Rabbim gökte ve yerde söyleneni bilir. O, işitendir, bilendir" dedi. Onlar: "Hayır; bunlar karışık rüyalar"dır", "Hayır; onu uydurmuştur", "Hayır; o şairdir", "Haydi önceki peygamberler gibi o da bize bir mucize getirsin" dediler. Onlardan önce yoketmiş olduğumuz kasabalar halkı inanmadılar, bunlar mı inanacaklar? Senden önce de, kendilerine vahyettiğimiz adamlar gönderdik."³⁸⁹

Bu ilahi vahiy etkili olduysa da, tehditlerde söylenilen cezaların aylar hatta yıllar geçmiş olmasına rağmen gerçekleşmemesi üzerine Mekkeliler, tekrar eski oyunlarına başladılar. Peygamber tehditlerini boşu boşuna tekrarlıyor ve inançsızlardan rica ediyordu: "Siz de hareketlerinizden dolayı ceza vaktinin gelişini hızlandırmak istemezsiniz." Ama hepsi nafileydi. Mele'e olarak isimlendirdiği Aristokrasi, onu daha çok kışkırtıyor ve bu cezalandırmaların ne zaman gerçekleşeceği ile ilgili zamanı soruyorlardı.

Muhammed, onlara cevaben bunun zamanını sadece Tanrı'nın bildiğini söyledi ve kendisini bu zor durumdan kurtarmak için Hristiyanlıktaki kıyamet hadisesini aldı. Bu olayla bağlantılı olarak ilahi vahiyde şöyle diyor: " Doğrusu Biz öteden beri peygamberler göndermekteyiz. Eğer kesin olarak inanırsanız bilin ki, bu senin Rabbinden, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbinden bir rahmettir. O, işitendir, bilendir. O'ndan başka tanrı yoktur; diriltir ve öldürür. Sizin de Rabbiniz önceki atalarınızın da Rabbidir. Ama inkârcılar, dirilmekten şüphededirler, bunu eğlenceye alırlar. Göğün, insanları bürüyecek ve gözle görülecek bir duman çıkaracağı günü bekle; bu, can yakan bir azabdır. [28] İnsanlar: "Rabbimiz! Bu azabı bizden kaldır; doğrusu artık biz inananlarız" derler. Nerde onlarda öğüt almak? Kendilerine gerçeği açıklayan bir peygamber gelmişti ve ondan yüz çevirmişler, "Belletilmiş bir deli" demişlerdi. Onları çarptıkça çarpacağımız gün öcümüzü şüphesiz alırız."³⁹⁰

Bu tehditler de inançsızların direncini kırmaya yetmedi. Alay etmeye devam ettiler, Peygamber de kendisine yapılanlara göz yummak zorunda kalıyordu. Ama yine de insanlar Ömer ve Ebu Bekir'i örnek alıyorlar ve her ne kadar yüzeysel de olsa, bireysel olarak yavaş yavaş İslamiyet'i kabul ediyorlardı. Yeni öğretiyeye tabii olanların sayısı gittikçe artıyor, bu da taraflar arasında kavgalara sebebiyet veriyordu hatta bu

³⁸⁹ Enbiyâ 21/ 1-7.

³⁹⁰ Duhân 44/ 3-16.

kavgalar bazen kanlı olabiliyordu. Vaziyetten hoşnut olmayan ve toplumlarında barışı tekrar tesis etmek isteyen bazı anlayışlı Mekkeliler, Peygamber'e üzerinde uzlaşacakları bir teklif yaptılar, Rivayet bize bu durumu aşağıdaki gibi tasvir etmektedir.

Bazı soylu Mekkeliler, Muhammed ile uzlaşmak istiyorlardı ve ona şöyle dediler: “Bir uzlaşmaya varalım; sen bizim dinimizi takip edersen, daha sonra da biz senin dinini takip eder ve sana her şeyde yoldaş oluruz. Sen bir yıl bizim putlarımıza ibadet et, ondan sonra da bir yıl biz senin Tanrı'nı ilah edinelim. [29] Eğer senin öğretin daha iyi ise ona tabi oluruz; eğer bizimki daha iyi ise bir yıl boyunca bizim dinimizin avantajlarından faydalanırsın.” O, bu teklifi kabul etmeyi reddedince ona şöyle dediler: “Bari ilahlarımızdan bazılarını kabul et o zaman biz de sana inanalım ve senin Tanrı'na ibadet edelim.” Onlara cevaben: “Bu teklif hususunda efendimden bana vahyedilecek olanı bekleyeceğim.” dedi.³⁹¹

Görünen o ki Muhammed bu teklifin diğer yarısını gerçekten kabul etmiş benziyor. O, Kureyş kabilesinin başlıca tanrılarını onaylamış, bundan dolayı da sonunda Peygamber olarak kabul görmüştü. Bu taviz bazı Ortodoks taraftarlar arasında kızgınlığa sebep olmuş benziyor, zira biz Muhammed'in bu tavizi verdiğine daha sonradan pişman olduğunu biliyoruz. Tanrı ona güya şöyle vahyetmiş: “Allah'ın ayetleri sana indirildiğinde sakın seni onlardan alıkoymasınlar. Rabbine çağır, sakın müşriklerden olma. Allah'la beraber başka tanrı tutup tapma. O'ndan başka tanrı yoktur. O'ndan başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur, O'na döndürüleceksiniz.”³⁹²

Bazı tanrılarını övmesiyle ilgili vermiş olduğu tavizden dönmesiyle beraber Muhammed, yeni ve kin dolu bir takibata uğradı. Komşuları kapısının önüne çöp döküyorlar, sokaklarda dahi hakaretlere maruz kalıyordu. Muhammed, bu durum karşısında, zorunlu olarak güçlü bir taraftarı ve kendisine ciddi bir koruma sağlayacak olan Erkâm'ın evine sığınmak zorunda kaldı.

[30] Mekke'de her ailenin kendine ait bir bölgesi vardı, bir bölgede yaşayan ailelerin içinde kimin mensubu daha çoksa o bölge onlara aitti. Muhammed, eşinin bölgesinde yaşadığı için kendi ailesi tarafından yeterince korunamıyordu bu sebeple müntesibinin evine taşındı. İslamiyet'i kabul etmiş ve kendisini Mekke'de güvende hissetmeyen diğer kişiler ise bu dönemlerde Habeşistan'a göç ediyorlardı. Bu göç ile

³⁹¹ Sprenger, *Mohammed*, II: 6-7.

³⁹² Kasas 28/ 87-88.

yeni öğreti, mültecilere güvenli bir ikamet sunan ve dönemin Hristiyan Habeşistan kralına ulaşmıştı.

Mekke'de Muhammed'e karşı gün geçtikçe çoğalan rakipleri, birlik olup ona aralıksız hakaretler ederken o, üç günlük mesafedeki Taif şehrine göç etmeye ve orada şansını denemeye karar verdi. Nafile bir çaba içerisinde, bu şehrin en itibarlı kişilerini misyonuyla etkilemeye çalıştı. O, burada kötü karşılanmıştı ve sokak çocukları onun giriş yaptığı ve geçmek zorunda olduğu yolun iki kenarına dizilerek onu taşlamışlar hatta ayaklarını kanlı bir şekilde yaralamışlardı.

Kederli bir halde Mekke'ye geri döndü ve burada bazı kimselerin koruması altına girerek öğretisini yaymaya devam etti.

621 yılındaki Hacda, benzer denemelerde olduğu gibi yeni öğretisi için taraftar bulmaya çalışıyordu. O, bu yıl Medineli altı Hacı ile Kâbe'de karşılaştı, bunlar Yahudilerin ittifak ettiği ve Tanrı'ya aracısız ibadet hususunda bir tasavvura sahip kimselerdi. [31] Şehirlerindeki Yahudilerden sıklıkla bir zamanlar halkların arasındaki anlaşmazlıkları giderecek olan bir Mesih'in geleceğini duyuyorlardı. İşte bu Hacılar, Muhammed'in öğretisini dinleyince, bahsi geçen Mesih'in geldiğine inandılar ve yeni dine geçiş yaptılar.

Bir müddet vakit geçince memleketlerine dönmüş olan bu Hacılar, Muhammed'e haber göndererek, müritlerinden birisini kendilerine Kur'an'ı öğretmesi için göndermesini talep ettiler. Muhammed de birisini gönderdi ve yeni öğreti Medineliler tarafından seve seve kabul edildi.

Mekkeliler, yeni öğretinin kendi şehirleri haricinde taraftar bulmasına istemeyerek de olsa şahit oluyorlardı, Muhammed bir tehlikeye uğradığında, bu yeni taraftarların ona destek çıkabileceklerinden, haklı olarak endişe ediyorlardı. Peygamber'in Mekke'deki esas rakipleri olan Kureyşliler, durum hakkında müzakerede bulanmak için bir toplantı tertip ettiler. Toplantı sonucunda, Muhammed'e bir baskın düzenleyerek onun öldürülmesini kararlaştırdılar. Efsaneye göre Peygamber'e toplantı sonucuyla ilgili malumatı Cebrail haber vermiş. Ebu Bekir haricindeki taraftarlarının hemen hemen hepsi Peygamber'in emriyle Mekke'yi önceden terk ettiklerinden dolayı Muhammed büyük bir tehlikenin içerisindeydi.

O, 622 yılının 18 veya 19 Haziran'ında Ebu Bekir'le beraber Medine'ye doğru yola çıkmış, Mekke'yi çok gizli bir şekilde terk etmiş ve güvenlik gerekçesiyle üç gece mağarada kalmıştır. Aldatılan Mekkeliler, Peygamber'in kellesine yüz deve ödül

koymalarına rağmen o, bu arada inananlar tarafından kabul edildiği Medine'ye ulaşmayı çoktan başarmıştı.

Mekke'den Kaçış Sonrasında Muhammed

[32] Muhammed'in Mekke'den kaçışı (Hicreti) ve Medine'ye yerleşmesi, onun aynı zamanda Dünya Tarihi'ne girişi anlamına gelmektedir, haklı olarak Muhammediler de takvimlerini bu hadise ile başlatmışlardır.

Bu hadiseyi daha sonraki inançlı tarihçiler ve şairler, Peygamber'in saygınlığını artırmak maksadıyla türlü türlü mucizelerle süslemişlerdir. Peygamber, Medine'ye varır varmaz bundan sonraki hareket noktasını oluşturacak ve ileriye yönelik hedeflerini şekillendirecek olan yeni topluluğun dini ve vatandaşlıkla ilgili reformlarını oluşturmakla uğraştı.

Medine'nin o zamanlar yaklaşık olarak 9000 nüfusu vardı ve bunların en az 6000'i Yahudi idi. Muhammed, nüfusun salt çoğunluğunu oluşturanlarla iyi ilişkiler kurulmasının zaruri olduğunu hemen fark etti. Muhammed, büyük olasılıkla bu zaman zarfında aldığı kararların birçoğunu hususi olarak Yahudileri göz önünde bulundurarak almıştı. O, ilk başlarda prensip olarak, birbirlerini yabancılaştırmamaları için, Yahudilik ile kendi dini arasında bir karşıtlık olduğunun bilinmesini istemiyordu. Kur'an'daki birçok ima ve İncil'deki direkt alıntılar da bu şekilde açıklanabilir. Yahudi literatürü ile ilgili çok da malumatları olmayan ama dinlerine bağlı olan Medine'deki bu Yahudiler, [33] Muhammed'in kendilerine hoşgörülü davranmasından memnundular. Lakin gelecekte bu dinden hatta daha çok da bu dinin kurucusundan meydana gelecek olan tehlikeyi fark edemediler.

Yahudilerin düşüncelerini tesir altına almak isteyen Muhammed, birçok kez dillendirdiği gibi, Musa nasıl ki sadece Yahudilerin Peygamber'i ise kendisinin de sadece Arapların Peygamber'i olduğunu söylüyordu. Eğer Yahudiler, çoğunlukta buldukları bir şehirde Muhammed'e misafirperverlik ederek, içine düştükleri tehlikenin farkına varmış olsalardı, büyük bir ihtimalle Peygamber'e karşı olan tutumları başka bir hal alırdı.

Muhammed'in, Medine ve civarındaki komşu Yahudi kabileleri ne kadar hesaba kattığı, kendisine inanan toplum ile yaptığı anlaşmada da görülebilir. Arabistan'daki Yahudilerin öngörüsüzlüğü, Muhammed'in "Fatih" olma yolunda çok işine yaradı. Yahudiler, Muhammed'in birçok Yahudi kabilesini yok ettikten ve onların değerli

endüstrilerini gasp ettikten sonra, bu sessiz tavırlarından dolayı Muhammed'in başarısına en büyük katkının kendilerine ait olduğunu ancak idrak ettiler.

Muhammed, Medine'de inananlarla yaptığı anlaşmada, başka bir dine mensup olmalarına rağmen Yahudilere de aynı hakları tanıdı ve onları kendisine inanan taraftarlarıyla eşit kimseler olarak açıkladı. Konuyla ilgili kısımları Sprenger'den zikrediyoruz:

“Beni Avf Yahudileri tıpkı inananlar gibi devletin vatandaşlarıydılar. Yahudiler kendi din işlerinde, inananlarda kendi din işlerinde özgürdüler. [34] Bu hak hem Yahudiler için hem de onların anlaşmalı buldukları kimseler için geçerlidir.

Beni Neccar kabilesinin Yahudileri de, Beni Avf kabilesinin Yahudileriyle aynı haklara sahiptirler.

Tıpkı Beni Haris, Beni Saide, Beni Cuşem, Beni Evs ve Beni Sale 'be Yahudileri gibi.

Beni Şuteybe de Beni Avf ile aynı haklara sahiptirler lakin onlar sadık olmalı ve vefasızlık etmemeliler.

Yahudiler kendi ödeneklerini kendileri karşılayacak, Müslümanlar da kendi ödeneklerini karşılayacaklardır. Bu anlaşmanın taraflarına kim saldırırsa saldırın yardımlaşmakla sorumludurlar çünkü anlaşmayla beraber taraflar karşılıklı olarak hem danışma hem de eylem olarak birbirini desteklemekle ve birbirine karşı sadık davranmakla mükelleftir.”³⁹³

Muhammed'in, Yahudiler ile Müslümanların eşit haklara sahip olduğunu ilan etmesi onun adalet anlayışından ziyade kurnazlığından kaynaklanmaktaydı, zira o, mesajını onların şahitliğinde yaymak istiyordu. Kendi gücüyle mutlak bir otorite kuramadığı müddetçe bu hileye başvurmak zorundaydı. Çünkü Eski Ahit'le ve Peygamberliğin varlığı ile ilgili üstün bir malumata sahip olan Yahudilerce zor bir duruma düşürülmekten korkuyordu. Onlardan, kendisini sadece Putperestlere gönderilen bir Peygamber olduğunu kabul etmelerini talep ediyor ve Mekke'de söylediklerini Medine'de tekrar ediyordu: “Allah her topluluğa bir elçi gönderir.” Musa Yahudilere gönderilen Peygamberdi, Muhammed de putperestlere gönderilen Peygamberdir.

[35] Muhammed'i dini konulardaki düzenlemelerin ardından, yeni toplumun sosyal düzeni konuları da bekliyordu. Peygamber ile birlikte Medine'ye göç eden

³⁹³ Sprenger, *Mohammed*, III: 23.

Mekkeli mültecilerin çoğu ihtiyaçlarını karşılayacak bir gelir kaynağından yoksundu ve büyük bir sıkıntı içendeydiler. Onları açlıktan ölmekten sadece Peygamberliğin cömertliği kurtardı. Peygamber, inananlardan sadaka vermek suretiyle din kardeşlerini desteklemelerini talep ediyordu: “Ey İnananlar! Kazandıklarınızın temizlerinden ve size yerden çıkardıklarımızdan sarfedin... Sarfettiğiniz iyi şey kendinizdir, zaten ancak Allah'ın rızasını kazanmak için sarfedersiniz.”³⁹⁴

Her şeyden önce yeni din değiştirerek, Peygamber'in dinine tabi olanlar Cennet'ten özel bir armağan beklerken, böylesine bir dilencilik hayatı devam edemezdi. Muhammed, bu durumdan istifade etmesi gerektiğini anlamıştı. O, Mekkeliler tarafından kötü muamele gördüğü ve hâlâ onların bir saldırısından korktuğu için bu durumu zararsız bir hâle getirmeye karar verdi. Mekkeliler, hatırı sayılır bir kervan ticareti yönetiyorlardı, işte bu kervanlar Muhammed tarafından düzenlenecek olan baskınlar için hedef seçildi. Bu hamle ile bir taraftan kâfirlere önceden yaptığı tehditlerin gerçekleşmesini sağlayacak, diğer taraftan da yeni öğretiye tabi olan muhtaç taraftarlarını kâfirlerin malları ile geçindirmeyi başaracaktı. Dünya üzerinde bu yöntemin ödülü de cezası da iki taraf için de çoktan belliydi.

623 senesinde Peygamber altı adet Mekkeli kervana baskın düzenledi, ileriki yıllarda bu baskınlar daha da çoğaldı. [36] Peygamber'in silahlı gücü az olduğundan, kendisini hileye başvurmak zorunda hissediyordu. Mübarek Ramazan ayında bir savaş yaparak eski ve kutsal geleneklerine dahi karşı geldi, böylelikle hem bu kutsallığı bozdu hem de ona inananların suçlamalarına hedef oldu. Lakin o bu savaşın İslam adına, Allah adına yapılan bir savaş olduğunu vahiyle onlara bildirmesi gerektiğini anlamıştı. Böylece baskınlar dini bir hale ile çevrilmiş oldu ve din, putperestleri cezalandırmakla inananları mükellef kıldı, bundan böyle bu acımasız yağma onlar için kutsal bir vazifeye dönüştü.

Bu yağmaların içinde 624 senesindeki Bedir'de Mekkeliler ile onun arasında resmi bir savaş meydana geldi ve bu Muhammed'in galip geldiği ilk yağma idi. Düşman cesetleri bir kuyuya atıldı ve Peygamber onların arkasından şöyle seslendi: “Sizler benim kehanetlerimi yalanlıyordunuz ama şimdi sizi tehdit ettiğim ceza buldu!”. Bu galibiyetin sonucu çok önemliydi, zira esas kervan kurtulmuş olmasına rağmen Peygamber'in eline büyük bir pay geçmiş ve bu ganimetin dağıtımını bizzat kendisi üstlenmiştir. Bazıları ganimetten aldıkları cüzi paydan dolayı kendisine şikâyetle

³⁹⁴ Bakara 2/ 267; 272.

bulduklarında onlara yeni bir vahiy duyurdu: “Sana, ganimetlere dair soru sorarlar, de ki: Ganimetler Allah'ın ve Peygamberindir. İnanıyorsanız Allah'tan sakının, aranızdaki münasebetleri düzeltin, Allah'a ve Peygamberine itaat edin.”³⁹⁵

[37] Bedir savaşından sonra Muhammed için sadece maddi başarı değil manevi başarı da çok değerliydi. İtibarı ve gücü gitgide artıyordu, bundan böyle kendisi artık daha somut bir iş olan Tanrı'nın onu vazifelendirdiği işi yapabiliyordu. Bundan böyle Medine'de mutlak otorite Muhammed'di. Ona karşı gelmeye kim cesaret etse veya mesajından kim şüphe duysa haince öldürülüyordu. Kendini beğenmişliğinin kurbanları arasında Yahudiliğe geçmiş bir Arap olan ve Muhammed'e kaşı hicivleri ile Medinelileri Peygamber'e karşı ayaklandırmaya çalışan ihtiyar Ebu 'Afeke de vardı. Artık Muhammed'de politik unsur dini unsurdan daha önde geliyordu, o artık güçsüzlüğü de ispatlanan sözde Tanrı kelamından ziyade kılıcına dayanıyordu. Silah kullanabilen yedi yüz adamı, Araplar arasında kuyumculuk ve altın işleri ile tanınan Yahudi Beni Kaynuka kabilesine baskın yaptı ve müttefik Yahudiler ile yapılan antlaşmanın kutsiyetini şiddetle bozdu. Yahudiler mağlup olunca malları ve eşyaları çalınarak Suriye'ye göçe zorlandılar.

Yahudi Beni Nadr kabilesine de Peygamber başka türlü davranmadı, onlar da aynı şekilde antlaşmaya dâhildiler ve müttefik hükümündeydiler. Lakin Muhammed onları Medine'yi terk etmeye zorladı ve servetlerine el koyarak taraftarlarına dağıttı. Bu dağıtımda, toprak ürünlerinden dolayı Medinelilere yapılan borçları geri ödeyebilecek kadar da kendisini fazlasıyla hesaba katmıştı. Sürgün edilenler, çoktandır bir Yahudi kabilesinin oturduğu Hayber'e yerleştiler, [38] buraya alıştıktan sonra Muhammed'in antlaşmayı ihlalinin intikamını almak için çalışmalarına başladılar. Kureyşlileri ve müttefiklerini Muhammed'e karşı savaşa teşvik etmek için Mekke'ye elçi gönderdiler. Kendilerine Hayber'in bir yıllık hurma hasadını vermeleri karşılığında onlara katılacaklarını söyleyen bazı bedevi kabileleri de ziyaret ettiler. Bu sayede Yahudiler, Muhammed'e karşı on bin kişilik bir orduyu bir araya getirmeyi başarmış oldular.

Medine'de bu harekât duyulduğunda, Medine sakinleri büyük bir ümitsizliğe düştüler, Muhammed böyle bir orduya açık arazide karşı koyamayacağını anlayınca bir Perslinin tavsiyesine uyarak tüm şehri bir hendeğin arkasına sakladı. Medine'de hâlâ mukim olan Yahudi Beni Kurayza kabilesinin şehri savunmasına müsaade edilmedi, lakin buna karşılık teçhizatlarını Peygamber'e vermek zorundaydılar.

³⁹⁵ Enfâl 8/ 1.

Medine kuşatılalı yaklaşık on günü bulmuştu ve Peygamber Tanrı'ya boşu boşuna yalvarıyordu: “Sana yalvarıyorum bana vadettiğin zaferi ver, bize yardım et yoksa yeryüzünde kimse tarafından ibadet edilmeyeceksin!” Büyük bir sıkıntı ve ümitsizlik içerisinde Muhammed ittifak ordusunun bir kısmı ile görüşerek tehlikeyi önlemeye karar verdi. Bazı kabile reisleri ile anlaşarak kuşatmadan vazgeçmeleri karşılığında Medine hurma hasadının üçte birini onlara söz verdi. Ganimet arzusu ile bu sefere katılan Kureyşliler bu anlaşmanın ardından kuşatmadan çekildiler. [39] Muhammed'e karşı bu seferi tertip eden Yahudi Huyey nafile bir çaba içerisinde, Kureyşlilerin bu yaptıklarından dolayı kendi felaketlerine sebep olacaklarına dikkat çekiyordu.

Düşmanın çekilmesinin ardından (15 Nisan 627) Muhammed, bir gün dindaşları ile kendisine karşı birleşmelerinden korkarak Medine'de yaşayan Yahudi Beni Kurayza kabilesini çıkarmaya karar verdi. Yahudileri, kendilerini sağlama aldıkları mahallelerinde bastı. Kuşatma aşağı yukarı yirmi gün kadar sürdü, Yahudiler kayıtsız şartsız teslim olmak zorunda kaldılar. Yaklaşık 600 kişi pazar yerine götürülerek orada idam edildi ve çukurlara atıldılar. Üç veya dört tutuklu İslamiyet'e geçerek hayatlarını kurtardı oysaki diğerleri ölümü tercih etmişlerdi. Beni Kurayza'nın ganimeti: 1500 kılıç, 300 zırh, 1200 mızrak, 1500 kalkan, sayısız kaplar, halılar, develer ve 32000 dinar değerinde büyük miktarda şarap (1 dinar = 12 mark), 3000 savaşçı arasında bölüştürüldü. Yaklaşık bin kadar kadın ve çocuk müzayedede en yüksek fiyatı verene satıldılar. Peygamber kendisine düşen iki yüz kölenin bir kısmını arkadaşlarına hediye etti, bir kısmını silah ve at karşılığında Suriyelilerle takas etti, bir kısmını da damadı Osman'a sattı. Bu kölelerin çoğu daha sonra dindaşları tarafından satın alındılar.

Muhammed'in gücü ve serveti kervanları basmak ve onları yağmalamak suretiyle aynı derecede büyüyordu. Taraftarları, bu maddi başarılarında onun ilahi mesajının en kuvvetli delilini görüyorlardı. [40] Başlangıçta yoksul olan ve dilencilik hayatı yaşayan taraftarlar, başkaları üzerinden zenginleşiyorlardı ve kendi doğalarına çalışmak yerine yağma yapmayı daha uygun bulmuşlardı. Peygamber, bu yağmaları bizzat yönetiyordu, bazen de kendisine sadık kimseler onun yerine vekâlet ediyorlardı. Kendisinin şahsen ulaşamadığı düşman veya gizli rakibini hileyle tuzağa çeker ve onu alçakça öldürürdü. Bu minvalde, 628 yılının Şubat ayında bir yardımcısını Hayber'e göndererek oradaki Yahudi kabile reisi Useyr'i Medine'ye çekmek üzere kendisini Hayber valisi ilan edeceğini bildirdi. Yolda ise Useyr, maiyeti ile birlikte öldürüldü.

Muhammed, Mekke'den kaçışından bu yana ilk defa 628 yılının ilkbaharında Hac Bayramı'na katılmaya karar verdi. Bununla putperest kabiledaşlarına kendi inancıyla onların inancının arasında çok da bir farkın olmadığını ispat etmek istiyordu. Bu imtiyazı ile ülke vatandaşlarının tevaccühünü kazanmayı umuyor ve onları İslam'ı kabule teşvik etmek istiyordu. Lakin Kureyşliler onun mabede girmesine müsaade etmediler, o da mabedin dışında Hac seremonilerini gerçekleştirmiş ve bununla yetinmek zorunda kalmıştı. O, bu olay üzerine yetmiş deve, birçok sığır ve koyun kurban etti.

Mekke'den dönüş yolunda, başarısız olan “Mekke'de mabette bayramı kutlama” planının maiyeti üzerindeki kötü ruh halini, Hayber'deki Yahudi topluluğuna karşı baskın yaparak yok etmek istiyordu. [41] Bu baskın hareketine kutsiyet atfetmek için, Tanrı tarafından kendisine vahyedilen mesajı duyuruyordu: “Doğrusu Biz sana apaçık bir zafer sağlamışızdır. Allah böylece, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar, sana olan nimetini tamamlar, seni doğru yola eriştirir. Böylece sana, kimsenin güç yetiremeyeceği bir şekilde yardım eder.”³⁹⁶

Hayber, etrafi hurmalıklar açısından zengin bir Yahudi şehriydi ve Medine'ye kuzey yönünde dört günlük mesafede bulunuyordu. Beş haftadan daha fazla süren kuşatmanın ardından Yahudiler teslim olmak zorunda kalmışlardı ve oldukça büyük olan servetleri savaşa katılan Müslümanlar arasında bölüştürülmüştü.

Bu savaşın ardından, Yahudiler içerisinde Muhammed'e duyulan öfke çok daha büyümüştü, benzer bir kadere maruz kalma korkusundan dolayı diğer Yahudi ve Putperest kabileler de teslim oluyorlardı. Muhammed, özellikle gözünü Yahudilere dikmişti. O, Yahudilerin ilahi mesajını zorla kabul etmeleri için gayret gösteriyordu, çünkü onlar hem putperest kabileler içinde hem de kendi taraftarları içinde Tanrı'nın seçilmiş halkıydılar ve saygın bir konuma sahiptiler.

Lakin onun çabaları bu kabilelerin kuvvetli inançları karşısında başarısız oldu, her ne kadar kuvvetli Arap unsuru ile karışmış olsalar da, atalarının dini için çok kez canlarını feda eden Filistinli kardeşlerinden geri kalmak istemiyorlardı. Muhammed, en başında Yahudileri kendi tarafına çekmeyi başarmış olsaydı, o zaman kuvvetle muhtemel ki bununla beraber o, hırslı arzuları ile nihai hedefine ulaşmış olacak ve belki de o, [42] hiçbir zaman bir fatihin veya bir kazananın yoluna sıkıştırılmamış olacaktı. Ancak o, Yahudilerin direncini kırmak için silahına davrandı ve en son teslim olanlar da

³⁹⁶ Fetih 48/ 1-3.

onun süper güç olmasına temel teşkil etmişlerdi. Ele geçirilen Yahudi serveti sayesinde Muhammed, daha çok savaşçıyı etrafından toplayan bir duruma geldi ve cennette ödüllendirilmek ümidiyle artırılan cesaretleri onları Ortaçağın en çok korkulan savaşçıları yaptı.

Yine bu yılda, - 628 yılının ortalarında - altı komşu ülkenin hükümdarlarına elçiler gönderildi, bunlar; Habeşistan Necaşisi'ne (prens), Suriye'nin Gassani Prensi'ne, Pers Sarayı'na, Mısır'daki Kıptilere, Bizans İmparatoru Heraklius'a ve Orta Arabistan toprağı Yemen Prensi'ne. Her elçiye özdeş mektuplar verilmekte ve içindekinin aynı amacı taşıdığı görülmektedir. Mektuplar şu şekildeydi:

“Allah'ın adıyla. Muhammed'den selam olsun! Bu mektup İslam'a bir davettir. Müslüman olursan, sen selamettesin! Müslüman olursan, Allah sana iki kat mükâfat verecek! Bundan yüz çevirirsen, o zaman onların da (Kıptiler, Hristiyanlar vb.) sorumluluğu senin üzerinedir. Ey Ehl-i kitab! Gelin sizinle bizim aramızda barıştıracı bir söz gerçekleşsin. Biz Allah'tan başkasına ibadet etmek istemiyoruz, biz ona hiçbir varlığı ortak koşmak istemiyoruz.”

Mısır'ın Kıpti Prensi'ne yazılan mektubun orijinali 19. yy. ortalarında bulunmuştur. [43] Bu gönderilen elçilerin neticesi ise olumsuzdu.

629 yılının Mart ayında Muhammed Mekke'ye doğru Hac yolculuğuna çıktı. Önceden yapılan bir anlaşmaya göre, bu sefer kutsal mekânı ziyaret edebilirdi. Onun Mekke'de kaldığı üç günlük sürede, Kureyşliler şehri terk ettiler, bu muhtemelen Muhammed ile aralarında bir kavga olmaması içindi.

Bazı komşu Putperest kabileler, daha bu yıl içerisinde Muhammed tarafından boyunduruk altına alınarak, İslam'ı kabul etmeye zorlandılar. Muhammed'in dini ve bir o kadar savaşçı başarıları, Yemenli Müseylime'nin şahsında kıskançlık oluşturdu, bundan böyle, o da kendisini Tanrı'nın bir Peygamber'i olarak gösterecekti. Müseylime onun gerçek ismi değildi, bu isim ona verilen aşağılayıcı bir lakaptı ve “Müslümanlık” anlamına geliyordu.

Müseylime, kendi taraftarlarına ahirette daha büyük mükâfatlar vadederek ve onları bu dünyada dini kurallarla çok zorlamayarak, Muhammed'e karşı bir nevi fiyat kırdı. Muhammed'in inananlara yasakladığı şarap tüketimini, Müseylime kendi taraftarlarına müsaade ediyordu. Peygamber kendisini bu rakibiyle bir anlaşma yapmak zorunda hissetti. Böylece Müseylime'ye onu kendisinden sonra Halife ilan edeceğine söz verdi.

Muhammed, inançsızlara karşı Mekke’de vahyedilen tehditlerin kendi zamanında gerçekleşmesi için hevesle çabalıyordu. Eğer Allah, hükmün icrasını ağırdan alıyorsa, o zaman bunu onun Peygamber’i yerine getirmeliydi. [44] O, pek çok teslim olan kabilenin de katılmak zorunda olduğu on bin kişilik bir ordu kurdu ve 1 Ocak 630 yılında ordunun önünde Mekke’ye yürüdü. Böyle bir orduya karşı Mekkeliler direnç gösteremezlerdi ve küçük bir çatışmanın ardından teslim oldular. Muhammed, bunun üzerine zafer alayını şehre soktu ve Kâbe’yi ziyaret ederek, etrafında yedi defa döndü ve her seferinde elinde bir değnek ile siyah taş dokundu. Bundan böyle o bir buçuk ay kadar Mekke’de kalarak, Mekkelileri İslam’ı kabul etmeye ve putları yok etmeye zorladı. Sadece Peygamber’in bazı şahsi düşmanları, bunların içinden dördü kadın infaz edilmişlerdi, geri kalanı ise hayatlarını İslamiyet’e geçerek satın aldılar.

Bu yöntem ile Allah’ın tehditleri gerçekleştikten sonra, Arabistan’ın birçok putperest kabilesinde benzer şekilde cezalandırılma korkusu artmıştı. Bu sebeple, teslimiyetlerini bildirmek üzere Muhammed’e heyetler gönderdiler (630). Ayrıca, birçok şehir de yıllık vergi vermeyi taahhüt ederek, Muhammed’in hâkimiyetini tanıdı. Peygamber’in itibarı, gözle görülür şekilde büyüyordu. Her taraftan, onunla iyi ilişkiler kurmak isteyen veya teslimiyetini bildirmek için gelen elçiler, aydan aya çoğalıyordu. Böylece, bir zamanlar firari ve güçsüz olan bir mültecinin, dini unsurlardan yola çıkarak ve bunun giderek politik unsurların arkasında kaybolması ile yaklaşık on yılda nasıl kudretli bir hükümdar olduğunu görüyoruz.

[45] Muhammed, 631 yılında Mekke’deki Hac Bayramı’na katılmadı, kendi kurban sunumunu Ebu Bekir’e emanet etti. Ebu Bekir, aynı zamanda Peygamber’in emri ile Mekke’de toplanan tüm Hacılar, Peygamber ile Putperestlerin arasında yapılmış olan anlaşmaların feshedildiğini bildirmek ile vazifelendirilmişti. Muhammed, bu bildiriyle Müslümanlar ile kirlî ve her topluluktan dışlanması gereken kimseler olarak açıkladığı diğer inanç sahipleri arasına aşılmaz bir uçurum koymak istiyordu. Bu bildiriye dokuzuncu Sure’de görüyoruz, burada Allah’ın ve onun Peygamber’i Muhammed’i tasdik etmeyen herkese karşı bir savaş ilanı yapılmıştır. İslam’ın ortaya çıkışından itibaren, diğer inanç sahiplerine karşı yapılan tüm savaşların sebebi bu vahiydi çünkü; Muhammed, bunu bir gereklilik ve bir din savaşı olarak yerleştirmişti, hâlbuki esasında sadece politik sebeplerle aynısını yapabiliirdi.

Bu bildiride ki bazı noktalar aşağıdaki gibidir:

“Allah'ın ve Peygamber'inin, ortak koşanlardan uzak olduğunu, büyük hac günü, Allah ve Peygamber'i insanlara ilan eder. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlı olur, yüz çevirirseniz, bilin ki siz Allah'ı aciz bırakamazsınız. İnkâr edenlere can yakıcı azabı müjdele.³⁹⁷

Nasıl olabilir ki, size üstün gelselerdi ne bir yakınlık, ne de bir ahd gözetirlerdi. Kalpleriyle istemezlerken sizi ağızlarıyla hoşnut etmeye uğraşırlar; çokları fasıktırlar.³⁹⁸

[46] Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse, sizin din kardeşiniz olurlar.³⁹⁹

Eğer andlaşmalarından sonra, yeminlerini bozarlar, dininize dil uzatırlarsa, inkârda önde gidenlerle savaşın, çünkü onların yeminleri sayılmaz, belki vazgeçerler.⁴⁰⁰

Onlarla savaşın ki Allah sizin elinizle onları azablandırsın, rezil etsin ve sizi üstün getirsin de müminlerin gönüllerini ferahlandırsın.⁴⁰¹

Bu bildiri, İslam'ın etki alanının genişlemesine ve din değiştirmelere etki etti.

632 yılının Nisan ayında Muhammed, kendi şahsının ve öğretisinin zaferini kutluyordu. O, Hac Bayramı için Mekke'ye gitti ve Medine'den Mekke'ye doğru giderken yol üstündeki her durakta bir ibadet yeri yaptırdı. Arabistan'ın her yerinden inananlar, Peygamber'i görebilmek için akın akın geliyordu. Mekke'de de, bayrama katılmak için binlerce kişi toplanmıştı. Muhammed, tutarsızca devam ettirdiği Putperest adetlere uygun olarak 100 deve kurban ettirdi ve toplananlara dağıttı. Ayrıca, eski İsrail ayinlerini temsilen iki de koç kurban etti. Bunun üzerine, kafasını tıraş ettirdi ve en sevdiği eşi Aişe tarafından kafası yağlandı, ardından da Arap-Putperest adetlerine göre Kâbe'nin etrafında yedi defa koştu ve Hacerü'l-esved'e saygısını sundu (muhtemelen bir öpücük ile).

Bu zorunlu seremoniler bittikten sonra, her zamanki gibi eğlencesi de eksik olmayan panayır da açıldı.

[47] Haccın tamamlanmasından birkaç gün sonra Muhammed, politik işlerine devam edeceği Medine'ye geri döndü. 25 Mayıs 632'de Suriye'deki Rumlara karşı düzenleyeceği savaşa hazırlık için, inananlara bir vaaz vererek onları teşvik etti. Takip eden akşam da kabristanda metfun bulunan arkadaşlarına hayır dua etti. Bu yürüyüşten döndükten sonra eşi Aişe'ye baş ağrısı şikâyetinde bulundu, yine de diğer eşlerini de

³⁹⁷ Tevbe 9/ 3.

³⁹⁸ Tevbe 9/ 8.

³⁹⁹ Tevbe 9/ 11.

⁴⁰⁰ Tevbe 9/ 12.

⁴⁰¹ Tevbe 9/ 14.

ziyaret etti ve geceyi eşi Meymune'nin kulübesinde geçirdi. Ertesi gün, durumu daha da ağırlaşınca ona soğuk bir banyo yaptırdılar, lakin pek faydası dokunmadı ve onu, Aişe'nin çadırına götürdüler. Hastalığı Haziran ayının 4'ünde en yüksek seviyesine çıktı. 8 Haziran 632 günü öğleden sonra öldü. Onu, Aişe'nin odasında öldüğü yere gömdüler. Aişe, orada yaşamaya devam etti, onunla mezar arasına bir duvar örüldü. Daha sonra ise kulübe yıktırılarak Muhammed'in mezarı camiye eklendi.

Peygamber'in mezarı kendi çağdaşlarından katiben farklı değildi, lakin kısa bir süre sonra Peygamber'in son dinlenme yerine, bir hâle ile kuşatan ve zamanla daha büyük boyutlara ulaşan kör bir saygı başladı. En güvenilir arkadaşları, Ebu Bekir ve Ömer'in yansıra kızı Fâtıma da kendi mezarını Peygamber'in mezarına eklettirdi ve burası İslam'ın ikinci milli kutsal mekânı oldu.

Bu dört mezarı da içinde bulunduran Peygamber'in Medine'deki Camisi, [48] bugün dahi tüm Müslüman ülkelerden milyonların her yıl bir araya geldikleri bir hac mekânıdır. Yarı vahşi bedevilerin yanında, bilgin Perslileri bu mezarın etrafında toplanmış vaziyette bulabiliriz. Bu mezara, şehrin görgüsüz sakinlerinin yanı sıra, çölün kaba oğlunun da bir ve aynı olan derin tazimleri nüfuz etmektedir.

İnsan ve Peygamber

[49] Çağdaş anlatımlara göre, Peygamber'in dış görünüşü oldukça yakışıklı ve çekiciymiş. O, ortalama bir vücut yapısına sahipti, kafası büyüktü ve dolgun saçları omuzlarına kadar sarkardı. Arap adetlerine uygun olarak, bakımını güzel kokulu yağlar sürerek ve daha sonraki yıllarda kahverengiye boyayarak yapardı. Özellikle, yüzüne yoğun canlılık katan iri siyah gözleri dikkat çekiciydi.

Onun zihinsel ve ahlaki fizyonomisi, bir din kurucusundan beklenen berraklık ve özveriden oldukça uzaktı, yine de birçok karanlık yönü olmasına rağmen, dikkate değer birisiydi. Mekke'den gelen Peygamber, Musa, İsa veya Buda'ya oranla değerlendirildiğinde gözle görülemeyecek kadar küçülüyor, zira beşeri sıfatlar onun kişiliğine fazlasıyla yapışmıştı. O, din konusunda daha önceden bilinmeyen hiç bir düşünce meydana getirmedi ve biz biliyoruz ki o, bilgilerini her zaman vahyin kaynağından ızanla aktarmadı.

Muhammed, bağımsız ve orijinal bir düşünür olmasa da, [50] Hristiyanlığın tüm uğraşlarına rağmen, onun monoteist bir dünya anlayışına kapalı duran Putperest kabiledağlarının üzerine güçlü bir uygarlaştırıcı etki ettiği reddedilemez.

Teolojik açıdan bakıldığında İslamiyet, oldukça zayıf bir eklektik denemedir ve bu dinin kurucusu bile sık sık kendi koyduğu kurallara uymamış ve buna göre yaşamamıştır. Tam da bu durum, Muhammed'i diğer din kurucularından daha geride bırakıyor. Muhammed de eksik olan özveriydi, her yerde onun bayağılığı ve dar kafalılığı ile karşılaşmaktayız. O, hedeflerine ulaşmak için hiçbir zaman mertçe hareket etmedi, bir anlaşmayı bozması veya düşmanlarını haince öldürtmesi, onun için bir önem arz etmiyordu, onun için esas önemli olan mesele başarıydı. Yine de "hedefe ulaşmak için her yol mubahtır" prensibi, dini konularda en az şekilde kullanılmalıdır.

Bir insanın manevi büyüklüğünü gösteren şey sadece fikirleri değildir, aynı zamanda bu fikirlere ulaşmakta kullandığı yöntemdir. Bir din kurucusunun yerleşirmesi gereken en önemli değer, ahlaki kişiliktir. Bu bakış açısıyla bakıldığında Muhammed bize oldukça değersiz gelmektedir. Bu dinin sınırlı zaferi, Muhammed'in İslamiyet'te yürürlüğe koyduğu "Dini kılıç ile yaymak" prensibine dayandırılabilir ve bu prensibin kınanması gerekir.

Muhammed, sadece bir din kurucusu değildi, o aynı zamanda bir savaşçı ve politikacıydı. [51] İşte bunlar da onun kişiliğinin gölge yönleriydi. Bir Peygamber düşünün ki elinde kılıç, aklında diplomatik hesaplar olsun ve bir Peygamber düşünün ki anlaşmalar yapan ve bu yaptığı anlaşmaları vefasızca bozan, düşmanlarını haince öldürten. Bu durum oldukça nahoş bir imaj çiziyor.

Onun hayatının, görünen kısmının bile çekiciliği bizim için çok az iken, özel hayatında bu daha da azalıyor.

Hayatının son zamanlarına doğru, onda kontrolsüz bir cinsellik hâkimdi. İnananların eş sayısını dört ile sınırlandırmasına rağmen, kendisi bu hükme pek uymuyordu. Güzel bir bayanın haberini aldığı vakit ona evlilik teklif ediyordu. Onun bu zaafı, bazı Arap kabile reisleri tarafından sıklıkla istismar edilmiştir. Eşlerinin arasında birçok Yahudi ve Hristiyan kadınlar da vardı. Lakin evlilik öncesinde onları yeni dine geçmeye teşvik ederdi. Eşlerinin sayısı çoktu, aşağı yukarı yirmi kadar olduğu belirtiliyor, ama hiçbirisi Ebu Bekir'in kızı Aişe kadar Peygamber'den ilgi görmüyordu. Aişe ile evlendiğinde kendisi 53 yaşında, Aişe ise hemen hemen dokuz yaşlarındaydı. Aişe, eşler içerisinde bakire olarak evlendiği tek kadındı. Muhammed, ona o kadar âşıktı ki camide ibadet esnasında bile kafasını onun peçesinin altından geçirir ve onu okşayarak severdi. Aişe, Peygamber'in ölümünün ardından İslamiyet'teki en saygın kişilerden biriydi ve o dönemde çok ender rastlanan bir şey olarak bir Kur'an nüshasına

sahipti. Hatta onu okuyabiliyordu. [52] O, inananlar tarafından da sık sık dini konularda açıklama yapması için başvurulan birisiydi; çünkü Muhammed vaktinin büyük kısmını onunla harcıyordu. İşte bundan dolayı Aişe onun niyetini ve alışkanlıklarını en iyi bilen kişiydi.

Muhammed her gecesini bir başka eşinin yanında geçiriyordu, bir yolculuğa çıkmak istediğinde eşleri arasında kura çekerdi ve kuradan çıkanları yanına alırdı. Evinin dar olmasından dolayı, yeni edindiği bazı eşlerini komşularına yerleştirir ve onları gün içerisinde ziyaret ederdi. Bu durum onun düşmanları tarafından çok kez kınanmasına sebep olmuştur.

Peygamber keyifli olduğu zamanlarda, gün içerisinde tüm eşlerini ziyaret eder, onlarla birkaç kelime konuşur, hepsine birer öpücük verir ve onlarla oyunlar oynardı. Bu aşırı şehvetinin kötü izlenimlerini silmek için, kendi şahsına özel olarak, Tanrı tarafından bir ayrıcalık verdirdi. O, kendi hükümlerine sık sık uymuyordu, böyle durumlarda kendisini haklı çıkarmak için, inananlar tarafından da körü körüne kabul edilen yeni bir vahiy açıklıyordu.

Kur'an'da, Peygamber'in bu gibi davranışlardan dolayı günahlarını bağışlayan ayet şu şekildedir: “Ey inananlar! Mümin kadınlarla nikâhlanıp, onları, temasta bulunmadan boşadığınızda, artık onlar için size iddet saymaya lüzum yoktur. Kendilerine bağıştta bulunarak onları güzellikle serbest bırakın. Mehirlelerini verdiğiniz eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği cariyeleri, [53] seninle beraber hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını, teyzelerinin kızlarını ve Peygamber nikâhlanmayı dilediği takdirde müminlerden ayrı, sırf sana mahsus olmak üzere kendisinin mehrini Peygamber'e hibe eden mümin kadını almanı helal kılmışızdır. Bir zorluğa uğramaman için; müminlerin eşleri ve cariyeleri hakkında onların üzerine neyi farz kılmış olduğumuzu bildirmiştik. Allah bağışlayandır, merhamet edendir.”⁴⁰²

Onun bu taşkınlıklarının sebebi rivayete göre aktarılan haberde Muhammed şöyle söylüyor; “Benim dünyadaki yegâne eğlencem kadınlar, güzel kokular ve ibadettir.” İnananlar, Peygamberliğin öylesine zor bir vazife olduğunu ve Allah'ın Peygamber'e buna karşılık böyle zevkler verdiğini ilave ediyorlar.

Haklarında skandal harem hikâyeleri anlatılan Peygamber'in eşleri, onun ölümünün ardından özel bir tazim görmelerinden dolayı memnundular. Onları, “İnananların anneleri” olarak isimlendiriyorlardı. Tutkulu ve entrikacı bir kadın olan

⁴⁰² Ahzâb 33/ 49-50.

Aişe, daha sonraları birçok savaşın da müsebbibi olması hasebiyle büyük bir rol oynamıştır. O, Peygamber'in sözde hikmetli sözlerini de kullanarak, etrafını özel bir hale ile çevirmesini bildi. Ayrıca, kim kendisine yakınlaşmak dahi istese onun ölüm ile cezalandırılması gerektiğini söylerdi.

Muhammed'in hayatı ve ortaya koyduklarını gözden geçirip, onun pratik başarılarını değerlendirdiğimizde, çok kabiliyetli bir insan olduğunu reddedemeyeceğimize tanıklık ediyoruz. Başarıları bugünlere kadar etkisini sürdürdü. O, bir din kurucusu rolünün yanı sıra büyük bir devlet kurucusu rolünü de elde etmiştir ki bu iki rol de karşılıklı olarak onun başarılarına katkı sağlamıştır. [54] Muhammed'in politik kişiliğinin, din kurucusu kimliğine sık sık zararlı etkilerde bulunduğu da inkâr edilemez. O, kendisini Peygamber olarak hissediyordu ve ilahi mesajından oldukça emindi. Kendisini vahşi Arapların içerisinde Allah'ın bir elçisi olarak ilan etmeye belli bir ölçüde hakkı da vardı. Nitekim böylece vahşi kabile ve ulusları, onların da çıkarlarına yarayacak şekilde birleştirmeye ve onları ortak bir hedef doğrultusunda yönlendirmeye muktedir oldu. Belki de istemeden ülkesinin en büyük politikacısı, halkının en büyük ordu komutanı ve din kurucusu oldu. O, en başından beri planlanmış daha büyük bir misyonu düşünmeksizin sadece Putperest kabiledaşlarına saf bir din ilan etmek istiyordu. Başlangıçta, ona her yerde karşı koyulmasına rağmen o sebat etmişti, belki de bu onun başarısına en büyük katkıyı sağlamıştı.

Histerik ve epileptik nöbetler onun dini çılgınlığını tetiklemiştir. Bu hastalığın etkisi ile meydana gelen ilk vahiyler, karışık ve özel bir coşkuya sahip olmaları ile öne çıkmaktadır. O, vahiy aldığını ve cismen meleği gördüğünü iddia ediyordu, bunun hastalıklı bir düş mü yoksa bilinçli bir sahtekârlık mı olduğunu tespit etmek çok zor. Aynı şekilde Luther de cismen şeytanı gördüğünü sanmıştı.

Peygamber, ileri derecede bir yiğitliğe sahip değil gibi gözükmektedir. O, Bedir'de savaşın içinde bizzat bulunmamış, kendisini vakitlice kurtarabilmek için, savaş meydanının biraz ötesinde, [55] birkaç Hecin devesiyle beraber beklemiştir. Ayrıca, yaptığı baskınlarda da çift kat zırh ve tüm yüzünü örten gezli bir miğfer giyerdi, bu da şüphesiz onun cesaretsizliğine delalet etmektedir.

İslamiyet

[56] İslam kelimesi, boyun eğme ve Allah'a hizmet ve onun rızası için tâbi olma anlamına gelir.

İslam'ın, ilk inananlara uyguladığı boyunduruk çok sıkı değildi. İman esasları kısa ve basitti; ne zahmetli tövbe, ne özel bir feragatte bulunma veya en sevilen düşkünlüklerden vazgeçme Muhammed'in ilk döneminde vardı. Gerçi şarap içme yasağı konmuştu ama kimse bunun uygulanmasını denetlemiyordu. İnsani güdülere, şehvet düşkünlerinin tahammül edebileceği kadar setler konmuştu.

İslam, Araplara uyarlanmış, Hristiyan ve Yahudi unsurları ihtiva eden ve Putperest bir zemin altında kurulmuş bir din sistemidir. Nasıl ki, Hristiyanlık Allah'ın hakiki vahyi olarak kendisinin umumi dünya dini olduğunu belirtilmiş görür. İncil'in de tüm dünya üzerinde peyderpey yayılacağını birinci ilke olarak kesinlik koyar, aynı şekilde Muhammed de Kur'an da tüm dünyayı kendi öğretisi için kullandı. Yani Haç'ın yerine Hilal'in geçmesi gerekiyordu.

[57] Muhammed şu düsturla hareket ediyordu: Sadece bir tek hak din vardır ki, onu Allah baştan beri Peygamberleri Âdem, Nuh, İbrahim, Musa ve İsa tarafından tebliğ ettirmiştir. Bütün bu Peygamberler bir ve aynı olan dini tebliğ etmişlerdi, ama bu din Musa'nın ve İsa'nın müntesipleri tarafından tahrif edildi ve her türlü hurafe ve batıl ile bozuldu. İşte bu sebeptendir ki Allah Muhammed'i gerçek ve asıl olan dinin içine sızan kötü adetleri kaldırmak ve yeni emirlerle tamamlamak için, kendisinin son ve en önemli Peygamber'i olarak gönderdi. Bu arındırılmış ve eski durumuna getirilmiş olan din İslam'dır: "Allah, Ondan başka tanrı olmayandır... Kendisinden önceki Kitapları tasdik eden Hak Kitap'ı sana indirdi. Önceden insanlara yol gösterici olarak Tevrat ve İncil'i de indirmişti. O, doğruyu yanlıştan ayıran Kitap'ı indirdi... Allah katında din, şüphesiz İslam'dır."⁴⁰³

Kur'an, inananlar için Allah'ın kusursuz vahyidir ve uymaları gereken tüm emirleri ihtiva etmektedir. İnananların ne sıklıkla ibadet etmesi gerektiği tam olarak kararlaştırılmış, bugün bile bu namaz düzeni İslam öğretisine vakıf olmayan Müslüman ülkelerdeki gezginlerin gözüne çarpmaktadır. Sıklıkla, caminin minaresinden namaz vaktini duyuran müezzinin ikazına uyan Müslümanların işini nasıl bıraktığını gözlemleyebilirsiniz. [58] Günde beş kez bu çağrı duyulur, yine aynı sıklıkla Allah'a inananlar ibadet eder ve ondan önce gelmesi gereken abdestlerini alırlar. İster Nil'de bir sal'ın üzerinde, isterse şark şehirlerinde ticaretle uğraşıyor olsun, her yerde inananın diz çöküp namaz kılmak için seccade veya elbisesini yaydığını görürüz.

⁴⁰³ Âl-i İmrân 3/ 1, 3, 19.

Yine aynı titizlikle tüm Ramazan ayı boyunca tutulan oruç gözlemlenebilir. Gün doğumundan gün batımına kadar Müslümanlar, kendilerini her türlü hazdan alıkoyarlar, ne yerler ne de içerler. Ne zaman ki top patlama sesi güneşin battığını duyurur, o zaman inananlar günün sıkı mahrumiyetlerini telafi eder. Ramazan ayı, gökten Kur'an'ın indirilmiş olduğu aydır. Ama günümüzde başlangıçtaki saf inancın yerini alışılmış bir seremoni aldığından, oruç artık özel bir feragat değildir. Zira kolaylıkla gündüz geceye çevrilmiş, açlık uykuya bırakılmış ve gece de sınırsız bir yeme içmeye verilmiştir. Güneşin batmasıyla minareler ışıklandırılır, mutlu bir şekilde arkasında bıraktığı gün için kısa bir namaz kılmak üzere camiler ziyaret edilir, ardından da eğlenceli bir gece hayatı başlar. Bunu Konstantinapol'de her yıl görebilirsiniz.

Namaz ve orucun yanında zekât da Müslüman'a dini bir vecibedir. Muhammed bu hususta taraftarlarını sıkı sıkıya tembih eder: “Ey İnananlar! Allah'a ve ahiret gününe inanmayıp, insanlara gösteriş için malını sarfeden kimse gibi, sadakalarınızı başa kakma ve eza etmekle boşa çıkarmayın. [59] Onun durumu, üzerinde toprak bulunan kayanın durumu gibidir, üzerine bol yağmur yağdığında onu cascavlak bırakır. Kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler... Ey İnananlar! Kazandıklarımızın temizlerinden ve size yerden çıkardıklarımızdan sarfedin; iğrenmeden alamıyacağınız pis şeyleri vermeye kalkmayın... Sadakaları açıkça verirsiniz o ne güzel! Eğer onları yoksullara gizlice verirsiniz sizin için daha iyidir... Sarfettiğiniz iyi bir şeyin karşılığı haksızlığa uğratılmaksızın size verilir.”⁴⁰⁴

Halife Ömer de sıklıkla, namazın Allah'a varmada yolun yarısı olduğunu, orucun köşkün eşiğine kadar götürdüğünü ve ancak zekât ile oraya girişin elde edileceğini söylerdi.

Muhammed'in kendisi bir kehanette bulunarak, halkının yetmiş üç fırkaya bölüneceğini ve bunlardan sadece bir tanesinin kurtuluşa erip, diğerlerinin hepsinin ebedi cehennemlik olacağını bildirmiş. Zaten ilk firkalaşmalar ve mezhep savaşları ölümünün hemen ardından gerçekleşmiştir. Peygamber, arkasında erkek bir halef tayin etmeden ve yerine geçme hususunda da herhangi bir emir vermeden vefat etmiştir. Bunun üzerine, imamet konusunda, yani onun ardından kimin geleceği hususunda tartışma çıkmış. Uzun tartışmaların ardından Peygamber'in kayınpederi Ebu Bekir Halife olarak seçilmiştir ki Halife, İslam'ın hem dini hem de dünyevi gücünün bir kişide temsil edilmesidir. Kılıç, Peygamber'in bayrağı ve Kâbe'nin anahtarları bu gücün

⁴⁰⁴ Bakara 2/ 264, 267, 271, 272.

simgeleridir. Günümüzde bu simgelere, İslam'ın dini ve dünyevi lideri olarak "Türk Sultanı" hâkimdir.

[60] Ebu Bekir, Medine'de Halife seçilir seçilmez, neredeyse tüm Arap kabileleri İslam'ın kendilerini cebren altına almış olduğu boyunduruktan kurtulmak için ayaklanmışlardır. Kendilerine yüklenen usandırıcı vergiler, dini olmaktan ziyade salt siyasal İslam'ın bir yüklemesiydi. Çünkü Peygamber'e ve öğretisine özgür ve içsel bir inanç ile biat edenlerin sayısı fazlasıyla azdı. Ama dıştan gelen bir baskı veya dünyevi bir menfaat için İslam'ın saflarına katılan kitlenin sayısı daha büyüktü.

Ebu Bekir kendi başının çaresine bakmıştı. Daha zayıf olan kabilelere karşı sefer düzenleyip, galibiyetin akabinde elde edilen ganimetle de huzursuz ve mal hırsına kapılmış bedevi kabilelerini yatıştırdı. Zaten bunlar da bol ganimet ihtimali olan her sefere seve seve iştirak ederlerdi. Gelecek zamanda, Medine'deki iktidarına sükûnet temin etmek için Suriye'ye daha büyük çaplı bir sefer düzenlemeyi planlıyordu. Sefere katılan Araplar sınırsız ganimet ile zenginleştiler. Altın, gümüş ve değerli eşyalarla yüklü kervanlar mağlup edilen ülkelerden Medine'ye gönderildi. Muhammed'in yerleştirdiği adet üzere ganimet malları erkekler, kadınlar, çocuklar ve hatta köleler arasında paylaştırıldı.

Yeni yönetim, sözü edilen âdeti daha sonra yasalaştırarak, sosyalist-komünist bir temel üzere inşa edildi. Böylelikle, İslam'a duyulan aidiyetle beraber, devlet gelirlerinden pay sağlanmış ve İslam kuvvetli bir şekilde ilerletilmişti. İslam, cennete girme garantisinin yanında, [61] din kisvesi altında çalmak ve yağmalamak için bir araya gelen inananlarına, yapılan soygunların büyüklüğüne veya küçüklüğüne göre bir hayat geliri de temin ediyordu.

Teslim olan bölgeler, eski sahiplerinin tasarrufuna bırakılıyor ama kendilerine ezici vergiler yükleniyordu. Bölgenin gözetimi için her yere yerleştirilen askeri üslerin tüm bakımlarıyla görevlendiriliyorlardı.

Peygamber'in vefatından sonraki ilk yüzyılın Müslüman devleti, ateş ve kılıçla Gayri-müslimler'in mallarını tehdit eden ve nihai olarak zorla boyun eğdiren bir askeri devlet niteliğindeydi.

Ömer'in hükümranlığı altında bu prensip daha da belirdi. Onun zamanında Suriye'nin fethi tamamlanmış, İran zapt edilmiş, Mısır mağlup edilmiş, hatta fanatik askerleri Trablus'a kadar ilerlemişlerdi. Bu Halifenin kibri o kadar ileri boyutlardaydı ki

o, Hristiyanlıktan İslamiyet'e geçen vatandaşların eşit vatandaşlık haklarını ancak mallarından vazgeçmeleri koşuluyla verirdi.

[62] Buna benzer zorbalıklar, ezilen kişilerde bir şiddet ruhu meydana getiriyordu. İsyancılar, Müslümanların üstünlükleri karşısında hiçbir şey değiştiremediğinden, halkının rezaletine daha fazla katlanmak istemeyen Firuz ismindeki bir Farslı, Halife Ömer'in her zamanki gibi cami de imamete geçtiği sırada hançerine sarılarak onu alçakça katletti.

İslam'ın hâkimiyeti, zaman ilerledikçe daha fazla ülkeye yayıldı. Bir süper güç olarak büyüyen bu dinin başında ilkin Peygamber'in vekili sayılan, hukuki işleri gören, maliyeden sorumlu ve seferleri düzenleyen Halife vardı.

İran, Mezopotamya, Suriye, Mısır, Batı Afrika ve İspanya üzerine yağın İslam, önüne geçen her yeri insafsızca yok ediyordu. Tüm fethedilen bölgelere Araplar yerleşiyorlardı. Onlarla birlikte İranlılar Hindistan'a, Mısırlılar Moritanya'ya, Suriyeliler ve Berberiler İspanya'ya göç ediyordu. Kur'an'ın savaş ganimeti olarak istenildiği kadar cariyeyle birleşmeyi serbest bırakmasından dolayı, kısa bir müddet içinde normalde birbirlerinden kopmuş ve uzak bölgelerde yaşayan milletlerin tam bir karışımı meydana geldi.

Bu zaferler olmasaydı İslam'a ne olurdu? Özellikle, gelişimini başka bir yöne doğru gerçekleştirmiş olmasından sonra, şuan bir şey söylemek çok zor olsa da, şu kadarı kesindir ki kılıç, Müslümanların dininin yayılması ve sağlamlaştırılmasında bu dinin muhteviyatından daha fazla katkı sağlamıştır. Bir sevgi dini, Arabistan'ın savaşçı ve vahşi kabileleri için daha az uygun olurdu. Muhammed de bunu iyi fark etti, siyaset açısından bakıldığında onun, savaşı dinin hizmetine sokmuş olması hasebiyle bu marifetinin hayranlıkla karşılanması gerekir. Bu öyle bir yöntem ki, daha sonra parlak ama fazla başarılı olmayan Haçlı seferlerinde de taklit edilmişti.

[63] Din, vahşi ve ganimet hırsı ile dolu Arap kabilelerinin yağmaları için tam da istenilen bir bahaneydi. Onların ganimet hırs ve savaş tutkularına Muhammed tarafından yaptırım uygulandı. Böyle kabilelere barış ve sevgi vaaz edilemezdi, Peygamberleri de savaşçı olması gerekirdi ki sözü dinlensin.

Bir bedevi, din değiştirdiği ilk dönemlerde kafasında canlandırdığı idealleri Muhammed'in karakterinde göremiyordu. Muhammed'in buyurduğu öğretiyi birçok bağlamda Putperest düşünceye dayanmasına rağmen, Arapların fazilet ve rezilet gibi kavramlarına açık bir şekilde tezat oluşturuyordu. Muhammed şöyle buyuruyordu:

“Kötülüğü en iyi ile sav.”⁴⁰⁵ Özgürlüğe tutkun Arap kabileleri için bu tarz bir düşünce tamamıyla yabancıydı. Bedeviler için gasp, adam öldürme ve hiçbir şeyden geri durmayarak gösterilen mertlik bir erdemdi. O sırada, Muhammed geldi ve Arap faziletlerinin hepsinin rütbesini düşürerek onları rezilet olarak ilan etti ve kedilerine eski ve denenmiş efendi ahlakının yerine köle ahlakı nasihat etti. Bedeviler de buna zaman geçtikçe alışıyorlardı ve sonuçta Muhammed kendi öğretisini de yanlış değerlendirerek onların vahşi duygularını birçok yağmada harekete geçirmelerine imkân sağlamıştı. Kur’an’ın işaret ettiği pek çok noktaya rağmen İslam hiçbir zaman bir sevgi dini olamamıştır.

Böylelikle Muhammed, Araplarda bir barbar âdeti olarak bulduğu kan davasını, biraz yumuşatılmış bir versiyonuyla da olsa kanunlarına almıştır.

[64] Diğer dinlerin mensuplarına karşı duyulan nefret, İslam’ın her döneminde bir hayat unsuru olmuştur. Bu düşmanca fikir de kâfirlere karşı tehdit ve lanetlerle dolu olan Kur’an’ın okunmasıyla hiç durmaksızın besleniyordu.

İslami dünya görüşüne göre, tüm insanlık inananlar ve kâfirler olmak üzere ikiye ayrılıyor. Bunlardan ikincisi olarak zikrettiğimiz kâfirler silah zoru ile inanmaya veya yok edilmeye mecburdurlar. Muhammed ve ilk Halifeler, Ehl-i kitab yani Yahudi ve Hıristiyanlara uygulanacak muameleler hakkında daha hafif esaslar tesis ettiler, ancak bu pratikte nadir uygulama gördü.

Dini gayretlerin hareketli olduğu bir dönemde, Hristiyanlarla ilişki içinde olmak Müslümanların gözünde onur kırıcı bir şeydi. Hristiyanlarla yemek yediği ve Kastilya Kralı’nın kendisine hediye ettiği bir elbiseyi giydiği için, 1333 yılında Gırnata Kralı Muhammed b. İsmail, Afrikalı Berberiler tarafından öldürülmüştü.

Buna rağmen, İslam’ın gelişim tarihi içinde daha parlak sayfalar da bulmak mümkündür. İslam’ın, Afrika’nın ortasında, baskı ve şiddetten ziyade daha mutedil yollarla yaptığı ve halen yapmakta olduğu ilerlemeler de göze çarpar.

İslam’ın içinde barındırdığı saydığımız sertliklerine rağmen, ahlaki gücüne ait hatırı sayılır bir örnek ise; [65] Müslümanların, Sierra Leone’nin kuzeyinde bulunan Mondingo bölgesinde, vahşi aşiretleri ıslah ederek etkisi altına almış ve oraya yerleşme olanağı bulmuş olmasıdır. Buraya iki yüz kişilik küçük bir sayıyla geldiler, önce Arapça ve dinin öğretildiği okullar kurdular, sonra da Kur’an’ın yasalarını yerleştirdiler.

⁴⁰⁵ Mü’minûn 23/ 96.

İslam'ın, Çin'in batı bölgelerinde büyük alanlara yayılması da kısmen göç ve iskân, kısmen de zorlama yapılmaksızın din değiştirme ile gerçekleşmiş gibi gözüküyor.

Tavsiye ettiği misafirperverliği ve sadakanın ortaya koyduğu etkileri incelediğimizde İslam, yine kendisini olumlu bir perspektifte göstermektedir. Kur'an'a göre, en yaygın anlamda hayırseverlik ve cömertçe yoksullara yardım etmek Müslümanların en önemli vazifelerinden biridir.

En ahlaksız insanların, en vahşi diktatörlerin bile İslam'ın bu hükmüne harfiyen uydukları görülmüştür. Zekât vermek Müslümanlar için kanundur, bunu insan sevgisinden dolayı değil de, yasal vergileri nasıl ödüyorsa fakirlere de öyle verir ve bunu yaparken de daha çok kedisini ve yüklediği faizi düşünür.

Kur'an ve Sünnet

[66] Kur'an, ilahi vahiy anlamına gelir ve kelime olarak okumak anlamına gelen İbranice "kara'e" kökünden gelmektedir.

Muhammed, Kur'an'a ilahi bir köken atfetmekte ve şöyle demektedir: "Bu Kuran, Allah'tandır, başkası tarafından uydurulmuş değildir. Ancak kendinden öncekini doğrular ve O Kitap'ı açıklar. Âlemlerin Rabbinden geldiğinden şüphe yoktur."⁴⁰⁶

Bundan dolayı, Kur'an'da Muhammed değil hep Allah konuşur. Muhammed, Kur'an'ın bildirdiğinin kendisinin değil de Allah'ın eseri olarak bilinmesini istiyordu. Önceleri Putperest Araplar, sağduyularının önüne geçen bu tarz uygunsuz bir isteğe karşı direniyorlardı. Muhammed'den yalın sözler yerine, iddiasına delil getirmesini istiyorlardı. Ama aklıseline dayanan bu direniş gittikçe yatışmış ve Kur'an'ın ilahi kaynağını ispat edecek efsaneler üretilmiştir. Bu, birçok efsaneden birine göre Muhammed, her yılbaşı melek Cebrail ile bir araya gelerek Kur'an'ı, semada bulunun orijinal metni ile karşılaştırıyormuş. [67] Efsaneye göre, Muhammed'in Kur'an'ın da vahyettiği, semadaki metnin bir nüshasından başka bir şey değilmiş.

Peygamber'in ölümünün ardından Kur'an'ın itibarı daha da arttı ve Müslümanların kutsal kitabı oldu. Çünkü kitabın müellifinin insanlardan uzaklaşmasıyla birlikte kitabın ortaya çıkışı ile alakalı mucizevi hikâyeler anlatılmaya başlanmıştı. Lakin biz muhafaza edilmiş malumat ile Kur'an'ın doğal oluşumunu resmetmeye çalışacağız.

⁴⁰⁶ Yûnus 10/ 37.

Muhammed, Medine’de bir kâtime, sözde vahiylerini herhangi bir yazılı yayım maksadı gütmekten dikte ediyordu. Taraftarlarına bu vahiyleri okuyordu, onlar da bu vahiylerin bazı yerlerini beş vakit namazlarında tekrarlıyor ve böylelikle ezberleyerek aktarıyorlardı. İhtiyaca binaen Muhammed yeni bir vahiyle çıkageliyordu. İnanmayanlar korkutulmak istendiğinde, Allah’ın yerine onlara bir ceza vaazı veriyordu. Birtakım cinsel taşkınlıklarına yöneltilen suçlamalara karşı kendisini temize çıkarmak istediğinde, Allah’tan hareketlerini haklı çıkartacak ekstra vahiyler göndertiyordu. Bu vahiyler, bir süre boyunca deri, parşömen, taş levhalara ve palmiye yapraklarının üzerine yazıldı ve belirli hiçbir düzene sokulmaksızın bırakılmış olmasına rağmen, vahyin çoğunluğu şifahi aktarımla yayıldı.

Ancak, Peygamber’in ölümünün ardından Ebu Bekir ve Ömer, Kur’an’ın kapsamlı bir şekilde yazıya geçirilmesine razı oldular. [68] Bu çalışmada başka bir şekilde de beklenilmediği üzere, rivayet edilen Kur’an bölümleri içerisinde çeşitli farklılıklar ortaya çıkmıştı. Aynı şekilde vahiylerin sırası da artık tam belli değildi. Böylece, kronolojiye veya bağlama çokta önem vermeden sureler birbiri ardına sıralandı.

Böylelikle, Müslümanların Allah’ın en mükemmel vahiy olarak kabul ettikleri bugünkü Kur’an metni meydana geldi. Onlara göre Kur’an, büyük ilahi kararlar Kitabından alınmış ve bu kitap dünyanın yaratılışından beri mevcut olup, Muhammed’in ortaya çıkışına kadar yedi kat semanın birinde muhafaza edilmişti.

Müslümanlar, Kur’an’ı o kadar mukaddes sayıyorlar ki onun başka dillere tercümesini onaylamıyorlar. Bir imansızın Kur’an nüshasına dokunmasını bile onun kutsiyetini zedeleyen bir şey olarak kabul ediyorlar. Kur’an, onlar için tüm faydalı hikmetin ve bilginin en mükemmel kaynağıdır ve Kur’an’a olan bu derin tazim ile bağlantılı olarak kendisinin ihtiva etmediği her bilim hor görülmüştür. Bundan dolayıdır ki Halife Ömer, İskenderiye Kütüphanesi’ni yakmış ve hem meşhur hem de İslam için tipik bir ifade olan Kur’an’da olmayanın bir değerinin olmayacağını söylemiştir.

Günümüzde dahi Müslüman okulların tümünde ana ders kitabı halen Kur’an’dır. O, sadece dinin kaynağı değil aynı zamanda medeni hukukun da kaynağıdır. Evet, adeta medeni bir hukuk kitabı! Kahire’nin en eski camilerinden birine MS 988 yılından itibaren bir çeşit üniversite yerleştirilmiş ve burası Müslüman doğunun en önemli üniversitelerinden biri haline gelmişti. [69] Altın çağında on beş bin öğrencisi bulunan bu üniversitede, bugün bile Kur’an, tüm bilgilerin tek kaynağı olarak görülmektedir.

Caminin namaz kılma alanı, aynı zamanda üniversitenin dersliği olarak kullanılıyor, tabanı hasırlarla döşeli olup, öğrenciler tarafından bu mukaddes odaya sadece yalınayak olarak giriliyor. Caminin büyük avlusu ve odalarında, Kur'an'dan ödevlerini yüksek sesle ve vücutları ile sallanarak çalışan öğrenciler, şark usulüne uygun olarak yerde gruplar halinde hocalarının etrafında oturuyorlar. Tamamıyla dini bir karakter taşıyan bu üniversitede, Kur'an'da bulunmayan hiçbir şey öğretilmez. Burada; Türkiye, Hindistan, İran, Türkistan, Suriye ve Arabistan'dan gelen Müslüman kitap sevdalıları, Kur'an'ı doğru anlayabilmek için bir araya gelirler. Öğrencilere, zengin vakıflar tarafından bakılır.

Kur'an'ın Müslümanların tabiatlarına, derin bir şekilde nüfuz ettiği her fırsatta fark edilebilir. Misal olarak; Kahire'de ekmekçi "Ey oruç tutan, sahurun!", sebze satıcısı "Baki olan Allah'tır" ve süt satıcısı da "Rahim Allah" diyerek seslenirler. Bunların hepsi de Kur'an'dan ayetler veya varyantlardır. Çeşitli dükkânların önünde, tabelalar yerine Kur'an'dan ifadeler görülür. Mesela; "Ey kazancın kapılarını açan Allah'ım! Ya Rezzak". Bunlar teferruat olabilir lakin Kur'an'ın inananlarına ne derece büyük bir etkisinin olduğunu bize gösteren en iyi kanıtlardır.

İslam'ın yayılmasıyla beraber, Arap olmayanlar arasında Kur'an'ın okuyucu bulması yabancı Tanrı tasavvurları ile temas etmiş, [70] bu da Tefsir alanında değişikliğe ve yeni dini bilgilerin doğmasına sebep olmuştur. Bu, özellikle Kur'an'ın monoteist Tanrı tasavvuru ile felsefi anlamda üstün olan bir Putperestlikle karşılaştığı Hindistan'da gerçekleşmişti. Bu temas sayesinde; Sihizm'in ilahi vahyi olarak kabul edilen, 16.yüzyılda Pençap'ta ortaya çıkan ve 19. yüzyılın ortalarında Hindistan'daki İngiliz hâkimiyetinin mevcudiyetini tehlikeye sokan bu mezhebin Grant isimindeki kutsal kitabı meydana geldi.

Kur'an, sadece dini değil aynı zamanda ceza ve medeni hukukla ilgili hükümlerde içeriyordu. Lakin bunlar sosyal hayatın her alanına yetmiyordu. Tüm hayat bağlarının din odaklı olmasını istemeyen Müslümanlar, çareyi yapay bir vasıta olan Sünnette buldular.

Muhammed, vefatından sonra oldukça büyük bir devlet bırakmış olsa da, yeni din kara fetihlerine ayak uyduramıyordu. Arabistan dışındaki toplumlar, Peygamber'in vefatından sonra Kur'an'a çok da vakıf değillerdi ve Allah'ın lütfunu elde etmek için, hayatlarını nasıl düzenlemeleri gerektiğini bilmiyorlardı. Bu sebeple, uzak olan her bölgeden malumat almak için, inananların Medine'ye gönderildiklerini görüyoruz.

Kur'an, fanatik taraftarların hayatın en basit ve alışılmış yönlerine dair sorularına tek başına yeterli gelmiyordu. Böylece, onların isteklerini karşılamak için, Peygamber'in hayatından ve onun ender beyanatlarından hükümler türetilmesi gerekiyordu. [71] Peygamber'in en yakın akrabalarına, onun hayatı ile ilgili malumat alabilmek için adeta hücum ediliyordu. Bu rivayetleri yazıya geçirdiler ve hatta bazıları, o heyecanla rivayet uyduracak veya tahrifat yapacak kadar ileri gittiler. İşte bu şekilde, kendisine zaman zaman Kur'an'dan daha büyük değer biçilen Sünnet oluşmuştu. Sünnet; gelenek, teamül anlamına gelmekle beraber, hakkında şifahi haber mevcut olsun veya olmasın eski Müslüman toplumunda, dini ve sosyal hayatta örf mesabesinde olan şeydir. Dindar Müslümanlar, Peygamber'in vefatının hemen ardından, Kur'an'da izah edilmeyen konularda Muhammed'in hayatındaki alışkanlıklardan kurallar oluşturmaya koyuldular. İnananlar en basit sorularına dahi kesin cevaplar istiyorlardı, Kur'an da tüm bu küçük sorulara cevap vermediği için Peygamber'in hayatından bu sorulara cevap olabilecek hükümler çıkarılıyordu. Nezaket ve toplum hayatıyla ilgili bahislerde bile sünnet asıl teşkil ediyordu. Hatta sünnet, selam verme şekillerine ve bir talepte bulunma kalıplarına varıncaya kadar düzenleme getiriyor ve zaman içerisinde bağlayıcılığı da artıyordu.

Bir Müslüman, şayet cenneti temin etmek istiyorsa daima sünnete bağlı kalacaktır. Hayata dair, en önemli ve en önemsiz, en mahrem ve en umumi tüm bağlar sünnet tarafından belirlenir. Müslümanların her türlü yenilenmeye karşı olan düşmanca davranışları, sünnete bağlılıkları ile açıklanabilir. [72] Malumdur ki Peygamber çatal bıçak kullanmadığından dolayı, günümüzde dahi Müslüman âlimler, bıçak ve çatalın kullanılmasıyla alakalı tam anlamıyla uzlaşmamışlardır.

Bu rivayetlerin tamamı sünnet kelimesiyle tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra, Peygamber'in hayatından aktarılan ayrı ayrı her bir rivayet ise, hadis olarak yani anlatı olarak isimlendirilir. Peygamber'in vefatından hemen sonra buna benzer sayısız rivayetler ortaya çıkmıştır hatta aktarılması bazı kimseler tarafından çok iyi ücretlendirilmiştir.

İslam'a göre, aşırı dindar olanların günümüzde dahi Sünni olarak isimlendirilmesine karşın, bilgili olanlara Şii denir. Şiiler rivayetlere değil sadece Kur'an'a bağlıdırlar.

Goethe, Kur'an'ın ikinci suresini bu kitabın esası olarak görür ve kendisi bu dinin kitabını şu şekilde tarif eder:

“Helal ve haramlar hakkında kesin kurallar, Yahudi ve Hristiyan dinleri hakkında menkıbevi kıssalar, her türde genişletmeler ve sonsuz yinelemeler bu mukaddes kitabın gövdesini oluşturur. Bu kitap, kendisine her yaklaşıldığında iter, sonrasında hep yeniden kendisine çeker ve hayranlıkla doldurur, en sonunda da bizi saygıya mecbur eder.”

Kur’an, derin ve özgün fikirler ihtiva etmez, istediği de büyük sorunlar çözmek veya yalnızca oluşturmak da değildir. O eski Arap şiirlerine çok da uygun olmayan bir biçimde oldukça düz yazılmış bir monotonluğa sahiptir. Doğu’nun diğer mukaddes kitaplarının çoğunda mevcut olan o derin hayat ve dünya görüşü, Kur’an’da kesinlikle yoktur.

[73] Kur’an, daha büyük veya daha küçük ayetlerden meydana gelen yüz on dört Sûreye (bölüme) ayrılır. Eski sureler, sonra gelen surelere kıyasla orantısız bir şekilde daha büyüktür. Eski surelerin iki yüz, üç yüz kadar ayeti varsa, sonraki surelerin aşağı yukarı ondan fazla ayeti yoktur.

“Sûre” kelimesi Kur’an’da dokuz yerde geçmiş olmasına rağmen, Muhammed’in bu kelimedenden tam manasıyla ne anladığı kesin olarak bilinmez. Bize göre, Kur’an’da hem sure hem de ayetlerin sıralamasında öyle bir düzensizlik vardır ki; ancak son derece gayret ve zahmetten sonra tekrar bir iç bağlam oluşturulabilir.

Muhammed’de Yahudi ve Hristiyan Etkiler

[74] Muhammed, orijinal bir din kurucusu değildi. Onun, yabancı unsurlardan bağımsız bir teolojik sistem oluşturacak kadar yaratıcılık kabiliyeti de yoktu. Bundan dolayı, Kur’an’ın hemen hemen her sayfasında Yahudiliğin ve Hristiyanlığın, İslam üzerine uyguladığı açık etkileri görebiliyoruz. Mübalağasız diyebiliriz ki; İslam, o dönemdeki Arapların fikirlerine ve ihtiyaçlarına göre tahrif edilmiş Yahudilik veya Hristiyanlıktan başka bir şey değildir. Tahrif edilmiş diyoruz çünkü Muhammed, bu iki din hakkında yeteri kadar bilgiye sahip değildi. Zaten onun da niyeti, bahsedilen bu iki dinden kesin bir şekilde ayrılmaktı.

Muhammed’in, Eski ve Yeni Ahid’i okuyup okumadığı çok şüphelidir. Onun kitabında bulduklarımıza bakılırsa, bu iki din hakkındaki bilgilerin ona hikâye ve sözlü öğretim yoluyla ulaştığı kanaatindeyiz. Onun, Yahudi ve Hristiyanlara ilk gençlik zamanlarında temas etmiş olması ihtimal dâhilindedir. [75] Hatta onun belirli bir dönem bakımını üstlenen amcası Varaka da Yahudi’ymiş. Peygamber’in çevresinde onun, Eski

ve Yeni Ahid'e dair tüm sorularını aydınlatan bir Yahudi hocanın olduğunu Kur'an'daki imalar da, daha sonraki dini efsaneler de kabul etmekte ve bizim bu iddiamızı desteklemektedir. Bazı bilginler, o kadar ileri gidiyorlar ki, Muhammed'i sadece Yahudi hocasının görüşlerini aktaran birisi olarak görüyorlar.

Bu Yahudi hoca ona, Eski Ahit âlimlerinin yüksek görüşlerini ve Yahudilerin tarihini öğretti. Böylelikle, Muhammed'in hayatının ilk zamanlarında gündemde olan Yahudilere duyduğu büyük saygının sebebini de anlıyoruz. Kur'an'da birçok noktada Yahudi dinine karşı olan saygıyı görüyoruz. Lakin bu saygı daha sonraları tersine döndü. Çünkü Muhammed'in dış sebeplerden dolayı, inananlar ile diğer dini gruplar arasına bir çizgi çekmesi gerekiyordu.

Putperest Mekkelilerin, Muhammed'in Kur'an'ı Yahudi birisinin yardımıyla ortaya çıkardığını bilmiş olmaları gerekiyor. Zira Kur'an'da bu hususa delalet eden birçok nokta buluyoruz. Mesela XXV. surede şöyle diyor: “İnkâr edenler: Bu Kuran uydurmadır, ona başka bir topluluk yardım etmiştir... “Kuran öncekilerin masallarıdır; başkalarına yazdırıp sabah akşam kendisine okunmaktadır” dediler.”⁴⁰⁷

[76] Anlaşılacağı üzere, o zamanın Araplarının büyük bir kısmını ikna etmek hiç de kolay değildi. Onlar, Muhammed'i gözlemlediler ve mantıklı olarak onun vahyinin gerçekliğinden şüphe ettiler.

Kur'an'ın dini ve sosyal meselelerdeki bağımlılığı inanılmaz yüksek, bununla ilgili Kur'an'da çeşitli çelişkiler buluyoruz. Bunu, Muhammed'in bilgisinin yeni vahiylerle tamamlanmasından ve düzeltilmesinden anlayabiliriz. Kur'an'ın eleştirel bir araştırmasında, Peygamber'in rakipleri tarafından zor durumda bırakıldığında küçük bahanelerle, Eski ve Yeni Ahid'den cevaplarla kendisini nasıl kurtarmaya çalıştığı bulunabilir. Peygamber'in Putperest rakipleri, Muhammed'i kötü duruma uğratabilmek için, komşu Yahudilere danışıyorlardı ki böylece onun Peygamber olmadığını ispatlayabilsinler. Mekke'deki Kureyşliler, uzun zamanlar oradaki Yahudilerle sıkı ilişki içindeydiler, onları Muhammed'e karşı dini tartışmalarda var güçleriyle destekliyorlardı. Hatta bazı Yahudi âlimlerin önderliğinde, Muhammed'in Eski Ahid'i delil göstermesine rağmen, içeriği hakkında bilgi sahibi olmadığını, Musa'nın belirlediği caiz ve caiz olmayan hayvanlar arasındaki farkları tam olarak belirtememesi üzerine ispat etmişlerdir.

⁴⁰⁷ Furkân 25/ 4, 5.

Muhammed, gıda yasası hakkında Musa'nın yerine Hristiyanlığı takip ederek kendisini bu zor durumdan da kurtarmayı bildi. [77] Cehaletinden dolayı, Eski Ahid'den sapmış, böylelikle de tartışmadan sıyrılmıştı. Hatta belirli bir süre boyunca Peygamber saçlarını kabile üyeleri gibi değil de Yahudiler gibi taramıştır. Araplar saçlarını ortadan ayırırken, Yahudiler alınları üzerine tararlardı. Taraftarları bu uyumsuzluk hakkında soru sorduklarında onlara cevaben: Her konuda Ehl-i Kitâb'ı örnek almak istediğini belirtmiştir. Ancak ileri yaşlarda bu âdetini de bırakacak ve saçlarını Araplar gibi tarayacaktır.

O, Yahudilerin teveccühünü kazanmak ve onların inançlarına sempati duyduğunu ispatlamak için, ibadet esnasında yüzünü Kudüs'e doğru dönmüştür. Fakat bundan pek bir şey elde edemeyince, eski âdetine geri dönerek Kâbe'nin bulunduğu Mekke'ye doğru ibadet etmiştir. Bu ayrılık üzerine büyük bir tartışma baş göstermiş ve Muhammed şu vahiyle uzlaşma aramaya çalışmıştır: “İnsanların beyinsizleri, "Yöneldikleri kıbleden onları çeviren nedir?" diyecekler; de ki: “Doğu ve batı Allah'ındır... Senin yöneldiğin yönü, Peygamber'e uyanları, cayacaklardan ayırdetmek için kible yaptık.”⁴⁰⁸

O Yahudiler tarafından tanınmayı beklediği süreçte, Yomkippur (Barış Günü) Bayramı'nı bile Tanrı tarafından gönderilen bir bayram ve taraftarları için de bir oruç günü olarak kabul etmiştir. [78] Fakat, daha sonra Yahudilikle olan tüm bağlarını koparması gerektiği kanaatine varmıştır ve bu özgürleşme, en ufak detaya kadar gerçekleştirilerek Yahudilik ve Hristiyanlıktaki tüm benzer uygulamalardan kaçınmıştır.

Muhammed tarafından belirlenmiş olan ibadetlerin vakitlerini inananlara duyurmak için, bir münadi şehirde sokak sokak dolaşır ve “genel ibadet” diye bağırdı. Muhammed, bu konuda daha pratik bir uygulamaya geçmek istiyordu. Bazıları Yahudiler gibi davul çalmayı veya Hristiyanlar gibi iki odunu birbirine vurmayı önerdiler, lakin Muhammed bunları taklit olmaları hasebiyle reddetti ve bugünkü bilinen uygulamanın yapılmasını emretti. Müezzin ezan vaktinde caminin çatısından şöyle sesleniyor: “Allah büyüktür! Ben şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed Allah'ın elçisidir. Haydi, Allah'a! Haydi selamete! Allah büyüktür! Allah'tan başka ilah yoktur!”

Müslüman ülkelerde, bugün dahi bu çağrıyı gün içerisinde beş defa caminin çatısından duyabilirsiniz.

⁴⁰⁸ Bakara 2/ 142, 143.

Muhammed, Peygamberlik kariyerinin ilk dönemlerinde İbrahim, Musa, İsa ve kendisinden önceki Peygamberlere sıkça davet ederdi. O, ayrıca oradaki Yahudilerin nazarında itibarlı olan, İbrahim Ruloları adı verilen kötü yazılmış bir esere büyük değer verdi. Hatta kendi vahyi ile onu uyumlu hale getirmeye çalışıyordu. Lakin bu kötü yazılmış eserin sahteliğinden emin olunca artık ona değer vermedi.

Muhammedin Yahudilik ve Hristiyanlıktan bazı şeyleri iktibas ettiği gerçeği, Müslüman teologlar tarafından bile kabul ediliyor. [79] Muhammed'in ölümünün ardından bu iktibaslar tam manasıyla son bulmadı. Yeni dini, bilinçsizce eski dinin fikir ve söylemleriyle süsleme eğilimi hâkimdi. Yuhanna İncil'inin II, 1-11 arasında anlatılan mucize, birçok efsaneye örneklik teşkil etmiştir. Bunlar, Peygamber'in hayatını anlatan biyografilere çok erken dönemde yerleştirilmiştir.

Protestan söylemdeki fakirlerin sonsuz mutluluğunu, onların zenginlere karşı üstünlüklerini ve benzer örnekleri Kur'an'da yorumlanmış halini buluyoruz.

Muhammed, Yahudilik ve Hristiyanlıktan parçalar kabul ederek, Yahudi ve Hristiyanların İslam'a geçmelerini kolaylaştırmayı umuyordu. Hatta sırf aradaki çelişkileri azaltmak için, birçok hükmü diliyle kabul etmekte de tereddüt etmedi. Yahudilikte kadınlara dair bazı hükümler birbiriyle aynıdır. Örneğin, boşanan kadının tekrar evlenebilmesi için, Yahudilikte de İslamiyet'te olduğu gibi, boşanma işleminden sonra üç ay beklenilmesi gerekmektedir.

Kur'an'ın çeşitli noktalarında Kutsal Ruhun kabulünü görüyoruz. Muhammed, bu sayede Hristiyanların teveccühünü kazanmayı umuyordu lakin Kutsal Ruhun kabulü onu sık sık zor duruma sokuyordu. Çünkü o, üçlü doktrini reddediyordu. Rakipleri onun bu konu hakkında da kendilerine açıklama yapmasını istiyorlardı. Fakat her seferinde Peygamber'in çelişkileri daha da büyüyordu.

EK-2 MUHAMMED'İN MESAJI

İnsanlığın gelişiminde büyük bir paya sahip olan Peygamberler içerisinde iki tipik yön teşhis edilebilir, bu yönler birbirinden her daim keskin bir şekilde ayrılmayan, fakat zaman zaman da açık bir şekilde çelişki oluşturan yönlerdir. Bir yönün temsilcisine “Ahlakçılar” diğerine ise “Politikacılar” denilebilir. Mesajlarını haklı gösterme aracı bir taraf için etik unsurlar iken, diğer taraf için Politik unsurlardır. Politikacının, niyetini ve arzusunu etik ile birleştirdiğini, Ahlakçının da fikirlerine daha büyük bir etki katabilmesi için, bazen siyasete başvurmak zorunda kaldığını, bu iki tipik yönün karşılaştırılmasından kolayca anlayabiliriz.

İsrailoğullarının Peygamberleri öncelikle Ahlakçıydılar. Onlar, insanlığın en yüce değerleri için mücadele ettiler. Adalet, onların tebliğlerinin temelini teşkil ederdi, her ne kadar siyaset sahasına zaman zaman girmiş olsalar da, amaç sadece fikirlerine daha büyük bir destek sağlamaktı.

Peygamberler içerisindeki “Politikacılar” bu problem ile daha az karşılaşmışlardır. Onların Erdem-Mükâfat, Mükellefiyet-Ceza ilişkilerindeki kişisel görüşleri daha kolay anlaşılabilir. Bu Peygamberler, tamamen somut, bazen de egoist değerler için mücadele ettiler. Onlar, nitelikli ve tecrübeli politikacılar olarak, insan fitratını iyi tanıdıklarından, Siyasi emellerini Dini ve Ahlaki unsurlarla donatırlardı. Böylelikle başarılarından emin olabiliyorlardı.

Peygamberler içerisindeki Ahlakçılar, düşmanlarının beldelerini yakıp yıkacağı, belde sakinlerinin ise esir alınacağı ile tehdit ederlerdi. Cezalar, ahlaki emirlerin ihlalini hemen takip etmiyordu. Peygamberler içerisindeki Politikacılar ise çok daha iyi durumdaydılar, çünkü halkın iradesine ilahi ve uhrevi bir ödüle atıf yapıyor ve kendilerini cezanın sonuçlarından sorumlu tutmuyorlardı.

Bu perspektifle biz burada Muhammedin mesajını incelemek istiyoruz, zira başka hiçbir Peygamber bunun için daha münasip değil. Nitekim Yahudilik ve Hıristiyanlığın tarihsel ve içerik olarak birbirine çok bağlı ve Batı Avrupa ile iç içe olması onlar hakkında tarafsız bir eleştiri yapabilmemizi zorlaştırmaktadır. Çocukluk, eğitim durumları, çevremizdeki insanların kıymetli düşünceleri, etrafımızda azgınlaşan taraflar arasındaki mücadele ve bu dinlerin birisine olan kişisel aidiyetin etkileri tarafsız bir yorumu zorlaştırmaktadır. Her ne kadar tarafsız kalınmak istenirse de, istemeye istemeye partizanlaşıyor. Buna, bize karışık olarak aktarılan tarihsel gerçeklerin

eksikliği de ekleniyor. Musa ve İsa Peygamberlerin hayatı bizler tarafından çok az bilinmekte, mevcut kaynaklar sahih bir hayat hikâyesi için yeterli değil.

Lakin İslam dininin kurucusunda durum değişiyor. Biz, onun hayatına tarihsel olarak kabul edilmiş ve eldeki zengin verileri göz önünde bulundurarak tarafsız bir bakış açısıyla bakıyoruz. İslamiyet'in bize bir din olarak uzak bulunmasından dolayı, okuyucunun da dini hissiyatını incitecek bir tehlikeye mahal vermeden vahyini objektif olarak irdeleyebiliriz.

İnandırıcı belgelerle gelişim süreci tümüyle adım adım takip edilebilen tek din kurucusu Muhammed'dir. Bugünün Müslümanları, Peygamberlerinin hayatını Tanrının bir eseri olarak hayranlıkla seyrederken, biz bunu insan eseri olarak görmekteyiz; - Tarihsel veriler ışığında - İslam, bize Dini bir hayalperestin, halkının ihtiyacı doğrultusunda bir din ihdas etmeye çabalayan ve hedefinin bilincinde bir kanun koyucu, bir politikacının ürünü olarak gözükmektedir.

Biz, Muhammed Peygamber'in münzevi hayat tarzından dolayı daha da artan epileptik ve histerik nöbetleri olduğunu biliyoruz. Çağdaşları, bize bu nöbetleri dosdoğru tarif etmektedirler. Dudakları titrer, gözleri döner, kafası ise istemsizce hareket ederdi. Nöbetler daha da ağırlaştığında Muhammed'in şiddetli nefes darlığı ile beraber yüzü kızarırdı, terler ve sarhoşcasına yere düşerdi; bir Ravi'nin aktarımıyla "Deve gibi hırıltı çıkartırdı". Bu nöbetler ile ilhamların birleşmesi sonucunda, o bunları bir meleğin kendisini ziyareti olarak yorumladı, biraz dinlendikten hemen sonra bunun üzerine düşünmüş ve dini rüyalarını ilahi vahiyler olarak duyurmuştur.

Muhammed'deki dini vahyin oluşum sürecinde son derece önemli olan bu hastalığın psikişik semptomları, bugün dahi tıbbın karanlık bir köşesini oluşturmaktadır. Bu semptomlar, hastanın kültür seviyesine, karakterine ve yaşadığı çevreye göre çeşitlilik arz etmektedir. Dini sorularla erken bir dönemde ilgilenen Muhammed, nöbetlerinde dinsel hayatın unsurlarından müteşekkil sesler duyar ve resimler görürdü.

Muhammed, ilahi mesajını daha inandırıcı kılmak için, yeni öğretisinin tebliğinde, zayıf bir yöntem olan ve onu vahiyle aldatan abartılı fantezisiyle mi, yoksa zekice bir hesap yaparak mı, bu olağan üstü yardımını kendisine barınak olarak kullandı, bunu hali hazırda tespit etmek çok zor. Başka türlü ifade etmek gerekirse; Muhammed bir sahtekâr mıydı, saf mıydı, bu dini çılgınlığa gerçekten kurban edilmiş bir insan mıydı, yoksa o, iyi bir mesele olan saf bir Tanrı inancının yayılmasına hizmet etmek amacıyla kutsal bir sahtekârlığa razı gelen akıllı bir diplomat mıydı?

Muhammed'in hayatında bu iki unsurun aşağı yukarı eşit derecede rolü olduğunu belirtirsek yanlış tespit etmemiş oluruz. Histeri nöbetleri (hysteria muscularis) ile artan ve çok hassas olan hayalleri ona ru'yetler gösterirken, ayık olduğu zamanlarda ise bunları sadece hastalığının belirtileri olarak görmüş olmalıdır. Öte yandan, sağlıklı bir durumda bu ru'yet'lerin en etkili olduğu zaman, yeni öğretisini iddia ederken ki zamandı. Nitekim bunu gözlemleyen yakın akrabaları onu gitgide daha çok teşvik ediyorlardı.

Muhammed'in ruhundaki bu ayrım başlangıçta şeffaf ve çok güçlü olmuş olmalı zira o, kendisinin sözde vahiylerinin ve suni yardımlarının gayet bilincindeydi. O, kendisine İlahi kudret karşısında şahsını geri planda tutmayı ve kendisini Allah'ın ellerinde iradesiz bir eşya olarak göstermeyi görev addetti. Lakin zaman içerisinde kendisi, bu ayrımı bilerek yahut bilmeyerek bırakmış olmalı, esasen tam da burada Muhammed'in değerlendirilmesi önem kazanıyor. Bu noktada, ne kadarının akla ve hesaplamalara ne kadarının hastalığa dayandığı, aklın mı yoksa insan zafiyetinin bir eseri mi olduğu sorusunun cevabı Muhammed'de ne kadar gerekli de olsa asla tespit edilemeyecektir.

Muhammed, mevcut dini öğretilerden ayrı bir öğretinin insanlar tarafından genel kabul görmesi için, bir beşer olarak otoriteyi elde edemeyeceğini biliyordu. Bundan dolayı, kendisine ilham eden Tanrı'nın isteğine güvenmek zorundaydı. Nitekim herkes yeni öğretiler ve yasalar ortaya koyabilirdi. Ancak, yeni öğretiler, içsel haklardan dolayı kendilerine avantajlar sunsa da, kabulden emin değildi. Bunun için bir otoriteye, bir güce ihtiyaç vardı. Muhammed'in ilk ortaya çıktığı dönem itibarıyla, böyle bir otoriteye ve güce henüz ulaşamadığından, bunu ancak ilahi iradenin yardımıyla kazanabilirdi. Böylelikle, Muhammed'in kendisini Allah'ın elçisi olarak göstermekten başka çaresi kalmadı. Ancak bu şekilde sesini duyurabilirdi. Muhammed'in, - bağımsız bir düşünür olmadığından- taklidini yapmak istediği haleflerinin taklidini ne ölçüde gerçekleştirdiğini, Kur'an'ın İncil ile karşılaştırılmasından çıkartmak mümkündür. Bütün bir bölüm İncil'den alınmıştır. Muhammed'in Allah'tan ilham alış biçimi, İncil'den nerdeyse birebir alınmış. Daha yükseğe ulaşmak için, yetenek ve bilgi onun için yetersiz kaldığında, çok az çabayla büyük şeyler başarabilen iradesi devreye girdi.

Fakat öğretisini tebliğ ettiği Araplar'ın saf olduğu düşünülmemeli. Onlar gibi yiyip içen ve güzel kadınlar için hayranlık besleyen yeni Peygamberle, alay ederek ve sık sık oldukça iyi şakalar yaparak bunalttılar. Ancak Muhammed, vatandaşlarının

arasında Tektanrıcılığın Putperestliğe üstün geleceğine ve kendi misyonuna fazlasıyla ikna olmuştu. O, birbiriyle savaş halinde olan ve ayrı ayrı putlara tapan kabileleri birleştirebileceğini, üstünlük kazandırabileceğini ve komşuları için tehlikeli olması gereken birleşmeyi sadece tek bir dini grubun başarabileceğini biliyordu. O, Allah'ı çağırmaktan, müşriklere ilahi cezalar ile tehdit etmekten ve müminlere ilahi ödüller vaat etmekten asla yorulmazdı.

Onun haklı olduğunu söyleyipte, belki de ilahi görevine hiç inanmayan küçük bir taraftar grubunu yavaş yavaş kazandı. Adaletin, adaletsizlikten daha iyi olduğunu fark ettiler, çünkü herkese eşit muamele eder ve zayıflara koruma sağlardı.

Harici sosyal koşullar da Peygamber'e yardımcı oldu. O, öğretisi için yoksulları nasıl kazanacağını bildi, çünkü o, Allah adına merhametli olmayı, açların doyurulmasını ve çıplakların giydirilmesini istiyordu. Böylelikle taraftarları zamanla çoğaldı ancak, rakipleri de arttı, çünkü Muhammed onları endişelendiriyordu. Onlar, Muhammed'in ilahi vazifesini bir mucize ile ispatlamadığı takdirde yeni öğretiyi kabul etmek istemediler. Böyle bir mucize gerçekleştirirsen bizde sana inanmak isteriz dediler.

Muhammed'in buna cevabı ise: "Nasıl bir mucize istiyorsunuz" oldu, onlar da: "Safa tepesini altına dönüştür" diye cevap verdiler.

Muhammed, bu alşimistlik sihri uygulamak için güya melek Cebrail'i çağırması; lakin, gelmemesi üzerine Muhammed'e karşı yeniden saldırılar tertip edilmiş. Ona bağırarak "Bu bir öğretilmiş, bu bir deli!"⁴⁰⁹ dediler.

Muhammed için artık bir dönüş söz konusu değildi. Hayatının tehdit altında olmasına rağmen, bir zamanlar çıktığı bu yolu takip etti. İyi niyetinin bilinci ona dinlenmemesini söyledi ve hikmeti çoğu zaman ona iyi tavsiyelerde bulundu.

O, planları için Mekke'den zengin ve itibarlı iki kişiyi kazanmayı bildi; Ebu Bekir ve Ömer. Aralarında ki bağlantıyı kuvvetlendirmek için, Ebu Bekir'in dokuz yaşındaki kızı Ayşe ile evlendi. Peygamber'e söz ve fiiller ile yardım eden bu iki şahıs olmasaydı İslam dini, yeni din ihdas etme gibi benzeri oluşumların üstesinden gelemezdi. Bundan böyle, Peygamber'in gücü ve karizması büyüdü. Bu etki o kadar güçlüydü ki öğretisinin şiddetle yayılmasına bile müsaade edebiliyordu. Ganimet olasılığı, takipçilerini cesaretlendirmek için çok az katkı sunmuş olmalı ki, Muhammed ganimetlerin savaşçılar arasında Allah adına eşit olarak pay edileceğini açıklaması gerekti. Böylesine yoksul insanlar için bu yeterli ölçüde teşvik edici değildi. Nitekim

⁴⁰⁹ Duhân 44/14.

Peygamber kutsal savaşa katılanlara - Muhammed yaptığı baskınlarına bu ismi veriyordu - dünya malının yanında cennet zevklerini de vaat ediyordu.

İslam'ın yayılış serüveni buradan itibaren bilinmektedir. Hiçbir din, ortaya çıktığı dönemde İslamiyet kadar insan canına mâl olmamıştır.

Muhammed, Peygamberlik kariyerindeki ilk kısma kıyasla diğer kısmının ilahi mesajına daha az inanmıştı. O, düşmanlarının da başvurduğu kılıcın, Allah'a davet etmekten çok daha etkili bir yöntem olduğunu gördü. Onun zihinsel ve ahlaki fizyonomisi, bir din kurucusundan beklenen berraklık ve özveriden oldukça uzaktı, yine de birçok karanlık yanı olmasına rağmen dikkate değer birisiydi. Mekke'den gelen Peygamber, Selefleri ile karşılaştırıldığında gözle görülemeyecek kadar küçülüyor; zira, insani sıfatlar onun kişiliğine fazlasıyla yapışmıştı. O, din konusunda daha önceden bilinmeyen bir tane bile düşünce meydana getirmedi. Teolojik açıdan bakıldığında, İslamiyet oldukça zayıf bir eklektik denemedir ve bu dinin kurucusu bile sık sık kendi koyduğu kurallara uymamış ve buna göre yaşamamıştır. Tam da bu durum Muhammed'i, diğer din kurucularından daha geride bırakıyor.

EK-3 ALMANCA SİYER LİTERATÜRÜ

1. **Ahrens, Karl:** *Muhammed als Relegionsstifter*, Leipzig, Brockhaus, 1935.
2. **Andrae, Tor:** *Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben seiner Gemeinde*, Stockholm, Norstadt, 1918.
3. **Andrae, Tor:** *Mohammed sein Leben und seine Glaube*, Göttingen, 1932.
4. **Beheim-Schwarzbach, Martin:** *Die großen Hirten der Menschheit. Moses, Buddha, Jesus, Mohammed*, Hamburg, Blüchert, 1958.
5. **Bernfeld, Simon:** *Muhammeds Leben und Entstehungsgeschichte des Islam*. Warschau, 1898.
6. **Blum-Ernst, Alfred:** *Mohammed als Prophet, Politiker Und Mensch*. Basel, Missionsbuchhandlung, 1945.
7. **Buhl, Frants:** *Das Leben Muhammeds* (Muhammeds Liv.) Almanca: **von Hans Heinrich Schaefer**, Leipzig, 1930.
8. **C.E. Olsner:** *Mohamed Darstellung des Einflusses Seiner Glaubenslehre auf die Völker des Mittelalters*, Forgotten Books Verlag, 2018.
9. **Clemens, Friedrich:** *Leben Muhammed's, des Stifter der Muhammedanischen Relegion*, Hamburg, Berendshon, 1841.
10. **Daumer, Georg Friedrich:** *Mahomed und sein Werk. Eine sammlung orientalischer gedichte*. Hamburg, 1848.
11. **De Boulainvilliers, Henri (Comte):** *Das Leben des Mohameds, mit Historischen Anmerkungen über die Mohammedanische Relegion und die Gewohnheiten der Muselmänner. Nebst einer Stammtafel des Mohammeds und vollkommenen Abriß des tempels zu Mecca*. Fransızcadan çev; **(Theodor) Arnold. Lemgo Meyer**, 1747.
12. **De Brequigny, Louis George Oudard Feudrix:** *Über Muhammed*. Fransızcadan çev; **von Friedrich, Theodor Rink**. Frankfurt am Main, Hermann, 1791.
13. **Dermenghem, Emile:** *Muhammed in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*. Fransızcadan çev; **Von M. Gillod und J.-M.Zemb. Reinbeck**, Rowohlt, 1960.
14. **Gbureck, Detlef:** *Mohammed Der Prophet des Islam*, Books On Demand Verlag, 2008.
15. **Eduard, Duller:** *Mohammeds Himmelfahrt und Flucht*, Stuttgart, 1842.

16. **Frey, Friedrich:** *Die Geschichte Muhammeds und der Stiftung und Ausbreitung seiner Religion. Ein Volksbächlein*, Reutlingen, Kurtz, 1841.
17. **Froebing, Joh.Christ.:** *Muhamed, Münzer und Backold. Ein Lesebuch für die Volksjugend*, Hannover, Hahn, 1788.
18. **Fröreisen, Johann Leonhard:** *Vergleichung des Graff (Nikolaus Ludwig von) Zinzendorf mit Mohamet*, Frankfurt am Main und Leipzig, 1748.
19. **Gagnier, Jean:** *Leben Mohameds des Propheten*. Fransızcadan çev; **Chr. Fr. Ferd. Vetterlein**, I-II. Köthen, 1802-1803.
20. **Gastfreund, Isaac:** *Mohamed nach. Talmud und Midrasch. Kritisch historisch bearbeitet.*, I-III Berlin, Wien, Leipzig: Gerschel, 1875-1880.
21. **Goergens, Ernst Peter:** *Mohammed, ein Charakterbild. Auf Grund der Darstellung von Termidls*, Berlin, 1878.
22. **Schoeler, Gregor:** *Charakter und Authentie der muslimischen Überlieferung über das Leben Mohammeds*, De Gruyter Verlag 1996.
23. **Grimme, Hubert:** *Mohammed. Das Leben*, Münster, Aschendorf Verlag, 1892.
24. **Grimme, Hubert:** *Mohammed. Die weltgeschichtliche Bedeutung Arabiens*. München, Kirchheimsche Verlagsbuchhandlung, 1904.
25. **Grimme, Hubert:** *Mohammed: Einleitung in den Koran, System der koranischen Theologie*, Münster, Aschendorf Verlag, 1895.
26. **Grützmacher, Richard H:** *Konfuzius, Buddha, Zaratutra, Muhammed. Mit einem Bildnis Muhammeds*, Leipzig, 1918.
27. **Haller, August Wilhelm:** *Mohameds lehre aus dem Kor'an gezogen*. Altenberg, 1779.
28. **Jansen, Hans:** *Mohammed Eine Biographie*, Almanca: **Marlene Müller-Haas**. Verlag C.H. Beck, 2008.
29. **Bobzin, Hartmut,** *Mohammed*, Verlag C.H.Beck, München, 2000.
30. **Hermann-Josef Frisch:** *Mohammed für Christen Prophet und Staatsmann* Freiburg, Herder Verlag, 2018.
31. **Washington, Irving:** *Das Leben Mohammed's (Life of Mahomet)*, Leipzig, 1851.
32. **Konzelmann, Gerhard:** *Mohammed. Allahs Prophet und Feldherr*, Bergisch-Gladbach, Lübbe, 1980.

33. **Kraus, Wolfgang:** *Die Stimme des Propheten. Herausgegeben und mit einer Einföerung*, Zürich, Diogenes, 1987.
34. **Krehl, Ludolf:** *Das Leben und die Lehre des Muhammed*. Leipzig, Schulze 1884.
35. **Bangert, Kurt:** *Muhammad Eine historisch-kritische Studie zur Entstehung des Islams und seines Propheten*, Springer Fachmedien Wiesbaden/Springer Verlag, Berlin, 2016.
36. **Just, Lorenz:** *Mohammed: Das unbekannte Leben des Propheten*, Gabriel Verlag, 2015.
37. **Lüling, Günter:** *Die Wiederentdeckung des Propheten Muhammad. Eine Kritik am 'christlichen' Abendland*. Erlangen, Lüling ,1981.
38. **Mandel, Gabriele:** *Muhammed und seine Zeit*. İtalyancadan çev; **von Erika Schindel**, München, Vollmer, 1976.
39. **Hulspas, Marcel:** *Mohammed Revolution aus der Wüste*, Almanca: **Holberg, Marianne**. WBG Theiss Verlag, 2017.
40. **Schöller, Marco,** *Mohammed*, Suhrkamp Verlag Frankfurt, 2008.
41. **Gabriel, Mark A.:** *Jesus und Mohammed-erstaunliche Unterschiede und überraschende Ähnlichkeiten*, Alm; **Rendel, Christian**. Resch-Verlag, 2006.
42. **Fiedler, Markus:** *Mohammed und die Islamkritik Zu alten und neuen Vorwürfen gegen den Propheten*, Bautz Verlag, 2017.
43. **Müller,W.:** *Muhammed und seine Relegion. Ein Lesebuch für Freunde des Menschengeschlechts*, Elberfeld, Schönian, 1806.
44. **Nöldeke, Theodor:** *Das Leben Muhammeds. Nach den Quellen populær dargestellt*, Hannover, 1863.
45. **Paret, Rudi:** *Muhammed und der Koran. Geschichte und Verkündigung des arabischen Propheten*. Stuttgart, Kohlhammer, 1957.
46. **Pautz, Otto:** *Muhammeds Lehre von der Offenbarung Quellenmæssig untersucht*, Leipzig, Hinrichs, 1898.
47. **Prideaux, Humphredus:** *Das Lebens Mohameds*, Leipzig,1699.
48. **Ludwig, Ralf:** *Mohammed Der Prophet und seine Lehre*, Pattloch Verlag, 2002.
49. **Reckendorf, Hermann:** *Mohammed und die Seinen*, Leipzig: Quelle und Meyer 1907.

50. **Rehm, Hermann Siegfried:** *Mohammed und die Welt des Islams*, Leipzig: Reclam 1915.
51. **Reiner, Julius:** *Mohammed und der Islam*. Berlin: Seemann 1907.
52. **Richter, Hans Peter:** *Mohammed*, Balve, Sauerland: Engelbert 1974.
53. **Rizzitano, Umberto:** *Mohammed*, Gütersloh: Bertelsmann, 1965.
54. **Rodinson, Maxime:** *Mohammed*, Fransızcadan çev; **von Guido Meister**, Frankfurt 1975.
55. **Schimmel, Annemarie:** *Und Muhammad ist sein Prophet. Die Verehrung des Propheten in der Islamischen Frömmigkeit. (Mit 8 Bildtaf. U. 6. Abb. Im Text.)*, Düsseldorf-Köln, Diederichs verl.,1981.
56. **Schirmacher, Christine und Thomas:** *'Prophet' aus der Wüste. Mohammed*, Berneck, Schwengeler-Verl.,1984.
57. **Sieri, J. :** *Arnos und Mohammed*. Chur: Selbstverl. 1977.
58. **Spiess, Bernhard:** *Al-Koran. Leben und Lehre des Propheten*, Berlin, 1894.
59. **Sprenger, Aloys:** *Mohammed und der Koran*, Hamburg, 1889.
60. **Sprenger, Aloys:** *Das leben und die Lehre des Mohammad. Nach bisher größten teils unbenutzten Quellen bearbeitet*. Berlin, 1861-1865.
61. **Hotz, Stephan:** *Mohammed und seine Lehre in der Darstellung abendländischer Autoren vom späten 11. bis zur Mitte des 12. Jahrhunderts Aspekte*, Peter Lang Ltd. International Academic Publishers, 2002.
62. **Tholuck, August:** *Die Wunder Muhammeds*, Hamburg, 1839.
63. **Nagel, Tilman:** *Allahs Liebling Ursprung und Erscheinungsformen des Mohammedglaubens*, Oldenbourg Verlag 2008.
64. **Nagel, Tilman:** *Mohammed - Leben und Legende*, Oldenbourg Verlag, 2008.
65. **Nagel, Tilman:** *Mohammed Zwanzig Kapitel über den Propheten der Muslime*, Oldenbourg Verlag, 2010.
66. **Holland, Tom:** *Mohammed, der Koran und die Entstehung des arabischen Weltreichs*, Alm.: **Held, Susanne**. Klett-Cotta Verlag, 2017.
67. **Turpin, Francois:** *Mohamed's leben (Histoire de la vie de Mohamet Ugislateur de l'Arabie)*, Frs.: **von Johann Christoph Friedrich Schulz**. 1-3.Halle, 1781.
68. **Tworuschka, Monika:** *Der Prophet Gottes: Mohammed*, Gütersloh,: Gütersloher Verlagshaus, 1986.

69. **Venturini, Carl Heinrich Georg:** *Muhamed, Abul Casem, der große Prophet von Mekka. Ein Seitenstück zur natürlichen Geschichte des großen Lehrers von Nazareth*, Kopenhagen, Schubotho, 1803.
70. **von Dombay, Franz Lorenz:** *Auszug der Lebensgeschichte des Propheten Muhammed mit bezug auf dessen Relegion, politische und moralische gesetze*, Agram, 1795.
71. **von Erdmann, Franz:** *Muhammads Geburt und Abrahams Untergang*. Kaszan Universitætstpographie, 1843.
72. **von Kamphoevener, Elsa Sophia:** *Mohammed. Die Legende des Islams*. Zürich, Die Arche, 1968.
73. **von Mikusch, Dagobert:** *Muhammed. Tragödie des Erfolgs*, Leipzig, Dieterich verl., 1932.
74. **von Rehbinder, Johann:** *Abulcasem Mohamed. Ein beitrag zur politischen Menschengeschichts*, Kopenhagen, Schubotho, 1799.
75. **Weil, Gustav:** *Mohammed der Prophet Sein Leben und seine Lehre. Aus Handschriftlichen Quellen und dem Koran Geschöpft und dargestellt. Mit Beilagen und einer Stammtaf*, Stuttgart, Metzler, 1843.
76. **Weißenstein, Garwin:** *Der falsche Prophet Wie die Denker der Aufklärung Mohammed als Betrüger entlarvten*, Haag-Herchen Verlag 2016.
77. **Würz, Friedrich:** *Muhammed und sein Werk*, Stuttgart, Evang. Missionsverl., 1923.

